

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hatice ÜSTÜNDAĞ TUNCA

POST-KEYNESYEN/KALECKİYEN BÖLÜŞÜM, TALEP VE BÜYÜME MODELLERİ:
SEÇİLMİŞ ÜLKELER İÇİN EKONOMETRİK ANALİZ

İktisat Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hatice ÜSTÜNDAĞ TUNCA

POST-KEYNESYEN/KALECKİYEN BÖLÜŞÜM, TALEP VE BÜYÜME MODELLERİ:
SEÇİLMİŞ ÜLKELER İÇİN EKONOMETRİK ANALİZ

Danışman

Prof.Dr.Sayım IŞIK

İktisat Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hatice ÜSTÜNDAĞ TUNCA'nın bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı
Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Mehmet Fatih CİN	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Prof. Dr. Sayım IŞIK	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Nursel AYDINER AVŞAR	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Yakup Koray DUMAN	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Anıl BÖLÜKOĞLU	(İmza)

Tez Başlığı: Post-Keynesyen/Kaleckiye Bölüşüm, Talep Ve Büyüme Modelleri: Seçilmiş
Ülkeler İçin Ekonometrik Analiz

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 25.06.2024

Mezuniyet Tarihi : 18.07.2024

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Post-Keynesyen/Kaleckiye Bölüşüm, Talep Ve Büyüme Modelleri: Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonometrik Analiz” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir, bunu şerefimle doğrularım

(İmza)

Hatice ÜSTÜNDAĞ TUNCA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.... / / 20...

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Hatice ÜSTÜNDAĞ TUNCA
Öğrenci Numarası	20185209001
Anabilim Dalı	İktisat
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Sayım IŞIK
Doktora Tez Başlığı	Post-Keynesyen/Kaleckiye Bölüşüm, Talep Ve Büyüme Modelleri: Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonometrik Analiz
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2415118825
Rapor Tarihi	11.07.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: 10 Alıntılar dahil: 14
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 189 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

İÇİNDEKİLER

AKADEMİK BEYAN.....	4
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZ	viii
ABSTRACT	ix
TEŞEKKÜR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLAM TALEP REJİMLERİ

1.1 Ücret ve Kâr Çekişli Talep Rejimleri	5
1.2 Dışa Kapalı Ekonomide Toplam Talep Rejiminin Yorumlanması.....	6
1.3 Dışa Açık Bir Ekonomide Net ihracatın Etkisi.....	8
1.4. Verimlilik ve Talep Rejimleri İlişkisi Üzerine Argümanlar	9
1.4.1 Dışsal Verimlilik ile Ücret Çekişli Talep Rejimi.....	10
1.4.2 Verimlilik ile Ücret Çekişli Talep Rejimi.....	10
1.4.3 Verimlilik Artışı ve Kâr Çekişli Talep Rejimi.....	10
1.5 Gelir Dağılımına İlişkin Temel Argümanlar	12

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI VE BÜYÜME İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

2.1 Klasik Dönem Bölüşüm ve Büyüme üzerine Tartışmalar	14
2.2 Keynes Dönemi Efektif Talep İlkesi	17
2.3 Heteredoks Yaklaşım ve Post-Keynesyen İktisat	19
2.3.1. Heteredoks Düşünce	19
2.3.2 Neo-Klasik İktisada Alternatif Heteredoks İktisat: Metodolojik farklar	20
2.3.3. Post-Keynesyenlerin Temel Özellikleri	22
2.3.3.1 Efektif Talep İlkesi	23
2.3.3.2. Tarihi Zaman.....	23
2.3.3.3. Post-Keynesyen ve Diğer Özellikleri	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POST-KEYNESYEN BÜYÜME: KALECKİYEN MODELLER

3.1.Kaleckiye Modeler Tarihsel Yönden Bakış.....	27
3.2. Tekel Gücünün Belirlenmesi	29
3.3 Kaleckiye Bölüşüm ve Büyüme: Maliyet ve Fiyatlar.....	30
3.3.1.Sabit Fiyat ve Bir Firma.....	30
3.3.2 Bir Endüstride Fiyat Oluşumu: Özel Durum	32
3.4 Kalecki ve Bölüşüm Teorisi	34
3.4.1. Ücretlerin Katma Değer İçindeki Görelî Payının Belirleyicileri	34
3.4.2 Milli Gelirin Belirlenmesi ve Tüketim	36
3.4.3.Basitleştirilmiş Model: Milli Gelir, Kâr ve Yatırım	36
3.4.4.Basitleştirilmiş Model: Tüketim ve Yatırımdaki Değişim	37
3.4.5 Sabit Sermaye Yatırım Kararlarının Belirleyicileri	38
3.4.6 Ücretlerdeki Artışın Yatırım ve Tüketim Sektörlerine Etkisi.....	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEO-KALECKİYEN BÖLÜŞÜM MODELLERİ

4.1. Neo-Kaleckiye Modeler Tarihsel Yönden Bakış.....	44
4.2 Kalecki-Steindl Makro Model	45
4.2.1 Tasarruf-Yatırım Dengesi	47
4.3. Bhaduri ve Marglin Modelinin Uzantıları	52
4.3.1 Açık Ekonomi	56
4.4 Neo-Kaleckiye Açık Ekonomi Modeli	59
4.4.1 Birinci Kısım: Fiyat, Bölüşüm ve Uluslararası Rekabetçilik	60
4.4.2 İkinci Kısım: Bölüşüm ve Büyüme Kısımı.....	62
4.5 Hein ve Tarassow (2010) – Verimlilik Artışı.....	66
4.5.1 Verimlilik Rejimi.....	67
4.5.2 Kâr Payındaki Değişimin Genel Rejime Etkisi	68

BEŞİNCİ BÖLÜM

POST-KEYNESYEN BÖLÜŞÜM VE BÜYÜME İLİŞKİSİ:

AMPİRİK LİTERATÜR İNCELEMESİ

5.1. Bhaduri ve Marglin(1990) Modeli Çerçevesinde Ampirik Literatür.....	71
5.2 Yapısal yaklaşım (Davranışsal Denklem Yaklaşımı)	71
5.3 Toplu yaklaşım (İndirgenmiş Form Yaklaşımı)	80
5.4 Yapısal Yaklaşım ve Toplu Yaklaşımın Karşılaştırılması.....	84
5.4 Verimlilik Etkilerini Analiz Eden Çalışmalar	89

ALTINCI BÖLÜM

BHADURİ VE MARGLİN (1990) MODELİ ÇERÇEVESİNDE

TALEP VE VERİMLİLİK REJİMLERİ

6.1. Ampirik Motivasyon.....	92
6.2.Ekonometrik yöntem.....	94
6.2.1 ARDL Eş Bütünleşme Yaklaşımı	94
6.2.2. Genişletilmiş ARDL (A-ARDL)	96
6.3. Veri Seti ve Değişkenler	98
6.3.1.Talep ve Verimlilik Rejimlerinin Ortak Değişkeni: Kâr payı ve Ölçümü.....	100
6.3.2.Kapasite Kullanım Oranı	101
6.3.3. Kâr payı ve Verimlilik Artışı.....	103
6.4.Ampirik Strateji	106
6.4.1.Durağanlık Analizi: Birim Kök Testi (ADF-Ziwot ve Andrews (1992)- Fourier-ADF)	107
6.4.1.1.Talep Rejimi ve Birim Kök Sonuçları	107
6.4.1.2.Verimlilik Rejimi ve Birim Kök Sonuçları.....	108
6.5.Ampirik Bulgular: ARDL Sonuçları.....	109
6.5.1.Talep Rejimi	109
6.5.1.1 Tüketim.....	111
6.5.1.2 Yatırım.....	113
6.5.1.3 Net İhracat.....	116
6.5.1.4 Toplam Etki	123
6.5.2.Verimlilik Rejimi.....	126
6.5.2.1 Talep Rejimin Belirlenmesi	128
6.5.2.2 Genel Rejiminin Belirlenmesi	129
6.5.2.3 Tasarruf oranı.....	132
6.5.2.4 Sermaye Birikim Oranı Denklemi	133
6.5.2.5 Net İhracat Oranı Denklemi.....	135
6.5.2.6 Verimlilik Artışı Denklemi.....	136
6.5.2.7 Döviz Kuru Denklemi.....	138
6.5.2.8 Talep Rejimi ve Genel Rejimin Belirlenmesi.....	139
6.6. Talep ve Verimlilik Rejim Sonuçlarının Karşılaştırılması	141
SONUÇ	144
KAYNAKÇA.....	150
EK-1 Talep Rejimi Analizi -Değişkenler ve Kaynaklar.....	163

EK-2 Verimlilik Rejimi Analizi -Değişkenler ve Kaynaklar	164
EK-3 Birim Kök Test Sonuçları -Talep Rejimi Analizi	165
EK-4 Birim Kök Test Sonuçları –Verimlilik Rejimi Analizi.....	170
ÖZGEÇMİŞ	174

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Monopol Derecesindeki Değişimin Fiyatlara Etkisi	32
Şekil 6.1 Ücret payı (Düzeltilmiş ücret payı, cari piyasa fiyatlarında GSYH'nin yüzdesi) ...	100
Şekil 6.2 Ücret payı (Düzeltilmiş ücret payı, cari piyasa fiyatlarında GSYH'nin yüzdesi) ...	101
Şekil 6.3 Kapasite Kullanım Oranı ¹ (1985-2019)	102
Şekil 6.4 Kapasite Kullanım Oranı ² (1988-2019)	102
Şekil 6.5 Kapasite Kullanım Oranı ³ (1988-2019)	103
Şekil 6.6 Kâr payı ve Verimlilik Artışı	105

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Bölüşüm Politikaları ve Talep Rejimleri.....	6
Tablo 1.2: Ücret Payındaki Artışın Yatırım ve Toplam Talep Üzerine Etkisi	8
Tablo 1.3 Ücret Paylarındaki Artışın Yerli ve Toplam Talebe Etkisi	8
Tablo 2.1 Neo-Klasik ve Heteredoks Yaklaşım Varsayımları	20
Tablo 5.1 Yapısal ve Toplu Yaklaşım ile Talep Rejimlerini Belirleyen Çalışmalar.....	86
Tablo 5.2: Verimlilik etkisini Test eden Çalışmalar.....	91
Tablo 6.1: Tüketim (C) Denklemi	112
Tablo 6.2: Kâr Payındaki %1 Artışın, Tüketim Üzerindeki Marjinal Etkisi.....	113
Tablo 6.3: Yatırım (I) Denklemi	115
Tablo 6.4:Kâr Payındaki %1 Artışın Yatırım Üzerindeki Marjinal Etkisi	115
Tablo 6.5: Fiyat Deflatör (p) Denklemi.....	116
Tablo 6.6: İhracat Fiyat Denklemi (p_x).....	117
Tablo 6.7: İhracat Denklemi (X)	119
Tablo 6.8: İthalat Denklemi (M).....	119
Tablo 6.9: Kâr payındaki %1 artışın Net İhracata etkisi	121
Tablo 6.10: Kâr Payının %1 Artışının Toplam Talebe Etkisi	123
Tablo 6.11: Talep Rejim Sonuçlarının Literatür ile Karşılaştırılması	125
Tablo 6.12: Talep Rejiminin Belirlenmesi	129
Tablo 6.13: Genel Rejimin Belirlenmesi	130
Tablo 6.14: Model Denklemleri	131
Tablo 6.15: Tasarruf Oranı Uzun dönem Tahmin Sonuçları.....	132
Tablo 6.16: Sermaye Birikim Oranı Uzun Dönem Tahmin Sonuçları	134
Tablo 6.17: Net ihracat oranı Uzun Dönem Tahmini.....	136
Tablo 6.18: Verimlilik Artışı Uzun Dönem Tahmin Sonuçları.....	137
Tablo 6.19: Reel Efektif Döviz Kuru Denklemi Uzun Dönem Tahmin Sonuçları	138
Tablo 6.20: Kâr payındaki %1'lik Artışın Kapasite Kullanımı ve Sermaye Birikime Etkisi	139
Tablo 6.21: Toplam Talep Rejimlerinin Karşılaştırılması.....	141

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey Fuller
AMECO	: Avrupa Komisyonu Makroekonomik Veri Tabanı
ARDL	: Oto regresif Dağıtılmış Gecikme Modeli
A-ARDL	: Genişletilmiş Oto regresif Dağıtılmış Gecikme Modeli
Bkz.	: bakınız
EDG	: Mallara olan aşırı talep (Excess demand for goods)
EC	: Avrupa Komisyonu (European Commission)
GLS	: Genelleştirilmiş en küçük kareler
GMM	: Genelleştirilmiş momentler metodu
GSYH	: Gayrisafi yurtiçi hasılat
GMM	: Genelleştirilmiş momentler metodu
PSS	: Pesaran, Shin ve Smith
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SVAR:	: Yapısal vektör oto regresyon
VAR:	: Vektör oto regresyon

ÖZ

Bu tez gelir dağılımı büyüme üzerindeki etkisini hem talep tarafını hem de verimlilik tarafını temsil eden modellerle Post-Keynesyen/Kaleckiye teori çerçevesinde araştırmayı amaçlamaktadır. Toplam talep ve verimlilik rejimi ile ilgili modeller Bhaduri ve Marglin (1990) temelinde geliştirilen modellerdir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin talep yönünden incelenmesi hususunda toplam talep unsurlarının (tüketim, yatırım, net ihracat) üzerindeki etkileri tahmin edilirken, verimlilik yönünden incelenmesinde kâr payındaki artışın verimlilik dâhil edilerek kapasite kullanım oranı ve sermaye birikim oranı üzerindeki etkileri tahmin edilmektedir. Bu kapsamda talep rejimi analizleri ekonominin toplam talep rejimlerini kâr ve ücret çekişli olarak tanımlarken verimlilik rejimi analizleri ekonominin talep rejimini ücret, kâr ve ara talep rejimi olarak tanımlamaktadır. Talep ve verimlilik yaklaşımı çerçevesinde iki ayrı modelle tahmin edilen çalışmamız ARDL (Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli) ve A-ARDL(Genişletilmiş Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli) yöntemiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için (Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika) talep rejimlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Buna ek olarak talep ve verimlilik yaklaşımına göre her bir ülke için elde edilen talep rejimlerinin karşılaştırılması gerekçeli olarak sunulmaktadır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika ülkelerinin ücret çekişli talep rejimine sahip olduğu ortak bulgu olarak elde edilmiştir. Bunun yanında talep rejimi yaklaşımında Güney Afrika ve Kolombiya'nın talep rejimleri kâr çekişli elde edilirken, verimlilik rejimi yaklaşımında ara talep rejiminde olduğu elde edilmiştir. Brezilya'nın ise talep rejimi yaklaşımında ücret çekişli, verimlilik rejimi yaklaşımında ise ara talep rejiminde olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu tez talep ve verimlilik rejimleri adı altında iki ayrı modelle seçilmiş ülkeler için toplam talep rejimlerini karşılaştıran ilk ampirik çalışma olarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neo-Kaleckiye Modeller, Gelir dağılımı, Talep Rejimleri, Verimlilik.

ABSTRACT

**POST-KEYNESIAN/KALECKIAN DISTRIBUTION, DEMAND AND GROWTH
MODELS: ECONOMETRIC ANALYSIS FOR SELECTED COUNTRIES**

This thesis aims to investigate the impact of income distribution on growth within the framework of Post-Keynesian/Kaleckian theory with models representing both the demand side and the efficiency side. Models related to demand and productivity regime are models developed on the basis of Bhaduri and Marglin (1990). In examining income distribution inequality from the demand side, its effects on the total demand elements (consumption, investment, net exports) are estimated, while in the efficiency analysis, the effects of the increase in profit share on the capacity utilization rate and capital accumulation rate are estimated by including productivity. In this context, while demand regime analyzes define the economy's total demand regimes as profit and wage-driven, productivity regime analyzes define the economy's demand regime as wage, profit and intermediate demand regime. Our study, which is estimated with two separate models within the framework of the demand and efficiency approach, is used for developed and developing countries (Türkiye, Brazil, South Africa, Colombia, Greece, Germany, France) with the ARDL (Autoregressive Distributed Delay Model) and A ARDL (Extended Autoregressive Distributed Delay Model) method. , Italy, England and America) aims to determine demand regimes. In addition, a comparison of the demand regimes obtained for each country according to the demand and efficiency approach is presented with justification. According to the results of the analysis, a common finding was that Türkiye, Greece, Germany, France, Italy, England and America have a wage led demand regime. In addition, in the demand regime approach, the demand regimes of South Africa and Colombia were obtained with profit led, while in the efficiency regime approach, it was obtained that they were in the intermediate demand regime. It has been concluded that Brazil is in a wage led demand regime approach and in an intermediate demand regime in the productivity regime approach. This thesis contributes to the literature as the first empirical study comparing aggregate demand regimes for selected countries with two separate models under the name of demand and efficiency regimes.

Keywords: Neo-Kaleckian Models, Income Distribution, Demand Regimes, Productivity.

TEŞEKKÜR

Çalışmanın konusunun belirlenmesi ve çalışmanın hazırlanma sürecinde değerli bilgileri ile yol gösteren, eleştirileriyle katkı sağlayan ve çalışmanın her aşamasında gerek fikirleri gerekse manevi desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Sayım IŞIK'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım. Tezin ampirik aşamasında bana yol gösteren Prof. Dr. Mehmet MERT'e ve tez hazırlama sürecinde bilgi ve tecrübeleriyle destek olan Tez İzleme Komitesi (TİK) jüri üyelerim Prof. Dr. Nursel AYDINER AVŞAR'a, Prof. Dr. Yakup Koray DUMAN'a ve Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY'a ve tez savunma jüri üyelerim Prof. Dr. Mehmet Fatih CİN ve Dr. Öğr. Üyesi Anıl BÖLÜKOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Tez hazırlama sürecinde hem teknik desteği ile hemde bu zorlu süreçte gösterdiği sabırla bana destek olan sevgili eşim Tuncer TUNCA'ya ve çoğu zaman çalıştığım için zaman ayıramadığım, sabır ve anlayış gösteren aileme sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

1980 sonrası uygulanan Neo-Liberal politikalar uluslararası rekabeti arttırmak için maliyetleri azaltmanın daha uygun olacağını savunmaktaydı. Bu görüş işçilerden kapitalistlere doğru bir gelir transferi ile maliyetleri azaltmanın sermaye sahiplerinin daha fazla yatırım yapmasına ve bunun sonucunda büyümenin de sağlanacağı fikrine dayanmaktadır. 1980 sonrası dönemlerde reel ücretlerdeki azalış büyüme istenilen düzeyde arttırmadığı gibi işçi ve kapitalist kesimler arasında gelirin eşitsiz bir şekilde dağılmasına da neden olmuştur. Aynı dönemde düşük ekonomik büyümenin yanı sıra artan işsizlik ve azalan yatırım problemleri de Neo-Liberal politikaların sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Literatürde birçok çalışma ücretlerdeki azalışın nedenlerini teknolojik gelişme, küreselleşme, işgücü piyasasındaki değişikliklerin etkisi ile açıklamaya çalışmaktadır (Rodrik, 1998; Diwan, 2001; Harrison, 2002; Onaran, 2009; Rodriguez and Jayadev, 2010). Gelir dağılımının toplam talep ve büyüme üzerindeki etkisini tahmin ederken ücretlerin toplam talep unsuru veya maliyet unsuru olarak ele alınması önem arz etmektedir.

Ana akım makroekonomik modeller ekonominin talep yönünden ziyade arz yönünü vurgulamaktadırlar. Bu düşüncenin temelinde ise her arzın bir talep yaratacağı fikri yer almaktadır. Buna göre ücretler sadece bir maliyet olarak görülmekte ve ücretlerdeki artışın ekonominin sadece arz kesimine zarar vereceği düşüncesiyle ücretlerdeki artışın toplam talep üzerindeki etkisi ihmal edilmektedir. Bu düşüncenin aksine Post-Keynesyen modellerden Rowthorn (1981), Dutt (1984), Taylor (1985), Blecker (1989), Bhaduri ve Marglin (1990) ücretlerin hem maliyetleri hem de talebi etkileyen ikili rolünü analiz etmektedirler. Ücretlerin talep rolü gelir dağılımının toplam talep unsurları üzerindeki etkilerini tahmin ederken, arz rolü ise gelir dağılımının verimlilik unsurları (Kaldor-Verdoorn ve Marx-Hicks Etki) altında kapasite kullanım ve sermaye birikim oranları üzerindeki etkilerini tahmin etmektedir.

Makro ve mikro politikaların ekonomi üzerinde etkinliğinin sağlanabilmesi adına en nihayetinde ekonomik büyüme amacının gerçekleştirilmesi için bu uygulanan politikaların gerçek hayatta etkilediği unsurları da bir bütün olarak incelemeyi gerektirmektedir. Post-Keynesyenlerin de savunduğu realizm olgusu bizim çalışmamızın temelini oluşturmakta ve bu sebeple Neo-İktisat okullarının ihmal ettiği ücretin maliyetten öte bir toplam talep unsuru olduğu olgusu bu çalışmada öncelikle gösterilmektedir. Bu bağlamda kârlar lehine yeniden dağılım politikalarının ekonomik büyümedeki başarısızlığı gelir dağılımı eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmanın önemini de ortaya koymaktadır. Bu çalışma gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme üzerindeki etkisini hem talep tarafını hem de arz tarafını

temsil eden modellerle tahmin etmektedir. Her iki model de Bhaduri ve Marglin (1990) temelinde çeşitlenen modellerdir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin talep yönünden incelenmesi hususunda toplam talep unsurlarının (tüketim, yatırım, net ihracat) üzerindeki etkileri tahmin edilirken, verimlilik yönünden incelenmesinde tüketim, yatırım ve net ihracatın yanı sıra kapasite kullanım oranı ve sermaye birikim oranı üzerine etkileri tahmin edilmektedir.

Talep rejimi adı altında yapılan tahminler gelir dağılımı eşitsizliğinin toplam talep unsurları (tüketim, yatırım ve net ihracat) üzerine etkisini incelemektedir. Bu çerçevede ücret payındaki ya da kâr payındaki artışın toplam talep üzerindeki nihai etkisinin ekonomik rejimin ücrete dayalı mı ya da kara dayalı mı olduğu belirlenmektedir. Ücretlerdeki artış işçi ve kapitalist sınıf üzerinde farklı sonuçlar doğurabilmektedir. İşçilerin kapitalistlere göre marjinal tüketim eğilimleri daha fazla olduğu için ücret paylarındaki artış tüketimi arttırmaktadır. Tüketim kanalındaki artış toplam talebi canlandıracaktır. Bununla birlikte yüksek ücret payları kapitalistlerin kâr paylarının düşmesine neden olacağı için yatırımlar azalma eğiliminde olmaktadır.¹ Ayrıca yüksek ücret payları uluslararası rekabeti olumsuz etkileyerek ihracat değerlerinin azalmasına neden olmaktadır. Toplam talep üzerinde hangi etkinin daha büyük olduğu ampirik literatürde en temel sorulardan birisidir (Stockhammer ve Ederer, 2008; Onaran ve Galanis, 2013; Stockhammer ve Wildauer, 2016; Oyvat, Öztunalı ve Elgin, 2018). Çalışmamızın ampirik bölümünün ilk kısmı Stockhammer vd. (2011) ve Onaran ve Galanis (2013) çalışması temelinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin veri seti dikkate alınarak ampirik tahminler yapılmıştır.

Verimlilik rejimi adı altında yapılan tahminleri ise kâr payındaki artışın kapasite kullanım ve sermaye birikim oranları üzerindeki etkisini verimlilik artışının bu denklemlere entegre edilerek incelenmesini kapsamaktadır. Kârda artışın tüketim üzerindeki kesin olarak negatif etkisini kabul etmekle beraber hem ücretlerdeki azalışın bir maliyet unsuru olarak yatırımlara olan etkisini hem de tüketimdeki azalışın ücrete olan etkisini de araştırmaktadır. Bu analizlerin temelinde ise Kaldor-Verdoorn ve Marx-Hicks olmak üzere iki önemli etki bulunmaktadır. Hein ve Tarassow (2010) modeli ise Hein ve Vogel (2009) modeline bu iki etkinin dahil olduğu verimlilik artışı denklemini entegre etmektedir. Bu sebeple çalışmamızın ikinci kısmında Hein ve Tarassow (2010) modeli temelinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri için ampirik tahminler yapılmıştır.

Ekonomik büyümenin kâr payı alan kapitalistler liderliğinde mi ya da ücret alan işçiler liderliğinde mi gerçekleştiği sorusunun yanıtını bulmak uygulanacak makro-iktisadi

¹ Blecker (1989)'a göre bu durum kâr marjlarının yurt içi maliyetler ve dış rekabet arasında kalan bir 'kâr sıkışıklığı' olarak tanımlanmaktadır (Blecker, 1989:404).

politikaların etkinliği için araştırılması gereken bir diğer önemli konudur. Bu durumu teorik olarak ifade etmek gerekirse ücretlerin tüketime olan marjinal etkisi ile ücretlerin yatırıma ve net ihracata olan marjinal etkisi karşılaştırıldığında hangi etkinin daha büyük olduğu bir ekonomide uygulanacak politikaları doğru kanala yönlendirmek açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmamızda ele alınacak olan ülke /ülke gruplarının Bhaduri ve Marglin(1990) modeline dayanılarak toplam talep rejiminin kâr çekişli mi ya da ücret çekişli mi olduğu araştırılan bir diğer önemli sorudur. Bhaduri ve Marglin (1990) modelinin ekonomilerin ücret veya kâr çekişli büyüyebileceğini ifade etmesi birçok ampirik çalışmada tek bir ülke veya ülke gruplarının talep rejimini ücret veya kâr çekişli olarak araştırılmasında öncülük etmiştir (Onaran ve Galanis, 2013; Stockhammer and Wildauer,2016; Oliveira ve Souza,2017; Bölükoğlu,2019; Oyvat vd., 2020). Post-Keynesyen/Kaleckiye bölüşüm ve ekonomik büyüme üzerinde geliştirilen modeller ile Bhaduri ve Marglin(1990) modelinin bu modeller içinde neden tercih edildiğine çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

Literatürde yer alan birçok çalışma gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisini talep kanalıyla açıklarken, verimlilik rejimi ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Her iki yaklaşımın temelinde Bhaduri ve Marglin(1990) modeli olsa da ücretlerin ele alınış amacı talep rejimlerini de farklılaştırabilmektedir. Çalışmamız diğer çalışmalardan farklı olarak gelir dağılımının büyüme üzerine etkilerini talep rejimi ve verimlilik rejimi olarak iki ayrı modelle tahmin etmektedir. Böylece bu çalışma iki önemli karşılaştırmayla literatüre katkı sağlamaktadır. Bunlardan biri çalışmamızda ele alınan ülkelerin talep rejimlerinin diğer çalışmalarıyla karşılaştırılması ve güncel olarak talep rejimlerinin ne yönde olduğunun sunulmasıdır. Diğer ise talep ve verimlilik rejimlerin birbirinden nasıl farklılaştığıdır. Bu iki yaklaşım arasındaki farkların neleri kapsadığı ülke ekonomilerinin ücret ya da karlara olan bakış açısının yorumlanması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmamızda her ülke için üç ayrı birim kök testi yapılmıştır. Bunlardan ilki literatürde genellikle tercih edilen ADF birim kök testidir. ADF birim kök testi bazı önemli yıllarda meydana gelen kırılmaları dikkate almadığından serilerin durağanlığı konusunda güvenilir olmayan sonuçlar verebilmektedir. Çalışmamız sonuçların güvenilirliğini sağlamak amacıyla ADF birim kök testine ek olarak Zivot ve Andrews(1992) tek kırılmalı ve Fourier-ADF yumuşak kırılmalı birim kök testlerine de yer verilmiştir. Ayrıca bu testler aracılığıyla ülkelerin hangi yıllarda hangi değişkenlerde kırılmaları olduğu belirlenmekte ve o dönemde yaşanan ekonomik olayların etkileri de yorumlanabilmektedir. Birim kök testinin doğru tayin edilmesi denklemlerin doğru yöntemlerle tahmin edilmesini de sağlamaktadır. Nitekim çalışmamız

serilerin durağanlık durumuna göre ARDL ve A-ARDL yöntemlerini kullanmakta ve oluşabilecek sapmalı tahminleri en aza indirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın katkılarının yanı sıra ampirik kısmında yaşanan bazı kısıtlar ve zorluklar da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ampirik tahminlerde kullanılan değişkenlerin verilerinin elde edilme aşamasıdır. Özellikle kapasite kullanım oranına ait verilerin kısıtlılığı hem ülkelerin tercih edilmesinde hem de dönem aralıklarının belirlenmesinde çalışmamıza engel teşkil etmiştir. Ayrıca her ülke için ayrı ayrı ARDL tahminlerinin yapılması ve elde edilen sonuçların güvenilirlik testlerinden geçirilmesi çalışmamızın en zorlayıcı kısmını oluşturmaktadır.

Çalışmamızın amacı ve öneminin açıklanmanın ardından çalışmanın ilk bölümde ücret ve kâr çekişli talep rejimlerinin teorik çerçevede tanımlanması yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde ampirik analizimizin ikinci kısmında ele alınacak olan verimlilik artışının etkileri de teorik bir şekilde anlatılmaktadır. İkinci bölümde, Klasik dönem ve Keynes dönemi bölüşüm konuları ve Post-Keynesyenlerin temel özellikleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde Kaleckiye bölüşüm ve büyüme modellerinin aşamaları anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde Neo-Kaleckiye Bölüşüm modelleri ve çalışmamızın ana modeli olan Bhaduri ve Marglin (1990) modeli detaylıca anlatılacaktır. Ardından beşinci bölümde ücret ve kâr çekişli talep rejimlerinin araştırılması ile ilgili yapılan ampirik çalışmalara üç başlıkta yer verilmektedir. Bunlardan ilki yapısal yaklaşım, ikincisi indirgenmiş yaklaşım ve son başlıkta verimlilik artışının ele alındığı ampirik çalışmalardır. Son bölümde ise iki ayrı modelle gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme üzerindeki etkilerinin tahmin edildiği ampirik bölüm yer almaktadır. Çalışmamızda literatürde sıklıkla karşılaştırılan ülkelere Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD ülkelerinin yanı sıra gelişmekte olan Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Yunanistan ve Kolombiya ülkeleri yer almaktadır. Ampirik analizin ilk kısmı olan talep rejimi için yapılan tahminlerde her ülke için ayrı ayrı tüketim, yatırım, ihracat, ithalat, fiyat deflatör ve ihracat fiyatları denklemleri ARDL ve A-ARDL yöntemiyle tahmin edilmektedir. Tahmin edilen bu denklemlerden elde edilen katsayılarla her ülke için toplam talebin kâr payına olan marjinal esneklikleri hesaplanmakta ve literatürde elde edilen sonuçlarla karşılaştırılarak yorumlanmaktadır. Ampirik analizin ikinci kısmı olan verimlilik rejimi için yapılan tahminler her ülke için ayrı ayrı tasarruf oranı, sermaye birikim oranı, net ihracat oranı, verimlilik artışı, döviz kuru denklemleri ARDL ve A-ARDL yöntemiyle test edilmektedir. Denklemlerin tahminlerinden elde edilen katsayılarla her ülke için toplam talep rejimleri ve genel rejimler yorumlanmaktadır. Son olarak talep ve verimlilik rejimlerinden elde edilen sonuçlar gerekçeleriyle birlikte karşılaştırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLAM TALEP REJİMLERİ

1.1 Ücret ve Kâr Çekişli Talep Rejimleri

Son yıllarda ülkelerin büyük bölümünde ücret paylarının düştüğü ve gelir eşitsizliğinin arttığı bazı ampirik çalışmalarda gösterilmektedir (Stockhammer ve Ederer, 2008; Onaran ve Galanis, 2013; Lavoie ve Stockhammer, 2013; Stockhammer ve Wildauer, 2016; Oyvat, Öztunalı ve Elgin, 2018.) Post-Keynesyen iktisatçılara göre gelir dağılımında eşitsizlik ve ücret paylarındaki azalma büyüme sürecini de olumsuz etkilemektedir. Post-Keynesyenler hükümetlerin yasal ve yapısal değişiklikler altında işgücü lehine politikaları veya sermaye lehine politikaları hedefleyebileceğini ileri sürmektedirler. Makroekonomik politikalar ve talep rejimleri her ülkenin içinde bulunduğu ekonominin yapısal faktörlerinden dolayı farklılaşmaktadır. Buna göre işgücü lehine politikalar ücret payların arttırılması olarak tanımlanırken, sermaye lehine politikalar ulusal gelir içinde ücret paylarının düşmesine neden olan politikalar olarak tanımlanmaktadır (Lavoie ve Stockhammer, 2013). Makroekonomik denge analizine göre toplam çıktıyı oluşturan faktörler tüketim, yatırım, kamu harcamaları ve net ticaret dengesidir. Bu faktörlerden hangilerinin büyüme sağladığı konusu ise ekonomide oluşan talep rejimini ortaya koymaktadır. Bu talep rejimleri ise ücret çekişli ve kâr çekişli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Reel ücretler artarsa toplam talep nasıl değişir sorusunun cevabı ekonomideki toplam talebin ücrete dayalı olup olmaması ile ilgilidir. Reel ücretlerdeki artış toplam talebi oluşturan bileşenlerinin (tüketim, yatırım, kamu harcamaları, net ihracat) üzerinde çeşitli etkiler gösterebilmektedir. Sermaye yanlısı bölüşüm politikaları genellikle sermaye gelirini arttırmak yerine işgücü piyasası esnekliğini veya ücret esnekliğini arttırmayı amaçlayan politika olarak uygulanmaktadır. Bu politikaların ücreti belirlemeye yönelik uygulamaları ise şunlardır: toplu pazarlık kurumları ve işçi sendikalarını zayıflatmak ve istihdamın korunmasına ilişkin yasaları engellemek ve asgari ücretlerin düşük düzeyde tutulmasını sağlamak. Ayrıca gelir vergisinden sermaye kazançlarını muaf tutmak veya kurumlar vergisini azaltmak gibi ikincil gelir dağılımını kârlar ve sermaye lehine değiştiren tedbirler de düzenlemeler arasında yer almaktadır (Lavoie ve Stockhammer, 2013).

İşgücü lehine politikalar refah devletini, işgücü piyasası kurumlarını, işçi sendikalarını ve toplu pazarlık kurumlarını güçlendiren politikalar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca işgücü lehine politikalar artan işsizlik ödenekleri, daha yüksek asgari ücretler ile ücret ve maaş

farklılıklarının azaltılması gibi önlemleri de kapsamaktadır. İşgücü lehine politikalar uygulanırsa reel ücretler işgücü üretkenliğine eşit ya da üretkenlikten daha fazla artacaktır. Buna karşın sermaye lehine politikalar uygulanırsa reel ücretler işgücü üretkenliği ile aynı hızda artmayacaktır. Yani sermaye lehine politikaların ücretleri etkileme kabiliyeti işgücü lehine politikalardan daha az olmaktadır (Lavoie ve Stockhammer, 2013). Post-Keynesyenlere göre, bölüşümün toplam talep ve iktisadi büyüme oranı üzerinde yaratacağı etkiler, bir ekonomide geçerli olan talep rejimine (ücret çekişli veya kâr çekişli) bağlı olarak değişecektir. Diğer her şey sabit kabul edildiğinde, artan ücret payının toplam talep ve iktisadi büyüme üzerinde genişletici(daraltıcı) etki yaptığı ekonomiler ücret çekişli (kâr çekişli) iktisadi rejime sahiptir. İki bölüşüm politikası ve iki talep rejimi arasında olası 4 senaryo mevcuttur. Eğer kâr çekişli bir ekonomide sermaye yanlısı bölüşüm politikaları izlenirse, bu kâr çekişli bir büyüme süreciyle sonuçlanmaktadır. Tersine, ücret çekişli bir ekonomide işgücü lehine izlenirse, bu ücret çekişli bir büyüme süreciyle sonuçlanmaktadır. Buna karşın kâr çekişli bir rejimde işgücü lehine politikalar izlenirse iktisadi durgunluk meydana gelmektedir. (Lavoie ve Stockhammer, 2013). Sermaye lehine bölüşüm politikalarının kâr çekişli bir rejimle uygulanması Neo-Liberalizm olarak adlandırılmaktadır. Neo-Liberal ideolojiye göre, sermaye-lehine bölüşüm politikaları sonucu artan karlar yüksek oranda bir büyüme döngüsü yaratacak ve sonuç olarak işgücü de bundan yararlanacaktır (*trickle-down economics*). Bir başka görüş de Neo-Liberal politikaların ekonomide iktisadi istikrarsızlık ve finansal istikrarsızlık da yaratmış olduğu yönündedir. Senaryolar Tablo 1.1 'de gösterilmektedir.

Tablo 1.1: Bölüşüm Politikaları ve Talep Rejimleri

	Sermaye Lehine	İşgücü Lehine
Kâr Çekişli	Kâr Çekişli Büyüme	Durgunluk veya İstikrarsız Büyüme
Ücret Çekişli	Durgunluk veya İstikrarsız Büyüme	Ücret Çekişli Büyüme

Kaynak: Lavoie ve Stockhammer,2013.

1.2 Dışa Kapalı Ekonomide Toplam Talep Rejiminin Yorumlanması

Ekonomi kâr çekişli talep rejimi mi yoksa ücret çekişli talep rejimi olduğunu anlamak için ekonominin talep fonksiyonunu analiz etmek gerekmektedir. Keynesyen iktisatçılara göre dışa kapalı bir ekonominin toplam talep denklemi özel tüketim harcamaları ve özel yatırım harcamaları toplamından oluşmaktadır (Kamu harcamaları dışsal olarak belirlendiği için denkleme dahil edilmemektedir). Denklem şu şekilde gösterilmektedir:

$$AD = C + I$$

(1.1)

Ücret paylarındaki artış sonrası tüketim ve yatırım toplamından oluşan toplam talep artıyorsa, ekonomi ücret çekişli talep rejimi tarafından yönetilmektedir denir. Ücret paylarındaki artışın tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları üzerine etkisi birbirinden farklıdır. Fakat toplamdaki etki ücret payının yönü ile paralel ise ekonominin talep rejimi ücret çekişli denilmektedir. Bu durumun aksine kâr paylarındaki artış sonrası toplam talep artıyorsa ekonominin talep rejiminin kâr çekişli olduğu ileri sürülmektedir.

İlk olarak ücret paylarının toplam talebin ilk unsuru olan tüketim harcamalarına olan etkisi ele alınmaktadır. Buna göre eğer ücret ve karın tüketim duyarlılıkları aynı ise, reel ücretteki artışın tüketim ve dolayısıyla gelir dağılımı üzerine bir etkisi bulunmayacaktır. Bununla birlikte, ücretlerin tüketim eğilimi, kârların tüketim eğiliminden daha yüksekse, gelir dağılımında ücretlere doğru bir değişim tüketim talebinde artışa neden olacaktır. Bunun nedeni gelirin ücret payına doğru dağılmasının tüketim harcamalarında artışa neden olmasıdır. Yani ücret sahibi bireylerin kâr sahiplerinden daha fazla tüketim gerçekleştirdiğidir. Aynı zamanda ücretteki artışın özel yatırım harcamalarına olumsuz etkisi tüketim harcamalarına olan olumlu etkiyi de bozabilmektedir.

Kaleckiyeen yatırımcılar beklenen kârlılığın; geçmiş kârlılığa, satışlara ve hızlandırıcı etkisinin gücüne bağlı olduğunu dolayısıyla yatırımın ücret payındaki artıştan olumsuz etkilenmemesi gerektiğine inanmaktadır. Bu düşüncenin aksine Marksistler ve diğer bazı ekonomistler beklenen kârlılığın kârın milli gelir içindeki payına, yani firmaların kâr marjına bağlı olduğunu iddia etmektedirler. Daha yüksek reel ücretler, diğer her şey sabit olduğunda, daha düşük kâr marjları ve daha düşük karlılık anlamına geldiği için, yatırım fonksiyonunda aşağı yönlü bir trend oluşmaktadır. Bhaduri ve Marglin(1990)'e göre "Reel ücret payındaki artış tüketimi arttırıp tasarrufları azalttığında kâr marjlarında olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. Yatırım kâr marjlarına bağlı olduğu sürece reel ücretlerdeki artışta yatırımları azaltmaktadır". Dışa kapalı bir ekonomide toplam talep (C+I) reel ücretteki artış sonrasında artabilmekte veya azalabilmektedir. Bunu belirleyecek olan reel ücretlerin tüketim ve yatırıma olan marjinal etkisidir. Ücret paylarındaki artışın yatırım ve toplam talep üzerindeki etkisi tablo 1.2'de gösterilmektedir.

Toplam talebin artmasında tüketim (C) ve yatırım (I)'dan başka faktörlerde etkili olabilmektedir. Bu etmenler uygulanan para ve maliye politikaları, petrol şokları, borsada yaşanan krizler, döviz kurlarındaki değişimler gibi çeşitli şoklar olabilmektedir (Lavoie ve Stockhammer,2013).

Tablo 1.2: Ücret Payındaki Artışın Yatırım ve Toplam Talep Üzerine Etkisi

ÇIKTIDAKİ ETKİ			
YATIRIMDAKİ ETKİ		Pozitif	Negatif
	Pozitif	Ücret Çekişli Talep Ücret Çekişli Yatırım	-
	Negatif	Ücret Çekişli Talep Kâr Çekişli Yatırım	Kâr Çekişli Talep Kâr Çekişli Yatırım

Kaynak: Lavoie ve Stockhammer,2013.

1.3 Dışa Açık Bir Ekonomide Net ihracatın Etkisi

Kapalı ekonomide toplam talep rejimleri belirlenirken net ihracatın etkisi dahil edilmemektedir. Açık ekonomilerde ise net ihracatın etkisi hem uluslararası pazardaki rekabete göre hem de ulusal pazardaki maliyetlere göre değişebilmektedir. Bhaduri ve Marglin(1990)’e göre bir ekonominin kâr çekişli mi ücret çekişli mi olup olmadığını anlamak için gelir dağılımının net ihracata olan etkisi dikkate alınmalıdır. Eğer açık bir ekonomide reel ücretler artarsa firmaların emek ücretleri arttığı için maliyetleri de artacaktır. Maliyetlerdeki bu artış ihrac fiyatlarında artış olmaksızın devam ederse kâr marjında düşüş gerçekleşmektedir. Dolayısıyla ihracat yapmak karsız bir hal olabilmektedir. Bu durum ulusal pazardaki seyri göstermektedir. Bir başka durum ise reel ücretlerdeki artış sebebiyle, ihrac fiyatları da yükseltirirse, ihrac ürünlerinin uluslararası pazarda rekabetçiliği azalmaktadır. Dolayısıyla reel ücretlerdeki artış bu seferde de kâr marjlarını olumsuz etkilemektedir. Blecker (1989)’e göre bu durum karların ulusal maliyetler ve uluslararası rekabet arasında sıkışıklığı olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla Kaleckiye yaklaşımında ihracat daha düşük ücret uygulamasının bir yolu olabilmektedir. Çünkü dış talebin olduğu bir senaryoda iç talebe olan ihtiyaç azalmaktadır. Reel ücretlerdeki artışın hem toplam talebe hem de ulusal talebe olan etkisi farklı olasılıklarla Tablo 1.3’te özetlenmiştir (Lavoie ve Stockhammer,2013).

Tablo 1.3 Ücret Paylarındaki Artışın Yerli ve Toplam Talebe Etkisi

TOPLAM TALEPTEKİ ETKİ (C+I+NX)			
YERLİ TALEPTEKİ ETKİ (C+I)		Pozitif	Negatif
	Pozitif	Ücret çekişli Yerli Talep Ücret çekişli Toplam Talep	Ücret çekişli Yerli Talep Kâr çekişli Toplam Talep
	Negatif	X	Kâr çekişli Yerli Talep Kâr çekişli Toplam Talep

Kaynak: Lavoie ve Stockhammer,2013.

Uluslararası ticaret ve net ihracatı dikkate alırken gelir dağılımındaki değişikliklerin etkisini değerlendirmek karmaşık olabilmektedir. İlk olarak, net ihracat üzerindeki etkileri göz önüne alındığında ücret payındaki artışın olumlu yurt içi talebe etkisi tersine dönebilir.

Ücretlerdeki artışın karlılık üzerindeki negatif etkisi çok büyük olmadığı sürece hem ücretlerin hem de karlılığın arttığı bir ekonomik büyüme söz konusu olabilmektedir. İkinci durum ise karlılık ve ücret dağılımının etkileri birbirine eşit olduğu sürece ekonomik büyüme üzerinde bir etkinin oluşmayacağıdır. Blecker’a göre “Kâr marjları esnek olduğu sürece ücretlerde kesintiler devam etmektedir; ancak rekabet kazançları birbirini iptal ettiği sürece istihdam artmamaktadır”. Bu durumda, çok taraflı ücret kesintilerinin gelir dağılımı üzerindeki gerileme etkisi, dünya genelinde talep ve istihdamın azalmasına yol açabilmektedir” (Blecker 1989, p. 407).

1.4. Verimlilik ve Talep Rejimleri İlişkisi Üzerine Argümanlar

Verimlilik artışı toplam talep artışı ve reel ücret artışına bağlıdır. Toplam talep ve üretimdeki büyümenin emek verimliliğine pozitif etkisi Kaldor–Verdoorn etkisi olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni ise toplam talep arttıkça yaparak öğrenmenin hızlı bir şekilde gelişmesi ve iş bölümünün derinleşmesi süreçlerinin işgücü verimliliğini de geliştirmesine bağlıdır. Ayrıca talep artışı yatırım tarafından da verimliliği geliştirebilmektedir. Çünkü talep arttıkça firmalar daha fazla yatırım yapmakta, yeni ekipmanların ve teknolojinin kullanılması yüksek emek verimliliği ile sonuçlanmaktadır. Literatürde talep artışı ile verimlilik artışı arasında ilişkiyi doğrulayan birçok çalışma bulunmaktadır (Cornwall ve Cornwall, 2002; Naastepad, 2006; Hein ve Tarassow, 2010; Alexiadis ve Tsagdis, 2010; Storm ve Naastepad, 2011).

İkincisi ise reel ücretler düşük olduğu için firmaların emek tasarrufunu amaçlayan teknolojik programlar benimsememesidir. Karl Marx kapitalde yüksek ücretlerin emek tasarrufu sağlayan yatırımlara dönüştüğünü savunmaktadır. Marx'ın ücret-maliyet kaynaklı teknolojik ilerleme fikri, Hicks (1932), Kennedy (1964) ve daha yakın zamanda Foley ve Michl (1999) ve Funk (2002) dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde hayata geçmiştir. Sonuç olarak verimlilik artışı toplam talep artışı ve reel ücret büyümesinden etkilenen içsel bir kavramdır (Storm ve Naastepad, 2012).

Storm ve Naastepad (2012) çalışmalarında reel ücretteki artışın büyüme verimlilik ve istihdam üzerine etkisini göstermektedir. Buna göre reel ücret büyümesindeki artış ücret payını arttırırken bunun aksine verimlilik artışı ücret payını azaltmaktadır. Çünkü verimlilik arttığı zaman birim çıktı başına işgücü maliyeti de azalıyor demektir. Bu durum ücret paylarının azalmasına neden olur. Ücret paylarının artıp artmayacağı noktasında önemli olan nokta ücret artışının verimlilik artışı karşısındaki büyüklüğüdür. Sonuç olarak ücretler verimlilikten daha

fazla artarsa ücret payı artar ve bu da otomatik olarak kâr payının azalması anlamına gelmektedir.

1.4.1 Dışsal Verimlilik ile Ücret Çekişli Talep Rejimi

Storm ve Naastepad (2012) ceteris paribus çerçevesinde verimliliğin sabit ve dışsal olarak ele alındığında reel ücretlerdeki büyümenin istihdam üzerindeki etkisini göstermektedir. Buna göre emek üretkenliği artışının dışsal (ve sabit) olduğu, ücret çekişli bir ekonomi sunmaktadır. Yani ücretler arttıkça toplam talep ve çıktı artmaktadır. Bunun nedeni ücretlerdeki artışın tüketimi üzerindeki pozitif etkisinin ücretteki artışın yatırım ve net ihracattaki negatif etkisinden daha güçlü olmasıdır. Kısaca üretimin büyümesi tüketim odaklıdır.

1.4.2 Verimlilik ile Ücret Çekişli Talep Rejimi

Verimliliğinin sabit olmadığı varsayıldığında reel ücretlerdeki büyüme doğrudan ve dolaylı olarak verimliliği de etkilemektedir. Ücret artışındaki büyümenin istihdama olan etkisi hem çıktı artışı hem de emek verimliliğine bağlı olarak oluşmaktadır. Buna göre reel ücretteki artış firmaları yeni teknolojilerle üretim yapmaya teşvik edecek ve verimlilik artacaktır. Ancak verimlilikte artış sonrası ücret payları azalacağından her zaman ücret payı yüksek ücretler kadar artmamaktadır. Verimliliğin sabit olduğu duruma göre ücretlerin toplam talep ve istihdam üzerindeki etkisi verimliliğin dâhil olmasıyla daha sınırlı duruma gelmektedir. Bir yandan da reel ücretteki artışın tüketim etkisi yoluyla toplam talep ve toplam talebinde verimlilik üzerinde etkisi vardır. Nihai olarak ücretlerdeki artışın istihdam üzerindeki pozitif etkisi mi yoksa ücretlerdeki artışın verimlilik göz önünde bulundurulduğunda istihdam üzerindeki negatif etkisi mi daha baskın sorusunun cevabı talep rejimini de belirlemektedir. Ücret çekişli ekonomilerde çıktının istihdam üzerindeki etkisi verimlilik dâhil olduğunda talep rejiminin daha az ücret çekişli duruma gelmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak ücret çekişli ekonomilerde reel ücretlerdeki artış verimlilik artışı dâhil olduğunda istihdam artışını azaltmaktadır (Storm ve Naastepad,2012;108:111).

1.4.3 Verimlilik Artışı ve Kâr Çekişli Talep Rejimi

Kâr çekişli talep rejimine sahip ekonomilerde ücret payındaki artış toplam talep ve çıktıyı azaltmaktadır. Bunun nedeni ücretlerin tüketim üzerindeki etkisinin karın yatırım ve ihracat üzerindeki etkisi yanında daha zayıf kalması ile ilgilidir. Dolayısıyla kâr çekişli ekonomilerde ücretleri arttırmak toplam talep ve büyüme açısından olumsuz bir durumdur Kâr çekişli ekonomilerde reel ücretlerdeki artışın doğrudan etkisi verimliliği artırırken (*Marx-Hicks*

Etkisi) dolaylı etkisi verimliliğini azaltmaktadır (**Kaldor–Verdoorn etkisi**). Doğrudan etki dolaylı etkiden daha baskın olduğu durumda verimlilik üzerindeki nihai etki pozitifdir. Buna göre yüksek reel ücretler verimliliği arttırması nedeniyle talep rejimi de daha az kâr çekişli olma eğilimi göstermektedir.

Kâr çekişli ekonomilerde reel ücretlerin verimlilik üzerindeki dolaylı ve negatif etkisi (Kaldor-Verdoorn Etkisi) Hollanda modeli (Dutch) ile açıklanmaktadır. Hollanda’da 1980’den beri işsizlik oranları düşmeye başlamış ve 2000-2010 yılları arasında işsizlik oranlarını %3.8’de sabitlemişlerdir ve bu oran Avrupa Birliği ülkelerinden daha az seviyededir. Hollanda’nın işgücü yaratmadaki bu başarısı 1982 yılında işverenler, sendikalar ve hükümet tarafından imzalanan Wassenaar Anlaşmasına dayandırılmaktadır. Bu anlaşmaya göre yeni işgücü yaratmak için ücretler düşük tutulmuş, karlılık arttırılmıştır. Karlılıkta artış yeni yatırımları ve beraberinde yeni iş alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Buna göre Hollanda gibi ücretli kesimin güçlü olmadığı piyasalarda ücretlerdeki artış toplam çıktıyı yeteri kadar arttırmadığı için toplam kâr da azalmaktadır. Ücretlerin güçlü olduğu bir ekonomide ücretlerdeki artış çıktıyı arttırdığı sürece karlarda artmakta ve ücret ve kâr ilişkisi birbirini dengelemektedir. Bu ekonomilerde İskandinav (Nordic) model ile anlatılmaktadır. (Storm and Naastepad 2012a). Buradan hareketle Hollanda modelinin hâkim olduğu ülkelerde ücretlerdeki artış karı baskıladığı için işçilere yüksek ücretler vermek mantıklı bir seçenek olmamaktadır. Yani karın ücrete olan duyarlılığı artmaktadır. İskandinav modellerinin hâkim olduğu ülkelerde ise yüksek ücretler yüksek çıktıyı sağladığı sürece işçiler bu ülkelerde teşvik edilmeye devam etmektedir. Bunun nedeni ise karların ücretlere daha duyarsız hale gelmesi ile açıklanmaktadır.

Naastepad(2006) Dutch ekonomilerini tartıştığı çalışmasında üç temel bulgu elde etmiştir. Bunlardan ilki ücret çekişli talep rejiminde verimlilik artışının reel ücrete göre esnekliği artıkça reel ücret artış kısıtlanmasının sonucu durgunluktur. İkincisi, kâr çekişli talep rejiminde reel ücretlerdeki düşüşün verimlilik üzerindeki olumsuz etkisi, (ücretlerin kapitalist üzerinde maliyet baskısı oluşturmaması dolayısıyla üretimi teşvik edici yatırımların azalması) yüksek çıktı büyümesi ile dengelendiği sürece ekonomilerin daha canlı olduğunu ancak yüksek çıktı büyümesi ile dengelenmediği sürece de ekonomilerin teknolojik olarak gerilediği ileri sürülmektedir. Son olarak da ücret artışındaki kısıtlamaların her iki talep rejiminde de verimlilik artışında bir düşüşe neden olduğu vurgulanmaktadır. (Naastepad,2006:429.)

1.5 Gelir Dağılımına İlişkin Temel Argümanlar

Son yıllarda gelir dağılımı eşitsizliğinin artması literatürde dikkat çeken konular arasındadır. Literatürün daha büyük bir kısmı kişisel gelir dağılımındaki değişikliklerle ilgilidir. Bu başlıkta, daha geniş olarak, gelir dağılımına ilişkin tartışmadaki temel argümanları özetleyerek, teknolojik değişim, küreselleşme ve finansallaşmayı vurgulayarak ampirik analiz için teorik arka plan sağlayacaktır.

Gelir yaklaşımının temel unsurlarından olan karların belirlenmesinde gelirden aldıkları kâr payları önem arz etmektedir. Post-Keynesyenlere göre yorumladığımız kâr paylarının oluşmasında şimdiye kadar ücretlerdeki büyüme oranının ve emek verimliliğinin etkisinden söz etmiştik. Neo-Klasik büyüme modellerinde sözü geçen üretim birimlerinin, tam rekabetin ve tam istihdamın konu edildiği piyasalarda gelir payları teknoloji tarafından dışsal veya içsel olarak belirlendiği vurgulanmaktadır. Neo-Klasik gelir dağılımı teorisinin özü budur. Ancak, bu varsayımların hiçbirinin gerçek dünyada geçerli olması muhtemel değildir. Bununla birlikte, temel Neo-Klasik argüman mevcut tartışmada hala çok fazla ağırlık taşımakta ve birçok ekonomist, gelir dağılımının öncelikle teknolojiye bağlı değişiklikler tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Bu teoriye göre teknolojik değişim, (savaş sonrası dönemde olduğu gibi) emek artışından ziyade sermaye artırımını olarak ifade edilmektedir. Literatür sıklıkla teknolojik değişimin gelişmiş ekonomilerde gelir dağılımı üzerindeki güçlü etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Uluslararası Para Fonu (IMF) (2007a), ücret paylarındaki düşüşün en önemli nedeni olarak teknolojik değişim olduğunu vurgulamaktadır. Avrupa Komisyonu (EC) (2007) ise 'verilerin mevcut olduğu dönem için (yani, 1980'lerin ortasından 2000'lerin başına kadar), tahmin sonuçlarının, toplam işgücü geliri payındaki düşüşe en büyük katkıyı teknolojik ilerlemenin yaptığını açıkça göstermektedir (EC 2007, 260). (Stockhammer,2013;6).

Gelir dağılımını etkileyen diğer argüman ise küreselleşme olgusudur. Literatürde küreselleşmeye vurgu yapan klasik ticaret teorisi, bol faktörün uluslararası ticaretten kazanacağını belirten Stolper ve Samuelson (1941) teoremi üzerine kurulmuştur. Gelişmiş ülkeler için bol olan faktör sermayedir, gelişmekte olan ülkelerde ise emektir. Bu nedenle küreselleşmenin gelişmiş ülkelerde sermayeden ve gelişmekte olan ekonomilerde emekten yararlanacağı varsayılmaktadır. Stolper-Samuelson teoreminin aksine, Ticaretin Politik Ekonomisi yaklaşımı, ticaretin gelir dağılımı üzerindeki ana etkisinin emek ve sermayenin pazarlık pozisyonu olduğunu savunmaktadır (Rodrik 1998; Onaran 2011). Bu sınırlamalara rağmen, Stolper-Samuelson teoremi ana akım ekonomisinde sağlam bir yere sahiptir ve küreselleşmenin gelişmiş ekonomilerdeki işçilere zarar vereceği ve gelişmekte olan ekonomilerdeki işçilere fayda sağlayacağı savunulmaktadır. Temel olarak, tüm çalışmalar

gelişmiş ekonomilerde küreselleşmenin fonksiyonel gelir dağılımı üzerindeki önemli etkileri olduğunu ileri sürmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ortak sonuç olarak Harrison (2002), Rodrik (1998) ve Jayadev (2007), artan ticaretin ücret payı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Küreselleşmenin toplam talep üzerindeki etkisi incelenirken sadece ulusal gelir dağılımı değil aynı zamanda ticaret partnerlerinin ücret payları da göz önünde bulundurulmaktadır. Ücret paylarındaki azalma ülkelerin ihraç maliyetlerini düşürdüğünden uluslararası pazarda diğer ülkelere göre fiyat anlamında daha cazip gelmektedir. Bu durum ise ülkeler arası fiyat rekabetini şiddetlendirmektedir. Ülkeler arası ücretleri düşürme yarışı ise küresel açıdan tüketimi de düşüreceğinden küresel talep de zarar görmektedir.

1970'lerin ortalarından itibaren artan finansal faaliyetler ekonomide iktisadi unsurlar yönünden birçok değişiklik oluşturmuştur. Bu değişiklikler genellikle finansallaşma olarak adlandırılır ve hane halklarının artan borçluluğunu, daha değişken döviz kurlarını ve varlık fiyatlarını, finansal kurumların kısa vadeliğini ve finansal olmayan işletmelerin hissedar değeri yönelimini içermektedir (Ertürk ve diğerleri 2008; Stockhammer 2010). Finansallaşmanın, emeğin pazarlık gücü üzerinde iki önemli etkisi bulunmaktadır. Birincisi, firmaların yatırım yapmak için daha fazla seçeneğin bulunmasıdır. Böylece finansal varlıklara olduğu kadar gerçek varlıklara da yatırım yapılabilen ve hem yurt içinde hem de yurt dışında yatırım olanakları bulunmaktadır. İkincisi, firmalara ek kısıtlamalar koyarak hissedarları işçilere göre güçlendirmiş ve kurumsal kontrol için bir pazarın geliştirilmesi, yönetimin çıkarlarını hissedarlarınkiyle hizalamıştır. (Lazonick ve O'Sullivan 2000; Stockhammer 2004). 1970'li yıllardan itibaren finansal olmayan firmaların temettü ödemeleri ve faiz ödemeleri keskin bir şekilde artmıştır (Duménil ve Lévy 2001, 2004; Hein ve Schoder 2011; Onaran vd. 2011). Ek olarak, bazı dönemlerde sermaye kazançları önemli ölçüde artmıştır (Power vd. 2003). Bu nedenle diyebiliriz ki finansal küreselleşmenin ücretlerin GSYİH içindeki payının azalmasına yol açmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI VE BÜYÜME İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

2.1 Klasik Dönem Bölüşüm ve Büyüme üzerine Tartışmalar

1776 yılı Adam Smith ile başlayan ve 1873 yılı John Stuart Mill ile biten Klasik dönemde iktisat bilimindeki tartışmaların temel odak noktası kapitalist sürecin geleceği hakkında öndeyide bulunmaktı. İktisat düşüncesinde kapitalist üretim sürecine dair tartışmaların temelinde bölüşüm ve büyüme arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır. Bu sebeple bölüşüm ve büyüme dinamiğini daha iyi kavrayabilmek için Klasik ekollerin kapitalist sürece dair tartışmalarına değinmek önem arz etmektedir.

Adam Smith'e göre bir malın değerini belirleyen temel unsur o malın oluşumuna kaynaklık eden emek faktörüdür. Ayrıca Smith değer kavramını kullanım ve değişim değeri olarak ikiye ayırmış ve değişim değerinin önemini vurgulamıştır. Smith (1997:50-53) değişim değerini ise öncelikli olarak malın üretiminde kullanılan emek faktörü ve daha sonra da sermaye ve doğal kaynaklar olduğunu açıklamıştır. Klasik iktisadi dönem kapitalizmin ticari boyutlarının yansıtıldığı ve emek faktörünün ön planda tutulduğu bir dönem olmuştur. Adam Smith'e göre değerın kaynağı emek faktörüne dayanıyorsa zenginliğin kaynağı da emek ve mübadeleye dayanmaktadır:

“...sahibi oldukları yeteneklerin türlü ürünleri, hepsinde bulunan... mübadele etme isteği sayesinde, denebilir ki ortaklaşa bir yığın halinde ortaya konmuş olur. Her insan, oradan, başka insanlardaki yeteneklerin ürünlerinden ihtiyaç duyduğu parçayı satın alabilir” (Smith, 2006: 18-19).

Toprak ve sermayenin henüz oluşmadığı ilkel dönemlerde mallar birbirleri ile mübadele edilirken, bir malın üretilmesinde kullanılan emek miktarına göre malın değeri belirlenmekteydi. Böyle bir iktisadi toplumda elde edilen gelir ise emek faktörünün sahibi emekçiye aittir. Toprakta rant elde edildiği ve sermayeden kâr elde edilen dönemlerde bir ürünün üretilmesinde bu bileşenlerden birisi, ikisi veya üçü yer almaktadır. Malın fiyatı ise ücret, rant ve kâr olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır. O dönemde girişimci aynı zamanda kapitalist olduğundan kar, faizi de içermektedir. Bu üç unsur hem gelirin kaynağını hem de değişim değerini oluşturmaktadır (Unay,1997:180). Buradan hareketle, Smith (1997:53-54), bir ulusun bir yıl içinde elde ettiği ürünün, üç gelir kategorisi arasında bölüşüldüğünü, işçilerin ücret, sermaye sahiplerinin kâr ve toprak sahiplerinin de rant şeklinde yaratılan gelirden paylarını aldıklarını belirtmektedir.

Özetle, Smith bölüşümü iki farklı yönden ele almıştır; bir yandan ücret, kâr ve rantı fiyat kuramı ile ilişkilendirmiş, öte yandan yaratılan toplam ürünün emek, sermaye ve toprak arasında dağılımını analiz etmiştir. Bölüşüm olgusuna ilişkin olarak Smith'in ortaya attığı temel

prensipler, analiz metotları, kavramların formüle ediliş tarzı, kendisinden sonra gelen iktisatçıları derinden etkilemiştir (Öztürk, 2010:62).

Bölüşüm tartışmalarına değinen bir diğer iktisatçı David Ricardo'dur. Ricardo'ya (1997:57) göre ulusların zenginliği üretim sonucu elde edilen gelirin üretim faktörlerine nasıl paylaştırıldığı ile belirlenmektedir. Bu sebeple Ricardo çalışmalarında üç ana üretim faktörü olan ücret, kâr ve rantın gelecekteki seyirlerini tahmin etmeye odaklanmıştır. Ricardo piyasada oluşacak ücret-istihdam dengesini malların fiyatlarının arz ve talep dengesine benzetmektedir. Ricardo'ya (1997:85-97) göre sermayedeki artış emek talebini canlandıracak ve sermayedeki artış sürekli devam ettiğinde ise emek talebi nüfusun artması için bir dürtü oluşturacak, artan nüfus miktarı ise emek arzını arttıracığı için ücretlerin doğal seviyesine inmesine neden olacaktır. Aksi halde piyasada emek arzından daha fazla emek talebi oluşursa piyasa ücretleri asgari düzeyin üzerinde belirlenmektedir. Ricardo bölüşüm kuramında ücretleri doğal dengede veri olarak kabul etmekte, piyasada oluşan gelirin kapitalist ve rantiyeler arasında paylaştırıldığına dikkat çekmektedir. Ancak, işçiler ücretlerinin artmasını sağlayabilirlerse, bu artıştan rantiyeler etkilenmemekte, karların aleyhine olmaktadır. Kısaca reel ücretlerdeki artış kâr oranını azaltacaktır. (Akyüz,1980a:25). Ekonomide ücretler ve rantlar sürekli arttığından karlar düşme eğilimi gösterir (Ricardo, 1997:100). Ricardo sermaye birikiminin daha az verimli toprakların kullanılmasına neden olacağını bununda işgücü verimliliği ve kâr oranlarının düşmesi ile sonuçlanacağına değinmiştir. Yani uzun vadede kapitalizm sermaye ve karın ortadan kalktığı ekonomik durgunluğa sürüklenmektedir.

İktisat biliminde tartışmaların odak noktası ekonomiye müdahalenin sürdürülebilir bir büyüme sağlayıp sağlamayacağıdır. Klasik okulun temsilcilerinden biri olan Say bu tartışmaları say yasası ile açıklık getirmektedir. Buna göre ekonomide üretilen her mal ve hizmetin üretilen miktar kadar alıcısı olacağından ekonomide arz veya talep fazlası oluşmamaktadır. Kısaca Say yasası iktisadi dalgalanmaların olmadığı sürdürülebilir ve istikrarlı büyümenin gerçekleştiği ekonomik dengeye dikkat çekmektedir. Ricardo, Smith ve klasik iktisadın diğer temsilcileri büyük oranda say yasasını kabul etmiş ve iktisadi olayları bu yasaya uygun olarak açıklamışlardır. Marx, Say yasasını parasal ekonomi koşulları yerine basit mübadele sürecini dikkate alması nedeniyle eleştirmektedir. Mallar tüketim ve mübadele için değil, satış için üretilmektedir (Demiröz, 2004: 32). Marx'ın modeline göre bir yandan paranın mübadele aracı olarak kullanılması sonucu mal alım ve satımı aynı anda gerçekleşmeyebilmekte diğer yandan paranın gömüleme eğiliminin artması sonucu ekonomide efektif talep yetersizliklerine sebep olabilmektedir (Mutlugün, 2019; 19).

Say bölüşüm ve büyüme arasındaki ilişkiyi, üretim faktörlerinin birbirleriyle çatışmak yerine uyumlu olması ile açıklamıştır. Say, Smith ve Ricardo'dan farklı olarak emek değer kuramı yerine fayda-maliyet üzerinde durmuş, üç üretim girdisini de aynı önemde sayarak Neo-klasik alternatif maliyet kuramını ve uzun dönem fiyatı hem üretim maliyetine hem de fiyata bağlı olduğunu açıklamıştır (Kazgan,1993:70).

Malthus ise ücret kuramını nüfus ile açıklamaktadır ve ona göre nüfus artışı müdahalelerle sınırlandırılmazsa reel ücretler asgari geçim düzeyine düşmektedir. Ayrıca ücret seviyelerinin belirlenmesini ücret fonu ile işçi sayısındaki orana bağlamaktadır. Genellikle ücret fonu sermaye miktarının belirli bir oranı olarak düşünüldüğü için nüfusun dolayısı ile işgücünün artması ücreti en düşük ücret olan geçim ücretine doğru inmeye zorlayacaktır (Dinler, 2002:421). Say yasasını eleştiren Malthus'a göre yatırım-tasarruf eşitliğinin toprak sahiplerinin gelirlerini harcamaması sonucu bozulabileceğine dikkat çekmektedir. Buna göre üretim sonucunda ürünler yeteri kadar tüketilmezse, piyasada ürün bolluğu yaşanacak ve ürün fiyatları düşecektir. Ürünlerin fiyatlarındaki azalma kapitalist kesimi yatırımları azaltması yönünde etkileyecektir. Dolayısıyla ekonomik birimlerden birinin bile daha az tüketimi sistemin diğer halkası olan üretimi dolaylı olarak etkilemektedir. Kuşkusuz beraberinde Say yasasının ekonomik denge çözümü ekonomik durgunlukla sonuçlanmaktadır (Demiröz, 2004: 32).

Hobson (1938) çalışmasında Eksik Tüketim hipotezi başlığı altında gelir dağılımını farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Üretim sonucu oluşan gelir kapitalistlere dağıtılsa, kapitalistlerin marjinal tüketim eğilimi işçilere kıyasla daha düşük eğilimde olduğu için, böyle bir ekonomide tüketim değerleri azalırken tasarruf değerleri artacaktır. Ekonominin genişleyen dönemlerinde ise kredi artışı ile üretim gücü tüketim gücünden daha hızlı büyüyecektir. Üretimin tüketimle karşılanamaması sonucunda kapitalistlerin karları azalacak, banka kredilerini ödeyemeyecek ve iflasa girmiş olacaktır. Aslında bu süreç ekonomik depresyon olarak adlandırılmaktadır (Hobson, 1910: 301–303).

Klasik dönemin son temsilcilerinden Mill, bölüşüm yasalarının temelinde insani güdülerin yer aldığına ve bu sebeple gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımını insanların istediği gibi paylaştığını vurgulamaktadır. Bir nevi oluşan gelir o toplumun alışkanlıklarına bağlı olmaktadır. Mill, değer kuramını Ricardocu gelenek çerçevesinde bir kapitalist için bir ürünün değeri sadece o üründe kullanılan birim emek maliyeti değil, aynı zamanda ücretlerinde büyüklüğüdür şeklinde açıklık getirmiştir. Bunun yanında malın değerinin bulunmasında ücretler kadar sermayenin de gerekli olduğunun altını çizmiştir.

2.2 Keynes Dönemi Efektif Talep İlkesi

Ana akım iktisat teorilerinin 1930'da meydana gelen büyük depresyonun nedenlerini açıklayamaması, Keynesyen iktisatçılarının ise bu depresyondan çıkış için yöntemler sunması iktisat dünyasında ana akım iktisat döneminden Keynesyen dönemine geçişte öncülük etmiştir. John Maynard Keynes bu dönemde yaşanan durgunluk ve işsizlik sorunlarına çözüm önerilerini 1936 yılında yayınladığı 'İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi' kitabında sunmuştur. Keynes'i ana akım iktisatçılarından ayıran en temel fark ana akım iktisat teorilerinin arz kökenli oluşunun aksine Keynes'in talep yanlı teoriler geliştirmesiydi. Keynes talep yanlı teorilerinde 'Efektif Talep' kavramını kullanmıştır. Bu kavram talep unsuru ve talebin politikalarla yönetilebilir bir büyüklük haline getirilmesi açısından önem arz etmektedir. Her ne kadar Keynes'in Genel Teorisi talep yanlı bir kuram olarak anılsa da Keynes çalışmalarında arz koşullarını ve girişimcilerinin kâr hedeflerini ihmal etmemiştir. Kısaca Keynes'in efektif talep kullanımı arz koşullarını da içeren talep yanlı politikalar olarak ele alınmaktadır.

Keynes'i Klasiklerden ayıran temel noktalardan biri yatırım ve tasarruf ilişkisine getirdiği yorumdandır. Keynes yatırım ve tasarruf unsurlarının birbirine eşit olmak zorunda olmadığını ve kısa dönemde bu eşitsizliğin ekonomiyi inişlere veya çıkışlara, enflasyona veya deflasyona götürdüğü görüşündedir. Keynesyen makroekonomik sistemde tüketim eğilimi gelirin istikrarlı fonksiyonu iken yatırımlar geliri arttıran değişken olarak kabul edilmektedir. Buradan yola çıkarak sermayenin marjinal etkinliği kavramını geliştiren Keynes, firmaların piyasa faiz haddinden daha yüksek bir oranda sermayeden marjinal getiri elde ettiğinde yatırım kanalına yönelediklerini ileri sürmektedir. Yani yatırımlar tasarruf seviyesine göre değil sermayenin getirisine veya piyasa faiz oranlarına göre belirlenmektedir. Yatırım ve tasarruf eşitliğini belirleyen en temel unsur ise milli gelirdir. Keynes'e göre ekonominin dengede kalması için milli gelirin istikrarlı olması, milli gelirin istikrarlı olması için toplam harcamalara (tüketim, yatırım ve kamu harcamalarına) eşit olması gerekmektedir. Bu sebeple kapalı ekonomide tüketim, yatırım ve kamu harcamalarını temsil eden efektif talep Keynes'in çalışmalarında önemli bir kavram olarak yer almaktadır.

Keynes'in teorisi, fiyatlar konusunu parasal ücretler ve istihdam çerçevesinde ele almıştır. Kendisinden önce gelen Klasik yaklaşıma göre fiyatlar, para arzı artış oranı gibi nominal bir değer üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Keynes paranın ünlü miktar kuramı üzerine yapılan tartışmalardan uzak kalmış, üretim ve üretim sürecini oluşturan unsurlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Keynes'e göre üretim tekniği, kaynaklar ve maliyetler sabitken, girişimcinin belirli bir işgücü istihdamı altında, üretim faktörlerine yapılan ödemeler ve diğer girişimcilerden satın aldığı malzemelere yaptığı ödemeler olmak üzere iki tür harcaması

bulunmaktadır. Üretilen çıktının fiyatı ile maliyeti arasında kalan değer ise girişimcinin geliri olarak adlandırılmaktadır. Girişimcinin üretim faktörleri için yaptığı ödemeler ise üretim faktörlerinin gelirlerini temsil etmektedir. Yani bir ürünün oluşumunda ne kadar sermaye ve emek harcaması yapıldı ise bu faktörlerin almış olduğu ödemeler aslında piyasada oluşan faiz ve ücreti ifade etmektedir. Verili bir istihdam düzeyinde faktör maliyetleri ve girişimcinin karı toplam geliri oluşturacaktır. Bu durumda girişimci karını maksimize edecek olan bir istihdam miktarı seçecektir. Diğer taraftan istihdam miktarı veriliyken üretilen çıktının arz fiyatı hem girişimcinin gelirini hem de girişimcinin bu gelirden faktörlerine (emek ve sermaye) dağıttığı payı yansıtmaktadır. Piyasada oluşan toplam gelirin (GSYİH) işçiler (ücret ödemesi alanlar) ve kapitalistler (faiz ödemesi alanlar) arasındaki dağılımı söz konusu olduğunda GSYİH içindeki ücret payı ise şu şekilde gösterilmektedir:

$$\frac{W}{Z} = \left[\frac{MP}{AP} \right] [1 - M] \quad (2.1)$$

Tam rekabetçi bir ekonomide tek el derecesi $M=0$ olduğunda ücret payı ekonomide MP/AP (*marjinal ürün/ortalama ürün*) oranına eşit olacaktır. Tek el derecesi (M) arttıkça ücret payı azalma eğiliminde olmaktadır. Yani girişimciler karlarını ücret ödemelerinden kısararak arttırmaktadır. Başka bir deyişle gelir ücretlilerden çıkıp girişimcilerin hanesine girmektedir. Burada ücretlilerden girişimcilere doğru gelirin yeniden dağılımı ise firmanın piyasa da sahip olduğu tek el gücüne göre belirlenmektedir. Keynes'in asıl üzerinde değindiği mesele ise bu gelir dağılımının istihdama ve toplam talebe etkisidir. Keynes'e göre gelir marjinal tüketim eğilimi yüksek olan kesime doğru dağıtıldığında tüketim harcamalarında artış olacağı ve bu artışın piyasaya tekrar gelir olarak yansıtacağı yönündeydi. Yani klasiklerden Say'ın savunduğu 'her arz kendi talebini yaratır' görüşünün aksine Keynes'e göre her talep veya her tüketim arz yaratmaktadır. Keynes bu noktada özellikle vergi politikalarının daha eşit gelir dağılımı için kullanılmasını savunmuş, daha yüksek gelirli kesime daha fazla vergi oranları uygulanmasını önermiştir:

"Gelirin daha adil bölüşümü amacıyla maliye politikasının tedbirli bir araç olarak kullanılmasının tüketim eğilimindeki artışa etkisi, elbette çok daha isabetli olacaktır" (Keynes 1973: 95).

Ekonominin dengeye ulaşması hususunda Keynes'e göre hem üretim kanalını temsilen yatırım-tasarruf ikilisi hem de tüketim kanalını temsilen efektif talep olgusunu hesaba katmak gerekmektedir. Bu anlamda Keynes, 1929 Büyük Bunalımı öncesinde hüküm süren yüksek gelir eşitsizliği dönemini gözlemleme fırsatı bulmuş, ekonomilerin istikrarlı büyümesi için

doğrudan vergiler yoluyla gelir eşitsizliğinin giderilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Birdal, 2018:29).

2.3 Heteredoks Yaklaşım ve Post-Keynesyen İktisat

2.3.1. Heteredoks Düşünce

Post-Keynesyen iktisat birçok heteredoks düşünce okulundan yalnızca birisidir. Post-Keynesyen okulu heteredoks çatısı altında açıkça Neo-Klasik ekonomiye karşı olan Marksistler, Neo-Ricardianlar, Neo yapısalcılar, Kurumsalcılar, Sosyal ekonomistler ve Davranışçı iktisat okullarından oluşmaktadır. Post-Keynesyenler de heteredoks düşünce temelinde bir araya geldiğinden öncelikle olarak heteredoks kavramının ne olduğunu anlamak son derece önem arz etmektedir.

Heteredoks düşünce birbirine zıt iki anlayışı içeren bir kavramdır. Bu kavramlardan ilki heterodoks yaklaşım, kendisini diğer yaklaşımlardan ayırma çabasıyla belirli soruları vurgulama eğiliminde olmasıdır. İkincisi, heteredoks okul içinde zıt fikirler olsa da bir araya gelerek çoğunluk oluşturmaktadırlar.

Post-Keynesyen iktisatçılar adından da anlaşılacağı üzere Cambridge Üniversitesi'ndeki ünlü İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in çalışmalarından ilham almışlardır. Bununla birlikte Post-Keynesyenler kendilerini Keynes ile sınırlandırmamışlardır. Ayrıca, Cambridge'de Genel Teori'yi yazdığı sırada Keynes'e yakın olan Roy Harrod ve Joan Robinson gibi ve 1950'lerde ve 1960'larda Cambridge Okulu'nun yaratılmasında etkili olan Nicholas Kaldor, Michal Kalecki ve Piero Sraffa'nın çalışmalarından da ilham almışlardır. Fransız Düzenleme Okulu'nun birkaç yazarının görüşleri gibi post-Keynesyenlerin görüşleri, özellikle Thorstein Veblen ve John Kenneth Galbraith tarafından geliştirilen fikirlerden esinlenen Kurumsalcıların çalışmalarıyla yakından bağlantılıdır (Lavoie,2006:2).

Post-Keynesyenler, Keynesyenler gibi genellikle makroekonomik meselelerle ilgilenirler. Bu sebeple işsizlik, teknolojik değişim, durgunluk, gelir dağılımında eşitsizlik, konjonktürel daralmalara ve krizlere yönelik makro konularda aynı fikirleri savundukları alternatif bir ekonomik teori geliştirmişlerdir. Post-Keynesyen iktisatçılar ekonomiyi analiz ederken firmalar, sendikalar, ücret ve kredi sözleşmeleri, devlet düzenlemeleri vb. kurumlar tarafından bir bütün olarak incelemektedirler. Bu kurumlar büyük ölçüde ekonomik davranışları makroekonomik ve mikro ekonomik açıları yönünden de ele almaktadır.

Mikro ekonomik açıdan ele alınırsa Post-Keynesyen iktisatçılar, ana akım iktisatçıları gibi rasyonel beklentilerin değil belirsizliğin olduğunu savunmaktadırlar. Bu belirsizlik altında

kararlar başparmak kuralına (rule of thumb) göre alınmaktadır. Post-Keynesyen iktisatçılar çalışmaları kısa dönem makroekonomisinden uzun döneme kadar, parasal ve finansal ekonomileri, maliye ile uluslararası parasal sistem, firmaların ve hane halkının davranışları, döviz kuru teorileri gibi pek çok alanda derlemiştir. Bu bağlamda Post-Keynesyen iktisatçılar, ana akım ekonomi tarafından sunulan standart politikalardan önemli ölçüde farklı olan zengin bir politika önerileri seti sunmaktadır.

2.3.2 Neo-Klasik İktisada Alternatif Heteredoks İktisat: Metodolojik farklar

Post-Keynesyen iktisadın temel özelliklerini tanımlamaya başlamadan önce, heterodoks iktisat ve Neo-Klasik iktisat arasındaki farkı tartışmak önemlidir. Burada yapılan karşılaştırma Axel Leijonhufvud (1976)'un, "ön varsayımlar" dediği belirli bir düşünce okulunun resmileştirilemeyen veya modellenemeyen temel unsurlarından oluşmaktadır (Lavoie, 2006:6). Neo-Klasik yaklaşımı, Post-Keynesyen teori de dahil olmak üzere, heterodoks yaklaşımlardan, dört metodolojik kategoriye atıfta bulunarak ayırt edebiliriz. Bunlar epistemoloji, ontoloji, akılcılık ve analizin odağı şeklindedir. Neo-Klasik ve heteredoks yaklaşımlarına ait metodoloji tablo 2.1'de gösterilmektedir.

Tablo 2.1 Neoklasik ve Heteredoks Yaklaşım Varsayımları

Varsayımlar	Heterodoks yaklaşım	Neoklasik yaklaşım
Epistemoloji	Gerçekçilik	Araçsalcılık
Ontoloji	Organikcilik	Bireycilik
Akılcılık	Sınırlı rasyonalite	Maddi rasyonalite
Analiz odağı	Üretim, büyüme	Kıtlık, değişim

Kaynak: Lavoie, 2006: 7

İlk olarak heteredoks ve Neo-Klasik iktisadı epistemoloji açısından karşılaştıralım. Araçsalcılık; neoklasik iktisadın epistemolojisinde öne çıkan bir kavramdır. Araçsalcılar için bir hipotezin kabul edilebilirliği doğru tahminleri vermesine ve yeni dengenin hesaplanmasına yardımcı olmasına bağlıdır. Bir başka deyişle Araçsalcılık kavramı denge durumlarını hesaplamayı ve doğru ampirik tahminler yapmayı kabul etmektedir. Buradan hareketle düşünüldüğünde araçsalcılık yalnızca analiz odaklıdır. Ekonominin gerçekte nasıl işlediğinden ziyade ekonomiyi analizlere bağlamaktadır. Araçsalcılık kavramı Neo-Klasik iktisatçıların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen epistemolojidir. Öte yandan heteredoks yaklaşım ise gerçekliği savunmaktadır. Gerçeklik kavramı hesaplamalara bakılmaksızın gözlemlenen verilere göre ekonomik varsayımları doğru kabul etmektedir (Friedman ,1953). Bu kavram heteredokslara göre ekonominin dünyada nasıl çalıştığını göstermektir. Bunu yapmak içinde ekonomik olayları idealist varsayımlarla ele almak yerine gerçeklikle stilize edilmiş

varsayımları ele almaktadırlar. Heteredoks iktisatçılara göre hayali bir dünya değil gerçek bir dünyayı tasvir etmek önemlidir.

Ontoloji açısından değerlendirildiğinde neoklasik iktisadın temelinde bireycilik vardır. Bankalar veya firmalar gibi kurumlar sadece bireylerin davranışını izlemektedir. Bu sebeple Neo-Klasik iktisada göre önemli olan bireyi incelemektir. Bunun aksine heteredokslar Neo-Klasikler gibi sadece bireyi ekonomik ajanlar olarak kabul etmekten ziyade bu ekonomik ajanları birey, sınıf, cinsiyet, kültür, sosyal normlar veya kurumlar olarak organikcilik görüşü içinde ele almaktadır. Neo-Klasik iktisatçılar kurumları sistemin bir kusuru olarak atfederken, heteredokslar kurumların ekonomik sisteme istikrar getirdiğini ileri sürmektedir. Ayrıca bunlar çeşitli sosyal sınıflar arasındaki, bankalar ve büyük şirketler gibi toplumda gücü elinde tutan çeşitli kurumlar arasındaki gelir dağılımının araştırılmasını teşvik etmektedir. Bunun yanı sıra ekonomik sektörler arasındaki ilişkilere ve birbirlerine dayattıkları kısıtlamalara daha yakından bakmamızı da sağlamaktadır. (Lavoie,2006:9).

Neo-Klasik teoride ekonomik ajanlar maddi rasyonaliteye sahiptir. Bir nevi bu kavram Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen modellerde rasyonellik kavramına benzetilmektedir. Fakat ekonomik sonuçları hesaplamak için tam bilgiye sahip olunamadığından maddi rasyonalite birçok yönden mantıksızdır diyebiliriz. Bununla birlikte heterodoks ekonomistler için rasyonalite sınırlıdır. Bireyler ve kurumlar bilgi edinme konusunda ciddi kısıtlamalar ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sebeple heterodoks ekonomistler için, bilgi genellikle yetersizdir veya aslında yoktur, bu da bireyleri ve firmaları önemli kararları ertelemeye zorlamaktadır. Bu durum göz önüne alındığından bireyler ve firmalar genellikle 'tatmin edici' bir sonuç üzerinde anlaşılmaktadır. Çünkü kimse optimal çözümü bilmemektedir. Böyle bir dünyada bireyler belirsizliğin zararlarını azaltmak için ekonomik toplumun geleneklerine, davranış kurallarına, normlarına göre referans almaktadır. Bazen de bu durumla başa çıkmak için kendilerine yeni kurumlar oluşturmaktadırlar.

Lionel Robbins'ten sonra ekonominin en yaygın tanımı kıt kaynakların verimli dağılımıdır. Neo-Klasik iktisatta da kıt kaynaklar ve kıt kaynakların ekonomiyi yönlendirmesi hatta fiyatların kıtlığı yansıması gibi durumlar mevcuttur. Üreticilerin arbitraj yasasını takip ettiği değişim kavramı da Neo-Klasik iktisatta hakimdir. Buna karşın heterodoks ekonomilerin analiz odaklarında değişimin yerini üretim almaktadır. Heteredokslar Adam Smith veya Karl Marx gibi klasik yazarların eserlerinde olduğu gibi, üretimin zenginlik getireceğini vurgulamaktadırlar. Bu analizin en önemli özelliği bir dönem oluşan fazlalıkların daha sonraki dönemlerde istihdam, üretim ve teknik ilerlemeye katkı sağlayacağıdır. Aslında bu konular Neo-Klasik iktisatta içsel büyüme modelleri tarafından tartışılmaktadır. Heteredoksların Neo-

Klasiklerden ayrıldığı bir diğer nokta kaynakların tam kullanılmamasıdır. Keynesyen sonrası iktisatçılarındaki vurguladığı gibi aslında önemli olanda kaynakların ne ölçüde kullanıldığıdır. O halde kısıt kaynakların nasıl dağıtıldığından ziyade kısıt kaynakların ötesine geçmeye odaklanılmalıdır.

Temel metodolojik eğilimler açısından Post-Keynesyen iktisadın ortodoks iktisada getirdiği en önemli eleştirisi, neo-klasik iktisadın karşılaştırmalı statik denge analizini mümkün kılan *mantıksal zaman* kavramına dayanmasıdır (Hart ve Kriesler, 2015). Buna göre Neo-klasik iktisat yeni denge durumunun önceki denge durumuna göre aynı koşullarda gerçekleştiğini varsaymaktadır. Post-Keynesyenler ise eski durumdan yeni duruma geçerken değişen koşulların yeni denge durumunu etkileyeceğine dikkat çekmekte ve *tarihsel zaman* olgusunu ele almaktadır. Neo-klasik iktisatçıları bireylerin rasyonel olduğunu cari ve gelecek durumu hakkında tam bilgi sahibi olduklarını savunurken Post-Keynesyen iktisatçıları farklı nitelikteki yöntemleri kullanarak geliştirdikleri modeller, fiyatların ve büyümenin uzun vadeli belirleyicileri teorilerinden, genellikle kısa vadeli modeller olarak görülen belirsizlik altında karar verme teorilerine kadar uzanmaktadır. Bu teorilerden ilki Garegnani/Eatwell yaklaşımı, yalnızca statik çekim merkezleri olarak tanımlanan fiyatların ve çıktının uzun vadeli denge pozisyonlarıyla ilgilenmiştir. İkincisi dinamik çekim merkezleri olarak görülen uzun vadeli büyüme oranlarının belirlenmesine yönelik Kaldor/Pasinetti modelidir. Üçüncüsü hem uzun hem de kısa vadeli modelleri birleştiren ve döngüsel hareketlere kaydıran Kalecki alternatif modelidir. Dördüncüsü belirsizliğin modellerin kullanışlılığını zayıflattığı ve tarihsel modellerin gerekliliğinin önerildiği Davidson/Kregel/Minsky yaklaşımıdır. Son olarak karar verme anında beklentilerin ve hayal gücünün doğasının incelenmesine dikkati yoğunlaştıran Shackle alternatifidir. G.L. Shackle'ye göre uzun vadeli olasılıklar, bu olasılıkları şekillendirecek kararları verenlerin kalplerinden ve akıllarından bağımsız olarak tanımlanamamaktadır. Dolayısıyla sosyal sistem ve özellikle ekonomi hiçbir yerde trend değildir. G.L. Shackle'ın bazı görüşlerini paylaşan Hicks'e göre ise bir ilişki son 50 yıl boyunca devam etseydi (istisnalar dışında) bu yıl, gelecek yıl ve ondan sonraki yıllarda da tahmin edilebilirdi. Post-Keynesyen iktisatçıları belirsizliğin bireylerin rasyonelliğini sınırlandırdığını ya da ortadan kaldırdığını savunmaktadır.

2.3.3. Post-Keynesyenlerin Temel Özellikleri

Tüm heteredoks yaklaşımlarda yukarıda paylaştığımız varsayımlar geçerlidir. Peki Post-Keynesyenleri heteredokslardan ayıran özellikler nedir sorusunun cevabını ayrıca belirtmek gerekmektedir. *Eichner ve Kregel (1975), Arestis (1996), Palley (1996) ve Pasinetti*

(2005) gibi Post-Keynesyen iktisatçılar tarafından yapılan araştırmalara göre Post-Keynesyenlerin yedi temel özelliği öne çıkmaktadır. İlk iki özelliği olan efektif talep ve tarihsel zaman Post-Keynesyen iktisadın temel özelliklerinden kabul edilmektedir. Geriye kalan beş özellik ilk iki özelliğin yardımcı varsayımlarıdır (Lavoie, 2006:12).

2.3.3.1 Efektif Talep İlkesi

Efektif talep ilkesi basit bir şekilde mal arzının mal talebine göre belirlenmesidir. Bu ilke keynesyen yaklaşımların merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla say yasasının aksine ekonominin talep tarafından belirlendiğine dikkat çekilmektedir. Marksistler ve özellikle yeni Keynesyen ekonomistler, kısa vadede çıktı ve milli gelirin toplam talepteki değişiklikler tarafından yönetildiğini kolayca kabul ederken uzun vadede hem Marksistler hem de Neo-Klasik iktisatçılar ekonominin kesinlikle arz koşullarının dayattığı kısıtlamalar altında olduğunu iddia etmektedirler. Bu sebeple Neo-Klasik iktisatçılar toplam arz eğrilerini uzun vadede dikey olarak yorumlamaktadır. Toplam arz eğrisinin dikey olması uzun vadede çıktı seviyesinin sabit kaldığı tam istihdam demektir. Bu durumun benzeri uzun vadede enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranını (*NAIRU*) temsil eden noktada dikey Philips eğrisi ile gösterilmektedir. Ayrıca Solow modeli ile ele alırsak uzun vadeli büyüme sadece aktif nüfus büyüme hızı ve teknik ilerleme hızı ile sınırlıdır. Benzer bir şekilde, Marksist birikim modellerindeki uzun vadeli büyüme oranı da arz değişkeni olan normal kâr oranı ve kârdan tasarruf oranı ile belirlenmektedir.

Post-Keynesyenlerin bu iktisatçılardan farkı uzun vadede çıktı ve milli gelirin arz koşulları ile belirlendiğini reddetmeleridir. Dolayısıyla Post-Keynesyenler için efektif talep ilkesi hem kısa vade hem de uzun vade ile ilgilidir. Kısacası Post-Keynesyenlere göre arz talebe uyum sağlamalıdır.

2.3.3.2. Tarihi Zaman

Joan Robinson'dan (1980) esinlenen Post-Keynesyenler, genellikle tarihsel ve mantıksal zaman arasındaki farkı vurgulamaktadır. Mantıksal zamanda iktisatçılar ekonominin bir denge durumundan diğerine geçişini sorgulamazlar. Ekonomi de bazı parametreler değiştiğinde arz ve talep eğrileri sağa ya da sola hareket ettirilir. Bu kayma sonucunda arz ve talebin kesiştiği yeni nokta denge olarak kabul edilir. Ekonomistler de oluşan bu yeni denge ve eski dengeyi karşılaştırırlar. Parametreler eski değeri aldıklarında da ekonomik denge sanki hiç değişmemiş gibi eski denge noktasına geri döner. Dolayısıyla mantıksal zamanın bir derinliği yoktur. Tarihi zamanda ise bir karar verildikten ve uygulandıktan sonra geri alınamaz. Bundan sadece,

herhangi bir uzun vadeli pozisyonun kısa vadeden bağımsız olmadığı sonucuna varabiliriz: bu sadece bir dizi kısa vadeli pozisyonun sonucudur (Kalecki, 1971, s. 165). Dolayısıyla Post-Keynesyenlere göre herhangi bir şok sonrası ekonominin geçiş süreci önem arz etmektedir.

2.3.3.3. Post-Keynesyen ve Diğer Özellikleri

Post-Keynesyenlerin ilk iki temel özelliğinden sonra diğer beş özelliği ise fiyat esnekliğinin olası istikrarsızlaştırıcı etkileri; parasal üretim ekonomisinin varlığı; temel belirsizlik; mikroekonomik yönü; ve teorileştirmeye çoğulcu bir yaklaşımdır. Post-Keynesyenler Neo-Klasik teorinin kabul ettiği esnek fiyat ilkesini reddetmektedir. Tüketicilerin ve üreticilerin ürünlerin nispi fiyatlar karşısındaki ikame etkisinden ziyade gelir etkisi üzerinde durmaktadır. Post-Keynesyenlere göre esnek fiyat istikrarsızlık demektir. Örneğin, Neo-klasik iktisatçılar nominal ve reel ücretlerdeki düşüşün ekonomiyi tam istihdama geri getireceğine inanırken, Post-Keynesyenler bu tür eylemlerin yalnızca işleri daha da kötüleştireceğini düşünüyorlar (Lavoie, 2006: 16). Bunun nedeni nominal veya reel ücretlerdeki azalmanın işçilerin satın alma gücünü azaltacağı için efektif talebi olumsuz etkilemesidir. Satın alma gücünü kaybeden işçiler ise efektif taleplerini borç alarak dengede tutmaya çalışacaklardır.

Post-Keynesyen iktisadın temelinde girişimciler ve firmalar tarafından yapılan yatırımlar yer almaktadır. Bu sebeple firmalara kredi veren bankaların rolü önem taşımaktadır. Post-Keynesyenler, bankaların kredibilitesi olduğu sürece firmalara gerekli fonları avans verdiğini ileri sürer. Firmalara verilen fonlar ve kredilere uygulanan faiz oranı da büyük ölçüde ekonominin talep artışı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Aslında bu durum Kalecki'nin kapitalist ekonomilerde riski artırma ilkesi ile ilgilidir. Kapitalist ekonomilerde bankalardan alınan krediler, anaparası ve faizin ödenmesi, mal ve hizmet üretimi, fiziksel sermaye ve emek yatırımı için harcanmaktadır. Bu para devresi, ekonominin ana sektörleri arasında sadece dairesel bir gelir akışı oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda hane halkı, firmalar veya hükümetler gibi ekonomik birimleri varlık ve yükümlülük yapıları aracılığıyla zaman içinde birbirine bağlar. Bu ekonomik aktiviteler ise efektif talep ile belirlenmektedir. Efektif talepteki dalgalanmalar çoğunlukla yatırım harcamalarındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır ve bu da beklentilerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Yatırım talebindeki artış mal piyasasında ekonomik çıktı ve istihdamı arttırır. Dolayısıyla üretimden elde edilende gelir tüketim talebini arttırır. Böylece bir kredi-yatırım-gelir mekanizması kurulur. Genel olarak iyimser beklentilerin olduğu zamanlarda, yatırım talebi güçlü olabilir ve güçlü kredi büyümesi, sermaye birikimi ve gelir yaratma aşamasını harekete geçirebilir. İyimser beklentilerin neden olduğu güçlü patlama aşamalarını, genellikle kötümser beklentiler, dağıtım çatışması veya finansal kırılganlığın

neden olduğu keskin düşüşler takip edebilir. Bu ekonomik düşüşler, yatırım ve tüketim harcamalarını bastırır, gelir beklentilerini geçersiz kılar ve borç temerrütleri ile ekonomik krize neden olur. Aslında bu borçlar *parasal üretim ekonomisinin* de varlığına işaret etmektedir.

Post-Keynesyenlerin diğ er özelliklerinden biri olan *temel belirsizlik* bir olayın meydana gelme olasılığı ve sonuçların tahmin edilmesinin imkânsız olmasıdır. Keynes ise temel belirsizlik ile ilgili tanımladığı hayvani güdü kavramı; geleceğin bilinmediği ve tahmin edilmediği, önemli olanın iktisadi ajanların sisteme duydukları güvenden ibaret olmasıdır. Post-Keynesyenlere göre temel belirsizlik *tarihi zaman* ve dünya üzerinde sınırlı bilgi olarak bilinen *sınırlı rasyonellik* kavramları ile tanımlanmaktadır. Sınırlı rasyonellik kavramı ekonomik bilginin sınırlılığını ifade etmektedir. Geleceği başarılı öngörmek ve niceliksel kesinlik kapitalist ekonomilerin değ iş en doğ ası gereği etkili olmayacağından Post-Keynesyen ekonomik teorilerinde gelecek hedeflerini tutturma ana hedefi olarak görülmez. Bu sebeple ekonomistler, ekonomik bilginin sınırlarının farkında olmalı ve gerçek nedensel mekanizmaların yeterli tanımını ve gerçeğe uygun açıklamaları sağlayan gerçekçi teoriler geliştirmeye çalışmalıdır. Bu yaklaşım temel varsayımlarla yapılan gerçekliği umursamayan ve sadece doğru tahmin etmeyi amaçlayan epistemolojik bakış açısına karşıdır. Neo-Klasik iktisatçılar temel belirsizliği olasılık yoğunluk fonksiyonları (probability density functions) kullanarak yok etmeye çalışmaktadırlar. Bu durumu Nobel ödüllü Robert Lucas (1981:224) “belirsizlik durumlarında ekonomik akıl yürütmenin hiçbir değ eri olmayacağını” iddia ederek neoklasik teorinin mantığına dikkat çekmiştir. Bu bağ lamda Davidson (1984:574) Post-Keynesyen iktisatçıların yol gösterici sloganının “Kesinlikle yanlış olmaktansa kabaca doğru olmak daha iyidir” sözleriyle tanımlamaktadır. (Lavoie, 2006:17). Post-keynesyenlere göre gerçeklik olgusu önemlidir ve gerçek dünyayı kabaca tanımlamak hayali dünyayı kesin olarak tanımlamaktan daha doğ rudur.

Post-Keynesyen teorinin son özelliği çoğ ulculuk, yani fikirlerin ve yöntemlerin çoğ ulculuğ udur. Bu sebeple Post-Keynesyenler Marx, Keynes, Kalecki, Kaldor, Leontief, Sraffa, Veblen, Galbraith, Andrews, Georgescu-Roegen, Hicks, Tobin gibi ekonomistlerden veya diğ er disiplinlerden (sosyoloji, tarih, siyaset bilimi, psikoloji ve antropoloji) ilham almaktadırlar. Onlara göre resmi veya edebi tüm yöntemler kabul edilebilmekte ve diğ er yaklaşımlar hoşgörü ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla ekonomik sistemin bir mekanizma içinde belirli düzenlemeler içerdiğ ini ve bu düzenlemelerin birer ekonomik teori olabileceğini varsayarken, aynı zamanda bütün bu disiplinlerin dinamik bir analiz içerdiğ ini de kabul ederler. Bu nedenle onlara göre ekonomik teoriler evrensel yasalar olarak kabul edilemez. Zaten

gerçeklik denen olgu da bütün bu vektörlerin bir arada bulunduğu birleştirici bir temadan ibarettir. Dow(2007)'e göre teorik çoğulculuk politika yapıcılarının karşılaştığı bir sorun olarak değerlendirilmiş ve bunun aslında memnuniyetle karşılanacak bir şey olabileceği sonucuna varılmıştır. Özellikle saf çoğulculuğun (sonsuz çoğulluğun) işe yaramaz olduğu ileri sürülmüştür. Dow(2007) uygulanabilir bir çoğulculuğu ise yaklaşımların sınırlı olduğu, her yaklaşımın ekonominin doğasına ilişkin temel anlayış tarafından koşullandırıldığı ve dolayısıyla her yaklaşımın değişime açık olduğu yapılandırılmış bir form olarak bahsetmektedir. Dow (2007)'ye göre eğer gerçek dünya kapalı bir sistem olarak anlaşılırsa, o zaman bu sistemi yöneten en iyi yasalar belirlenebilmektedir. Bu monist metodoloji, politika yapıcının en iyi teoriyi seçebileceği kriterleri sağlamaktadır. Ancak dünya, dış ilişkilerinin yanı sıra içsel olarak da gelişen açık bir sistem olarak anlaşılırsa, o zaman onun hakkında en iyi teori oluşturmanın hiçbir yolu oluşturulamaz; mantıksal sonuç metodolojik çoğulculuktur (Dow, 2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POST-KEYNESYEN BÜYÜME: KALECKİYEN MODELLER

3.1.Kaleckiyen Modeller Tarihsel Yönden Bakış

Post-Keynesyen iktisadın temelleri Keynes'in (1936 ;1973) ve Kalecki'nin (1938; 1971) efektif talep ilkesine dayanmaktadır. Bu dönemin odak noktası çıktı ve istihdamın belirlenmesi, gönülsüz işsizlik ve ticaret döngüsü üzerineydi. Dönemin öncü iktisatçısı Joan Robinson, Keynes'in ihmal ettiği ya da üzerinde fazla açıklama yapmadığı konular üzerine yoğunlaşmıştır. Robinson açıkça ücret itişli enflasyon kuramını patronlar ve sendikalar arasındaki pazarlık gücüne dayandırmaktadır. Organize sendikal güçlerin parasal ücretleri arttırdığı ve verili bir para azında parasal ücretlerin fiyat seviyelerini yukarı ittiğinin altını çizmektedir. 1950 ve 1960 yıllarda efektif talep ilkesinin, kısa dönemden uzun döneme doğru genişlemesi ile birlikte Kaldor (1955;1957), Pasinetti (1962) ve Robinson'un (1956; 1962) Post-Keynesyen dağılım ve büyüme modelleri yer almıştır. Kaldor, Neo-Klasiklerin savunduğu sermaye kavramının sermaye/emek oranı ile ölçüldüğü görüşüne karşı çıkmış sermayenin sermaye-yoğunlaşma indeksi olarak adlandırdığı bir kavramı savunmuştur. Daha sonraları ise bölüşüm ve büyüme konuları ile devletin geliri yeniden düzenlemesinin büyümeye olan katkısından bahsetmiştir. 1970'li yıllarda Davidson (1972) ve Eichner ve Kregel (1975) tarafından firma teorisi ve fiyatlandırma teorisi üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Yine bu dönemde Keynes'in vardığı sonuçlara Genel Teori'den bağımsız bir biçimde ele alan iktisatçı Michael Kalecki çağdaş kapitalizmin sorunları ile ilgilenmiştir. Kapitalistlerin tekelci eğilimleri ve milli gelirden aldıkları pay Kalecki'nin çalıştığı konular olup, karların düşme eğilimin kapitalist ekonomilerde krize neden olabileceğini ileri sürmektedir (Cin, 2012:7). Post-Keynesyen iktisadın öncülerinden bir diğeri ise Piero Sraffa'dır. Sraffa, sermaye kavramına ve sermayenin üretim süreci içindeki kullanımına dikkat çekmektedir. Neo-klasik iktisadın aksine sermayenin fiyatının ölçülebilmesi için sermayenin getirisi ve verimliliğinin hesaplanması gerektiğini ve bununda mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. 1990'dan itibaren ise dünya ekonomilerinde reel ücretlerdeki düşüş, kapitalist ve işçilerin arasındaki bölüşüm dengesizliği ve beraberinde yaşanan ekonomik krizler Kalecki (1938; 1954) ve Steindl'i (1952) dağıtım ve büyüme konuları üzerinde çalışmaya teşvik etmiştir. 1930'lu yıllardan günümüze kadar Post-Keynesyen iktisatçılar her dönemin durum ve koşullarına göre teoriler ileri sürdüğünden tek bir genel teoriden bahsedilemez. Bu sebeple Lavoie (2014) Post-Keynesyen iktisadı beş farklı sınıfa ayırmaktadır. Birinci sınıfta doğrudan John Maynard Keynes'ten

etkilenen Joan Robinson Hyman Minsky, G.L.S. Shackle ve Sydney Weintraub gibi Keynesyenciler bulunmaktadır. Temel konuları belirsizlik, parasal üretim ekonomisinin özellikleri, finansal istikrarsızlıktır. İkinci sınıfta efektif talep, gelir dağılımı, büyüme mark-up tipi fiyatlama ve sınıf çatışması gibi konuları ele alan Michał Kalecki'nin ve Josef Steindl'in çalışmalarından etkilenen Kaleckiyenler yer almaktadır. Üçüncü sınıf çalışmalarını Nicholas Kaldor, Roy F. Harrod, Richard Goodwin, John Cornwall ve Wynne Godley'nin katkılarına dayandırmakta olup Kaldoriyen akım olarak adlandırılmaktadır. Ana temaları ise ekonomik büyüme, verimlilik rejimleri, yapısal değişim, açık ekonominin büyüme üzerindeki kısıtlamaları ve ekonomik ve finansal sistemler arasındaki bağlantıdır. Dördüncü sınıf, Piero Sraffa ve Neo-Ricardian'ların çalışmalarının oluşturduğu, çok sektörlü üretim sistemlerinde göreceli fiyatlar, uzun dönem denge ve talep odaklı büyüme gibi konulara ağırlık veren iktisatçıları içermektedir. Son sınıf ise Thorstein Veblen, Gardiner Means, P.W.S Andrews, John Kenneth Galbraith, Abba Lerner ve Alfred Eichner'in çalışmalarına dayanan, fiyatlama, firma teorisi, parasal kurumlar ve işgücü iktisadi konularına vurgu yapan kurumsal iktisatçılar olarak bilinmektedir.

Post-Keynesyen iktisatçılar, ekonomik büyüme ve bölüşüm konularını Keynes tarafından görmezden gelinmiş ya da büyük ölçüde ihmal edilmiş yönleriyle ilgilenmektedir (King, 2002). Post-Keynesyen iktisat gelir dağılımının toplam talep unsuru üzerindeki etkisini incelemekte ve ekonomik büyümeyi talep kanalı üzerinden ele almaktadır. Gelir dağılımı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki klasik makro iktisat yaklaşımının başlıca inceleme konularından olmasına karşın, Neo-Klasik iktisadın iktisat teorisine egemen olmasıyla birlikte bölüşüm konuları öncelikli konumunu kaybetmiş ve ikinci plana atılmıştır (Lavoie ve Stockhammer, 2013). 2008 Küresel Finansal kriz Ortodoks iktisat okulları tarafından açıklanamazken, heteredoks okullarından olan Post-Keynesyen iktisatçılar tarafından açıklığa kavuşturulması, Post-Keynesyen iktisadın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca 1980'li yıllardan itibaren finansallaşma ve uluslararası sermaye hareketlerinin hız kazanması sebebiyle, 1990'lı yıllardan itibaren finansallaşma ve küreselleşmenin artmasıyla gelir dağılımında eşitsizliğin artması bölüşüm konularına olan ilgiyi de arttırmıştır (Hein ve Mundth, 2012). Post-Keynesyen makro iktisat teorisi bölüşüm ve iktisadi büyüme arasındaki teorik analizi üzerine iktisat literatürüne önemli katkıda bulunmaktadır. Post-Keynesyen iktisatçılardan Michał Kalecki'nin çalışmaları Lavoie'nin de tanımınıyla ikinci sınıf Post-Keynesyenler gelir dağılımı ve büyüme üzerine yaptıkları çalışmalarla Post-Keynesyen literatüre katkı sağlamışlardır. Çalışmamızın konusu ikinci sınıf Post-Keynesyenlerin özellikle Kalecki'nin ilgilendiği bölüşüm ve büyüme üzerine çalışmalar bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

Michał Kalecki 1938 yılında yayınladığı “The Determinants of Distribution of the National Income” çalışmasında milli geliri belirleyen değişkenleri araştırarak bölüşüm ve büyüme üzerine farkındalığı yaratan ilk adımı atmıştır.

3.2. Tekel Gücünün Belirlenmesi

Kalecki “*The Determinants of Distribution of the National Income*” çalışmasında emeğin milli gelir içindeki payını hesaplamayı amaçlamıştır. Öncelikle milli geliri kapitalistlerin geliri C , yöneticilerin maaşı S , işçilerin maaşı W ve yıpranma D olarak 4 unsur olarak ele almıştır. Milli gelir kapitalistlerin ve işçilerin milli gelirden aldıkları paylarının toplamı olduğuna göre eşitliğin bir tarafı kapitalistleri temsil eden kapitalist geliri C , yönetici maaşları S ve yıpranma D değişkenlerinden oluşurken, diğer tarafı işçileri temsil eden ücretler W olarak ele alınmaktadır. Buradan hareketle Kalecki ‘de eşitliği aşağıdaki gibi göstermektedir:

$$\frac{C + D + S}{Y} = \frac{Y - W}{Y} \quad (3.1)$$

Kalecki çalışmasında elde ettiği bu eşitliği tekel gücünü(μ) temsil eden eşitlikle ilişkilendirerek devam etmektedir.

$$\frac{C + D + S}{T} = (\mu) \quad (3.2)$$

Buna göre eşitliği 3.1 no’lu eşitliğin her iki tarafını ciro oranı (T) ve brüt gelir Y ile çarparak 3.3 nolu denklem elde edilmiştir:

$$\frac{C + D + S}{Y} = (\mu) \frac{T}{Y} \quad (3.3)$$

Kalecki 3.3 no’lu denklemi tekel derecesi ve ciro oranının milli gelirin belirleyici olduğu şeklinde yorumlamıştır (Kalecki, 1938;106). İkinci olarak ciro (T) oranındaki artışın monopolleşme derecesini azalttığına dikkat çekmektedir. Nitekim üretim miktarı arttıkça piyasalar tam rekabete yaklaşmakta ve piyasadaki etkinliğini kaybetmektedir. Bunlara ek olarak monopolleşme derecesindeki azalma ücretlilerin milli gelirden daha fazla pay alması anlamına gelmektedir. O halde üretimdeki artış ücretlileri daha zengin duruma getirirken kapitalistleri ücretlilere nispeten fakirleştirmektedir.

Tekel derecesinde değişim ciro oranı T'den başka sebeplerden dolayı da değişebilir. Bunlardan biri temel ham madde fiyatlarındaki değişikliklerdir. Buna göre cironun gelire oranı(T/Y), temel hammadde fiyatlarının ücretlere göre artması (düşmesi) ile artar(düşer).

Kalecki (1938)'ye göre tekel derecesi hiç şüphesiz ki uzun vadede kartel ve oligopolistik yapıların çoğalmasıyla artma eğilimi göstermektedir. Temel hammadde fiyatlarının ücretlerle olan ilişkisindeki değişikliklerin etkisi altında T/Y oranının eğilimine ilişkin olarak bir şey söylemek zordur. Bu duruma ilişkin olarak Kalecki (1938) çalışmasında şu çıkarımı yapmıştır:

“Gelecekte tekel düzeyindeki artışın "temel hammadde" fiyatlarındaki düşüşle telafi edilmeye devam edeceği kesin değil. Bunu başaramazsa, kol emeğinin(ücretlilerin) görelî payı düşme eğiliminde olacaktır”.

Kalecki 1971'de yayınladığı “**Class Struggle And The Distribution Of National Income**” başlıklı çalışmasında ücret oranlarındaki artış veya azalmanın, başka bir değişle kârdan ücretlere doğru mutlak kaymanın fiziksel sonuçlarını analiz etmiştir. Kalecki (1971) çalışmasına göre artan ücret durumunda kapitalistlerin gelirlerinin bir kısmı ücret harcamalarına dağılacığından, yatırımcı ve kapitalistlerin tüketim harcamaları azalırken, ücretlilerin tüketim harcamasının arttığı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Kalecki (1971), yüksek ücret ödemeleri sermayenin ücret yerine ikame edilmesi sonucu yüksek işsizlik ile sonuçlanabildiğine dikkat çekmektedir. Kalecki'nin bu çalışması bölüşüm ve büyüme konularıyla daha ilgili olduğu için bu bölümde detaylıca açıklanacaktır.

3.3 Kaleckiye Bölüşüm ve Büyüme: Maliyet ve Fiyatlar

Kısa dönem fiyat değişiklikleri üretim maliyetlerindeki değişim ve talepteki değişim olmak üzere iki şekilde dalgalanmaktadır. Bu iki şekilde oluşan fiyat dalgalanmaları farklı arz koşullarında ortaya çıkmaktadır. Nihai ürün talebindeki artış zaman gecikmesi yaşanmadan üretim hacmindeki artışla karşılandığından fiyatlar sabit kalabilmektedir. Bu durum ham madde arzında farklıdır. Çünkü tarımsal ürünlerin arzının artışı için zamana ihtiyaç vardır. Talepteki artış karşısında arzın hemen arttırılamaması, stokların azalmasına ve fiyatların artmasına neden olmaktadır.

3.3.1.Sabit Fiyat ve Bir Firma

Kalecki (1971) çalışmasında sabit fiyat argümanını tek bir firma üzerinden ele almaktadır. Sermayesi olan bir firma olduğu ve arzın esnek olduğu koşullar varsayılmaktadır. Bu analizde firmanın kesin olarak karını maksimize etmek istediğı varsayılmamakla beraber genel giderlerinde fiyatları etkilemeyecek düzeyde olduğu varsayılmaktadır. Bu firmanın hammadde maliyetleri ve ücret ödemeleri üretim maliyeti (prime cost) olarak adlandırılmaktadır. Firmalar fiyatları belirlerken diğer firmaların fiyatlarından çok yüksek

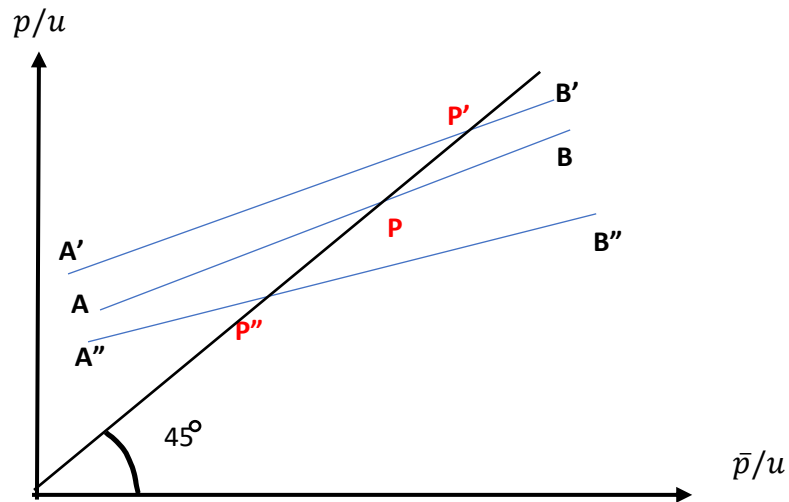
olmamasına dikkat etmektedirler. Nitekim fiyatlar diğer firmaların fiyatlarına göre daha yüksek olursa satışlarının azalacağını bilirler. Aynı şekilde kâr marjlarının azalması endişesinde maliyetlerinin altında fiyat belirlemekten de kaçınmaktadırlar. Böylece fiyatlar p ; birim üretim maliyetleri u ve bütün firmaların ortalama fiyatları $\bar{p}$ tarafından belirlenmektedir. Birim üretim maliyetlerindeki u veya ortalama fiyatlardaki $\bar{p}$ artış firma fiyatlarını da arttırmaktadır. Eğer ortalama fiyatlar üretim maliyetlerinden daha az artarsa firmanın belirleyeceği fiyat da üretim maliyetlerinin altında belirlenmiş olacaktır. Kalecki (1954) “**Theory of Economic Dynamics**” çalışmasında geliştirdiği ilk fiyat denklemini şu şekilde göstermektedir:

$$p = mu + n\bar{p} \quad (3.4)$$

3.4 nolu denklemde m ve n katsayıları pozitifdir. Firmanın fiyatları sabitleme politikasında m ve n katsayıları firmanın piyasadaki monopol derecesini ve fiyatlar üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Yani m ve n katsayıları ne kadar yüksek olursa firmalar kendi fiyatlarını da o kadar yükseltirler. Aslında 3.4 nolu denklem yarı-monopolistik fiyat denklemini temsil etmektedir. 3.4 nolu denklem birim üretim maliyeti u ’ya bölündüğünde aşağıdaki denklemi elde edilmektedir:

$$\frac{p}{u} = m + n\frac{\bar{p}}{u} \quad (3.5)$$

3.5 no’lu denklem grafik üzerinde gösterildiğinde p/u ordinatı; $\bar{p}/u$ apsisi temsil etmektedir. Bu denklemde bulunan m ve n katsayıları değişmesi sonucu aşağıdaki grafikte gösterilen AB doğrusu aşağıya veya yukarıya doğru kayacaktır. Eğer AB doğrusu A’B’ doğrusu konumuna gelecek şekilde yukarıya doğru kayarsa dengedeki fiyatlarda artış olmaktadır. Bu durum temel olarak incelediğimiz firmanın monopol derecesinin arttığını göstermektedir. Aksi durumda AB doğrusu A’’B’’ konumuna gelecek şekilde aşağıya doğru kayarsa dengedeki fiyatlarda azalış olmaktadır. Yani firmanın monopol derecesi azalmıştır denilmektedir.

Şekil 3.1 Monopol Derecesindeki Değişimin Fiyatlara Etkisi²

3.3.2 Bir Endüstride Fiyat Oluşumu: Özel Durum

Kalecki (1971) çalışmasının bir diğer bölümü ise fiyat politikasının endüstride nasıl oluştuğu üzerinedir. Bir endüstride bulunan bütün firmaların m ve n katsayıları aynı olup, birim üretim maliyetleri farklılaştığında endüstride ortalama fiyatların nasıl oluşacağı ele alınmaktadır. 3.4 nolu denklem sadece bir firmayı temsil ettiğine göre bir endüstrideki bütün firmaların fiyat denklemleri şu şekilde olacaktır:

$$\begin{aligned} p_1 &= mu_1 + n\bar{p} \\ p_2 &= mu_2 + n\bar{p} \\ &\dots \\ p_k &= mu_k + n\bar{p} \end{aligned} \quad (3.6)$$

Bu denklemlerin çıktığına göre ortalaması alındığında tek bir denklem elde edilmektedir.

$$\bar{p} = m\bar{u} + n\bar{p} \quad (3.7)$$

$$\bar{p} = \frac{m}{1-n} \bar{u} \quad (3.8)$$

Buna göre verili monopol derecesinde ortalama fiyatlar birim üretim maliyetleri kadar artmaktadır. Monopol derecesi $(m/(1-n))$ artarsa ortalama fiyatlarda birim üretim

²Bu grafik Kalecki (1971) çalışmasında 'Cost and Prices' bölümünde kullanılmaktadır.

maliyetlerine oranla artmaktadır (Kalecki, 1971:47). Başlangıçta sabit varsayılan m ve n katsayıları her bir firma için farklı olarak ele alındığında aşağıdaki denklem elde edilmektedir:

$$\bar{p} = \frac{\bar{m}}{1 - \bar{n}} \bar{u} \quad (3.9)$$

Denklem 3.9 'da yer alan $\bar{m}$ ve $\bar{n}$ m ve n katsayılarının ağırlıklı ortalamasını ifade etmektedir. Yani m ve n katsayıları denklemde bir firma için kullanılırken, $\bar{m}$ ve $\bar{n}$ katsayıları endüstri de bulunan firmalar için kullanılmaktadır. Bu durumda monopol derecesini temsil eden eğrinin denklemi aşağıdaki gibidir:

$$\frac{p}{u} = \bar{m} + \bar{n} \frac{\bar{p}}{u} \quad (3.10)$$

Ortalama fiyatın ortalama üretim maliyetlerine oranı endüstrinin toplam gelirlerinin toplam üretim maliyetlerine oranına eşittir. Toplam gelirlerin üretim maliyetlere oranı monopol derecesine göre artabilir ya da azalabilir. Bu elde edilen sonuçlar esnek arz varsayımında geçerlidir. Firmalar pratik kapasitelerine ulaştıklarında, talepte daha fazla artış yukarıdaki durumlarda belirtilen seviyenin ötesinde bir fiyat artışına neden olacaktır (Kalecki, 1971:48).

Modern kapitalist ekonomilerde monopol derecesini etkileyen hususlar önem arz etmektedir. Bu hususların en başında dev şirketlerin oluşumu gelmektedir. Bir firmanın fiyatı p endüstrinin ortalama fiyatlarını $\bar{p}$ etkileyebilmektedir. Endüstride bulunan diğer firmalar ortalama fiyatlardan etkileneceği için diğer firmaların da fiyatlarında aynı yönde değişim gösterecektir. Bu oyun diğer büyük firmalar tarafından oynanmaktadır ve bu durumda monopol derecesi önemli derecede artabilmektedir. Büyük firmaların yer aldığı böyle endüstrilerde örtülü anlaşmalar ile fiyatlar yönetilmektedir. Monopol gücünü etkileyen diğer bir faktör ise fiyat rekabetinin yerini alan reklam rekabetleridir. Reklam aracılığıyla gelişen satış promosyonları monopol derecesini arttırmaktadır. Bu faktörlere monopol derecesine göre belirlenen üretim maliyetleriyle ilgili giderler ve ticari birliktelikler eklenebilmektedir. Toplam gelirlerin üretim maliyetlerine oranı sabit olarak kabul edilirse, üretim maliyetleriyle ilgili olan genel giderlerdeki artış kâr sıkışmasına (*squeeze of profit*) neden olabilmektedir. Sonuç olarak karları korumak için firmalar arasında zımni anlaşmalar yapılmakta ve maliyetlerdeki artışa göre fiyatlar arttırılabilmektedir. Fiyatlardaki artış ne kadar fazla ise o endüstrinin ya da firmanın monopol derecesi de o kadar yüksek olacaktır. Fakat bu hususta önemli olan monopol derecesinin yüksek olması değil karlılığın devam edebilmesidir. Fiyatlar ne kadar yüksek olursa talebin de oluşabilmesi için fiyatlara oranla ücretlerinde artması gerekmektedir. Bu noktada

sendikaların varlığı ücretlerin artışını destekleme beraber, firmalar için de fiyatları arttırmasının önünde bir engel teşkil etmektedir. Böylece tekel derecesi sendikaların faaliyetleriyle bir dereceye kadar aşağı tutulacaktır. Monopol derecesindeki değişimler gelirin yalnız işçiler ve kapitalistler arasında dağılımını değil, aynı zamanda kapitalistler arasında dağılımını da etkilemektedir. Böylece monopol derecesindeki artış gelirin küçük şirketlerden büyük şirketlere ve bu şirketlerin bulunduğu endüstrilere kaymasına neden olmuştur (Kalecki 1971:49-52).

3.4 Kalecki ve Bölüşüm Teorisi

3.4.1. Ücretlerin Katma Değer İçindeki Görelî Payının Belirleyicileri

Kalecki (1971) çalışmasında bu bölümde bir endüstrinin elde ettiği katma değerden ücretlerin ne kadar pay aldığı konusuna değinmiştir. Ürünün değerinden malzeme maliyetleri çıkartılarak elde edilen katma değer ücretler, genel giderler ve karların toplamı olarak da tanımlanmaktadır. Bu bağlamda ücretler W , hammadde maliyetleri (*aggregate cost of materials*) M , ve toplam satış gelirlerinin üretim maliyetine oranı k ile temsil edildiğinde katma değer denklemi şu şekilde gösterilmektedir (Kalecki, 1971: 62-63):

$$\begin{aligned} \text{genel giderler(overheads)} + \text{karlar} &= (k - 1)(W + M) \\ P &= (k - 1)(W + M) \end{aligned} \quad (3.11)$$

Denklem 3.11’de gösterildiği üzere k aynı zamanda monopol derecesini de ifade etmektedir. Ücretlerin katma değer içindeki payı ψ :

$$\psi = \frac{W}{W + (k - 1)(W + M)} \quad (3.12)$$

Denklemin pay ve paydasını W ile bölünüp, $M/W = j$ yerine konulursa yeni ücret payı denklemi:

$$\psi = \frac{1}{1 + (k - 1)(j + 1)} \quad k > 1 \quad (3.13)$$

Denklem 3.13’te ücret payı denkleminde yer alan hammadde maliyetlerinin ücret ödemelerine oranı olan j değişkenini yorumlamak diğer değişkenlere göre daha karmaşıktır. Çünkü j oranı üretimde kullanılan birincil ürünlerin fiyatları, üretimin alt aşamalarındaki ücret maliyetleri ve bu aşamalarındaki tekel derecesine göre belirlenmektedir. Kısaca özetlemek

gerekirse ücretlerin katma değer içindeki oranı tekel derecesi ve hammadde fiyatlarının birim ücret maliyetlerine oranı ile belirlenir. Monopol derecesi ya da hammadde fiyatlarının birim ücret maliyetleri içindeki payı arttıkça ücretlerin katma değer içindeki payı azalmaktadır.

Katma değer içindeki kâr payı monopol derecesi ve hammadde maliyetlerinin ücrete olan oranına göre belirlenmektedir (Kalecki,1971:62).

$$\pi = \frac{(k-1)(j+1)}{1+(k-1)(j+1)} \quad (3.14)$$

Kalecki (1971) çalışmasında fiyat ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi mikro düzeyde açıkladıktan gelir dağılımı ve ulusal gelir arasındaki ilişkiyi ise makro düzeyde açıklamaktadır. Buna göre ulusal gelir düzeyini ücret ve kâr gelirlerinin toplamı olarak ifade etmektedir.

$$Y = W + \Pi \quad (3.15)$$

Ücretlilerin tasarruf yapmadığı varsayımı altında tüketimi ücretlilerin tüketimi ve kapitalistlerin tüketimi olarak ayırmakta ve ulusal gelir düzeyini tüketim ve yatırımların toplamı olarak aşağıdaki gibi göstermektedir:

$$Y = C_W + C_{\Pi} + I \quad (3.16)$$

Kapitalistlerin gelirleri 3.16 nolu denklemde yer alan $\Pi = C_{\Pi} + I$ olarak ifade edilirken Ücretlilerin geliri ise $W = C_W$ olarak ifade edilmektedir. Kapitalistlerin tüketim fonksiyonu aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$C_{\Pi} = \lambda \Pi + A \quad (3.17)$$

3.17 nolu denklem λ kapitalistlerin gelirlerinin ne kadarını tüketime ayırdıklarını ve A ise otonom yatırım harcamalarını göstermektedir. Toplam kâr düzeyi ise 3.17 nolu denklemi $\Pi = C_{\Pi} + I$ denkleminde yerine koyarak elde edilmektedir.

$$\Pi = \frac{(1+A)}{(1-\lambda)} \quad (3.18)$$

Kalecki (1971)'ye göre kapitalistlerin kâr gelirleri yatırım ve tüketim harcamalarına göre belirlenmektedir. Bir başka ifade ile kapitalistlerin yatırım harcamaları arttıkça ve tüketim eğilimleri azaldıkça kâr gelirleri de artmaktadır.

3.4.2 Milli Gelirin Belirlenmesi ve Tüketim

Önceki bölümlerde Kalecki (1971) çalışması öncülüğünde kapalı ekonomi ve kamunun olmadığı varsayımı altında gayri safi milli hasılanın yatırım ve tüketim toplamına eşit olduğunu göstermiştik. Bu bölümde elde edilen bu sonuçlarla milli gelir ve yatırım arasında bir ilişki kurulması planlanmaktadır. Buradan harekete reel ücretlerin gelir içindeki payı denklem 3.19'daki gibi ifade edilmektedir.

$$\frac{V}{Y} = \alpha + \frac{B}{Y} \quad (3.19)$$

Denklem 3.19'da ifade edilen V “reel ücretleri” Y ise “özel sektör reel gelirini” ifade etmektedir. Gayri safi milli hasıla ile özel sektör geliri arasındaki fark devletin çalışanlara yaptığı ödemeler ve dolaylı vergileri kapsamaktadır. Ayrıca α değeri sıfırdan büyük ($\alpha > 0$) ve B değeri ise sabit olarak yorumlanmaktadır. Reel gelir kâr ve ücret arasında paylaşıldığına göre V değerini gelir ile karlar arasındaki fark olarak da ele almak mümkündür. Bu şekilde ifade edilen denklem aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned} \frac{Y - \Pi}{Y} &= \alpha + \frac{B}{Y} \\ Y &= \frac{\Pi + B}{1 - \alpha} \end{aligned} \quad (3.20)$$

3.4.3. Basitleştirilmiş Model: Milli Gelir, Kâr ve Yatırım

Bu modelde açık ekonomi, işçilerin tasarrufları ve devletin varlığı ihmal edilmektedir. Daha da basit düşünmek gerekirse gayri safi milli hasıla özel sektör yatırımları ve tüketim değerlerinin toplamı kadar düşünülebilir. Yatırım ve karlar arasındaki ilişki tek bir denklem üzerinden açıklanırsa:

$$P_t = \frac{I_{t-w} + A}{1 - q} \quad (3.21)$$

3.21 nolu denklemde P “vergi sonrası karı”, I “yatırımları” temsil etmektedir. Ayrıca denklemde yer alan I ve q değerleri sıfırdan büyük ($I > q > 0$) olarak yorumlanmaktadır. Vergi gelirleri ihmal edildiğinden vergi öncesi veya vergi sonrası kâr eşit olarak kabul edilmektedir. Gayri safi milli hasılayı temsil eden denklem 3.20 tekrar oluşturulursa:

$$Y_t = \frac{P_t + B}{1 - \alpha} \quad (3.22)$$

Yukarıda yer alan Y_t değeri P_t cinsinden, P_t denklemi de I_{t-w} cinsinden ifade edildiğine göre milli gelir(Y_t) ile yatırım (I_{t-w}) arasında dolaylı bir ilişki söz konusudur. Buna göre yatırım değerlerindeki artış karları kardaki artış ise milli geliri arttırmaktadır. Diğer bir değişle geliri özel sektör yatırımlarını destekleyecek şekilde kapitalistlere doğru dağıtırsak milli gelir de artış olarak yorumlanmaktadır. Monopol derecesindeki artış karın gelir içindeki payını arttırırken kâr düzeyini etkilememektedir. Yani gelir ücretliden alınıp kapitalistlere doğru dağıtılsa reel ücret payları azalmaktadır. V/Y denkleminde azalma α değerindeki azalmaya denk geldiğinden denklem 3.20’de görüldüğü üzere α değerindeki azalış gayri safi milli hasıla Y_t azaltmaktadır.

3.4.4.Basitleştirilmiş Model: Tüketim ve Yatırımdaki Değişim

Bir önceki bölümde yatırım ve kâr arasındaki ilişki, gayri safi milli hasıla ile kâr arasındaki ilişki denklemler üzerinden göstermiştik. Bu bölümde ise yatırımdaki değişimin gelirdeki etkisi 3.23, 3.24. Ve 3.25. denklemler ile gösterilmektedir.

$$\Delta P_t = \frac{\Delta I_{t-w}}{1 - q} \quad (3.23)$$

$$\Delta Y_t = \frac{\Delta P_t}{1 - \alpha} \quad (3.24)$$

$$\Delta Y_t = \frac{\Delta I_{t-w}}{(1-\alpha)(1-q)} \quad (3.25)$$

Yukarıdaki denklemlerde yer alan q katsayısı tüketime ayrılacak olan kâr artışını gösterirken, α katsayısı gelirdeki ücret ve maaşlara giden bir artışı gösteren kısmını gösteren katsayıdır. Ayrıca $(1 - \alpha)$ ve $(1 - q)$ değerleri 1’den daha küçük olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla $\Delta Y_t > \Delta I_{t-w}$ olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple brüt gelir, yatırımdaki artışın kapitalistin tüketimi($1/1 - q$) ve işçinin geliri ($1/1 - \alpha$) üzerindeki etkisiyle yatırımdan daha fazla artar. Başka bir deyişle işçinin tüketiminin gelirlerine eşit olduğu varsayıldığından, yatırımdaki artışın kapitalist ve işçi tüketimi üzerindeki etkisi nedeniyle gelirin yatırımdan daha fazla arttığı anlamına gelmektedir (Kalecki,1971:96).

Bu noktaya kadar yatırım, kâr ve brüt gelirdeki mutlak değişimler arasındaki ilişkiyi ele aldık. Bir de bu değişkenlerin birbirlerine göre orantılı değişimlerini göz önünde bulundurmak ilgi çekici sonuçlar doğurabilmektedir. Buna göre 3. Denkleme göre karlar, hem yatırımın kapitalistlerin tüketimi($1 - q$) üzerine etkisiyle hem de kapitalistlerin sabit tüketimi ile ($A >$

0) yatırımlara oranla daha az artmaktadır. Aynı durum denklem 4 brüt gelir denklemi için de geçerlidir. Bu sefer de brüt gelir kardaki artışa oranla daha az artış gösterecektir. Dolaylı etki incelendiğinde brüt gelir yatırımdan daha az artar sonucu elde edilmektedir. Bu süreç bir adım daha ileri taşınarak tüketim için de yorumlanabilmektedir. Brüt gelir için oluşturduğumuz modelde gelirin tüketim ve yatırım toplamından oluştuğunu varsaymıştık. Buradan hareketle tüketimdeki göreceli değişim brüt gelirden daha az değişim göstermektedir. Bunun sebebi ise bir denklemde bir değişkende(yatırım) daha fazla artış yaşanıyorsa diğer değişkenin(tüketim) daha az artış gerçekleştirmesi mantığıdır (Kalecki,1971:97).

3.4.5 Sabit Sermaye Yatırım Kararlarının Belirleyicileri

Bu bölümde Kalecki (1971) çalışmasında yatırım oranını nelerin etkilediğini bulmayı amaçlamaktadır. Buna göre belirli bir dönemde faaliyet gösteren belirli faktörlerin belirlediği yatırım kararlarını, gecikmeli olarak gerçekleşen yatırım takip etmektedir. Birim zaman başına sabit sermaye yatırım kararlarının miktarı D ile ve sabit sermayeye yapılan yatırım F ile gösterilirse, şu ilişkiye sahip olunmaktadır:

$$F_{t+\tau} = D_t \quad (3.26)$$

3.26 no'lu denklemde gösterilen τ “zaman gecikmesi” birim zaman başına yatırım kararlarının zaman eğrisi, D ve sabit sermayede yatırımın zaman eğrisi, F arasındaki yatay mesafe olarak tanımlanmaktadır. Firmalar yatırım kararlarını artan risk ve sermaye piyasası kısıtlarını göz önünde bulundurarak karlı olabilecekleri noktaya göre belirlemektedir. Bu belirleme brüt sermaye birikimi, sabit sermaye stoku ve karlarda değişim faktörlerine göre belirlenmektedir.

Firmalar yatırım kararlarını kendi işlerinde sermaye birikimleri bununda finansmanı olan brüt tasarrufları ile almalarıdır. Firmaların brüt tasarrufları böylece sınırlı sermaye piyasası ve artan risk faktörü tarafından yatırım planlarına konan sınırları genişletir. Firmaların brüt tasarrufları ise amortisman ve dağıtılmamış karlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda sermaye yatırım kararlarının oranı, toplam brüt tasarrufun artan bir fonksiyonudur. Yatırım kararlarını etkileyen diğer faktör ise birim zaman başına karlardır. Dönem sonunda karlardaki artış yatırım projelerini daha çekici hale getirmektedir. O zaman yatırım kararları brüt tasarruflar gibi karın artan fonksiyonudur diyebiliriz. Yatırım mallarının cari fiyatları karlılığın tespit edilmesinde önem arz etmektedir. Diğer bir deyişle, yatırım mallarının fiyat endeksi tarafından indirilen vergiler sonrası toplam brüt karı P ile gösterirsek, yatırım kararlarının oranı, D 'nin $\Delta P/\Delta t$ 'nin

artan bir fonksiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Yatırım kararlarını etkileyen bir başka faktör ise sermaye ekipmanının net artışıdır. Buna göre birim zaman başına sermaye ekipmanının net artışı, yatırım kararlarının oranını olumsuz etkilemektedir. Aslında karlar sabit olmak üzere ele alınırsa, sermaye ekipmanının hacmindeki bir artış, kâr oranında bir azalma anlamına gelmektedir. Nasıl ki kâr artışı yatırım projelerini daha cazip hale getiriyorsa sermaye ekipmanı birikimi de yatırım planlarını daha sınırlı hale getirmektedir. Kısaca fiyat endeksine göre ayarlanmış sermaye ekipmanı stokunun değerini K ile ifade edersek yatırım kararları D 'nin $\Delta K/\Delta t$ 'nin azalan bir fonksiyonu olduğunu söyleyebiliriz.

Özetle yatırım kararlarının oranı D , brüt tasarrufların S , ve toplam kardaki değişim oranının $\Delta P/\Delta t$ 'nin artan fonksiyonu, sermaye ekipman stokunun $\Delta K/\Delta t$ 'nin azalan bir fonksiyonudur. Linear denklem halinde gösterilirse:

$$D = aS + b \frac{\Delta P}{\Delta t} - c \frac{\Delta K}{\Delta t} + d \quad (3.27)$$

3.27 nolu denklemde yer alan d ; özellikle teknik değişiklikler gibi uzun dönemde meydana gelen değişimleri gösteren bir sabiti ifade etmektedir. Ayrıca $t + \tau$ zamandaki sabit sermaye yatırımı yatırım kararlarına eşit olduğuna göre:

$$F_{t+\tau} = D_t$$

$$F_{t+\tau} = aS_t + b \frac{\Delta P_t}{\Delta t} - c \frac{\Delta K_t}{\Delta t} + d \quad (3.28)$$

3.28 nolu denkleme göre brüt kardaki değişim ΔP ile yatırım kararları arasında pozitif bir ilişki olduğu yorumu yapılabilir. Brüt kardaki değişimin yatırım kararlarına ne ölçüde etki edeceği ise b sabitine göre belirlenmektedir. Sermaye stokunun (ΔK) artması, firmanın yeni yatırımlara girişmediği ve bu sebeple sermaye stoklarının biriktiği anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle sermaye stoku ile yatırım kararları arasında negatif bir ilişki olduğu yorumu da getirebilir. Benzer şekilde yatırım kararları ile sermaye stoku arasında negatiflik derecesini belirleyen c katsayısıdır.

3.28 no'lu denklemden elde edilen bir başka eşitlik ise sabit sermaye değişim oranının amortismandan arındırılmış net sermaye yatırımına eşit olmasıdır:

$$\frac{\Delta K}{\Delta t} = F - \delta$$

(3.29)

3.28 no'lu denklem 3.29 no'lu eşitlik dikkate alınıp tekrar yazılmak istenirse:

$$F_{t+\tau} = \alpha S_t + b \frac{\Delta P_t}{\Delta t} - c(F_t - \delta) + d$$

(3.30)

3.30 no'lu denklemin sağ tarafında bulunan $-cF_t$ 'yi denklemin sol tarafına alıp denklemin her iki tarafını $1 + c$ 'ye bölünürse,

$$\frac{F_{t+\tau} + cF_t}{1 + c} = \frac{\alpha}{1 + c} S_t + \frac{b}{1 + c} \frac{\Delta P_t}{\Delta t} + \frac{c\delta + d}{1 + c}$$

(3.31)

3.31 no'lu denklemin sol kısmı $F_{t+\tau}$ ve F_c 'nin ağırlıklı ortalamasını ifade etmektedir. Denkleminde yer alan $b/(1 + c)$ katsayısı b' ; $c\delta + d/(1 + c)$ katsayısı d' olarak revize edilmiş, zaman gecikmesini temsil eden θ simgesi dahil edildiğinde yeni elde edilen denklemi Kalecki şu şekilde ifade etmektedir:

$$F_{t+\theta} = \frac{\alpha}{1 + c} S_t + b' \frac{\Delta P_t}{\Delta t} + d'$$

(3.32)

Yeni elde edilen 3.32 no'lu denklem 3.28 no'lu denklemin uzun dönem değişikliklerin yer aldığı bir forma dönüşmüştür. Denklemde yer alan d' değişkeni uzun dönem değişiklikleri temsil etmektedir. Ayrıca denklemde yer alan α katsayısı cari tasarrufların yatırım kararlarını ne kadar arttırdığını gösteren bir ölçüttür. Her ne kadar tasarruf değişkeni yatırım kararlarını etkilese de bunun derecesini belirleyen α katsayısını da etkileyen birçok faktör mevcuttur. Bunlardan ilki yatırım kararlarıyla ilgili olan iç tasarrufların toplam tasarruflardan daha az olmasıdır. Bu faktör α 'yı 1'dan daha az yaparak katsayının daha az olmasına neden olmaktadır. Aksi durumda α değeri 1'dan daha yüksek olduğunda ise bu katsayı $(\alpha/(1 + c))$ yatırım kararını dahili tasarruflardaki artıştan daha fazla artırma eğilimindedir. Bu değişikliklerin bağlı olduğu faktörlerin detaylı analizi Kalecki'nin Theory of Economic Dynamic bölümünde ayrıca anlatılmaktadır.

3.4.6 Ücretlerdeki Artışın Yatırım ve Tüketim Sektörlerine Etkisi

Kalecki daha sonraları bu analizlerini detaylandırarak ücretlerdeki artışın sektörlerdeki etkilerini incelemiştir. Kalecki 'nin 1971 yılında *“Class Struggle and the Distribution of National Income”* çalışmasında ekonomiyi 3 sektör olarak ayırmıştır: yatırım malları, kapitalistlerin tüketim malları ve ara mallarında dahil edildiği ücret mallarıdır. Analizinde kapalı bir ekonomik sistem ve tüm ücret oranlarında orantılı bir artış olduğu, işçilerin ücret gelirlerini zaman gecikmesi olmaksızın harcadığı, yatırım ve kapitalistlerin tüketim harcamalarını önceden belirlediği ve ücret artışlarından etkilenmediği varsayılmaktadır. Çalışmaya göre ücretler ∂ kadar artarsa toplam ücretlerdeki artış 1. ve 2. Sektör için şu şekilde ifade edilmektedir:

$$\partial(W_1 + W_2) \quad (3.33)$$

Satın alma gücünün korunması argümanına göre ilk iki sektörde karlar mal fiyatları artmadığı sürece azalacaktır. 3. Sektör olan ücret mallarında durum farklıdır. Çünkü işçiler gelirlerini hemen harcamaktadır. Sektör 1 ve sektör 2'deki ücret artışları, sektör 3'te karların artmasına neden olabilmektedir. Çünkü sektör 3 'te işçiler ücretleri arttıkça daha fazla tüketim yapacağından üretim sürekli artmakta ve kapitalistlere kâr olarak dönmektedir. Sonuç olarak, toplam kârlar değişmeden kalır, $\partial(W_1 + W_2)$ sektör 1 ve 2'nin kaybı, sektör 3'ün eşit kazancı ile dengelenir. Sonuç olarak, kârdan ücrete mutlak bir geçiş olmaz ve SAY yasasına dayanan argüman böylece en azından kısa vadede yanıltıcı olur. Zira ücret artışının sonucu olarak yatırım hacmindeki ve kapitalistlerin tüketimindeki düşüşün kuşkusuz hemen olmayacağı, ancak muhtemelen bir sonraki kısa döneme erteleneceği söylenebilir. Kapitalistler ücret artışlarını kabul ettikten hemen sonra yatırımlarını ve tüketimlerini kesmeye karar verselerdi kardan ücrete mutlak geçişi söz konusu olabilirdi. Fakat şu da bir gerçek ki fiyatlar ücretteki artış veya azalışlara karşılık sürekli dalgalanan bir unsur olduğuna göre analizlerde fiyat değişimlerini sabit bir değer olarak değil sürekli değişen bir unsur olarak ele almak çalışmanın sonuçları bakımından önem arz etmektedir.

Kalecki(1971)'nin çalışmasındaki diğer bir çıkarım ise tam rekabetçi bir piyasada ücretlerdeki artışın ürün fiyatlarında dolaylı olarak da karlarda aynı oranda artışa sebep olmasıdır. Dolayısıyla toplam ücret faturası ve toplam kâr aynı oranda artmakta ve milli gelir dağılımı değişmeden kalmaktadır. Kalecki'nin elde ettiği bu sonuç; ücret hareketlerinin milli gelir dağılımı üzerinde doğrudan ve tam bir etkiye sahip olduğunu savunan Say yasasına dayanan teorinin yanlışlığını göstermektedir. Ancak bu sonuç ulaşılması zor tam rekabet piyasalarında geçerli olduğu için savunulması yanlıştır. Ekonomilerin büyük bir kısmı tam

rekabetten farklı piyasalara sahip olduklarından farklı modellerle temsil edilebilmektedir. Bir endüstrideki her firma fiyatlarını hem giderlerini (hammadde + ücret) hem de karını elde edecek şekilde belirlemektedir. Ancak belirlediği bu kâr marjı her firmanın o piyasadaki ağırlığına (tekel derecesine) bağlıdır. Kalecki tekel derecesinin etkisini *The Determinants of Distribution of the National Income* çalışmasından farklı olarak aşağıdaki gibi göstermektedir:

$$p = u \left[1 + f \left(\frac{\bar{p}}{p} \right) \right] \quad (3.34)$$

Bu denklemde f fonksiyonu eksik rekabetten kaynaklanan tekeldi etkileri göstermektedir. Bir kapalı ekonomide tüm firmalarda ücretlerin arttığı ve f fonksiyonun sabit olduğu varsayıldığında fiyatlarda aynı oranda artmaktadır. Bu senaryo tam rekabetçi piyasalar durumu ile aynı sonucu paylaşmaktadır. Kalecki(1971) çalışmasında yüksek kâr marjlarının sendikaları ücretleri artırma konusunda teşvik edeceğinin altı çizilmektedir. Yüksek ücretler, taleplerin artmasına; talepteki artış fiyatların artmasına ve fiyatlardaki artışın da firmaların rekabet gücünün azalmasına neden olmaktadır. Sendika ne kadar güçlü olursa f fonksiyonu da aşağı yönlü kayma gösterecek ve kâr marjları azalacaktır. Sonuç olarak milli gelir kardan ücretlere yeniden kayacaktır.

Milli gelirin karlardan ücretlere doğru kayması durumunda sektör 3 (ücret malları sektörü) karları ücret oranları ile aynı oranda artmaktadır. Ancak, sektör 3'teki kâr marjlarının azalmasının bir sonucu olarak gelirin ücretlere yeniden dağıtılması söz konusu olduğunda, sektör 3'teki ücret maliyeti ücret oranlarından daha fazla artar. Aslında bu noktada ücret artışları sonucunda artan talep mi, yoksa ücret artışları sonucunda artan maliyetler mi baskın konusu önemli bir husustur. Kalecki (1971) bu bölümde ücret artışları sonucunda oluşan maliyetlerin talepten daha baskın olduğunu dolayısıyla sektör 1 ve 2'deki karlar, marjların düşmesinin bir sonucu olarak ücret oranlarından daha az arttığına dikkat çekmektedir. Bu sebeple sektör 3 'de ücretlilerin tüketimi çıktı ve istihdam yaratırken, sektör 1 ve 2 'de kapitalist ve yatırımcıların tüketiminde herhangi bir değişiklik olmamaktadır.

Sendikaların gücü azalırsa ücretlerde azalacağından işçilerin tüketimi düşerken yatırım hacmi ve kapitalistlerin tüketimi değişmeden kalacaktır. Ayrıca toplam çıktı ve istihdam azalacaktır. Bu sebeple kâr oranları da düşme eğilimi gösterecek fakat ücretlerdeki düşüşten daha az gerçekleşecektir. Mark-up değerinde meydana gelen azalma kapitalist ve yatırımcıyı daha fazla ürün üretmeye doğru itecektir. Buradan hareketle sendikalaşma gücündeki azalma bir maliyet unsuru olan ücrette azalmaya neden olurken, diğer bir maliyet unsuru olan

hammadde fiyatlarında artışa sebep olmaktadır. Sonuç olarak sendikaların gücündeki artış istihdama katkı sağlarken, sendikaların gücündeki azalış ise istihdamı azaltmaktadır. Ek olarak durgunluğun yaşandığı dönemlerde sendikalaşma faaliyetlerinin azalması krizi daha da derinleştirdiği sonucu elde edilmektedir. (Kalecki, 1971).

Kalecki (1971) çalışmasında ulusal gelir dağılımını daha doğrudan etkileyecek ücret pazarlığı dışında başka sınıf mücadelesi biçimleri tasarlamının da mümkün olduğunu belirtmektedir. Örneğin, fiyat kontrolleri ile yaşam maliyetini düşürmek için önlemler alınabilir. Fakat Kalecki, bu fiyat kontrollerinin de mal kıtlığına ve gelişmiş güzel dağıtıma neden olabileceğinden bahsetmektedir. Bunun yanın sıra kontroller ürün fiyatlarını sübvans ederek uzun vadede yatırımları teşvik edebilir hatta ürün fiyatlarını düşmesini sağlayabilmektedir.

Özetle Kalecki(1971)'nin çalışmasından elde edilen çıkarımlar üretim sonucunda ekonomide toplam yaratılan katma değer hem işçilerin ücretleri hem de kapitalistlerin karları olarak göstermektedir. Olası ham madde fiyatları artışında ise kapitalistler karlarından ödün vermemek için mal fiyatlarını arttırmak yerine ücretleri azaltmayı tercih etmektedir. Böylece bu durum işçileri ve kapitalistleri karşı karşıya getirerek bir gelir eşitsizliği problemi yaratmaktadır. Bir nevi Kalecki ulusal gelirin ücret geliri ve kâr gelirinden oluştuğunu göstererek gelir dağılımı teorisini mikro ve makro temellerle açıklamaktadır. Bu bağlamda ekonomide kâr payı yatırım ve tüketim kararları ile belirlenmektedir. Yani tüketim ve yatırım kararları değiştikçe karların dalgalanmasına neden olmaktadır. Tam tersi yönde karlardaki değişimde yatırımları iki şekilde etkilemektedir. Birincisi, karların yatırımın finansman kaynağı olarak düşünülmesidir. İkincisi, karların firmanın gelecekteki beklentilerini etkilemesidir. Yani firmaları, karlardaki artışın piyasanın iyi bir durumda olduğu beklentisi içine girmesini sağlayarak yatırımlara teşvik etmektedir. Aksi bir durumda ise yatırımların azalmasına neden olmaktadır. Bu sebeple karlılıktaki değişim yatırımların marjinal etkinliğinin artmasının ya da azalmasının temel nedeni olarak görülmektedir (Arestis, 1992).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEO-KALECKİYEN BÖLÜŞÜM MODELLERİ

4.1. Neo-Kaleckiye Modeller Tarihsel Yönden Bakış

Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı sonrasında Kalecki'nin çalışmasına dayanan erken dönem literatürü, ekonomik durgunluğa yönelik bir eğilim içindeydi. Özellikle, Steindl (1952), kapitalizmde endüstrilerin yoğunlaştığını ve bu endüstrilerin artan kâr marjları ile oligopolistik rekabetin ortaya çıkmasına neden olduğunu savunmaktadır. Artan kâr marjları, milli gelirde artan bir kâr payı anlamına geldiğinden, böyle bir ekonomik sistemde genel tüketici talebinin de durgunlaştığı yönünde bir çıkarım hakimdi. Ayrıca Steindl (1952) yoğunlaşan firmaların aşırı kapasiteden kaçmak isteyeceğinden oligopolistik sistemin yatırım talebini azaltacağına inanmaktadır. Dolayısıyla, ona göre 'olgun' bir ekonomi, genişletici hükümet politikalarının ve dış ticaret fazlasının yokluğunda kronik bir durgunluk anlamında gelmektedir.

Yeni nesil Neo-Kaleckiye makro modeller oligopolistik firmalar ve aşırı kapasiteye sahip ekonomiler için 'durgunluk' görüşünü güçlendirmişlerdir. Durgunluk görüşüne örnek çalışmalardan biri de Harris (1974) ve Asimakopulos (1975)'un, kâr marjı oranındaki artışın üretim ve istihdamda daralmaya neden olduğu statik Neo-Kaleckian makro modelleridir. Bu çalışmalara ek olarak Krugman ve Taylor (1978), gelişmekte olan bir ülke için, para birimi devalüasyonunun geliri kara doğru yeniden dağıttığı için yurtiçi çıktı üzerinde daraltıcı bir etkiye sahip olduğu durgunluk modeli geliştirdiler.

Del Monte (1975), Rowthorn (1982), Dutt (1984, 1987), Taylor (1983, 1985) ve Amadeo (1986) daha sonraları, yatırım talebinin içsel olduğu Neo-Kaleckiye modelleri inşa etmişlerdir. Bu iktisatçıların çoğu, yatırımın hem kâr oranının hem de kapasite kullanımının artan bir işlevi olduğunu ve tüm tasarrufların kârlardan geldiğini ileri sürmektedir. Bu modeller, genel olarak, kâr payındaki bir artışın (veya reel ücretteki bir düşüşün) aşırı kapasitenin hâkim olduğu bir ekonomide hem kapasite kullanımını hem de ekonomik büyümeyi baskılamasıyla güçlü durgunluk sonucunu kabul etmektedirler.

Daha sonraları, bazı iktisatçılar, neo-Kaleckiye modellerde durgunluğun gerekli bir sonuç olmadığını, mark-up fiyatlandırması ve aşırı kapasiteye sahip oligopolistik firmaların önemli olduğuna dikkat çekmektedirler. Bhaduri ve Marglin (1990), daha yüksek bir kâr marjının (veya kâr payının) toplam talebi canlandırdığı ve kapasite kullanımını artırdığı, böyle bir ekonomik ortamı “durgunluk” yerine 'canlanma' olarak tanımlamışlardır. Blecker (1989) ve Bhaduri ve Marglin (1990) geliri kâra doğru yeniden dağıtan bir ücret kesintisinin, dış

rekabet gücünü arttırdığı ve ekonomik canlanmanın uluslararası fiyat rekabetinden kaynaklanabileceğini savunmaktadırlar. Kalecki'nin teorisinden yola çıkarak geliştirilen bu öncül çalışmalar Hobson ve Sismondi'nin tüketim yetersizliği hipotezine dayanmakta ve 'Neo-Kaleckiye' modeller olarak adlandırılmaktadır (Mutlugün, 2019;46).

Neo-Kaleckiye makro modeller Kalecki'nin "Theory of Economic Dynamics" (1954), Kalecki(1990,1991) çalışmalarından ve Steindl'nin "Maturity and Stagnation in American Capitalism" adlı eserine dayanmaktadır. Bu bölümde Blecker ve Setterfield'in "Heterodox Macroeconomics Model of Demand, Distribution and Growth" çalışmasında sunulan Kalecki ve Steindl'in temel ilkelerini gösteren basitleştirilmiş bir Neo-Kalecki modeli sunulmaktadır.

4.2 Kalecki-Steindl Makro Model

Neo-Kaleckiye modellerde karlılık ihmal edildiğinden, ücret paylarındaki artışın daha yüksek kapasite kullanımı ve daha yüksek sermaye birikimiyle iktisadi büyümeyi sağlayacağı ileri sürülmektedir. İktisadi büyümeye talep kanalıdan bakan bu yaklaşım, ücret paylarındaki artışın ekonomik büyümeye etkisini tüketim üzerinden açıklamaktadır. Tüketim unsurundaki artış yatırımların üzerinde hızlandırıcı bir rol oynamaktadır. Hatta bu hızlandırıcı etki daha yüksek kâr oranına neden olmaktadır (Rowthorn 1981; Dutt 1984, 1987, 1992; Taylor, 1985; ve Amadeo 1986a, 1986b, 1987). İktisadi büyümeyi ücret çekişli açıklayan bu bölüşüm modelleri "**durgunlaştırıcı**" veya "**stagnasyonist Neo-Kaleckiye**" diğer bir adıyla **Rowthorn-Dutt** modeli olarak adlandırılmaktadır. Charles ve diğ. (2010) üç basit denkleme dayanan temel bir Kaleckiye çerçevesi sunmaktadır. Bu modellerde sermaye-hasıla oranı ve işgücü hasıla oranı sabit varsayılmaktadır. Üretim Leontief üretim fonksiyonu biçiminde modellenmiştir. Aşağıda basitçe gösterilen birinci nesil neo-Kaleckiye modele göre fiyat düzeyi işgücü maliyetlerinin üzerine kâr marjı eklenerek belirlenmektedir:

$$p = (1 + \tau)W a_0 \quad (4.1)$$

Denklemden $\tau > 0$ olup τ kâr marjı, W nominal ücreti ve a_0 işgücü-hasıla oranı (L/Y) = 1 olarak temsil edilmektedir. Kâr marjı Kalecki (1954)'ye göre tekeli gücün derecesine bağlıdır. Bu modelde hammadde maliyetinin olmadığı varsayıldığından fiyat birim başına katma değere eşittir ($P = VA/Y$). Dolayısıyla karın katma değer içinde payı brüt kâr marjı olarak adlandırılmaktadır (Blecker ve Setterfield,2019:169).

$$\pi = \frac{P - Wa_0}{P} = \frac{(1 + \tau)Wa_0 - Wa_0}{(1 + \tau)Wa_0} = \frac{\tau}{(1 + \tau)} \quad (4.2)$$

Toplam milli gelir ise ücret gelirleri ve kâr gelirleri toplamından oluşmaktadır. Burada ifadesinin basitleştirilmesi amacıyla sermaye stokunun amortismanı göz ardı edilmektedir. Yani Y hem brüt hem de net çıktıyı temsil etmektedir. Dolayısıyla P hem çıktı fiyatı hem de sermaye fiyatıdır.

$$pY = wL + rPK \quad (4.3)$$

4.3 nolu denklemin her iki tarafı PY ile bölüldüğünde aşağıdaki ifade elde edilmektedir:

$$1 = wa_0 + \frac{ra_1}{u} \quad (4.4)$$

Yukarıda İfade 4.4 Nolu denklemde yer alan ters ücret-kâr oranı ilişkisi şu şekildedir:

$$w = \frac{1}{a_0} - \left(\frac{a_1}{a_0}\right)\left(\frac{r}{u}\right) \quad (4.5)$$

Bu denklemde sabit teknoloji ve kâr oranı varsayımı altında reel ücretin kapasite kullanım oranıyla pozitif ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak kâr oranı ve kapasite kullanım oranı birbirinden bağımsız olmadığı için bu varsayımı yapmak yanıltıcıdır. Reel ücretin denge değeri ise reel ücret tanımında yer alan 4.3 nolu fiyat düzeyi ve 4.2 nolu Kâr payı denklemleri yerine konularak çözülmektedir.

$$w^* = \frac{W}{P} = \frac{W}{(1 + \tau)Wa_0} = \left(\frac{1}{(1 + \tau)}\right)\frac{1}{a_0} = \frac{1 - \pi}{a_0} \quad (4.6)$$

Yukarıdaki ücret payı denkleminde $1 - \pi = 1/(1 + \tau)$ şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla reel ücret; kâr payının negatif, emek verimliliğinin pozitif fonksiyonu haline dönüşmektedir. Böylece kâr oranı ve kapasite kullanım oranından bağımsız duruma gelmektedir. Nominal ücret oranı W her ne kadar iş sözleşmelerinde belirlense de P fiyat seviyesi, firmaların birim işgücü maliyetleri üzerine ekledikleri kâr marjları ile belirlenir,

dolayısıyla işçilerin nominal ücretinin satın alma gücü bu kâr marjlarının düzeyine ve kendi üretkenliklerine bağlıdır.

$$r = \frac{PY - WL}{PK} = \frac{[(1 + \tau)Wa_0 - Wa_0]Y}{(1 + \tau)Wa_0K} = \left(\frac{\tau}{1 + \tau}\right)\frac{Y}{K} = \frac{\pi u}{a_1} \quad (4.7)$$

Kâr oranı ise kapasite kullanım oranı, kâr payı π ve sermayenin üretkenliğine ($1/a_1$). Bağlıdır. Ancak burada da 4.5 nolu ücret denklemindeki gibi dengedeki kâr oranı r^* ile kapasite kullanımının u^* eşanlı olarak belirlenme problemi mevcuttur. Kâr payının π , kapasite kullanımı u^* üzerindeki olumsuz etkisi potansiyel olarak kâr payındaki artışın doğrudan olumlu etkisinden daha ağır basabilir. Böyle durumda kâr payındaki bir artış dengedeki kâr oranı r^* 'yi artırmaktan ziyade düşürebilmektedir (Blecker ve Setterfield, 2019:172).

4.2.1 Tasarruf-Yatırım Dengesi

Kalecki-Steindl modelinin tasarruf-yatırım dengesini oluşturmak amacıyla Neo-Robinson modelinde kullanılan tasarruf fonksiyonu aynı şekilde burada da kullanılmaktadır. Bu fonksiyona göre tüm tasarruflar kardan elde edilmektedir. (4.8 nolu denklemde r kâr oranını, s_r tasarrufların kâr oranına olan eğilimini ve σ tasarruf denklemini temsil etmektedir.

$$\sigma = s_r r \quad (4.8)$$

Modelde kapalı ekonomi ve kamu harcamalarının olmadığı varsayılmaktadır. Yatırım fonksiyonu olarak 1980'lerin başında yaygın olan Rowthorn Dutt-Taylor yatırım fonksiyonu kullanılmaktadır.

$$g^i = g_0 + g_1 r + g_2 u \quad (4.9)$$

Buna göre 4.9 nolu yatırım denklemi kâr oranı ve kapasite kullanım oranının artan bir fonksiyonudur ($g_0, g_1, g_2 > 0$). Kalecki-Steindl yaklaşımı firmaların arzu edilen yatırımının temel belirleyicisi olarak beklenen kâr oranı r 'ye ilişkin Neo-Robinson yaklaşıma ait vurguyu benimsememektedir. Bunun nedeni, Kalecki-Steindl'a göre mevcut karların mali veya likidite kısıtlarını azaltarak yatırımı etkilemesidir. Dolayısıyla denklemde yer alan kâr oranı fiili kâr oranı olarak düşünülmektedir. Fazla kapasiteyi ellerinde tutma güdüsü içinde bulunan firmalar kapasite daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başladığında kapasitelerini genişletmek için yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Bu sebepten dolayı kapasite kullanım oranının denkleme

eklenmesi uygun görülmüştür. Benzer şekilde Steindl (1952,1976 ve 1979), kapasite kullanım oranını yatırım denklemine dahil etmektedir. Yatırım denkleminde yer alan g_0 sabit terimi Keynesyen'in "*hayvani güdü (animal. spirit)*" terimine benzetilmektedir. Bu terim firmaların gelecekteki karlılık konusunda iyimserlik/kötümserlik durumlarını yansıtan değişim faktörü olarak tanımlanmaktadır. Yani yatırım kararları alınırken kapasite kullanımının ve kâr oranının bilinen etkisinin yanı sıra bunların dışında kalan belirsizlik durumlarını bu değişken aracılığıyla analiz etmektedir.

$$\sigma = g$$

(4.10)

Kâr oranı ve kapasite kullanım oranları arasında bir ilişki kurabilmek 4.8 ve 4.9 denklemleri 4.10 nolu denklemde yerine koyulmaktadır. Elde edilen yeni eşitlik aşağıdaki gibidir:

$$s_r \pi u / a_1 = g_0 + g_1 \pi u / a_1 + g_2 u$$

(4.11)

4.11 nolu denklem kapasite kullanım oranı denklemini elde edecek şekilde çözümlendiğinde ise elde edilen denge noktasındaki kapasite kullanım oranı (u^*):

$$u^* = \frac{g_0}{(s_r - g_1) (\pi / a_1) - g_2}$$

(4.12)

Mal piyasası istikrar koşulu 4.12 nolu denklemin paydasının $(s_r - g_1) (\pi / a_1) - g_2 > 0$ ile sağlanmaktadır. İstikrar koşulunun pozitif olması durumunu aşırı talebin ($EDG = g - \sigma$) kapasite kullanım oranına göre belirlendiğini aşağıdaki denklemle görmek mümkündür.

$$EDG = g - \sigma = g_0 + g_1 \pi u / a_1 + g_2 u - s_r \pi u / a_1$$

(4.13)

Elde edilen denklemin (EDG) kapasite kullanım oranına göre türevi alındığında bu değer sıfırdan küçük olduğu anlaşılmaktadır. İstikrar koşulu ise türevi alınan bu değer negatif hali olduğuna göre koşulumuz pozitif demektir.

$$\frac{\partial EDG}{\partial u} = (g_1 - s_r) \frac{\pi}{a_1} + g_2 < 0$$

(4.14)

4.7 ve 4.12 nolu denklemler kullanılarak dengedeki kâr oranı(r^*) elde edilmektedir.

$$r^* = \frac{g_0(\pi/a_1)}{(s_r - g_1)(\pi/a_1) - g_2} \quad (4.15)$$

4.10 nolu denklemde yer alan sermaye birikim oranı ve tasarruf eşitliğini yeni elde edilen denge oranlarına göre (u^* ve r^*) tekrar yazmak istenildiğinde yeni eşitlik aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$g^* = \sigma^* = \frac{s_r g_0(\pi/a_1)}{(s_r - g_1)(\pi/a_1) - g_2} \quad (4.16)$$

Elde edilen dengedeki kapasite kullanım oranı, kâr oranı ve birikim oranlarının pozitif olabilmesi (u^*, r^* ve $g^* > 0$), $g_0 > 0$ koşuluna bağlıdır. Kapasite kullanımı (u^*), kâr oranı (r^*) ve birikim oranı (g^*) denklemleri Cambridge tasarruf oranlarının dahil olduğu denklemler olarak elde edilmektedir. Bu modelin iki temel sonucu Keynes'in "tasarruf paradoksu" ve "maliyetler paradoksu" (durgunluk etkisi) ile tutarlıdır. Birincisi, tasarruf eğilimindeki bir artış (s_{Π}), u^* , r^* ve g^* 'yi azaltarak ekonomik faaliyet üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olduğu tasarruf paradoksu ile örtüşmesidir. Sonuç olarak kâr payındaki artış (reel ücretlerde düşüş anlamına gelir) kapasite kullanım oranını düşürür ($\partial u / (\partial \Pi) < 0$) ve dolayısıyla büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. İkincisi, kâr payındaki artış, w/p 'deki düşüşten kaynaklanan tüketim talebi üzerindeki baskılayıcı etkiyi dengelemek için yeterli olmadığından büyümeyi de sağlamamaktadır. Bu elde edilen sonuç ise maliyet paradoksu ile tutarlıdır. Elde edilen ikinci sonucu Bhaduri ve Marglin(1990)'dan itibaren birçok kez itiraz edilmiştir. Yatırım fonksiyonu değiştirilerek elde edilen bir sonuca göre iki olasılıktan bahsedilmektedir: Reel ücretlerdeki artışın kapasiteyi artırma eğiliminde olduğu "durgunluk" durumu ve reel ücretlerdeki artışın kapasite kullanım oranını azalttığı "canlandırıcı" bir durum. Kaleckiyeen modellere, esas olarak Marksistler ve Sraffçılar tarafından daha temel bir eleştiri yöneltilmiştir (Duménil ve Lévy, 1999). Buna göre kısa vadede Keynesyen (veya Kaleckiyeen) olunabilir, ancak uzun vadede durgunluktan ve reel ücretlerdeki düşüşün olumsuz etkisinden kurtularak Klasik olmak gerekir. Duménil ve Lévy(1999) standart değerinden farklı, gerçekleşmiş bir kâr oranı olan r^* olan uzun vadeli modellerin tutarsız olduğunu iddia etmektedir. Uzun dönemde sistemin değişmesine

neden olan herhangi bir ekonomik gücün bulunmadığı kabul edildiğine göre standart ve gerçekleşen kapasite kullanımı değerleri arasındaki fark uzun dönem denge kavramıyla da çelişecektir. Bu eleştiriye Chick ve Caserta (1997), Kaleckian modellerinin orta vadeli konularla daha çok ilgilendiğini açıklayarak “geçici denge” fikrini ortaya koymaktadırlar. Bu durumda, standart ve gerçekleşmiş kâr oranları yalnızca kısa ve orta vadede farklılık gösterebilir. Lavoie (2003), çatışma enflasyonu ve hedef kâr oranı ile Neo-Kaleckiye bir model geliştirmektedir. Ona göre uzun vadede, gerçekleşen kâr oranı ile firmaların hedeflediği standart kâr oranının eşit olabileceği söz konusudur. Bu durumda kapasite kullanım oranı uzun vadede bile içsel kalır ve böylece maliyet paradoksu korunur. Dolayısıyla uzun vadede Keynesyen kalınabilir.

Kalecki-Steindl büyüme modeli klasik Marksist ve Neo-Keynesyen modellerden farklı olarak ücret lehine dağılan gelirin (teknik ilerleme olmasa bile) daha fazla üretim ve büyüme sağlayacağını ileri sürmektedir. Kalecki-Steindl yaklaşımı, kapasite kullanım oranını içsel hale getirerek reel ücret, kâr oranı ve büyüme oranının aynı anda yükselip düşebileceği durumlara izin vermektedir. Kapasite kullanım oranlarında bir değişim reel ücret –kâr oranı arasındaki ilişkiyi aynı yönlü gerçekleştirebilmektedir. Büyüme oranı kâr oranı ve kapasite kullanım oranlarının artan bir fonksiyonu olduğu için ücret- kâr oranı- ve büyüme aynı anda artabilmektedir. Kalecki- Steindl yaklaşımına göre bu durum büyümenin ücret çekişli olduğunu göstermektedir (Blecker ve Setterfield/2019:177). Buna ek olarak, Steindl (1952,1976) zaman içerisinde fiyatların ve maliyetlerin sürekli artma eğiliminde olduğu bir teori geliştirmiştir. Rekabetçi endüstrilerin fiyat düşürerek birbirlerini eledikleri piyasada en sonda kalan firma tekelci kapitalizm sürecine girmektedir. Firmaların teknolojik yeniliklerle beraber maliyetleri azalsa da tekelci güçlerini kullanıp fiyatları arttırmakta ve daha fazla kâr marjı ve payı elde etmektedir (denklem 4.2 de görüldüğü gibi).

Kapasite kullanım oranının kâr payına göre (4.12 nolu denkleme göre) kısmi türevi alındığında elde edilen eşitlik aşağıdaki gibidir:

$$\frac{\partial u^*}{\partial \pi} = \frac{-g_0 (s_r - g_1)/a_1}{[(s_r - g_1) (\pi/a_1) - g_2]^2} < 0 \quad (4.17)$$

İstikrar koşulu sağlandığı varsayımı altında $((s_r - g_1) (\pi/a_1) - g_2 > 0)$ gelirin karlar lehine dağıtılması, karlardan tasarruf etme eğiliminin yatırım yapma eğilimine göre yüksek olmasından dolayı kapasite kullanım oranı azalmaktadır. Bir diğer nedeni yüksek kâr payının tüketim üzerindeki negatif etkisi ile açıklanmaktadır.

Kâr oranının kâr payına göre (4.15 nolu denklem) türevi alındığında ise kâr oranı ve kâr payı arasındaki ilişkiyi gösteren eşitlik aşağıdaki gibidir:

$$\frac{\partial r^*}{\partial \pi} = \frac{-g_0 g_2 / a_1}{[(s_r - g_1)(\pi / a_1) - g_2]^2} < 0 \quad (4.18)$$

4.18 nolu denklem ücretlerdeki artışın kâr oranını düşürmek yerine arttırdığını göstermektedir. Bu durum denklem 4.7’de ele aldığımız kâr oranı denklemi ile açıklanmaktadır. 4.7 ‘de ki denkleme göre $r = \pi u / a_1$ kâr payındaki artış kapasite kullanım oranlarını düşürdüğü için kâr oranları da azalmaktadır. Kâr payındaki artışın kâr oranı ve kapasite kullanım oranlarını düşürmesi beraberinde denge büyüme oranlarının da azalmasına neden olmaktadır.

$$\frac{\partial g^*}{\partial \pi} = \frac{-s_r g_0 g_2 / a_1}{[(s_r - g_1)(\pi / a_1) - g_2]^2} < 0 \quad (4.19)$$

Kâr payının sermaye birikim oranı (yatırım) üzerindeki etkisi de negatif olarak elde edilmiştir. Aslında bütün senaryo kâr payındaki artışın tüketim üzerindeki negatif etkisi ile başlamaktadır. Ücretler azaldıkça işçilerin tüketim talebinde azalma, azalan talebinde beraberinde arzı yani üretimi de azaltması kapasite kullanım oranlarının azalması ile sonuçlanmaktadır. Daha düşük kapasite kullanım oranı da daha düşük kâr oranına neden olduğu için yatırım harcamaları da azalma eğilimine girmektedir ($\partial g^* / \partial \pi$). Kalecki ve Steindl yaklaşımına göre bu durum “**durgunlaştırıcı**” olarak adlandırılmaktadır. Blecker ve Setterfield(2019) ise **durgunlaştırıcı** (kronik olarak yavaş büyüme) ifadesinin sanki ücretlerin tek başına bütün gemileri kaldırabileceği gibi algılanmasına neden olduğu için yanıltıcı bulmakta ve bu durumu “**ücrete dayalı talep ve büyüme**” olarak adlandırmaktadır. Modelin dikkat çekici sonuçlarından biri de ücretler ile emek talebi arasındaki ilişkidir. Geleneksel yaklaşımlar emek talebi ile ücret arasındaki ilişkiyi negatif emek talebi eğrisi ile açıklamaktadır. Buna göre ücretler artarsa, maliyet artacağı için firmalar daha az emek talep edecektir. Ancak Kalecki-Steindl modeli reel ücretlerdeki artışın aynı zamanda istihdamı da arttırdığını ileri sürmektedir. Bu argümanlarını reel ücretlerin kapasite kullanım oranlarını ve üretimi arttırması ve daha fazla iş gücüne ihtiyaç olacağını için istihdamın artacağı şeklinde ilişkilendirmektedirler.

4.3. Bhaduri ve Marglin Modelinin Uzantıları

Devlet harcamaları ve dış ticaretin olmadığı bir ekonomide özel tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları toplam talebin iki ana ögesini oluşturmaktadır. Bu sebeple toplam talebi arttırmanın iki yolu vardır. Bunlardan biri tüketimi arttırmak diğeri ise yatırımları teşvik etmektir. Buradan hareketle “**eksik tüketim (underconsumptionist)**” görüşü yüksek (gerçek) ücretler politikası yoluyla yeterli özel tüketim harcamalarının elde edebileceğini vurgulamaktadır. Keynes (1936), yatırımı özellikle de kamu yatırımı teşvik etmenin toplam talebi ve üretimi genişletmek için alternatif bir yöntem sağlayabileceğini kabul ederek tamamen “eksik tüketim” görüşünden uzaklaşmıştır. Keynes(1936), Malthus ve Sismondi’nin gibi daha önceki “yetersiz tüketim” görüşleriyle karşılaştırarak şu şekilde açıklamaktadır:

“... bu düşünce okullarından sadece, artan yatırımlardan elde edilecek çok fazla sosyal avantajın olduğu bir zamanda artan tüketime biraz fazla önem verebileceklerini düşünerek farklılık gösteriyorum. Bununla birlikte, teorik olarak, çıktıyı genişletmenin iki yolu olduğu gerçeğini ihmal etme eleştirisine açıktırlar” (Keynes, 1936:325).

Bhaduri ve Marglin (1990) çalışmasında kapalı ekonomi içinde reel ücretlerin tamamen harcadığı ve karların ise sabit oran ($0 < s < 1$) kadar tasarruf edildiğini varsaymaktadır. Aynı zamanda işçilerin mülkiyeti yoktur ve bu mülkiyet sermaye sahiplerine kâr olarak yansımaktadır. Bu varsayımlar göz önünde bulundurularak gelirin kardan reel ücretlere aktarımı ile daha yüksek reel ücretlerin tüketimin artmasına, tasarrufların azalmasına neden olduğu “eksik tüketim” argümanını da destekler niteliktedir. Tasarruf denkleminin ilk hali şu şekilde formüle edilmektedir:

$$S = sR = s \left(\frac{R}{Y} \right) \left(\frac{Y}{Y^*} \right) Y^* \quad (4.20)$$

Burada R =kâr, Y =gelir ve Y^* =tam kapasitede potansiyel gelir anlamına gelmektedir ve Y^* her kısa dönemde sabit kabul edildiğinden denklemdaki değeri 1 olarak ele alındığından tasarruf denklemi şu şekilde dönüşmektedir:

$$S = shz, Y^* = 1 \quad (4.21)$$

Burada $H = \frac{R}{Y}$ “kâr payını” ve $z = \frac{Y}{Y^*}$ “kapasite kullanım derecesini” temsil etmektedir ($0 < z < 1$). Modelin bu aşamasında kapalı bir ekonomide bir firmanın doğrudan ya da dolaylı olarak nihai çıktı birimi başına sabit miktarda emek kullandığı varsayılmaktadır. Bu varsayım iki önemli sonuç sunmaktadır. İlk olarak emek verimliliğinin reel ücret seviyesinden etkilendiği

etkin ücret kuramı ile firmanın üretim sürecindeki karmaşıklığı ortadan kaldırmaktadır. Bu varsayım aynı zamanda firmaları uzun süreli çalışan personelleri için ödediği aşırı ücretleri de ortadan kaldırmaktadır. Böylece, aynı kalıcı personel düzeyiyle daha yüksek kapasite kullanımıyla daha fazla çıktı üretildikçe ortalama emek verimliliği artmaktadır (Kalecki,1971; Rowthorn,1981). Bu kapsamda alınan ücrete göre çıktı miktarının belirlenmesi yerine, üretim miktarına göre çıktı belirlenmektedir. Bir başka deyişle emeğin üretimde kullanılan tek değişken olduğu varsayımı altında reel ücretlerin verili olduğu bir durumda ortalama ve marjinal maliyetlerde sabit olmaktadır. Buna göre firmaların sabit marjinal ve değişken maliyetlerine belirli bir kâr marjı koyulduğunda mark-up fiyat denklemi şu şekilde oluşmaktadır:

$$p = (1 + m)bw \quad (4.22)$$

Denklem (4.22)'te $p = \text{fiyat düzeyi}$, $w = \text{parasal ücret düzeyi}$, $b = \text{birim başı nihai çıktı için gerekli işgücü seviyesini temsil etmektedir}$. Dolayısıyla $1/b = \text{işgücü üretkenliği}$ ve $m = \text{kâr marjıdır}$. Kâr marjı birim emek maliyeti başına karlılık düzeyini ifade etmektedir. Kâr marjı ile kâr payı (h) arasında ise pozitif bir ilişkinin varlığı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$h = m/(1 + m), \quad \frac{dh}{dm} > 0 \quad (4.23)$$

Öte yandan, belirli emek üretkenliğinde kâr marjı/payı ile gerçek ücret arasındaki bölüşüm çatışmasını aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$(1 + m)\left(\frac{w}{p}\right) = (1 - h)^{-1}\left(\frac{w}{p}\right) = \left(\frac{1}{b}\right) \quad (4.24)$$

Gelirin kâr payından ücrete doğru aktarılması reel ücret seviyelerini arttırırken, kâr payı(h) ve kâr marjlarını(m) azaltmaktadır. “Eksik tüketim” varsayımı nedeniyle tüketim artarken tasarruf değerlenin azalması gerekmektedir. Bununla birlikte, toplam talep ($C + I$), düşük kâr payının yatırım üzerindeki etkisine bağlı olarak yine de yükselebilir veya düşebilir. Yatırım seviyesi *kar marjı/kar payı* oranının artan bir fonksiyonu olduğundan reel ücretteki artış (kâr payındaki azalış) tüketim üzerinde pozitif; yatırım üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır. Yatırım kâr payının bir fonksiyonu şeklinde aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$I = I(h), Y^* = 1 \quad (4.25)$$

Yatırım (I) ve tasarruf(S) denklemleri arasındaki eşitlik aşağıdaki biçimde gösterilmektedir.

$$shz = I(h) \quad (4.26)$$

Denklem (4.26) 'da h'ye göre türev alındığında IS eğrisinin eğimi matematiksel olarak ifade edilirse:

$$\frac{dz}{dh} = \frac{Ih-sz}{sh}, I_h = \left(\frac{dI}{dh}\right) > 0 \quad (4.27)$$

Yukarıdaki denklemde görüldüğü üzere IS eğrisinin eğiminin pozitif veya negatif olması **sz** değerinin **Ih** değerlerinden büyük veya küçük olmasına bağlıdır. Bir başka deyişle kâr payındaki değişime göre tasarrufların yatırımlardan büyük ya da küçük olmasına göre değişmektedir. Denklem (4.27) iki şekilde yorumlanabilir:

1) Yatırımlar kâr payı karşısında nispeten zayıf tepki verdiği zaman, reel ücretlerdeki düşüş ile tüketim azalır. Yatırımların kâr payındaki değişikliklere olan esnekliği zayıf olduğu için yatırım toplam talepteki düşüşü tamamen telafi edemez (**Ih < sz**). Dolayısıyla reel ücretteki azalmanın tüketim üzerindeki daraltıcı etkisi kâr payının yatırım üzerindeki genişletici etkisini baskıladığı için kapalı ekonomide ($C + I$) toplam talep azalmaktadır. Reel ücretlerdeki bu düşüş ile toplam talebin azalması toplam talebin ücret çekişli genişlediğinin bir göstergesidir.

2) Yatırımlar kâr payına daha güçlü tepki verdiği zaman, reel ücretlerdeki düşüş ile toplam talebin azalması yatırımlardaki artış ile telafi edilebilir. Reel ücretlerdeki düşüşe rağmen toplam talebin artması ise kâr çekişli bir durumdur.

Bu denklemin iki önemli sonucu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Keynes ve Neo-Klasik iktisatçılar tarafından öne sürülen çıktı seviyesi (yani kapasite kullanımı, z) ile reel ücret oranı arasındaki ters ilişkinin yalnızca kâr çekişli bir ekonomide gerçekleşmesidir. İkincisi ise kâr marjının yatırımın önemli bir belirleyicisi olduğu varsayılmadığı sürece, kâr oranı açısından yatırım talebi işlevi mantıksız olarak değerlendirilebilir. İşletmelerin defter değeri göz önüne alındığında ortalama kâr oranı (r) tanım olarak hem kâr payına hem de kapasite kullanım derecesine bağlıdır. Yatırım denklemine hem kâr payının (h) hem de kapasite kullanım derecesinin dahil olması matematiksel olarak aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$r = RlK = \left(\frac{R}{Y}\right) \left(\frac{Y}{Y^*}\right) \left(\frac{Y^*}{K}\right) = hza \quad (4.28)$$

Bu denkleme göre belirli bir kâr oranı, yüksek kapasite kullanımından ve düşük kâr marjından veya düşük kapasite kullanımından ve yüksek kâr marjından kaynaklananlarla aynı düzeyde yatırım üretmektedir. Basit bir şekilde ifade edilirse yatırım fonksiyonu sadece kâr oranına göre belirlenmekte ve kapasite kullanım derecesine duyarlı kalmaktadır. Bu sebeple kâr payının(h) yanına basitçe bir kapasite kullanım derecesi (z) terimi getirerek kapasite kullanım derecesinin yatırım üzerindeki etkisi tespit edilememektedir (Rowthorn,1981; Dutt,1984; Taylor, 1985). Bu sorun ancak kâr payı ve kapasite kullanım derecesini yatırım fonksiyonuna bağımsız değişkenler olarak dahil edilmesiyle çözümlenmektedir. Daha önce denklem (4.25) 'de belirtilen yatırım fonksiyonu tekrar ifade edildiğinde şu şekilde gösterilmektedir:

$$I = I(h, z); Y^* = 1; I_h > 0, \quad I_z > 0 \quad (4.29)$$

Bu doğrultuda yatırım(I) ve tasarruf(S) eşitliği tekrar sağlandığında IS eğrisinin eğimi şu şekilde elde edilmektedir:

$$\frac{dz}{dh} = (I_h - sz)/(sh - I_z) \quad (4.30)$$

Bu denklemde bir önceki elde ettiğimiz IS denkleminden farklı olarak IS eğrisinin eğimi yatırımın kâr payına olan duyarlılığına ve yatırımın kapasite kullanımına olan duyarlılığına göreceli olarak bağlıdır. Yatırımın karlılığa duyarlılığı nispeten zayıf tepkisiyle ($I_h < sz$), tüketim zorunlu olarak etkin talepte baskın rolü üstlenir. Bu ücret kaynaklı genişleme durumunda, daha düşük bir kâr payı veya eşdeğer olarak, daha yüksek bir reel ücret oranı daha yüksek toplam talebe yol açmaktadır. Bu duruma toplam talep rejimi stagnasyonist (ücret çekişli) diyebiliriz. Aksi durumda ise kapitalistler karlılığa nispeten daha güçlü tepkisiyle ($I_h > sz$) daha yüksek kâr payı veya daha düşük reel ücret oranı yüksek toplam talebe yol açmaktadır. Düşük Reel ücretin tüketim üzerindeki daraltıcı etkisi kâr payının yatırımlar üzerindeki genişletici etkisi ile telafi edilmektedir. Bu durumda talep rejimi genişletici (kâr çekişli) olarak ifade edilmektedir.

Stagnasyonist ve genişletici talep rejimler arasındaki ayrım, ekonomik genişlemenin işçi ve kapitalist sınıflara çok farklı şekilde fayda sağlayabileceği bir hususa dikkat çekmektedir. Stagnasyonist rejimler reel ücretlerdeki artış ile yüksek kapasite kullanımı ve yüksek istihdam sağlamaktadır. Stagnasyonist rejimli bir ekonomide reel ücretlerin artması işçi sınıfı için şüphesiz kazanç getirecektir. Ancak sosyal demokratik ideolojiye göre işçiler için kazanç sağlanan bu durum kapitalistler için kayıp anlamına gelmemektedir. Daha yüksek bir reel ücret oranına ve daha düşük bir *kar marjı /kar payına* rağmen, kapitalistler, satış birimi başına kâr marjında kaybettiklerini satış hacminden daha fazla telafi ettikleri sürece, durgunluk rejiminde daha yüksek bir toplam kâr elde etmeye devam edebilirler. Bu model kooperatif kapitalizm (cooperative capitalism) olarak adlandırılmaktadır. Yani kâr marjı düşmesine rağmen yüksek toplam kâr yüksek kâr oranları anlamına gelmektedir. Bu kooperatif kapitalizmin başarılı bir şekilde çalışması için $d(hz)/dh < 0$ koşulunun sağlanması gerekmektedir. Buna göre reel ücretler düştükçe ve kâr payı arttıkça toplam kâr düşmektedir. Bir başka deyişle stagnasyonist ekonomilerde sermaye ve emek arasındaki anlaşmalı ilişki, kâr payının kapasite kullanımı içindeki payı kapasite kullanımının kâr payına olan esnekliğinden büyük olduğu sürece sağlanmaktadır.

4.3.1 Açık Ekonomi

Açık ekonomi etkisini analiz etmek iki nedenden dolayı önem arz etmektedir. İlk olarak bir önceki analizde kapalı bir ekonomide reel ücretlerdeki düşüşün tüketim üzerindeki daraltıcı etkisinin kâr paylarındaki artışın yatırım üzerindeki genişletici etkisi ile telafi edebileceği varsayılmıştır. Fakat bu varsayım, yatırımın tüketime kıyasla kâr payı oranına daha az tepki vermesi durumunda sorun oluşturmaktadır. Böyle bir sorunun oluşması yatırımın kâr payındaki değişime daha geç cevap vermesi ile ilgilidir. İkincil olarak da kardaki dışsal değişkenliktir. Buna göre yerli kur değer kaybettiğinde ithal edilen hammaddelerin maliyeti arttırarak kâr marjını düşürürken, ithal edilen tüketim ürünlerinin fiyatlarındaki artış yerli işçilerin yaşam maliyet indeksini arttırmaktadır. Sonuç olarak hem ücretlerde hem de fiyatlarda yukarı yönlü bir baskı oluşacaktır. Bununla birlikte, açık bir ekonominin uluslararası fiyat disiplinine ne ölçüde tabi olduğuna bağlı olarak, parasal ücret oranı ile fiyat seviyesi arasındaki bağlantı zayıf olabilmektedir (Glyn and Sutcliff,1972). Piyasada fiyat rekabetçiliği elde etmek isteyen kapitalistlerde ihracat fiyatlarını yükseltmemesi hem artan ücretler hem de artan ithal ham madde fiyatları sebebiyle kâr payından vazgeçmektedirler. Matematiksel olarak ifade etmek gerekirse uluslararası fiyat rekabeti Θ ile gösterildiğinde aşağıdaki denklem elde edilmektedir:

$$\theta = vp_f/p$$

$$\left(\frac{d\theta}{\theta}\right) = \left(\frac{dv}{v}\right) - \left(\frac{dp}{p}\right)$$

(4.31)

Burada v =yerli paranın döviz cinsinden değeri, p_f =ticari rakiplerin nihai mallarının döviz cinsinden fiyat düzeyi (sabit) ve p =nihai malların yurtiçi ve ihracat fiyat düzeyini simgelemektedir. Bu denkleme göre devalüasyon terimi (dv/v) , oransal olarak yurtiçi fiyat artış düzeyini (dp/p) aştığı sürece yerli ekonominin uluslararası fiyat rekabet düzeyi $(d\theta/\theta)$ güçlenecektir. Ayrıca güçlenen uluslararası fiyat rekabetinin ülkenin ticaretinin iyileştirip iyileştirmediği ihracat ve ithalatın fiyat esnekliklerine yani ticaret esnekliğine bağlıdır. Eğer bazı hammaddeler ithal ediliyorsa açık ekonomi için fiyat denklemi şu şekilde gösterilmektedir:

$$p = (1 + m)(bw + kp'_f v)$$

(4.32)

Burada k =birim çıktı düzeyi için ithal edilen hammadde (kısa dönemde sabit varsayılır) ve p_f =ithal edilmiş hammaddenin döviz cinsinden değerini (sabit kabul edilir) ifade etmektedir. Kâr payı ise, aşağıdaki gibi elde edilmektedir:

$$h = [p - (wb + kp'_f v)]/p$$

(4.33)

Kapalı ekonomi analizi incelenirken, $h = m/(1 + m)$ şeklinde belirtildiği için 4.33 nolu Denklem kâr payı şeklinde ele edilmiştir. Ayrıca bu denklemden elde edilen bir çıkarımda kâr payları(h) ile kâr marjı(m) aynı yönde hareket etmekte olduğudur. 4.33 nolu denklemde toplam kâr payına göre türev alındığında şu eşitlik elde edilmektedir:

$$dh = (1 - h)\left[\left(\frac{dp}{p}\right) - \lambda\left(\frac{dw}{w}\right) - (1 - \lambda)\left(\frac{dv}{v}\right)\right]$$

(4.34)

4.34.denklemden λ eşitliği ücret maliyetinin üretim maliyeti içindeki payını temsil etmektedir. Buraya kadar elde edilen denklemler devalüasyonun kâr payı ve uluslararası fiyat rekabeti üzerine etkisini kapsamaktadır. Analize ihracat ve ithalat denklemleri ile devam edilmektedir:

$$E = pX_e \quad M = v\bar{p}_f - X_m$$

(4.35)

İthalat denkleminde bulunan $\bar{p}_f$ ithal edilen hammaddelerin ve nihai malın uluslararası ortalama fiyat seviyesini temsil etmektedir. İhracat hacminin (X_e) uluslararası fiyat esnekliğine göre değeri aşağıdaki biçimde elde edilir:

$$\left(\frac{\theta}{X_e}\right)\left(\frac{dX_e}{d\theta}\right) = n_e, \quad n_e > 0 \quad (4.36)$$

Hammadde nihai ürünü kapsayan ithalat hacmi (X_m) hem uluslararası fiyat rekabetine hem de ulusal ekonominin faaliyet seviyesine (z) bağlıdır.

$$X_m = X_m(\theta, z) \quad (4.37)$$

İthalat hacmi denkleminde ulusal ekonominin faaliyet düzeyine göre türev alındığında eşitlik sıfırdan büyük elde edilmektedir. Bir başka deyişle ulusal ekonominin faaliyet düzeyi ile ithalat hacmi arasında (X_m) pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Cebirsel kolaylık için başlangıç ticaret dengesi ($E_0 = M_0$) olarak varsayılmıştır. Devalüasyonun marjinal ticaret dengesine etkisi ise gelir ve fiyat etkilerinden oluşmaktadır.

$$(dE - dM) = zg(\eta_e + \eta_m - 1)\left(\frac{d\theta}{\theta}\right) - ugdz \quad (4.38)$$

Denklem (4.38)'de bulunan " g " ithalat ve ihracatın gelir içindeki payını temsil etmektedir. Açık ekonomide gelir ve harcama arasındaki denge denklemi (4.21), (4.29) ve (4.35) denklemleri kullanılarak türetilmiştir.

$$Shz + M = I(h, z) + E \quad (4.39)$$

Bu denklemin toplam diferansiyeli alınıp, $(dE - dM)$ yerine koyulduğunda devalüasyonun kapasite kullanımına etkisi elde edilmektedir.

$$dz = [D^{-1}(Ih - sz)dh] + [D^{-1}(\eta_e + \eta_m - 1)(d\theta/\theta)zg] \quad (4.40)$$

Yukarıdaki denklemin ilk kısmı devalüasyonun kâr payındaki, h değişimleriyle kapasite kullanımını nasıl etkilediğini göstermektedir. İkinci kısmı ise devalüasyonun uluslararası fiyat rekabetindeki değişimlerle ticaret dengesini nasıl etkilediğini göstermektedir. Eğer uluslararası

fiyat rekabeti devalüasyonun yerli enflasyon oranlarını aşması sonucu artıyorsa Marshall-Lerner Koşulu sağlandığı sürece ticaret etkisi de pozitif olmaktadır. Fakat kâr payındaki değişimlerle devalüasyonun gelir dağılımına etkisi belirsizdir (4.40 Denklemin ilk kısmı). Devalüasyon kâr payını arttırabilir ya da arttırmayabilir. Bu etki yerel fiyatlara ve ücretlere göre değişebilmektedir. Eğer devalüasyon uluslararası fiyat rekabetçiliğinin artmasına neden olursa ($d\theta > 0$), eşitsizlikleri (4.31) Ve (4.34) denklemlere göre $\frac{dv}{v} > \frac{dp}{p} > \frac{dw}{w}$ oluşmaktadır. Buna göre 4.34 denklemde görüldüğü üzere kâr payı artmaktadır dolayısıyla düşük reel ücretler oluşacaktır. Bu durum ise doğrudan kapalı ekonomiye benzemektedir. Genişletici talep rejimine sahip bir ekonomide devalüasyon sonucu düşük reel ücret ve yüksek kâr marjı talebi teşvik ederek kapasite kullanımını arttırır. Bu sonuç ise (4.40) denklemin ilk kısmının pozitif olması ile ilgilidir. Denklemin ikinci kısmı ise Marshal-Lerner koşulunu³ sağladığı sürece pozitifdir. Bu nedenle, uluslararası fiyat rekabetçiliğini (θ) ve kâr payını (h) artırmak için devalüasyon yoluyla reel ücreti düşürme stratejisi, ekonomi genişletici rejimde ise, kapasite kullanımını açık bir şekilde teşvik edebilir. Aksi takdirde, durgunluk rejiminde bu stratejinin ulusal ekonomi üzerindeki etkisi belirsiz kalır. Bununla birlikte ticaret payı (g) ile ticaret esneklikleri η_e ve η_m ne kadar büyükse denklemin 2. kısmındaki ticaret etkisi de o kadar önemli olabilmektedir. Durgunluk rejiminde 2. kısımdaki ticaret etkisi 1. kısımdaki negatif etkiyi baskırsa açık ekonomi genişletici etkiye sahip olmaktadır. Başka bir deyişle, baskın bir ticaret etkisi, yüksek ticaret bağımlılığı ile karakterize edilen bir ekonomide stagnasyonist rejimin giderek daha önemsiz hale getirme eğilimindedir.

4.4 Neo-Kaleckiye Açık Ekonomi Modeli

Blecker(1989) çalışması hem kapalı ekonomi hem de açık ekonomi için bölüşüm ve büyüme üzerine neo-Keynesyen model ve sonuçlar sunmaktadır. Bu sonuçlara göre kapalı ekonomi Neo-Keynesyen modelde gelirin ücretlere doğru yeniden dağıtılması, kapasite kullanımını arttırmakta ve sermaye birikimini teşvik etmektedir. Açık bir ekonomide ise işçi sınıfının yüksek ücret arayışı, o ülkenin ekonomik büyümesini engelleyebilir ve istihdam düzeyini azaltmaktadır. Yani Blecker(1989) çalışmasına göre açık ekonomide talep üzerinde güçlü bir net ihracat etkisi bulunuyorsa, bu durumda artan iç talebin kapasite kullanımı üzerinde yarattığı hızlandıran etkisi aşılabilmektedir. Kısaca Blecker(1989) sadece açık ekonomilerde toplam talep rejiminin kâr çekişli olduğu ifadesini kabul etmektedir. Sonrasında geliştirilen Bhaduri ve Marglin (1990) çalışmasında ise kapalı ekonomi varsayımı altında da toplam talep

³ Marshall-Lerner koşulu ihraç mallarının yurtdışı talep esnekliği ile ithal mallarının yurtiçi talep esnekliğinin toplamının 1'den büyük olması anlamına gelmektedir.

rejiminin kâr çekişli olabileceğini ileri sürmektedir. Çünkü stagnasyonist modellerin aksine bu modelde kâr payındaki artışın yatırım üzerindeki pozitif etkisi ücret payındaki azalmanın kapasite kullanımına olan negatif etkisini telafi edebilirliğinin mümkün olduğu gösterilmektedir ($Ih > sz$).

Hein ve Vogel(2008) çalışması ise devletin ekonomik faaliyetinin olmadığı, üretim amaçlı ithal girdilere dayanan ve çıktıları uluslararası pazarlarda rekabet eden açık bir ekonomi varsayımıyla Bhaduri & Marglin (1990) ve Blecker (1989) neo-Keynesyen açık ekonomi analizine dayanmaktadır.

4.4.1 Birinci Kısım: Fiyat, Bölüşüm ve Uluslararası Rekabetçilik

Modelde emek üretkenliği (y) ve sermaye-potansiyel-çıktı oranının (v) sabit olduğu, sermaye stokunun (K) değer kaybetmediği varsayılmaktadır. Firmalar fiyatları (p) işçilik maliyetleri ve ithal malzeme maliyetlerinden oluşan sabit birim değişken maliyetlerine göre belirlemektedir. Kâr marjı (m) ise fiyat rekabetçiliğine ve firmalar ile işçilerin piyasadaki güçlerine göre belirlenmektedir (Kalecki, 1954;11:18). Yurt içinde üretilen mallar için oluşturulan fiyat denklemi:

$$p = (1 + m) \left(\frac{w}{y} + p_f e \mu \right), \quad m > 0 \quad (4.41)$$

4.41 nolu denkleme göre fiyat denklemi nominal ücret oranını w , emek verimliliğini y , birim girdi maliyeti μ , nominal döviz kurunu e ve yabancı mal fiyatlarını p_f ile gösterilmektedir. Birim malzeme maliyetleri ile birim işçilik maliyetleri arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilmektedir:

$$z = \frac{p_f e \mu}{\frac{w}{y}} \quad (4.42)$$

Fiyatlar z denklemi ile tekrar oluşturulduğunda aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$p = (1 + m) \frac{w}{y} \left(1 + \frac{p_f e \mu}{\frac{w}{y}} \right) = (1 + m) \frac{w}{y} (1 + z) \quad (4.43)$$

Kâr payı, karların ücretler ve karların toplamından oluşan yurt içi katma değere oranlaması ile elde edilmektedir. Aynı zamanda bu eşitlik birim malzeme maliyeti-birim işçilik maliyeti oranına (z) göre belirlenmektedir.

$$h = \frac{\Pi}{\Pi + W} = \frac{1}{\frac{1}{(1+z)m} + 1} \quad (4.44)$$

Döviz kuru denklemi Bhaduri ve Marglin (1990) modelinden elde edilmekte olup uluslararası rekabetçiliğin göstergesi olarak sisteme dahil edilmiştir. Kâr payı ve ücret payı arasındaki dağılımın uluslararası rekabet gücü ile ilişkilendirilmesi net ihracatın toplam talep ve büyüme üzerindeki etkisini anlayabilmek açısından önemlidir.

$$e_r = \frac{ep_f}{p} \quad (4.45)$$

Döviz kurunun artması ihraç edilen ürünlerin fiyatı daha ucuza yurt dışına satılacağından uluslararası rekabet gücünün de artması demektir. Döviz kuru büyüme oranı şu şekilde gösterilmektedir:

$$\hat{e}_r = \hat{e} + \hat{p}_f - \hat{p} \quad (4.46)$$

Buna göre nominal döviz kuru ($\hat{e}$) ve yurt dışı fiyatlarının artması ($\hat{p}_f$) veya yurt içi fiyatlarının düşmesi ($\hat{p}$) rekabet gücünü de arttıracaktır.

$$\frac{\partial e_r}{\partial m} = \frac{-ep_f(\frac{w}{y} + p_f e \mu)}{p^2} < 0 \quad (4.47)$$

İlk etki kâr marjından kaynaklı kâr payının artması durumu için yorumlanmaktadır. Kâr marjının döviz kuru üzerindeki etkisi yukarıdaki denklemde negatif elde edilmiştir. Buna göre kâr marjının artması, kâr payının artmasına ve bu durumda rekabet gücünün azalmasına neden olmaktadır.

$$\frac{\partial e_r}{\partial w} = \frac{-ep_f(1+m)\frac{1}{y}}{p^2} < 0 \quad (4.48)$$

İkinci etki birim malzeme maliyetleri ile birim işgücü maliyetleri yoluyla nominal ücret oranlarına doğru gerçekleşen dağılımın etkisidir. Böylece düşen ücretler kâr payının artmasına ve uluslararası rekabet gücünün artmasına neden olmaktadır.

$$\frac{\partial e_r}{\partial e} = \frac{p_f p - e p_f (1 + m) p_f \mu}{p^2} = \frac{p - (1 + m) \mu e p_f}{\frac{p^2}{p_f}} > 0$$

(4.49)

Üçüncü etki ise bölüşümün etkisinin döviz kurundan kaynaklanması halinde döviz kuru ile kâr payı arasında pozitif ilişki elde edilmektedir. Reel döviz kuru nominal döviz kuru (e), yabancı (p_f) ve yerli fiyatlarla (p) belirlenmektedir ($e_r = e \cdot p_f / p$).

$$e_r = e_r(h), \quad \frac{\partial e_r}{\partial h} > 0, \quad \text{eğer } \Delta z > 0 \text{ ve } \Delta m = 0$$

$$\frac{\partial e_r}{\partial h} < 0, \quad \text{eğer } \Delta z = 0 \text{ ve } \Delta m > 0$$

(4.50)

Hein ve Vogel(2008) çalışmasında firmaların fiyatları birim değişken maliyetlerine göre belirlediğini varsayılmaktadır. Birim değişken maliyetleri ise hem ithal edilen malzeme maliyetleri hem de birim emek maliyetlerinden oluşmaktadır. Çalışmada kâr payındaki bir değişikliğin birim ithal malzeme maliyetlerinin birim işçilik maliyetlerine oranı (z) veya kâr marjındaki bir değişiklikten kaynaklanabileceği ileri sürülmektedir. Burada önemli olan kâr payındaki değişimin birim maliyetlerden mi ya da kâr marjındaki değişimden mi olduğu ayrımını yapmaktır. Eğer kâr payındaki artış kâr marjından kaynaklanıyorsa yurt içi fiyatlar artacak ve reel döviz kuru ve uluslararası rekabet gücü azalacaktır. Ancak, artan kâr payı, birim ithal malzeme maliyetlerinin birim işçilik maliyetlerine oranının artmasıyla tetiklenirse, reel döviz kuru artacak ve uluslararası rekabet gücü iyileşecektir. Ulusal para biriminin nominal değer kaybı yani nominal döviz kurundaki artış veya nominal ücretlerdeki düşüş birim malzeme maliyetlerinin birim işgücü maliyetlerine oranını artıracak ve bu nedenle artan rekabet gücü ile birlikte artan bir kâr payı sağlayacaktır.

4.4.2 İkinci Kısım: Bölüşüm ve Büyüme Kısım

Bölüşümün sermaye birikimi ve ekonomik faaliyet üzerindeki etkisi bu bölümde analiz edilmektedir. Bu çalışmada nominal döviz kuru, para politikaları ve uluslararası finans piyasaları tarafından belirlenmekte ve aynı zamanda dışsal olarak kabul edilmektedir. Hein ve

Vogel(2008), analize planlanan tasarrufların yatırım ve net ihracat toplamına eşit olduğu aşağıdaki denklemle başlamaktadır:

$$S = I + X - M = I + NX \quad (4.51)$$

Denklem 4.51 reel sermaye stoku (K) ile normalize edilerek tasarruf oranı ($\sigma = S/K$), sermaye birikim oranı ($g = I/K$) ve net ihracat oranı ($b = NX/K$) arasında aşağıdaki mal piyasası dengesi ilişkisini elde edilmektedir:

$$\sigma = g + b \quad (4.52)$$

Tasarruf denklemi ise kapitalistlerin tasarruf eğilimi (S_{Π}) ve ücretlerin tasarruf eğiliminden (S_W) oluşmaktadır. Modelin açıklamasında kardan tasarruf etme eğiliminin birikmiş kazançları da içermesi sebebiyle ücretten tasarruf etme eğiliminden daha büyük olduğu varsayılmaktadır. Aşağıda gösterilen tasarruf denkleminde kâr payı⁴ (kârın kâr ve ücret toplamından oluşan gelire oranı ($h = \Pi/W + \Pi$); kapasite kullanım oranı (çıktının potansiyel çıktıya oranı ($u = Y/Y^P$), sermaye-potansiyel çıktı oranı ($v = K/Y^P$) yer almaktadır:

$$\sigma = \frac{S_{\Pi} + S_W}{K} = \frac{s_{\Pi}\Pi + s_W(Y - \Pi)}{K} = [s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{u}{v}$$

$$0 \leq s_W \leq s_{\Pi} \leq 1 \quad (4.53)$$

Yatırım, Bhaduri & Marglin'e (1990) göre modellenmiştir: Teknolojinin sabit olduğu varsayımıyla sermaye birikimi kâr payı ve kapasite kullanım oranının pozitif bir fonksiyonudur. Nitekim kâr payındaki artış yatırımın finansmanında kullanılan fonların iyileşmesi açısından önemlidir. Artan kapasite kullanımı satışlar ve üretim kapasitesi arasındaki ilişkiyi geliştirdiğinden yatırım üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır. Sermaye birikiminin pozitif olmasının koşulu, beklenen kâr oranının, finansal piyasalar tarafından verilen faiz oranı veya dış (yabancı) kâr oranı olan minimum oranı (r_{min}) aşmasıdır.

⁴ Kalecki'ye (1954: 28-41) göre- kâr payı kâr marjı ve birim ithal edilen malzeme maliyetinin birim emek maliyetine oranı ile belirlenmektedir. Kâr marjı ise mal piyasasındaki rekabetin derecesine, fiyat rekabetinin göreceli önemine, genel giderlerin gelişimine ve işçi sendikalarının gücüne bağlıdır.

$$g = \alpha + \beta u + \tau h$$

$$\alpha, \beta, \tau > 0, \quad g > 0 \quad \text{Eğer } r > r_{min}$$
(4.54)

Hein ve Vogel (2009) çalışmasında Bhaduri ve Marglin'nin açık ekonomi için uyguladığı bazı varsayımları kabul etmektedir. Bunlardan biri ihracat ve ithalat esneklikleri toplamının 1'den büyük olduğu Marshall-Lerner koşulu sağlandığında uluslararası rekabet gücünün net ihracatı pozitif etkilediğidir. Devalüasyon bu koşul sağlandığında net ihracatı pozitif etkilemektedir. Ayrıca Hein ve Vogel(2008) net ihracatın pozitif etkilenebilmesi için dış talebin iç talepten daha hızlı büyümesi gerektiğini ileri sürmektedir.

$$b = \psi e_r(h) - \Phi u, \quad \psi, \Phi > 0$$
(4.55)

Mal piyasası dengesi istikrar koşulu kapasite kullanım oranının tasarruf üzerindeki etkisinin, kapasite kullanım oranının net ihracat ve yatırım üzerindeki etkisinden daha büyük olması ile sağlanır.

$$\frac{\partial \sigma}{\partial u} - \frac{\partial g}{\partial u} - \frac{\partial b}{\partial u} > 0 \quad [s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} - \beta + \Phi > 0$$
(4.56)

Dengedeki kapasite kullanım oranı u^* ve sermaye birikim oranı g^* şu şekilde gösterilmektedir:

$$u^* = \frac{\alpha + \tau h + \Psi e_r(h)}{[s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} - \beta + \Phi}$$
(4.57)

$$g^* = \alpha + \frac{\beta [\alpha + \tau h + \Psi e_r(h)]}{[s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} - \beta + \Phi} + \tau h$$
(4.58)

4.57. denklemde yer alan kapasite kullanım oranı dengedeki faaliyetleri nitelendirirken denklem 4.58'de yer alan sermaye birikimi potansiyel çıktının gelişimini göstermektedir. Kâr payındaki değişimin kapasite kullanım oranlarına ve sermaye birikimine etkisi (4.59) ve (4.60) numaralı denklemlerden hesaplanabilir:

$$\frac{\partial u^*}{\partial h} = \frac{\tau - (s_{\Pi} - s_W) \frac{u}{v} + \psi \frac{\partial e_r}{\partial h}}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \Phi} \quad (4.59)$$

$$\frac{\partial g^*}{\partial h} = \frac{\tau \left(\frac{s_W}{v} + \Phi \right) + (s_{\Pi} - s_W) \left(\tau \frac{h}{v} - \beta \frac{u}{v} \right) + \beta \psi \frac{\partial e_r}{\partial h}}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \Phi} \quad (4.60)$$

Her iki denklemin paydasında yer $[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi > 0$ ise talep rejimi altında mal piyasası istikrar koşulunun sağlandığını göstermektedir. Denklem 4.59'da görüldüğü üzere kâr payındaki değişimin kapasite kullanımı üzerine etkisi üç etkiyle açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi yatırım talebinin (τ) pozitif etkisi, ikincisi tüketim talebinin $-(s_{\Pi} - s_W)u/v$ negatif etkisi, üçüncüsü de net ihracat yoluyla belirsiz etkiden oluşmaktadır. Üçüncü etkinin yönü dağıtımın kaynağına göre pozitif veya negatif olabilmektedir. Benzer yorum denklem 4.60 'da yer alan kâr payı değişiminin sermaye birikimi üzerine etkisi için de geçerlidir. Artan bir kâr payının sermaye birikimi üzerindeki toplam etkisi yine üç etkinin yönüne ve büyüklüğüne bağlıdır. Denklemin pay kısmında yer alan ilk etki yatırım talebi $\left(\tau \left(\frac{s_W}{v} + \Phi \right) \right)$ etkisi bu denklemde de pozitif olarak belirlenmiştir. İkinci etki de denklem 4.59'dan farklı olarak tüketim talebinin kapasite kullanım oranları aracılığıyla etkisini göstermektedir. $(s_{\Pi} - s_W) \left(\tau \frac{h}{v} - \beta \frac{u}{v} \right)$. Nitekim gelir ücretten kara doğru yeniden dağıldığında ücretli kesimin tüketimi azalacağı gibi tüketimdeki azalış da üretimi azaltacaktır. Son olarak, pozitif veya negatif olabilen net ihracat $(\beta \psi (\partial e_r / \partial h))$ etkisidir.

Bir sonraki bölümde çalışmamız da model olarak kullanacağımız için Hein ve Tarassow(2010) modeli anlatılmaktadır. Hein ve Tarassow (2010) modeli Hein ve Vogel (2008) çalışmasındaki modele ek olarak verimlilik artışını da denklemlerine dahil etmektedir. Böylece bu çalışma hem talep rejiminin ücret/kâr çekişli durumu hakkında hem de genel rejimin durumu hakkında bilgi vermektedir.

4.5 Hein ve Tarassow (2010) – Verimlilik Artışı

Bu teorik model Hein ve Vogel (2008)⁵ çalışmasının devamı niteliğinde olup bazı varsayımlarla verimlilik artışı modele entegre edilmektedir. Çalışma Setterfield ve Cornwall (2002) tarafından önerilen ve Naastepad (2006) tarafından uygulanan süreci takip ederek üç adımda modele verimlilik artışını dâhil etmektedir. İlk adımda verimlilik artışı dışsal bırakılarak fonksiyonel gelir dağılımının mal piyasası üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. İkinci adımda modele verimlilik artışı dâhil edilerek fonksiyonel gelir dağılımının verimlilik üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Üçüncü adımda ise talep ve verimlilik rejimlerinin dâhil olduğu genel rejim üzerindeki etkiler anlatılmaktadır. Kapasite kullanımı, kâr ve sermaye birikiminin mal piyasası denge oranları, verimlilik artış oranıyla birlikte içsel olarak belirlenmektedir. Verimlilik artışından gelir dağılımına olası geri bildirimler analizin dışında tutulmuştur.

Modele göre teknik ilerleme emek tasarrufu ve somutlaştırılmış sermaye olarak varsayılmaktadır. Buradan hareketle azalan emek-çıkıtı oranı ($1 = L/Y$) ve artan emek verimliliği ($y = Y/L$) ile ilişkilendirilmektedir. Rowthorn (1981), Cassetti (2003) ve Dutt (2003) gibi çalışmalarında olduğu gibi Harrod nötr teknik ilerleme varsayımı bu çalışmada da kabul edilmektedir. Bu varsayıma göre sermaye-emek oranı ($k = K/L$) emek verimliliği ile aynı oranda arttığında sermaye-potansiyel çıkıtı oranı ($v = K/Y^P$) sabit kalmaktadır. Ayrıca bu model, devletin ekonomik faaliyetinin olmadığı, üretimin ithal girdilere bağlı olduğu ve çıktıların uluslararası piyasalarda rekabet ettiği dışa açık bir ekonomiye dayanmaktadır. Nominal döviz kuru, para politikaları ve uluslararası finansal piyasalar tarafından belirlendiğinde dışsal olarak kabul edilmektedir.

Hein ve Tarassow (2010) modelinde yer alan açık ekonomilerin mal piyasası denge koşulu, tasarruf oranı denklemi, ihracat oranı ve döviz kuru denklemleri ve varsayımlarıyla yorumlamaları bir önceki bölümde detaylı bir şekilde açıklanan Hein ve Vogel (2008) modeli ile aynı olduğundan bu bölümde tekrar açıklanmamaktadır.

Sermaye birikim oranı denklemine Hein ve Vogel (2008) çalışmasından farklı olarak verimlilik artışı dâhil edilmektedir. Verimlilik artışı ve yatırım arasındaki bu pozitif ilişki verimlilik artışını sağlamak için firmaların yeni teknoloji ile geliştirilen makine ve ekipmanlara yatırım yaptığı şeklinde yorulmaktadır. Buna göre sermaye-potansiyel çıkıtı oranının teknik değişimle sabit olduğu varsayıldığında, sermaye birikimi, birim kârı gösteren kâr payı (h),

⁵ Hein ve Vogel (2008) ve Hein ve Tarassow(2010) çalışmaları Bhaduri ve Marglin (1990) ve Blecker (1989) tarafından geliştirilen açık ekonomi Kaleckian bölüşüm ve büyüme modellerine dayanmaktadır.

talebi gösteren kapasite kullanım oranı (u) ve verimlilik artışından ($\hat{y}$) olumlu yönde etkilenir. Elde edilen yeni sermaye birikim oranı:

$$g = \alpha + \beta u + \tau h + \omega \hat{y}$$

$$\alpha, \beta, \tau > 0, \quad g > 0 \quad \text{Eğer } r > r_{min}$$
(4.61)

Hein ve Vogel (2008) çalışmasında da bahsedildiği üzere sermaye birikiminin pozitif olmasının koşulu, beklenen kâr oranının, finansal piyasalar tarafından verilen faiz oranı veya dış (yabancı) kâr oranı olan minimum oranı (r_{min}) aşmasıdır. Modelin devamında elde edilen kâr payının kapasite kullanım oranına ($\frac{\partial u^*}{\partial h}$) ve kâr payının sermaye birikim oranına ($\frac{\partial g^*}{\partial h}$) etkisini gösteren denklemler bir önceki başlıkta yer alan Hein ve Vogel (2008) çalışmasıyla aynıdır.⁶

4.5.1 Verimlilik Rejimi

Hein ve Tarassow(2010) çalışması bu modele ek olarak verimlilik artışı denklemini eklemektedir. Verimlilik denkleme dahil edeceği değişkenleri belirlerken literatürdeki bazı çalışmaları referans olarak kullanmaktadır (Kaldor (1957,1961), Verdoorn (1949), Cassetti (2003), Naastepad (2006), Taylor (1991)). Örneğin Kaldor(1957,1961) teknik ilerleme fonksiyonunda verimlilik artışının sermaye yoğunluğundan olumlu etkilendiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Verdoorn'a (1949) göre, endüstriyel üretimde emek verimliliğindeki artış oranı, üretimdeki artış oranıyla pozitif ilişkilidir. Bu yaklaşımla, emek verimliliğindeki büyüme oranının çıktı ve/veya sermaye stoku dinamiklerinden olumlu yönde etkilendiğini ima etmektedir. Buradan hareketle Hein ve Tarassow (2010) da verimlilik artışını belirleyen denkleme kapasite kullanım oranı veya sermaye birikim oranı dâhil etmektedir.

Cassetti (2003) ve Naastepad (2006) ile Taylor (1991) çalışmalarında, Marx (1867) ve Hicks (1932) tarafından önerilen bir fikirden yararlanarak, modellerinin verimlilik denklemlerine bir ücret itme değişkeni katmışlardır. Buna göre düşük işsizlik, işçi sendikalarının artan pazarlık gücü, nominal ve reel ücretlerdeki artışı hızlandıracak, bu da sonuçta ücret payının artmasına neden olmaktadır. Buna göre reel ücretteki artış firmaları yeni teknolojilerle üretim yapmaya teşvik edecek ve verimlilik artacaktır ve dolayısıyla kâr payının

⁶ Hein ve Tarassow (2010) modelinde yer alan kâr payının kapasite kullanım oranına etkisi $\frac{\partial u^*}{\partial h} = \frac{\tau - (s_{\Pi} - s_W) \frac{u}{v} + \psi \gamma}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi}$ ve kâr payının sermaye birikim oranına etkisi $\frac{\partial g^*}{\partial h} = \frac{\tau \{ [s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} + \phi \} - \beta (s_{\Pi} - s_W) \frac{u}{v} + \beta \psi \gamma}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi}$ şeklinde gösterilmektedir.

düşmesine neden olacaktır. Bu çalışmalar ışığında Hein ve Tarassow (2010) verimlilik artışı denkleminde ikinci değişkeni olan kâr payını negatif olarak eklemektedir. Yani kâr payındaki düşme endişesi üretim artışını hızlandırmaktadır.

$$\hat{y} = \eta + \rho u - \theta h, \quad \eta, \rho, \theta > 0 \quad (4.62)$$

$$\hat{y} = \eta + \varepsilon g - \theta h, \quad \eta, \varepsilon, \theta > 0 \quad (4.63)$$

4.62 ve 4.63 nolu denklemlerde yer alan η , ρ ve θ pozitif parametrelerdir ve η “yaparak öğrenme” etkilerini açıklamaktadır (Hein ve Tarassow, 2010). 4.62 nolu denklem çıktı/kapasite kullanımı ile verimlilik artışı arasındaki ilişkiyi yani Verdoorn etkisini gösterirken 4.63 nolu denklem ise sermaye stoku büyümesi ile verimlilik ilişkisi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Hein ve Tarassow (2010) modeli 4.63 nolu denklemle analize devam etmektedir.⁷ Çünkü ücretteki artışın karlar üzerinde bir baskı uygulaması durumunda kapitalistlerin teknik ilerlemeyi destekleyecek şekilde yeni yatırımlar için çaba harcayacaklarını ileri sürmektedir.

Modelde kâr payındaki bir değişikliğin verimlilik üzerine etkisi ise her iki denkleme göre de negatif gösterilmektedir. Yani ücretler firmalar üzerinde baskı oluşturmazsa üretimi teşvik edecek yatırımlar artmayacağı için verimlilik de azalmaktadır. Bu etki ise, **Marx-Hicks Etkisi** olarak tanımlanır (Lavoie ve Stockhammer, 2013).

$$\frac{\partial \hat{y}}{\partial h} = -\theta < 0 \quad (4.64)$$

4.5.2 Kâr Payındaki Değişimin Genel Rejime Etkisi

Kâr payı değişiminin talep ve verimlilik rejimi üzerindeki toplam etkisini hesaplamak için kâr payının genel rejim üzerindeki etkisi öncelikli olarak belirlenmektedir. Bunun için verimlilik artışı denkleminin $(\hat{y} = \eta + \rho u - \theta h)$ kapasite kullanım oranı u^* ve sermaye birikim oranı g^* denklemlerinde yerine koyulmaktadır. Bir takım matematiksel işlemten sonra, kapasite kullanımı, verimlilik artışı ve sermaye birikiminin denge oranlarına ilişkin sonuç denklemleri sırasıyla aşağıdaki gibidir (Hein, 2014; Hein ve Tarassow, 2010, s. 320):

$$u^{**} = \frac{\alpha + (\tau - \theta\omega) + \psi e^r + \omega\eta}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \omega\rho} \quad (4.65)$$

⁷ 4.63 nolu denklem Cassetti (2003) tarafından da kullanılmaktadır.

$$y^* = \frac{(\eta - \theta h) \left\{ [s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi \right\} + \rho[\alpha + \tau h + \psi e^r]}{[s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \omega \rho} \quad (4.66)$$

$$g^{**} = \alpha + \tau h + \beta \left\{ \frac{\alpha + (\tau - \theta \omega) + \psi e^r + \omega \eta}{[s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \omega \rho} + \omega \left(\frac{(\eta - \theta h) \left\{ [s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi \right\} + \rho[\alpha + \tau h + \psi e^r]}{[s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \omega \rho} \right) \right\} \quad (4.67)$$

Bu denklemlerin kâr payına göre türevinin alınması sonucu aşağıdaki ifadeleri vermektedir: (Hein, 2014; Hein ve Tarassow, 2010, s. 320):

$$\frac{\partial u^{**}}{\partial h} = \frac{\tau - (s_\pi - s_W) \frac{u}{v} + \psi \gamma - \theta \omega}{[s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho \omega} \quad (4.68)$$

$$\frac{\partial y^*}{\partial h} = \frac{\rho \left[\tau - (s_\pi - s_W) \frac{u}{v} + \psi \gamma \right] - \theta \left\{ [s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi \right\}}{[s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho \omega} \quad (4.69)$$

$$\frac{\partial g^{**}}{\partial h} = \frac{(\tau - \theta \omega) \left\{ [s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} + \phi \right\} - (\beta + \rho \omega) \left((s_\pi - s_W) \frac{u}{v} + (\beta + \omega) \psi \gamma \right)}{[s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho \omega} \quad (4.70)$$

Genel rejim altında mal piyasası istikrar koşulu $[s_W + (s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho \omega > 0$ koşuluna bağlıdır. Talep rejimine göre kıyaslandığında genel rejimde istikrar koşunu sağlamak $\rho \omega$ teriminin çıkarılması nedeniyle daha zordur. Yani talep rejimi istikrarlı olsa bile genel rejim istikrarsız olabilmektedir. Kâr payının kapasite kullanım oranına etkisi $(\partial u^{**}/\partial h)$; kâr payının yatırım (τ) ve net ihracata $(\psi \gamma)$ pozitif etkisi ve kâr payının tüketim ve verimlilik artışına negatif etkisinden oluşmaktadır. Dolayısıyla genel etki, bireysel etkilerin gücüne bağlı olarak pozitif (kâr çekişli) veya negatif (ücret çekişli) olabilmektedir.

Kâr payının verimlilik artışına olan etkisi $(\partial y^*/\partial h)$ ise iki alt etkiye göre belirlenmektedir. Birincisi mal piyasası faaliyetlerinden kaynaklanan etki $(\rho [\tau - (s_\pi - s_W) \frac{u}{v} + \psi \gamma])$ olup, talep rejiminin durumuna bağlı olarak pozitif veya negatif olabilmektedir. Eğer talep rejimi kâr çekişliyse mal piyasası faaliyetlerinden kaynaklanan etki pozitif; ücret çekişliyse negatif olmaktadır. İkinci etki ise mal piyasası istikrar koşulunu $(\theta \{ [s_W +$

$(s_\pi - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi\}$) temsil ettiğinden pozitif kabul edilmektedir. Bu terim (θ) ise kâr payı artışının maliyet itme etkisi ile verimlilik artışı üzerindeki negatif etkisini ifade etmektedir (Hein ve Tarassow,2010;754).

Ücret çekişli talep rejimi altında $(\partial u^*/\partial h < 0; \partial g^*/\partial h < 0)$ kâr payının kapasite kullanım oranı üzerine etkisi $(\partial u^{**}/\partial h < 0)$, kâr payının sermaye birikim oranı üzerine etkisi $(\partial g^{**}/\partial h)$ ve kâr payının verimlilik artışı üzerine etkisi $(\partial y^*/\partial h)$ negatif elde edileceğinden modelde genel rejiminde **daraltıcı** olduğu ileri sürülmektedir. Ücret çekişli rejime sahip ekonomilerde kâr payının yatırımlar üzerinde güçlü bir itici etkisi olmadığından ücretlerdeki azalış tüketimi ve ardından Verdoorn etkisiyle kapasite kullanım oranlarını azaltmaktadır. Bunun yanında ücretlerdeki azalış firmalar üzerinde bir baskı oluşturmadığı için yeni yatırımlar desteklenmemektedir. Sonuç olarak verimlilik üzerindeki etki Verdoorn ve Hicks etkisiyle daha da derinleşmiştir. Bu sebeple kâr payındaki artışın hem toplam talebi hem de verimlilik artışını azaltması sonucu bu iki negatif etki birbirini daha da güçlendirir. Sonuç olarak kâr payındaki artış ücret çekişli ekonomilerde şüphesiz ki daraltıcı olmaktadır.

Kâr çekişli rejim artında $(\partial u^*/\partial h > 0; \partial g^*/\partial h > 0)$ genel rejiminin etkisi kâr payının kapasite kullanım oranı, sermaye birikim oranı ve verimlilik artışı üzerindeki etkilerinden hangisinin daha güçlü olduğuna göre belirlenmektedir. Bu üç etki pozitifse genel rejim **genişletici**, negatif ise genel rejim de **daraltıcı** olmaktadır. Bunların dışında talep rejimi üzerindeki genişletici etki oldukça zayıfsa ve verimlilik rejimi üzerindeki daraltıcı etki oldukça güçlüyse, genel etki de **daraltıcı** elde edilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

POST-KEYNESYEN BÖLÜŞÜM VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: AMİRİK LİTERATÜR İNCELEMESİ

5.1. Bhaduri ve Marglin(1990) Modeli Çerçevesinde Ampirik Literatür

Bhaduri ve Marglin (1990) modeli gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran birçok ampirik çalışmaya konu olmuştur. Blecker (2016) bu çalışmaları “*yapısal*” ve “*toplu*” yaklaşım adı altında gruplamıştır. Yapısal yaklaşım adı altındaki çalışmalar ücret payının toplam talep unsurları üzerinde tek yönlü etkisini incelerken, toplamsal yaklaşım adı altındaki çalışmalar ücret payının toplam talebe etkisinin yanında toplam talebin de ücret payına olan etkisini analiz etmektedir. Stockhammer (2017) ise bu iki grubu *davranışsal denklem yaklaşımı* (*behavioural equations approach*) ve indirgenmiş form yaklaşım (*reduced-form approach*) olarak adlandırmaktadır. Davranışsal denklem yaklaşımı aslında Blecker (2016) ‘nın yapısal yaklaşım gruplandırması, indirgenmiş form yaklaşım (*reduced-form approach*) ise toplu yaklaşım gruplandırması ile aynı olup sadece terim olarak farklıdır. Bu yaklaşımlar her ülke için ya da bazen referans gruplar için ücretin toplam talep unsurları üzerindeki etkisini tahmin ederken tek denklem tekniğini, toplam talep ve ücret arasındaki döngüsel ilişkiyi tahmin ederken de iki yönlü denklem tekniğini kullanmaktadır. Kullandıkları tahmin stratejisinden dolayı *tek denklem yaklaşımı* ve *iki yönlü nedensellik* (*bi-directional*) *denklem yaklaşımı* altında da gruplandırılmaktadır.

5.2 Yapısal yaklaşım (Davranışsal Denklem Yaklaşımı)

Literatürde talep rejimlerinin ücret çekişli veya kâr çekişli olduğu yönünde birçok ampirik çalışma bulunmaktadır. Genel tanım itibariyle talep rejimleri, ücret payındaki artış toplam talebin üzerinde bir artışa neden oluyorsa ücret çekişli talep rejimi; kâr payında bir artış olduğunda toplam talep artıyorsa kâr çekişli talep rejimi olarak tanımlanmaktadır. Talep rejimlerini toplam talep unsurları üzerinden inceleyen çalışmalar sabit emek verimliliği varsayımı altında gelirin karlardan ücretlere doğru dağıtılması sonucu tüketime dolayısıyla toplam talebe etkisini araştırmaktadır. Eğer karların ve ücretlerin tüketim eğilimi aynı ise gelir dağılımının tüketim üzerinde hiçbir rolü bulunmamaktadır. Ancak ücretlilerin tüketim eğilimi kapitalistlerin tüketim eğiliminden yüksekse tüketim talebi artmaktadır. Bu bakış açısıyla ücretlilerin tüketim üzerindeki etkisinin yanında ücretlilerin yatırım ve net ihracat üzerindeki etkileri de analiz edilmektedir. Bu etkiler Rowthorn (1981), Taylor (1983) ve Dutt'un (1987) çalışmalarında incelenmekte ve modern Kaleckiye modellerin temelini oluşturmaktadır.

Ücret payları arttıkça tüketim artmakta ve bu etki toplam talebi teşvik etmektedir ancak ücret payları arttığı zaman toplam talebin bir diğer unsuru olan yatırım negatif etkilendiği için böyle bir durumda toplam talep de olumsuz etkilenmektedir. Kaleckian iktisatçılara göre tüketim arttıkça beraberinde üretim de artacağı için ücret paylarının yatırımı olumsuz etkilemeyeceği düşünülmektedir. Bir önceki bölümde açıklanan Kalecki-Steindl Modeli ücretlerin kapalı ekonomilerde tüketim ve yatırım üzerinde pozitif etkileri olduğunu ileri sürmekte ve kapalı ekonomilerde ücret çekişli talep rejimine vurgu yapmaktadır. Bhaduri ve Marglin (1990) çalışmasının sunmuş olduğu modelde ise ücretlerin toplam talebi arttırarak üretim yolu ile yatırımlar üzerindeki pozitif etkisi ve kâr payının yatırım üzerindeki pozitif etkisi karşılaştırılmakta, kapalı ekonomilerde ücret çekişli talep rejiminin yanında kâr çekişli talep rejiminin de hakim olabileceği ileri sürülmektedir. Buna karşın Marksistler ve bu ekolde birçok iktisatçı ise ücret paylarındaki artışın firmaların beklenen karlılığını azaltacağı için yatırım üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ileri sürmektedir (Lavoie 1995;795:800). Yatırım fonksiyonun etkileri ücret ve kâr çekişli talep rejimlerini konu alan başta Bhaduri ve Marglin(1990) olmak üzere Kurz (1990), Taylor (1991) ve Blecker (2002) gibi birçok iktisatçı tarafından incelenmektedir. Bu modeller genellikle **Post-Kaleckiyeen Büyüme ve Dağıtım Modelleri** olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Blecker (1989, 2011) ve Bhaduri and Marglin (1990) çalışmaları ücret payının toplam talebin son bileşeni olan net ihracat üzerine etkilerini de incelemektedir. Bu çalışmalara göre ücret payı arttığında firmaların da maliyet yükü artacağı için firmalar kâr marjı ve fiyat rekabetçiliği arasında tercih yapmak zorunda kalmaktadır. Bu durum Blecker (1989)'a göre kâr marjlarını yurt içi maliyetler ve dış rekabet arasında kalan bir 'kâr sıkışıklığı' olarak tanımlamaktadır (Blecker, 1989:404).

Post-Kaleckiyeen yaklaşıma dayanan talep ve büyüme rejimlerinin ampirik tahminleri tek denklem tahmini ile başlamıştır. Tek yönlü nedensellik ilişki çerçevesinde kâr payı dışsal olarak analize dahil edilmekle beraber bölüşümün büyüme üzerindeki etkisi incelenirken büyümenin de bölüşümü etkileyebileceği göz ardı edilmektedir. Bu çalışmalarda kapalı ekonomi talep rejimlerinin gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için ücret çekişli; açık ekonomilerde bu etki bazı ülkelerde kâr çekişli bazılarında ise ücret çekişli olduğu ileri sürülmüştür. Bowles ve Boyer (1995), kâr payındaki değişikliklere bağlı olarak, talep toplamını oluşturan tüketim (tasarruf) ve yatırım için ayrı denklemlerle kapalı ekonomi talep rejimini tahmin etmiştir. Bowles ve Boyer (1995) çalışmasına benzer şekilde Hein ve Krämer (1997) ve Hein ve Ochs (2003) çalışmaları da bölüşümün büyüme üzerindeki etkisini tek yönlü nedensellik yaklaşımı ile kapalı ekonomiler için test etmişlerdir. Bazı çalışmalarda ise analize net ihracatın etkisi dahil edildiğinde talep rejimi kâr çekişli rejime

dönüşmektedir. Ederer ve Stockhammer'ın (2007) çalışmasının sonuçlarına göre, kapalı ekonomi varsayımı altında 1960-2004 yılları arasında Fransa ücret çekişli büyürken; net ihracat denklemi dikkate alındığında talep rejimi kâr çekişli büyüdüğü elde edilmiştir. Bazı ekonomilerde ise bölüşümün tüketim ve yatırım üzerindeki etkisi ihracat üzerindeki etkisinden daha güçlü çıktığında kapalı ekonomi varsayımı altında ücret çekişli talep rejimi açık ekonomi varsayımı altında da geçerliliğini devam ettirmiştir. Stockhammer vd. (2009) Euro bölgesinde bulunan 12 ülkeyi incelediklerinde hem ulusal düzeyde hem de toplam ekonomi için ücret çekişli talep sonuçlarına ulaşmışlar. Tek denklem yaklaşımı ile benzer sonuçlara sahip literatürde birçok çalışma bulunmaktadır (Naastepad, 2006; Naastepad ve Storm, 2006; Hein ve Vogel, 2008; Stockhammer ve Ederer, 2008; Onaran ve Galanis, 2013 ; Onaran ve Obst, 2016). Bu çalışmalar kullandıkları teknik, zaman serisi, modeller yönünden farklı olsa da yapısal yaklaşım adı altında sırasıyla bir sonraki kısımda anlatılmaktadır.

Toplam talep rejiminin belirlenmesi amaçlı yapılan birçok çalışmanın ve bizim çalışmanın da ortak özelliği Bhaduri ve Marglin(1990) modelinin kullanılmasıdır. **Bowles ve Boyer (1995)** Bhaduri ve Marglin(1990) modeli kullanılan çalışmaların başında gelmektedir. 1961-1987 yılları arasında yapılan çalışmada Fransa, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD ülkelerinin talep rejimlerini kapalı ekonomi durumunda ücret çekişli tespit ederken, açık ekonomi durumunda Fransa, Almanya ve Japonya'yı kâr çekişli, Birleşik Krallık ve ABD'yi ücret çekişli tespit etmiştir. Bu ilk çalışma iktisadi değişkenlerin zaman serisi özelliklerini tartışmada yetersiz kaldığından ve ayrıca birim kök meselesini görmezden geldiğinden sonuçları güvenilir bulunmamıştır (Stockhammer vd., 2009:143). **Naastwepad ve Storm (2006)** çalışması 8 OECD ülkesi için 1960-2000 yılları arasında Fransa, Almanya İtalya, Hollanda, İspanya ve İngiltere ülkelerinin talep rejimlerinin ücrete dayalı olduğu Amerika ve Japonya'nın talep rejimlerinin kâr çekişli olduğu bulgusu elde edilmiştir. Açık ekonomi durumunda ise sonuçlar değişmemiştir. **Hein ve Vogel (2008)** benzer bir uygulama ile altı OECD ülkesinin talep rejimini tahmin etmişler ve açık ekonomi durumunda Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ve ABD'yi ücret çekişli bulurlarken, Hollanda ve Avusturya'nın talep rejimlerini kâr çekişli bulmuşlardır. **Stockhammer ve Ederer(2008)** çalışması 1960-2005 yılları arasında Avusturalya'nın talep rejimini ortaya koymaya çalışmışlardır. Buna göre Avusturalya 1960'lı yıllarda ücret çekişli talep rejimindeyken 2005'li yıllarda kâr çekişli talep rejimine dönüştüğünü bulmuşlardır. Avustralya ve Amerika'nın talep rejimlerinin benzer sonucu, Naastwepad ve Storm (2006-2007) ve Stockhammer ve Ederer(2008) çalışmalarının birbirini desteklediğini göstermektedir. **Hein ve Vogel (2009)** çalışması bir önceki Hein ve Vogel (2008) çalışmasıyla benzer şekilde aynı yöntem ve metodolojiyi kullanarak Fransa ve Almanya'da fonksiyonel gelir

dağılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-2005 yılları arasında analiz etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar Fransa ve Almanya'da büyümenin ücret çekişli olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu çalışma toplam talebin unsurları arasında etkileşimi dikkate alan bir simülasyonda yapılmış ve ücretlerdeki artışın GSYİH' yı doğrudan etkilediği ve GSYİH artışı da dolaylı olarak yatırım ve net ihracatı etkilediği ileri sürülmüştür. Buradan elde edilen sonuç, Fransa'da ücret çekişli bulunan talep rejimi, talep büyüklükleri arasındaki etkileşimler dikkate alındığında daha da belirgin hale geldiğini, Almanya'da ise uzun vadede ücret çekişli büyümeye doğru bir eğilim olduğunu göstermektedir.

1980'den sonra ülkeler arası mal ve hizmet dolaşımının yanı sıra sermayenin de serbestleşmesi ve bununla birlikte finansal argümanların piyasada kullanılmaya başlanması bazı çalışmaları bu faktörlerin talep rejimi üzerindeki etkisini araştırmaya teşvik etmiştir. **Stockhammer, Hein ve Grafl (2011)** çalışması küreselleşmenin etkilerini dahil ederek Almanya ekonomisinde gelir dağılımı ve toplam talep arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Bu çalışma Stockhammer, Onaran ve Ederer (2009) ile Hein ve Vogel'in (2008, 2009) tahmin stratejisine ve Bhaduri ve Marglin(1990) modeline dayanmaktadır. Almanya için yapılan çalışmada 1970 ve 2005 yılları arasında küreselleşmenin etkileri de dikkate alındığında ücretlerin net ihracat üzerindeki negatif etkisinin (0.10) tüketime olan pozitif etkisine(0.05) göre daha çok arttığı ancak yine de toplam talep rejiminin ücret çekişli olarak devam ettiği bulgusu elde edilmiştir. Küreselleşmenin açıklayıcı bir değişken olarak modele eklenememesi çalışmanın kısıtları arasında yer almakta olup talep rejimi üzerindeki etkisi de sınırlı kalmıştır. Bu sonuca benzer olarak **Onaran, Stockhammer ve Grafl (2012)** ise finansal değişkenlerin (kira geliri, konut ve finansal gelir) analize eklenmesi ile birlikte kâr lehine dağılan gelirin büyüme üzerinde çok az olumsuz etkiye sahip olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Yazarlar elde edilen bu sonucu ABD ekonomisinin ılımlı bir ücret politikasına sahip olduğu şeklinde yorumlamaktadır. **Stockhammer ve Stehrer (2011)** çalışması ücret paylarındaki değişimlerin 12 OECD ülkesinin toplam talebini nasıl etkilediği araştırmışlardır. Buna göre Almanya, Finlandiya, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İsveç ülkelerinin talep rejimlerinin ücret çekişli olduğu; İngiltere ve Avusturya'nın talep rejimlerinin kâr çekişli olduğu istatistiksel olarak anlamlı elde edilmiştir. Bir diğer elde edilen sonuç ise Almanya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinin 2000 öncesi talep rejimlerinin kâr çekişli olduğu, 2000 sonrası ise ücret çekişli olduğudur. **Kinsella (2013)**, 1980-2011 yılları arasında İrlanda'daki büyümenin ücret mi yoksa kara dayalı mı olduğunu araştırmaktadır. Çalışmada Kelt Kaplanı Krizinin yaşandığı yıllarda kâr payındaki değişimlerin yatırımı arttığı sonucu elde edilmiştir. Buna göre 1990-2002 yılları

arasında İrlanda ekonomisinin büyümesi kara dayalıdır sonucu elde edilmiştir. Ayrıca 1980-2011 yılları arasında ise kâr payındaki değişimin yatırımı azalttığı sonucu elde edilmiştir.

Birçok gelişmiş ve gelişmekte ülkeyi kapsayan **Onaran ve Galanis (2013)** çalışmasında da Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, US, Japonya, Türkiye ve Kore ekonomilerinin ücrete dayalı olduğu; Kanada, Avustralya, Arjantin, Meksika, Çin, Hindistan, Güney Afrika ekonomilerinin ise kara dayalı olduğu bulgusu elde edilmiştir. Onaran ve Galanis(2013), küresel ölçekte düşen ücret paylarının ithal mallara olan talebi azaltacağını ve dolayısıyla kâr çekişli talep rejimine sahip ihracata dayalı büyümenin egemen olduğu ülkelerde bu durumun büyümelerini yavaşlatacağını ileri sürmüşlerdir. Onaran ve Galanis (2013) çalışması ile aynı model ve yöntemi kullanan **Onaran ve Obst (2016)** çalışması İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya gibi büyük ülkeler ile Yunanistan, Portekiz, İsveç, Finlandiya, Hollanda, Lüksemburg gibi küçük ülkelerin talep rejimlerinin ücret çekişli olduğu sonucunu elde etmiştir. Avustralya, İrlanda, Danimarka ve Belçika'nın talep rejimi ise kâr çekişli olduğu tespit edilmiştir. Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin talep rejimleri her iki çalışmada da (Onaran ve Galanis (2013) ve Onaran Obst(2016)) ücret çekişli elde edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen ortak sonuç Onaran ve Galanis (2013) ve Onaran Obst(2016) çalışmalarının birbirini desteklediğini göstermektedir.

Stockhammer, Onaran ve Ederer'in (2009) yaklaşımının devamı şeklinde olan **Jetin ve Kurt'un (2016)** çalışmasında 1970-2011 yılları arasında Tayland ekonomisi için ücretlerin net ihracat üzerindeki etkisinin tüketime göre güçlü ve pozitif elde edilmiş olup kâr çekişli bir rejimden olduğu ileri sürülmektedir. Bu çalışma Doğu Asya ekonomileri ve küçük ekonomiler üzerine yapılan çalışmanın sonuçlarıyla da uyumludur. Onaran ve Galanis (2013) çalışmasında da Arjantin, Güney Afrika, Çin ve Hindistan ülke ekonomilerinin talep rejimi daha güçlü ihracat etkisiyle kâr çekişli elde edilmiştir. Benzer şekilde **Yılmaz (2015)**'in Türkiye için yaptıkları 1970-2006 yılları arasındaki çalışma da kapalı bir ekonomide ücret çekişli olduğu açık ekonomi tahminlerinde ise kâr çekişli rejime sahip olduğu ileri sürülmektedir. Küçük ülkelerin net ihracat avantajını elde etmesi durumu teoride “*Önemsiz Olmanın Önemi*” ile ilgilidir. Ayrıca bir ülkenin açık-kapalı ekonomi durumuna göre değişen talep rejimi sonuçları bazen bir ülkenin doğu-batı ya da kırsal-kent ayırımı söz konusu olduğunda da değişebilmektedir. Buradan hareketle **Liu (2021)** çalışmasında, 1978-2017 yılları arasında Çin'in büyüme rejimi doğu kesimi ve iç kesimleri olarak ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Buna Çin'in doğu kesimleri zayıf derecede kâr çekişli talep rejimine sahipken, iç kesimler ise güçlü derece ücret çekişli talep rejimine sahiptir.

Bazı çalışmalar ise tek ülke rejimini belirlemenin yanı sıra bölgesel olarak da talep rejimlerini bulmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmaların ortak özelliği zaman serisi yerine panel serisi analizinin kullanılmasıdır. **Stockhammer, Onaran ve Ederer (2009)** EU12 bölgesine üye ülkeleri (Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya) ele aldığı çalışmada ülkelerin tek tek rejimlerini tahmin etmek yerine panel veri analizi ile EU bölgesinin talep rejimini tahmin etmektedir. Buna göre EU12 bölgesine üye ülkelerin toplam talep rejiminin ücret çekişli olduğu ileri sürmektedir. **Hartwig(2014)** ise OECD ülkeleri için fonksiyonel gelir dağılımının talepteki büyüme üzerine etkisini panel veri analizi ile araştırmıştır. Buna göre 1970-2011 yılları arasında OECD bölgesinde talep rejiminin ücret yanlı olduğu ortaya konulmuştur. Reel ücretteki %1 lik artışın tüketimdeki %28.4 büyümeye, ihracattaki %16.6 azalmaya neden olduğu analizin bir diğer önemli bulgusudur. Elde edilen bu bulgu Kalecki'nin de altını çizdiği gibi ücretlerin önemli bir maliyet unsuru olduğu ve uluslararası ticaret söz konusu olduğunda fiyat rekabetini azalttığı dolayısıyla dış ticaret dengesini olumsuz etkilediği sonucu ile uyumludur. Ayrıca bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak verimlilik artışı denklemini de analize dahil etmiştir. OECD çalışmasına benzer bir başka çalışmada **Stockhammer and Wildauer(2016)** tarafından yapılmıştır. 1980-2013 dönemini kapsayan çalışmanın sonuçlarına 18 OECD ülkesinin talebi ücret çekişli elde edilmiştir. Bu sebeple Hartwig(2014) çalışması ile tutarlı bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu çalışmada hane halkı borçluluğu ve emlak fiyatlarının tüketim üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi bulunurken, hane halkı ve işletme borçları, reel faiz oranlarının yatırım üzerinde negatif etkisi bulunmuştur. İşletme borçlarının ilerleyen dönemlerde yatırımları olumlu etkilemesi çalışmanın diğer önemli sonucudur. Bu sonuca göre borçlanılan dönemde yatırım üzerine etki etmeyen kredilerin bir sonraki dönemde etkisini göstermeye başladığı ileri sürülmektedir. Emlak fiyatlarının ise ihracat üzerinde negatif etkisi elde edilmiştir. Öyleki bu sonuç emlak fiyatlarının ülke içinde enflasyona neden olarak ihracatın pahalılaşmasına ve dolayısıyla ihracatın azalmasına neden olmuştur.

Oliveira ve Souza (2017) çalışması ise net ihracat oranı ve yatırım fonksiyonundaki ülkeye özgü yapısal özelliklerin ve olası içsel ilişkilerin açıkça dikkate alındığı bir panel veri modeli tahmin etmektedir. Bu analizi ülkeleri 4 ana gruba ayırarak yapmaktadır: Bütün ülkeler(A), gelişmiş ülkeler(B), gelişmekte olan Latin ülkeler (C) ve gelişmekte olan diğer ülkeler (D). Çalışmanın sonucuna göre B grup ülkeler ücrete dayalı talep rejimi, C ve D grup ülkeler kara dayalı talep rejimi olarak elde edilmiştir. Bununla birlikte, dikkat çekici sonuçlardan birisi de çoğu Latin Amerika gelişmekte olan ülkesinde yurtiçi yatırım fonksiyonu ücret çekişliyken, net ihracat oranının kâr çekişli olmasıdır. Diğer gelişmekte olan ülkelerden

özellikle Asya'da, büyüme rejimi de kâr çekişli olarak elde edilmiştir. Ancak nedensellik ilişkisi Latin Amerika ülkelerindekinden farklıdır. Ortalama yurt içi yatırım fonksiyonu kâr çekişliyen, net ihracat oranı ise kâr payından olumsuz etkilenmektedir.

Keynesyen sonrası tartışmalarında konusu olan finansallaşma ve hane halkı zenginlik olgusunun toplam talep rejimi üzerine etkisini inceleyen bir diğer çalışma ise **Stockhammer, Rabinovich ve Reddy (2018)** çalışmasıdır. Bu çalışma Stockhammer & Wildauer (2016) temel alınarak oluşturulmuştur. Çalışmanın analizinde ücret paylarındaki artışın toplam yatırımları arttırırken şirket yatırımlarını azalttığı bulgusu elde edilmiştir. Bu sonuç yatırımların sadece kapitalistler tarafından beslenmediği aynı zamanda işçilerinde konut harcamalarının bu yatırımlara etkisi olabileceğini öne sürmektedir. Servet etkisi ile tüketim arasındaki ilişki ABD ve İngiltere için güçlü pozitif; Fransa ve Almanya için zayıf pozitif bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca ABD ve İngiltere için özel servet ile yatırım arasındaki negatif bir ilişki söz konusu iken Fransa ve Almanya için pozitif bir ilişki söz konusudur. Çalışmanın genel sonucu olarak ABD, Almanya ve İngiltere'nin yerli talep rejimin ücrete dayalı olduğu sonucu elde edilmiştir. Finansallaşma argümanının dahil olduğu diğer bir çalışma **Álvarez, Uxo ve Febrero(2019)**, 1995-2017 yılları arasında İspanya'nın toplam talep rejimini ücret çekişli olduğu sonucunu elde etmiştir. Hatta ücret çekişli rejimin 2008 küresel krizden sonra daha da etkili olduğu öne sürülmektedir. Diğer çalışmalardan farklı olarak Bhaduri-Marglin modeli finansal değişkenler ekleyerek genişletilmiştir. Ücret payının tüketim üzerinde etkisi güçlü bulunmuştur. Hane halkı net borç seviyesindeki artışın tüketimi büyüttüğü de analiz edilmiştir. Bu sonuçlar Stockhammer and Wildauer(2016) çalışmasıyla örtüşmektedir. Kâr payı ve hane halkı net borcu (mortgage kredileri) yatırımı büyüten değişken olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın bu sonucuna göre 2008'de yaşanan küresel krizin etkisiyle finansal aktörlerin yatırım üzerinde daha çok etkili olmaya başladığı sonucu elde edilmiştir. **Oyvat, Öztunalı ve Elgin (2018)** çalışması ise yüksek seviyede dışa açıklığının, ücret eşitsizliğinin ve özel kesim kredi /GDP etkilerinin büyüme rejiminin ücrete mi kara mı dayalı olup olmadığını incelemiştir. Çalışmanın en önemli sonuçları dışa açıklığın ve ücret eşitsizliğinin ekonomiyi kâr çekişli olma eğilimine dönüştürmesidir. Ayrıca daha yüksek özel kesim kredi ve hane halkı borcuna sahip ülkelerin kâr çekişli olma olasılığının daha yüksek olduğu bir diğer önemli bulgusudur. Ayrıca çalışmasına dahil olan her ülke için tek denklem oluşturmuş ve zaman serisi analizi ile tahmin etmiştir⁸

⁸ Ülkelerin talep rejim sonuçları için Bkz. Oyvat, C., Oztunalı, O., & Elgin, C. (2020). Wage-led versus profit-led demand: A comprehensive empirical analysis. *Metroeconomica*, 71, 458–486.

Yılmaz (2015) çalışması 1987-2006 yılları arasında Türkiye için talep rejimini araştırmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre ücretlerin tüketim üzerinde önemli bir etkisi olmamasına karşın iç talep rejimi ücretlerin yatırım üzerindeki olumlu etkisinden dolayı ücret çekişlidir. İhracat ve İthalat denklemleri ise emek maliyetlerine duyarlı olduğundan toplam talep rejiminin kâr çekişli olduğu ileri sürülmektedir. **Bölükoğlu (2019)** çalışması Bhaduri ve Marglin'in (1990) geliştirdiği model temelinde Naastepad'ın (2006) ampirik yaklaşımı aracılığıyla 1998-2019 yılları arasında Türkiye'nin talep rejimini tahmin etmektedir. Ücret payındaki artışın tüketim üzerindeki etkisi yatırım ve ihracata göre daha baskın olduğu elde edilmiş olup Türkiye'nin talep rejimi ücret çekişli elde edilmiştir. Çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından birisi de kâr payının yatırım üzerinde etkisinin 0(sıfır) olduğu bulgusudur. Kâr payı ile yatırım arasındaki benzer ilişki Onaran ve Galanis(2013) çalışması ile paralel niteliktedir. Onaran ve Galanis(2013)'e göre bu ilişkisizliğin nedeni finansallaşmanın düzeyi arttıkça firmaların brüt kârlarından daha yüksek oranlarda faiz ve kâr payı ödemeleri yapmış olmasıdır. Aslında Stockhammer and Wildauer(2016) çalışmasına benzer olarak işletme borçlarının dolaylı olarak yatırım üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu sonuçlara ek olarak Onaran ve Galanis(2013) çalışması da Türkiye'nin talep rejiminin ücret çekişli olduğunu ileri sürmektedir. Oliveira ve Souza (2017) çalışması ise Türkiye ve Brezilya'nın dahil olduğu gelişmekte olan ülkeler için 1995-2014 yıllarını arasında yaptığı panel veri analizi tahmin sonuçlarına göre, her iki ülkenin talep rejimi kâr çekişli olduğu bulgusu elde edilmiştir. 41 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi kapsayan Oyvat, Öztunalı ve Elgin (2018) çalışması ise Türkiye için toplam talep rejimini 1964-2009 yılları ücret çekişli olduğu sonucunu elde etmiştir. **Ü. Tunca ve Işık (2023)** çalışması ise Türkiye ve Brezilya'nın talep rejimlerinin araştırıldığı çalışmada kâr payının kapasite kullanım üzerine ve sermaye birikim üzerine etkisini Türkiye için negatif elde etmiştir. Bu sonuca göre çalışma, Türkiye'nin talep rejiminin ücret çekişli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuca ek olarak Brezilya'nın ise ara talep rejimde olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Bu çalışmalara göre genel olarak Türkiye için talep rejimi ücret çekişli elde edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin talep rejimlerinin araştırılması bir grup ülkenin yer aldığı çalışmalarda sıklıkla görülmektedir. Çalışmamızda yer alan Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya ülkeleri için talep rejimini araştıran çalışmalar verilerin kısıtlı olmasından dolayı sınırlı sayıdadır. **Araújo ve Gala (2012)** çalışması Post-Keynesyen büyüme modeli kullanılarak Brezilya'nın talep rejiminin belirlenmesi açısından öncü çalışmalar arasındadır. 2002-2008 yılları arasında çeyrek elde edilen veri seti ile Brezilya'nın kapalı ekonomisi için talep rejimini ücret çekişli, açık ekonomisi için kâr çekişli olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Ancak birçok çalışmada birim kök testi yapılmadığı ve çalışmanın veri setinin dar kapsamlı olmasından dolayı sonuçların güvenilirliği eleştirilmektedir. Brezilya ekonomisinde fonksiyonel gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi yapısal yaklaşımla araştıran **Feijó, Câmara ve Cerqueira (2015)** çalışması 1951-1989 dönemi kapsamaktadır. Çalışma ücret payındaki değişimin tüketim, yatırım ve ABD ile yapılan ihracata olan etkisini tahmin ettikten sonra ücretlerin toplam talep üzerindeki etkisini negatif olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Yani Brezilya ekonomisinin kâr çekişli bir rejime sahip olduğunu hatta 1968 ‘den sonra da bu durumun güçlendiği ileri sürülmektedir. Bir diğer yapısal yaklaşım ile yapılan çalışma **Tomio (2020)**, Brezilya ekonomisi için Bhaduri ve Marglin (1990) ve Hein ve Vogel(2008) çalışmasındaki teorik model ve teknikleri kullanarak fonksiyonel gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Sonuçlara göre Brezilya ekonomisinin bu dönem için hem kapalı hem de açık ekonomide ücret çekişli olduğu ileri sürülmüştür. **Alarco (2016)** çalışması 1950-2012 dönemi boyunca içlerinde Kolombiya’nın da bulunduğu 16 Latin Amerika ülkesi için gelir dağılımının toplam talebe etkisini araştırmaktadır. Kolombiya da dahil bir çok Latin Amerika ülkelerinde talep rejiminin ücret çekişli olduğu bulgusu elde edilmiştir. Birçok ülkenin toplam talep rejiminin araştırıldığı Oyvat, Öztunalı ve Elgin (2018) çalışması Onaran ve Galanis (2013) veya Hein ve Vogel(2008) çalışmalarında yapıldığı gibi toplam talebin her bir unsuru için ayrı ayrı denklemler oluşturmak yerine her bir ülke için tek regresyon denklemi oluşturulmuş ve zaman serisi analizi yapılmıştır. Buna göre Kolombiya’nın kâr çekişli ve Güney Afrika’nın ise ücret çekişli olduğu sonucu elde edilmiştir.

Kalecki sonrası talep odaklı makroekonomik modeller, işgücü payındaki düşüşün toplam talep unsurları olan tüketim, yatırım ve net ihracat üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini incelemektedirler (Bhaduri ve Marglin 1990; Naastepad ve Storm 2006; Hein ve Vogel 2008; Stockhammer, Onaran ve Ederer 2009; Onaran ve Galanis 2014; Onaran and Obst 2016). Bu modellerin uzantıları, ücret payının kamu harcamalarına olan doğrudan etkisini analiz dışı bırakıp talep rejimini kamu harcamaları ve vergilerin etkisiyle bütünleştirmektedir. Onaran (2016) çalışması ücret artışları ve kamu yatırımlarından oluşan bir politika karışımına dayalı alternatif bir senaryo sunmaktadır. Çalışmanın en önemli sonucu önümüzdeki 5 yıl içinde ücretlerin GSYİH içindeki payını %1-5 oranında artırmayı ve sosyal/fiziksel altyapıya yapılan kamu yatırımlarını her ülkede GSYİH’nın %1’i oranında artırmayı hedefleyen politikaların G20 ülkelerinde %5,84 daha fazla büyüme sağlayacağı bulgusudur. Özellikle sosyal altyapıya, çıktı, üretkenlik ve kadın ve erkeklerin çalışma saatlerine yönelik kamu harcamalarının etkilerini, eşitsizliği hem gelir hem de cinsiyet boyutuyla araştıran bir diğer çalışma ise **Onaran, Oyvat ve Fotopoulou (2022)** çalışmasıdır. Bu çalışmada diğer

Çalışmalardan farklı olarak tüketim fonksiyonunda ücretliler, kadın-erkek olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre 1970-2016 yılları arasında İngiltere ekonomisinin cinsiyet eşitliğine ve ücrete dayalı olduğu sonucu elde edilmiştir. Çalışma cinsiyet eşitliğine dayalı ekonomiyi ücreti erkekten kadına doğru dağıtarak daha fazla talebin ve çıktının oluşabilmesi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca kamunun sosyal alt yapı harcamalarının hem çıktı hem de istihdam üzerinde yüksek pozitif etkisi olduğu bulunmuştur.

Tek denklem tahmini yaklaşımına sahip ampirik çalışmalar çoğunlukla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yer aldığı talep rejimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılan literatür çalışmalarında çoğunlukla OECD bölgesi ve Avrupa ülkeleri ücret çekişli talep rejimli olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Kapalı ekonomi analizlerinde elde edilen sonuçlar Bhaduri ve Marglin(1990) modelinde olduğu gibi ücret çekişli rejimi desteklemektedir. Yani tüketim ve ücret arasındaki pozitif ilişki yatırım ve ücret arasındaki negatif ilişkiye baskındır. Sonuç itibarıyla ülkeler sadece tüketim ve yatırım kanalından analiz edilirse ücrete dayalı talep rejimi ortaya çıkmaktadır. Açık ekonomilerin analize dâhil olmasıyla birçok ülke ücret çekişli talep rejiminden kâr çekişli talep rejimlerine geçiş yapmaktadır (Kanada, Avustralya, Arjantin, Meksika, Çin, Hindistan, Güney Afrika). Bhaduri ve Marglin modeline göre Marshall –Lerner koşulu sağlandığı sürece devalüasyonu mükemmel fiyat rekabetçiliğine dönüştüren ekonomiler ücretlerdeki azalışı toplam talepte büyümeye çevirebilmektedir. Bu çalışmalarda uzun dönemde karlılığı yakalayan ülkelerin devalüasyonu başarılı bir şekilde kullandığı sonucuna varılmaktadır. Elde edilen sonuçlardan bir diğeri de 2008 krizinden sonra finansal argümanlar ve borçlanmanın öneminin artmış olmasıdır. Finansallaşmanın ve borçlanmanın analize dahil edildiği çalışmalarda (Stockhammer ve Wildauer(2016); Álvarez, Uxo ve Febrero(2019) karların yatırım üzerindeki etkisinin daha kuvvetli olduğu sonucuna varılmıştır.

5.3 Toplu yaklaşım (İndirgenmiş Form Yaklaşımı)

Kaleckiye çalışmalarından farklı olarak Goodwin (1967) çalışmasını takiben Barbosa-Filho ve Taylor (2006), Diallo vd. (2011), Kiefer ve Rada (2015) ve Nikiforos ve Foley (2012) çalışmaları kısa vadeli dalgalanmalardan uzun vadeli bir eğilim oluşturan gelir dağılımı ile ekonomik faaliyet arasındaki döngüsel ilişkiyi incelemişlerdir. Goodwin(1967) çalışmasına göre bölüşümün toplam talep üzerine etkisi ve aynı zamanda toplam talebinde bölüşüm üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Ayrıca Blecker (2016), gelir dağılımının toplam talep üzerindeki etkisinin neden kısa vadede kâr odaklı özellikler gösterebileceğini, ancak uzun vadede ücret odaklı hale getireceğine dair bulgular sunmaktadır. Zaman aralıklarının temel alındığı analizde kısa vadede (4-16 yıl) kâr odaklı talep ve büyümenin hâkim olabileceğini,

uzun vadede (32 yılın ötesinde) ise ülkelerin giderek ücret odaklı hale geldiğini göstermektedir. Literatürde bu çalışmalar tek yönlü nedensellik yaklaşımının bir diğer alternatifi olan iki yönlü(bi-directional) nedensellik yaklaşımı altında gruplandırıldığı gibi Blecker (2016) çalışmasında ise yapısal yaklaşıma alternatif olan toplu yaklaşımlar olarak tanımlamaktadır. Toplu yaklaşıma örnek ilk çalışmalardan **Gordon (1995)**, Bhaduri ve Marglin(1990) modeli temelinde ABD ülkesi için 1955-1984 yılları arasında çeyrek verileri kullanarak kapasite kullanım oranı ve kâr payı arasındaki ilişkiyi tahmin etmiştir. Sonuçlara göre ABD'nin yurt içi ve genel talep rejimi kâr çekişli olduğu bulgusu elde edilmiştir. **Stockhammer ve Onaran (2004)** ise ABD, İngiltere ve Fransa için efektif talep, gelir dağılımı ve işsizlik arasındaki ilişkiyi tahmin etmiştir. Gelir dağılımı ve toplam talep arasındaki ilişkiyi test etmek için sermaye birikimi, kapasite kullanımı, kâr payı, işsizlik ve işgücü verimliliği değişkenlerinin dahil olduğu denklemleri VAR yöntemi test etmişlerdir. Buna göre kâr payının kapasite kullanım üzerine etkisini ABD ülkesi için yaptıkları analizde bazı dönemleri için anlamlı bulunsa da genel olarak üç ülke için anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır. Ters yönde kapasite kullanım oranının kâr payına olan etkisi ise sadece İngiltere ekonomilerinde anlamlı olduğu elde edilmiştir. Sonuç olarak çalışma ABD, İngiltere ve Fransa için gelir dağılımının toplam talep veya istihdam üzerinde çok az etkisi olduğu bulgusunu ileri sürmektedir. **Onaran Ve Stockhammer (2005)** ise Türkiye ve Güney Kore'de gelir dağılımı, büyüme, sermaye birikimi ve istihdam arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Bunun için yatırım, tasarruf, ihracat, ithalat denklemlerinde ortak değişken kâr payı değişkeninin etkisinin yanında kapasite kullanım oranı ve istihdam oranının da kâr payına olan etkisine bakmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre kâr payının yatırımı, büyüme ve istihdamı teşvik etmediği ve bu ülkelerin ücret çekişli oldukları sonucuna varılmıştır. **Fernandez (2005)** çalışması 1955-2004 yılları arasını kapsayan ABD ekonomisi için kâr payı-kapasite kullanım oranının eşanlı olarak belirlendiği Neo-Kaleckiyeen modeli test etmiştir. Bu model, kapasite kullanım denklemini yatırım-tasarruf denge koşulu (IS) ve kâr payı denklemini de üretici denge koşulu(PE) olarak tanımlamaktadır. Bu iki denklem hem araç değişkenler (IV) hem de sıradan en küçük kareler (OLS) kullanılarak tahmin edilmiştir. Ayrıca çalışma önceki çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırılması için Kısıtlanmamış bir vektör otoregresyon (VAR) modelini de tahmin etmektedir. Bu üç yöntemle tahmin edilen sonuçlara göre kâr payının kapasite kullanımı üzerinde uzun vadede anlamlı, pozitif bir etkiye sahip olduğunu, ancak kapasite kullanımının kâr payı üzerinde uzun vadede anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ileri sürülmektedir. Elde edilen bir diğer sonuçta ABD 'de işgücü maliyetlerinin kâr payı üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olmasıdır. Elde edilen tahmin sonuçları ABD'nin kâr çekişli bir rejime sahip olduğunu göstermektedir. **Barbosa-Filho ve Taylor'ın (2006)**

çalışması ABD ekonomisi için 1929'dan beri ücret payı ve kapasite kullanım oranları arasındaki saat yönünün tersine döngülerini test etmek amacıyla Goodwin'nin döngüsel büyüme modelini kullanmaktadır. Çalışmasında kullandıkları faz diyagramında $u(\text{kapasite kullanım oranı}) = 0$ doğrusu etrafındaki dinamikler ABD ekonominin kâr çekişli olduğunu gösterirken, $\psi(\text{ücret payı}) = 0$ doğrusu etrafındaki dinamikler ise karın sıkıştığını göstermektedir. Bu bağlamda çalışma ABD ekonomisi için Goodwin döngülerinin geçerli olduğu sonucunu kabul etmektedir. **Diallo vd.(2011)** çalışması genelleştirilmiş momentler metodunu (GMM) kullanarak ABD ekonomisinin 1973-2008 yılları arasında makro dinamiklerinde gelir dağılımının rolünü ve geri bildirim yapısını araştırmıştır. Çalışmada kısa vadeli dağıtım döngüleri ve literatürde sıklıkla tartışılan ücret çekişli rejimlerin anlamlı olması için ilgili tüm makroekonomik değişkenlerin dikkate alındığı kapalı bir dinamik sistem modellenmesi yoluyla mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca ABD ekonomisi için elde edilen kâr çekişli büyüme ve kâr sıkışması sonuçları Barbosa-Filho ve Taylor (2006) çalışmasını da destekler niteliktedir. Genel olarak literatürde ikinci dünya savaşından sonra yapılan çalışmaların sonucu ABD ekonomisinde gelir eşitsizliği arttıkça talep rejimlerinin kâr çekişli olduğunu ileri sürmektedir. Ekonomik tahminlerde kullanılan teknik ve değişkenler değiştikçe farklı sonuçlar elde edilebildiği gibi modele dahil edilmeyen değişkenler de sonuçları değiştirebilmektedir. Diallo vd.(2011) çalışmasında da bahsedildiği üzere ücret çekişli rejimin anlamlı olabilmesi için ücret payı- kapasite kullanım değişkenleri dışında farklı değişkenlerinde modele dahil olması gerekmektedir.

Kiefer ve Rada (2015) çalışması ise diğer çalışmalardaki tek ülke tahmininden farklı olarak 13 OECD ülkesinde ücret payı ve kapasite kullanımı değişkenlerini kullanarak gelir dağılımı ve ekonomik faaliyetlerdeki kırk yıllık döngüsel ve uzun vadeli dinamikleri panel veri ile araştırmaktadır. Genelleştirilmiş küçük kareler (GLS) yöntemi ile yapılan tahmin sonuçlarına göre OECD bölgesinin zayıf da olsa kâr çekişli rejime sahip olduğunu ileri sürülmektedir. **Carvalho ve Rezai (2016)** ise ABD ekonomisinin 1967-2010 yılları arasında gelir eşitsizliğindeki artışın toplam talep rejimini nasıl etkilediği üzerine bulgular sunmaktadır. Çalışma, gelir eşitsizliği verilerini GINI katsayısı ile elde etmiş olup tahminleri eşik vektör otoregresyon(TVAR) yöntemi ile yapmıştır. Elde edilen sonuçlar, 1980'den sonra gelir eşitsizliğindeki artışın ABD ekonomisini daha kâr çekişli hale getirdiğini göstermektedir. Ayrıca işçiler arasındaki gelir eşitsizliğinin azalmasının talebin daha çok ücret çekişli hale gelmesi ise elde edilen diğer önemli sonuçlardan birisidir.

Toplam talep unsurlarıyla gelir arasında veya ücret/kâr ile gelir arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan biri olan **Caltandey ve Vernengo(2017)** çalışmasında reel ücretler ile

GDP arasında dinamik korelasyonu araştırmak için 19 gelişmiş ülkenin 1960-2012 yılları arasındaki verilerinden yararlanılmıştır. Buna göre uzun dönemde reel ücret ile GDP arasında güçlü dinamik korelasyon elde edilmiştir. Ayrıca ülkelerin birçoğunda (Fransa, UK, Kanada, İtalya, Avustralya ve Japonya) reel ücretler ile yatırım arasında anlamlı pozitif bir dinamik ilişki bulunmuştur. Aksine reel ücretler ile ihracat arasında ise bir dinamik ilişki bulunamamıştır. Çalışmada Post-Keynesyen yaklaşımlar arasındaki farklılıkların yatırımın ele alınışından kaynaklandığı ve Sraffian modellerinde olduğu gibi yatırımı hızlandırıcı değişkenlerin yatırımın belirleyicisi olduğu vurgulanmaktadır. Elde edilen bir diğer sonuç reel ücretlerin GSYİH, yatırım, kapasite kullanımı ve ihracat dahil dikkate alınan tüm değişkenlerle birlikte döngüsel olarak hareket ettiği gerçeğinin altını çizmektedir. Diğer bir deyişle, döngü boyunca, daha yüksek reel ücretler, daha yüksek GSYİH büyümesi ve daha fazla yatırım ve daha dolu kapasite kullanımı demektir. Kanada, ABD ve Avustralya gibi ülkelerde tüketici kredileri, Mortgage kredileri ve finansal kuruluşlar aracılığıyla artan borç, reel ücretlerdeki büyümenin azalmasına rağmen, hane halklarının tüketiminin artmaya devam ettiği bulguları çalışmanın dikkat çekici sonuçları arasındadır. Bu koşullarda olan ülkelerin talep rejimini ücrete dayalı olarak tanımlamak yerine borca dayalı olarak tanımlamak daha doğru olmaktadır. **Mutlugün (2019)** toplu yaklaşım çerçevesinde 1970-2006 yılları arasında Türkiye için efektif talep, gelir dağılımı ve emek verimliliği arasındaki ilişkiyi SVAR modeli kullanarak test etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de karların yatırım üzerinde güçlü bir etkisinin olmadığı ve bu sebeple Türkiye’nin talep rejiminin kısa ve orta dönemde ücret çekişli olduğu sonucuna varılmıştır. Rejime yönelik bir diğer sonuç ise ücret payının kapasite kullanım oranına tepkisini gösteren etki-tepki fonksiyonuna göre Türkiye’de kâr sıkışmasının olduğu bulgusudur. Ayrıca Mutlugün(2019) emek verimliliğindeki artışların ücret payında ani düşüşe neden olurken, emek verimliliği ile büyümenin aynı yönde hareket etmediğini ve bu durumun da Türkiye ‘de Kaldor Verdoorn etkisi göstermediği sonucunu ileri sürmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerden Brezilya ekonomisini toplu yaklaşımla açıklayan **De Jesus vd. (2018)** çalışması 1970-2008 yılları arasındaki talep rejimini toplu yaklaşım başlığı altında VAR tekniğini kullanarak araştırmıştır. VAR modeli tarafından sağlanan etki-tepki fonksiyonundan üç ana sonuç elde edilmiştir. Birincisi kâr payındaki artışın ekonomik büyüme ve kapasite kullanımını pozitif etkilediği, ikincisi kâr payındaki şok artışların fiili çıktı/potansiyel çıktı oranını ve sermaye birikim oranını arttırdığını ve üçüncüsü kapasite kullanım oranındaki artışın hızlandırıcı etkisi yoluyla hem çıktı büyümesini hem de sermaye birikimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuçlar ile Brezilya ekonomisinin kâr çekişli olduğu ileri sürülmektedir. **Teixeira, Missio ve Dathein (2022)**

çalışmalarında ise Brezilya'nın talep rejimini hem yapısal hem de toplamsal yaklaşımla tahmin etmişlerdir. Yapısal yaklaşımda gelir dağılımının toplam talep unsurları üzerinde etkisi tahmin edilirken, toplu yaklaşımda ise talep eğrisi ile bölüşüm eğrisi arasındaki döngüsel ilişki tahmin edilmektedir. Yapısal yaklaşıma göre, 2000-2015 yılları arasında yatırım üzerindeki olumsuz etkiden dolayı Brezilya'nın talep rejimi ücret çekişli elde edilirken, toplu yaklaşımda ise Brezilya'da zaman içinde karın sıkıştığı yani ücret payının artma eğilimi içinde olduğu bulgusu elde edilmiştir.

5.4 Yapısal Yaklaşım ve Toplu Yaklaşımın Karşılaştırılması

Blecker (2016) toplam talep rejiminin elde edilmesi ile ilgili yapılan çalışmaları yapısal ve toplu yaklaşım olarak ikiye ayırmış ve her iki yaklaşımında zayıf ya da güçlü yönleri üzerine karşılaştırmalar yapmıştır. Blecker (2016)'ya göre yapısal yaklaşımın önemli avantajlarından biri de toplam talebin her bir bileşeni üzerindeki etkinin işaretlerinin ve büyüklüklerinin belirlenmesidir. Böylece yerli talep ile net ihracatı içeren toplam talep arasında ayırım yapmak mümkün olabilmektedir. Yapısal yaklaşımda denklemin sağ tarafında kalan değişkenlerin birçoğunun içsel olması değişkenlerin birbirleriyle ya da hata terimiyle ilişkili olmasından dolayı denklemin sapmalı tahmin edilmesine neden olabilmektedir. Bu nedenden dolayı içsellik kontrol eden sistemlerin (3SLS veya GMM gibi) kullanılması gerekirken yapılan uygulamalarda OLS yöntemi kullanarak tek denklemlile tahmin yapılmaktadır (Blecker , 2016;8-9). Değişkenlerin içsel olması problemi elde edilen çalışmaların sonuçlarının da farklı olmasına neden olmaktadır. Örnek verecek olursak Kalecki sonrası dönemde yapılan ilk çalışmalardan Bowles ve Boyer(1995) ABD'nin yurt içi ve toplam talep rejimini ücret çekişli elde ederken aynı dönem çalışmalardan Gordon(1995) ABD ekonomisinin yurt içi ve genel rejiminin kâr çekişli olduğu sonucunu elde etmiştir. Benzer sonuç aynı ülkeleri kapsayan Hein ve Vogel(2008) çalışmasında da görülmekte ve ABD ekonomisinin (çalışmanın diğer ülkeleri Fransa, Almanya, Birleşik Krallık) hem yurt içi hem de genel rejiminin ücret çekişli olduğu bulgusu elde edilmiştir. Çalışmalarda meydana gelen farklılığın nedenleri Stockhammer(2017)'in da dikkat çektiği üzere farklı zaman periyotları, yapısal veriler, kontrol değişkenleri ile gecikmelerin kullanımı ve farklı tahmin teknikleri olabilmektedir. Bu nedenle ampirik çalışmaların nedensellikleri talep rejimlerinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Toplu yaklaşımda ise eşzamanlı yanlılık problemi VAR veya VEC yöntemlerini kullanarak veya diğer değişkenlerle ilişki olabilecek ücret payı için ayrı bir denklem tahmin ederek bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Toplu yaklaşımda ücret payının yerel talebe ve net

ihracatın dahil olduğu toplam talebe etkisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Buna karşın toplu yaklaşımda yapısal yaklaşımının gözden kaçırdığı etkileri gösterebilmektedir. Örneğin karlılıktaki bir artışın yatırımı teşvik etmesi ve çarpan yoluyla da tüketimi arttırması toplu yaklaşımda tahmin edilebilirken, yapısal yaklaşımla yatırım ve tüketim denklemlerini ayrı ayrı tahmin etmek bu etkiyi açıklamakta yetersiz kalacaktır. Toplam talep rejimleri ile ilgili literatürde yer alan birçok çalışma yapısal ve toplu yaklaşım adı altında gruplandırılmıştır. Bu bölümde açıklanan ampirik çalışmalar Tablo 4.1 'de özetlenmiştir.

Tablo 5.1 Yapısal ve Toplu Yaklaşım ile Talep Rejimlerini Belirleyen Çalışmalar

ÇALIŞMA	DÖNEM	VERİ	TAHMİN STRATEJİSİ	ÇALIŞMANIN BULGULARI
Bowles ve Boyer(1995)	1961-1987	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret çekişli</u> İngiltere-ABD <u>Kâr çekişli</u> Fransa-Almanya- Japonya
Gordon (1995)	1955-1984	Zaman Serisi Analizi (TS)	Toplu yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> ABD
Fernandez (2005)	1955-2004	Zaman Serisi Analizi (TS)	Toplu yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> ABD
Onaran Ve Stockhammer (2005)	1965-1997 1970-2000	Zaman Serisi Analizi (TS)	Toplu yaklaşım	<u>Ücret çekişli</u> Türkiye Güney Kore
Barbosa-Filho ve Taylor'ın (2006)	1948-2002	Zaman Serisi Analizi (TS)	Toplu yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> ABD
Naastepad ve Storm (2006-2007)	1960-2000	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret çekişli</u> Fransa-Almanya-İtalya-Hollanda-İspanya-İngiltere <u>Kâr çekişli</u> ABD-Japonya
Hein ve Vogel (2008)	1960-2005	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret çekişli</u> Fransa, Almanya, İngiltere-ABD <u>Kâr çekişli</u> Hollanda-Avustralya
Stockhammer ve Ederer (2008)	1960-2005	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret/Kâr çekişli</u> Avusturalya 1960'lı yıllarda Ücret Çekişli 2005'li yıllarda Kâr çekişli
Hein ve Vogel (2009)	1960-2005	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret çekişli</u> Fransa-Almanya
Stockhammer, Onaran ve Ederer (2009)	1962-2005	Panel Veri Analizi	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> EU 12 (Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya)
Diallo vd.(2011)	1973-2008	Zaman Serisi Analizi (TS)	Toplu yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> ABD
Onaran, Stockhammer ve Grafl (2011)	1960-2007	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> ABD ekonomisi finansal argümanların etkisiyle ılımlı yapıda ücret çekişli talep rejimine sahiptir.
Stockhammer ve Stehrer (2011)	1970-2007	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> Almanya-Finlandiya-Fransa-Lüksemburg, Hollanda-İsveç <u>Kâr çekişli</u> İngiltere-Avusturya.
Araújo ve Gala (2012)	2002-2008	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> Brezilya
Kinsella(2013)	1980-2011	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> İrlanda
Onaran ve Galanis (2013)	1960-2007 1970-2007	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> Almanya-Fransa-İtalya-İngiltere-ABD Japonya-Türkiye- Güney Kore <u>Kâr çekişli</u> Kanada-Avustralya-Arjantin-Meksika, Çin-Hindistan-Güney Afrika

Tablo 5.1-Devamı

ÇALIŞMA	DÖNEM	VERİ	TAHMİN STRATEJİSİ	ÇALIŞMANIN BULGULARI
Hartwig(2014)	1970-2011	Panel Veri Analizi	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> OECD bölgesi
Feijó, Câmara ve Cerqueira (2015)	1951-1989	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> Brezilya
Kiefer ve Rada (2015)	1971-2012	Panel Veri Analizi	Toplu yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> 13 OECD ülkesi (Avustralya-Kanada-Finlandiya-Fransa-Almanya-İrlanda-İtalya-Japonya-G.Kore-Hollanda-İsveç-İngiltere-ABD)
Yılmaz (2015)	1970-2006	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> Türkiye
Alarco (2016)	1950-2012	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> Arjantin-Brezilya-Kolombiya-Costa Rica-Ekvator-El Salvador-Meksika-Paraguay-Peru-Uruguay-Venezuela <u>Kâr çekişli</u> Bolivya-Honduras-Nikaragua-Panama-Şili
Carvalho ve Rezai (2016)	1967-2010	Zaman Serisi Analizi (TS)	Toplu yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> ABD
Onaran ve Obst (2016)	1960-2013	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> İngiltere-Almanya-Fransa-İtalya, İspanya-Yunanistan-Portekiz-İsveç-Finlandiya-Hollanda-Lüksemburg <u>Kâr çekişli</u> Avustralya-İrlanda-Danimarka-Belçika
Jetin ve Kurt'un (2016)	1970-2011	Zaman Serisi Analizi (TS)	Yapısal yaklaşım	<u>Kâr çekişli</u> Tayland
Stockhammer and Wildauer(2016)	1980-2013	Panel Veri Analizi	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> OECD bölgesi(Avusturya, Avustralya, Belçika, Kanada, İsviçre, Almanya, Danimarka, İspanya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, İsveç, İngiltere ve ABD)
Oliveira ve Souza (2017)	1995-2014	Panel Veri Analizi	Yapısal yaklaşım	<u>Ücret Çekişli</u> Gelişmiş ülkeler (Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD. <u>Kâr çekişli</u> Gelişmekte olan ülkeler (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Jamaika, Meksika, Panama, Peru, Uruguay, Venezuela, Trinidad ve Tobago, Çin, Hindistan, Endonezya, İran, Filipinler, Kore Cumhuriyeti, Singapur, Güney Afrika, Tayland, Tunus, Türkiye.

Tablo 5.1-Devamı

ÇALIŞMA	DÖNEM	VERİ	TAHMİN STRATEJİSİ	ÇALIŞMANIN BULGULARI
Caltandey ve Vernengo(2017)	1960-2012	Zaman Serisi Analizi (TS)	Toplu yaklaşım	Ücret çekişli Belçika-Danimarka-Yunanistan-İspanya-Fransa-İtalya-Hollanda-Avusturya-Portekiz-Finlandiya-İsveç-İngiltere-Norveç-ABD-Japonya
De Jesus vd. (2018)	1970-2008	Zaman Serisi Analizi(TS)	Toplu Yaklaşım	Kâr çekişli Brezilya
Stockhammer, Rabinovich ve Reddy (2018)	1855-2010	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım	Ücret Çekişli Almanya-İngiltere-ABD (yurt içi talep rejimi)
Oyvat, Öztunalı ve Elgin (2018)	1960-2011 (Her ülkeye göre farklılık göstermektedir)	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım	Ücret Çekişli Arjantin-Avusturya-Belçika-Çin-Ekvator-Hongkong-İzlanda-İran-İtalya-Japonya-Ürdün-Hollanda-Norveç-G.Afrika-G.Kore-İspanya-İsveç-Suriye-Türkiye-İngiltere-ABD Kâr çekişli Avustralya-Kanada-Şili-Kolombiya-Danimarka-Mısır-Finlandiya-Yunanistan-Hindistan-Endonezya-İrlanda-Kenya-Lüksemburg-Malezya-Malta-Meksika-Pakistan-Singapur- Uruguay-Venezuela
Álvarez, Uxo ve Febrero(2019)	1995-2017	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım	Ücret çekişli İspanya
Bölükoğlu (2019)	1998-2019	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım	Ücret çekişli Türkiye
Mutlugün (2019)	1970-2006	Zaman Serisi Analizi(TS)	Toplu Yaklaşım	Ücret çekişli Türkiye
Tomio (2020)	1956-2008	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım	Ücret çekişli Brezilya
Liu (2021)	1978-2017	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım	Ücret çekişli Çin (iç bölge) Kâr çekişli Çin (doğu kesimi)
Onaran, Oyvat ve Fotopoulou (2022)	1970-2015	Zaman Serisi Analizi(TS)	Toplu Yaklaşım	Ücret çekişli İngiltere
Teixeira, Missio ve Dathein (2022)	2000-2015	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım Toplu Yaklaşım	Ücret Çekişli Brezilya Kâr çekişli Brezilya
Ü.Tunca ve Işık (2023)	1988-2019	Zaman Serisi Analizi(TS)	Yapısal Yaklaşım	Ücret Çekişli Türkiye Ara Talep Rejim Brezilya

5.4 Verimlilik Etkilerini Analiz Eden Çalışmalar

Gelir dağılımının toplam talep yönünden etkileri olabileceği gibi arz yönünden de etkileri olabilmektedir. Arz tarafı ücret payındaki veya reel ücretlerdeki artışın verimlilik artışını nasıl etkileyeceği ile ilgilenmektedir. Buradan hareketle ücretler arttığı zaman firmalar kâr payının düşeceği endişesi ile yatırım yapıyorsa ücret artışlarının verimlilik üzerinde olumlu etkisinden bahsetmek mümkündür. Ücretlerdeki artış firmalar sermaye yatırımlarını arttırdığı gibi işçilerinde üretim sürecine katkısını arttırmaktadır. Ana akım iktisatta bu durum etkin ücret hipotezi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca literatüre verimlilik rejiminin ücret çekişli mi ya da kâr çekişli mi olduğunu tahmin eden Setterfield ve Cornwall (2002) ve Naastepad ve Storm (2010) gibi çalışmalar da eklenmiştir. Bu çalışmaların temeli **Kaldor-Verdoorn** yasasına dayanmaktadır. Buna göre **Kaldor-Verdoorn** yasası GSYİH'nın büyüme oranları ile işgücü verimliliği arasındaki pozitif ilişki olarak tanımlanmaktadır. Léon-Ledesma ve Thirwall(2002) ile Dray ve Thirwall (2011) çalışmalarına göre Verdoorn etki talebe dayalı büyümenin arz bileşenleri üzerinde etkili olabilmektedir. Storm ve Naastepad (2013) çalışmasına göre ekonomik büyümenin emek verimliliği üzerinde etkisi olabileceği gibi emek verimliliğinin de ekonomik büyüme üzerinde etkisi olabilmektedir. Dolayısıyla verimlilik artışının ekonomik büyümeye doğru geri besleme etkisi olduğunda kâr çekişli ekonomileri ücret çekişli durumuna getirebilmektedir. Bu durum ücretlerin emek verimliliği üzerine etkisi arttıkça ve verimliliğin de toplam talep üzerindeki pozitif etkisi ücretlerin toplam talep üzerindeki negatif etkisi aştığı sürece gerçekleşmektedir (Hein ve Tarassow, 2010;737:9).

Cornwall ve Cornwall (2002) çalışması 16 OECD ülkesi için 1969-1989 yılları arasında Kaldor-Verdoorn etkisini test etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre ABD ülkesi ile olan verimlilik açığına göre diğer ülkelerin verimliliklerinin belirlendiği elde edilmiştir. Ayrıca verimlilik artışı tüketim, yatırım, işsizlik oranı ve kişi başına gelire bağlı olarak değişmektedir. **Marquetti (2004)** çalışması ise Cornwall ve Cornwall (2002) çalışmasından farklı olarak Marx-Hicks etkisini araştırmaktadır. Buna göre ABD ülkesinde reel ücret ve emek verimliliği arasında uzun dönemli bir ilişki elde edilmiştir. Granger nedensellik testine göre reel ücretlerin emek verimliliği üzerinde anlamlı bir ilişki elde edilirken, emek verimliliğinin reel ücret artışı üzerinde etkisi bulunamamıştır. **Naastepad (2006)** çalışması 1960-2000 yılları arasında Hollanda için talep ve verimlilik rejimini birleştiren genel bir keynesyen modeli kullanarak verimlilik artışı, yatırım, tasarruf ve ihracatın belirleyicileri tahmin edilmiştir. Bu tahminlere göre ekonomik büyümenin reel ücret artışlarına duyarsız olduğu elde edilmiş olup Hollanda ekonomisinin durgunluk içerisinde olduğu ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, reel ücret artışının toplam talep artışı üzerinde etkisi olmamasına rağmen reel ücretlerin Hollanda'daki

işgücü üretkenliği artışı üzerindeki etkisi %0.52 olduğu elde edilmiştir. **Storm ve Naastepad (2009)**, 1984-2004 yılları arasında 20 OECD ülkesindeki işgücü piyasası kurumlarını araştırmıştır. Endüstriyel ilişkiler sisteminin uzun vadeli işgücü verimliliği artışını desteklediği bulgusunu elde etmişlerdir. **Vergeer ve Kleinknecht(2010)** çalışması da Storm ve Naastepad (2009),çalışmasına benzer şekilde 1960-2004 yılları arasında 19 OECD ülkesi için panel veri analizi yapmışlardır. Buna göre reel ücretlerdeki %1 artışın işgücü verimliliği üzerinde %0.31-%0.39 oranında arttığı sonucunu elde etmişlerdir. Hem Storm ve Naastepad (2009) hem de Vergeer ve Kleinknecht (2010) çalışmalarında reel ücret artışlarının iş gücü verimliliğini üzerindeki etkisini güçlü bulmuştur.

Hein ve Tarassow (2010) 6 OECD ülkesi (Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya, İngiltere ve ABD) için gelir dağılımı ile verimlilik artışı arasındaki ilişkiyi 1960–2007 dönemi için zaman serisi analizi aracılığıyla analiz etmektedir. 1960-2007 döneminde GSYİH büyümesinin verimlilik artışı üzerinde olumlu etkisi olduğu için 6 OECD ülkesinde Verdoorn yasasının geçerli olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca kâr payının verimlilik artışı üzerindeki etkisi İngiltere ve ABD için tüm dönemlerde; Avusturya, Almanya ve Hollanda için 1980-2007 dönemleri arasında bulunmuştur. Ancak Fransa için istatistiksel olarak anlamlı sonuç elde edilememiştir. Verimlilik denkleminde kâr payı yerine ücret değişkenini koyduklarında ise bütün ülkelerde Marx-Hicks etkisi olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Kısaca ücret çekişli talep rejimine sahip Almanya, İngiltere ve ABD’de kâr payının verimlilik artışı üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucu elde edilmiş olup bu ekonomilerde kâr paylarının arttırılmasının daraltıcı etkilere neden olacağı ileri sürülmektedir. Ayrıca kâr payının verimlilik üzerinde etkisi olmayan ücret çekişli Fransa ‘da ise kâr payındaki artışın toplam talebi olumsuz etkilemesi (Verdoorn etkisi) sonucu verimlilik artışında olumsuz etkileceği sonucu elde edilmiştir. **Kurt (2020)’un** çalışmasında Hein ve Tarassow(2010) modelini kullanarak Türkiye ekonomisinde fonksiyonel gelir dağılımı, kapasite kullanımı, sermaye birikimi ve verimlilik arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmanın nihai sonucuna göre kâr paylarındaki %1 lik artışın kapasite kullanımı ve sermaye birikimi üzerindeki etkisi negatif elde edilmiş olup 1988-2017 yılları arasında Türkiye’nin talep rejimi ücret çekişli olduğu ileri sürülmektedir.. Bu sonuca ek olarak güçlü verimlilik artışı etkisinden dolayı genel rejimin istikrarsız olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bölümde açıklanan ampirik çalışmalar tablo 4.2 ‘de özetlenmiştir.

Tablo 5.2: Verimlilik etkisini Test eden Çalışmalar

Çalışma	Ülkeler	Dönem	Veri	Bulgular
Cornwall ve Cornwall (2002)	16 OECD ülkesi	1969-1989	Zaman Serisi Analizi (TS)	ABD ülkesi ile olan verimlilik açığına göre diğer ülkelerin verimliliklerinin belirlendiği elde edilmiştir. Ayrıca verimlilik artışı tüketim, yatırım, işsizlik oranı ve kişi başına gelire bağlı olarak değişmektedir.
Marquetti (2004)	ABD	1869-1999	Zaman Serisi Analizi (TS)	ABD ülkesinde reel ücret ve emek verimliliği arasında uzun dönemli bir ilişki elde edilmiştir. Granger nedensellik testine göre reel ücretlerin emek verimliliğini arttırdığı bulgusu elde edilmiştir.
Naastepad (2006)	Hollanda	1960-2000	Zaman Serisi Analizi (TS)	Ekonomik büyümenin reel ücret artışlarına duyarsız olduğu elde edilmiş olup Hollanda ekonomisinin durgunluk içerisinde olduğu ileri sürülmektedir. Reel ücret artışının toplam talep artışı üzerinde etkisi olmamasına rağmen reel ücretlerdeki %1 artışın işgücü verimliliği üzerindeki etkisinin %0.52 olduğu elde edilmiştir.
Storm ve Naastepad (2009)	20 OECD ülkesi	1984-2004	Panel Veri Analizi	Endüstriyel ilişkiler sisteminin uzun vadeli işgücü verimliliği artışını desteklediği bulgusunu elde etmişlerdir.
Hein ve Tarassow (2010)	6 OECD ülkesi	1960-2007	Zaman Serisi Analizi (TS)	1960-2007 döneminde GSYİH büyümesinin verimlilik artışı üzerinde olumlu etkisi olduğu için 6 OECD ülkesinde Verdoorn yasasının geçerli olduğu ileri sürülmektedir.
Vergeer ve Kleinknecht(2010)	19 OECD ülkesi	1960-2004	Panel Veri Analizi	Elde edilen sonuçlara göre reel ücretlerdeki %1 artışın işgücü verimliliği üzerinde %0.31-%0.39 oranında arttırmaktadır.
Kurt (2020)	Türkiye	1988-2017	Zaman Serisi Analizi (TS)	Hein ve Tarassow(2010) modelini tahmin eden Kurt(2020) çalışması Türkiye için kâr payındaki artışın kapasite kullanım oranı ve sermaye birikimi oranını azalttığı bulgusu elde edilmiş olup Türkiye'nin talep rejiminin ücret çekişli olduğu ileri sürülmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

BHADURİ VE MARGLİN (1990) MODELİ ÇERÇEVESİNDE TALEP VE VERİMLİLİK REJİMLERİ

6.1. Ampirik Motivasyon

Bu çalışma gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisini hem talep tarafını hem de verimlilik tarafını temsil eden modellerle tahmin etmektedir. Her iki model de Bhaduri ve Marglin (1990) modeline dayanmaktadır. Gelir dağılımının talep yönünden incelenmesi hususunda toplam talep unsurlarının (tüketim, yatırım, net ihracat) üzerindeki etkileri tahmin edilirken, verimlilik yönünden incelenmesinde kâr payındaki artışın kapasite kullanım oranı ve sermaye birikim oranı üzerindeki etkileri tahmin edilmektedir. Bu bağlamda her iki model ve sonuçların karşılaştırılması amacıyla çalışmanın ilk kısmı talep rejimi ikinci kısmı ise verimlilik rejimi başlıkları ile ikiye ayrılmıştır.

Çalışmamız Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD ülkeleri için 1980-2019⁹ yılları arasında talep ve verimlilik rejimlerinin tahmin sonuçlarını içermektedir. Her iki yaklaşımda (talep ve verimlilik rejimleri) Bhaduri ve Marglin(1990) modeli çerçevesinde gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisi tahmin edilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında talep rejimleri adı altında kâr payının toplam talep unsurları üzerindeki net etkisi tahmin edilmiştir. Analizin ilgili aşamaları Stockhammer vd.(2009) ve Onaran ve Galanis(2013) çalışmalarındaki adımlar takip edilerek yapılmıştır. Her bir ülke için tüketim, yatırım, ihracat fiyatı, fiyat deflatörü, ihracat ve ithalat denklemleri tahmin edilmekte ve bu denklemlerden elde edilen katsayılarla toplam talebin kâr payına olan marjinal esnekliği hesaplanmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında verimlilik rejimleri adı altında kâr payının kapasite kullanım oranı ve sermaye birikim oranı üzerindeki etkisi tahmin edilmiştir. Analizin ilgili aşamaları Hein ve Vogel (2008) çalışmasına verimlilik artışını entegre eden Hein ve Tarassow(2010) çalışması takip edilerek yapılmaktadır. Her ülke için tasarruf oranı, sermaye birikim oranı, net ihracat oranı, verimlilik artışı ve döviz kuru denklemleri tahmin edilmekte ve her bir denklemden elde edilen katsayılarla kapasite kullanım oranı ve sermaye birikim oranının kâr payına olan esneklikleri hesaplanmıştır. Bu esnekliklerin katsayılarına göre her ülkenin verimlilik rejimi ücret- kâr -ara talep rejimi olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca verimlilik artışı

⁹ Türkiye (1988-2019), Brezilya (1988-2019), Güney Afrika(1988-2019), Kolombiya(1988-2019), Yunanistan(1985-2019), Almanya(1980-2019), Fransa(1980-2019), İtalya(1980-2019), İngiltere(1985-2019), ABD (1985-2019).

denkleminin tahmininden elde edilen katsayılarla kâr payının verimlilik üzerindeki etkisi hesaplanmış ve ülkelerin talep rejimlerinin yanı sıra genel rejimleri de yorumlanmıştır.

Literatürde birçok çalışma gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin talep rejimlerini ya toplam talep unsurları ya da verimlilik artışının etkileri üzerinden araştırmaktadır. Aynı ülke için yapılan çalışmalarda talep ve verimlilik rejimlerinden farklı sonuçlar elde edilmekte ancak bu farklılığın teknik anlamda sunumu yapılmamaktadır. Çalışmamız aynı ülkeler için talep rejimlerini hem toplam talep unsurları hem de verimlilik artışının etkilerini araştırarak literatürdeki bu boşluğu doldurması açısından önem arz etmektedir. Böylece bu çalışma aynı ülkelerin talep rejimlerinin talep ve verimlilik etkilerini karşılaştırmakta ve her iki yaklaşımla elde edilen talep rejimlerinin farklılaşmasındaki nedenleri de sunmaktadır.

Çalışmamızda talep ve verimlilik rejimlerini temsil eden denklemler ARDL ve A-ARDL yöntemi ile tahmin edilmektedir. Doğru tahmin sonuçlarını elde etmek amacıyla serilerin durağanlık durumları üç ayrı birim kök testi ile yapılmaktadır. Bunlardan ilki literatürde de sıklıkla kullanılan ADF birim kök testidir. Ancak tek başına ADF birim kök testi serilerin kırılmalarını göz ardı ettiği için durağanlık durumları hakkında yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Bu amaçla serilerin kırılmaları da dikkate alınarak Zivot ve Andrews(1992) tek kırılmalı ve Fourier-ADF yumuşak kırılmalı birim kök testleri de çalışmamızda yapılmaktadır. Serilerin durağanlık durumlarını doğru tercih etmek ARDL ve A-ARDL yöntemlerinin doğru tercih edilmesine neden olmakta ve sonuç olarak elde edilen katsayıların güvenli bir şekilde yorumlanmasını sağlamaktadır. A-ARDL yöntemi bağımlı değişkenin düzeyde durağan olduğu durumlarda ARDL yönteminde ortaya çıkabilecek dejenere durumları ayrı bir F-sınır testinden geçirerek daha güvenli sonuçlar elde etmemize imkan vermektedir. Son olarak da çalışmamızda ARDL ve A-ARDL yöntemi ile tahmin edilen modellerin güvenilirliği ve sağlamlığını ölçmek için tanı testleri yapılmaktadır (serisel korelasyon, değişen varyans, spesifikasyon, normallik, CUSUM grafikleri).

Bu bölümde ilk olarak çalışmamızda kullanılan ekonometrik yöntemler açıklanmaktadır. İkinci kısımda ise ampirik analizde kullanılan ülkelere ait veri seti ve değişkenlerin nasıl elde edildikleri, her iki yaklaşım için de referans nitelikte gördüğümüz değişkenlerin yıllar itibarıyla değişimlerinin grafiksel olarak gösterimleri yer almaktadır. Üçüncü kısım ise ampirik stratejimizden ilki olan talep rejimi adı altında kâr payının toplam talep unsurları üzerindeki etkisi ve ardından bu modele ait denklemlerin ekonometrik tahmin ve yorumları, ikinci olarak da verimliliğin dahil edildiği verimlilik rejimi altında talep rejimlerinin nasıl belirlendiği ve modele ait denklemlerin ekonometrik tahmin ve yorumlarına

yer verilmiştir. Son olarak da talep ve verimlilik rejimlerinden elde edilen sonuçlar karşılaştırılmış ve talep rejimleri yorumlanmıştır.

6.2. Ekonometrik yöntem

6.2.1 ARDL Eş Bütünleşme Yaklaşımı

Zaman serisi analizini dayanan ampirik literatürde değişkenler arasındaki ilişkilerin varlığının test edilmesine büyük önem verilmektedir. Bu analizlerin temeli ise eş bütünleşme tekniklerinin kullanımına bağlı olunması ve değişkenlerin birinci dereceden entegre olmasına dayanmaktadır (Granger ve Johansen yaklaşımı vs.) Pesaran, Shin ve Smith(PSS)(2001) ise temel regresörlerin tamamen $I(0)$, tamamen $I(1)$ veya karşılıklı eş bütünleşik olup olmadığına bakılmaksızın uygulanabilen düzeylerdeki değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını test etmek için yeni bir yaklaşım önermektedir. Bu yaklaşımın altında yatan istatistik, koşullu sınırsız denge düzeltme modelinde (ECM) söz konusu değişkenlerin gecikmeli seviyelerinin önemini test etmek için kullanılan genelleştirilmiş *Dicky-Fuller* tipi regresyondaki tanınmış Wald veya F istatistiğidir. Pesaran, Shin ve Smith(PSS)(2001) çalışmasında koşullu hata düzeltme modeli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta y_t = c_0 + c_1 t + \pi_{yy} y_{t-1} + \pi_{yx} x_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta z_{t-i} + \omega' \Delta x_t + u_t \quad (6.1)$$

$$c_0 = -(\pi_{yy}, \pi_{yx})\mu + [\gamma_{yx} + (\pi_{yy}, \pi_{yx})]\gamma, c_1 = -(\pi_{yy}, \pi_{yx})\gamma \quad (6.2)$$

6.2 denklemdet = 1,2,3 ... olarak tanımlanmaktadır c_0 sabit terimi, c_1 doğrusal trend katsayısı, π_{yy} bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayısını, π_{yx} bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayısını ve u_t ise hata terimini göstermektedir. PSS(2001) çalışmasında denklem 6.1'de yer alan sabit ve trend terimlerinin denkleme ekleyerek ya da denklemden çıkararak beş farklı model önermiştir.

Durum1 (sabit ve trendsiz model): $c_0 = 0$ ve $c_1 = 0$ olduğunda hata düzeltme modeli (ECM):

$$\Delta y_t = \pi_{yy} y_{t-1} + \pi_{yx} x_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta z_{t-i} + \omega' \Delta x_t + u_t$$

$$H_0 = \pi_{yy} = \pi_{yx\ x} = 0$$

(5.3)

Durum 2 (kısıtlı sabitli ve trendsiz model): $c_0 = -(\pi_{yy}, \pi_{yx\ x})\mu$ ve $c_1 = 0$ olduğunda ECM

$$\Delta y_t = \pi_{yy}(y_{t-1} - \mu_y) + \pi_{yx\ x}(x_{t-1} - \mu_x) + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta z_{t-i} + \omega' \Delta x_t + u_t$$

$$H_0 = c_0 = \pi_{yy} = \pi_{yx\ x} = 0$$

(5.4)

Durum 3 (kısıtsız sabitli ve trendsiz model): $c_0 \neq 0$ ve $c_1 = 0$ olduğunda ECM:

$$\Delta y_t = c_0 + \pi_{yy}y_{t-1} + \pi_{yx\ x}x_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta z_{t-i} + \omega' \Delta x_t + u_t$$

$$H_0 = \pi_{yy} = \pi_{yx\ x} = 0$$

(5.5)

Durum 4 (kısıtsız sabitli ve kısıtlı trendli model): $c_0 \neq 0$ ve $c_1 = -(\pi_{yy}, \pi_{yx\ x})\gamma$ olduğunda ECM:

$$\Delta y_t = c_0 + \pi_{yy}(y_{t-1} - \gamma_y t) + \pi_{yx\ x}(x_{t-1} - \gamma_x t) + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta z_{t-i} + \omega' \Delta x_t + u_t$$

$$H_0 = c_1 = \pi_{yy} = \pi_{yx\ x} = 0$$

(5.6)

Durum 5 (kısıtsız sabitli ve kısıtsız trendli model): $c_0 \neq 0$, $c_1 \neq 0$ ve $c_1 = -(\pi_{yy}, \pi_{yx\ x})\gamma$ trend kısıtlaması göz ardı edildiğinde ECM şu şekildedir:

$$\Delta y_t = c_0 + c_1 t + \pi_{yy}y_{t-1} + \pi_{yx\ x}x_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta z_{t-i} + \omega' \Delta x_t + u_t$$

$$H_0 = \pi_{yy} = \pi_{yx\ x} = 0$$

(5.7)

Pesaran, Shin ve Smith(PSS)(2001) çalışmalarında yukarıdaki modellerde de yer alan bağımlı değişken y_t ve bağımsız değişken x_t 'nin arasındaki ilişkinin varlığını test etmek için yokluk ve alternatif hipotezler oluşturmuştur. Yokluk hipotezlerinin sınanması ise F sınır testi ile yapılmaktadır. Buna göre model tahminlerinden elde edilen F test istatistiği alt sınır kritik değeri $I(0)$ 'dan küçükse yokluk hipotezi kabul edilmekte ve y_t ile x_t arasındaki ilişki sıfır elde edilmektedir. Yani seriler arasında eş bütünleşmenin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Eğer F test istatistiği üst ve alt kritik değerler arasında kalırsa eş bütünleşme kararı sonuçsuz kalacaktır. Son olarak F test istatistiği üst sınır kritik değerinden büyükse yokluk hipotezi reddedilmekte ve seriler arasında eş bütünleşmenin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Pesaran v.d, 2001:299).

Kısıtsız modeller için F sınır testinin kritik değerlerden büyük olması eş bütünleşmenin varlığı için yeterli değildir bunun yanında t sınır testine de bakılması gerekmektedir. F-sınır testine göre denklem (6.3)'de yer alan yokluk hipotezi $H_0 = \pi_{yy} = \pi_{yx} = 0$ test edildikten sonra durum 1, durum 3 ve durum 5 için üç alternatif senaryonun t testi ile test edilmesi gerekmektedir. Bu durumların alternatif hipotezleri $\pi_{yy} = 0$ ve $\pi_{yx} \neq 0$; $\pi_{yy} \neq 0$ ve $\pi_{yx} = 0$ veya $\pi_{yy} \neq 0$ ve $\pi_{yx} \neq 0$ gibi olabilmektedir. Yani alternatif hipotezde y_t ve x_t arasındaki dejenere düzeyli ilişkilerin olasılığı test edilmektedir. PSS(2001) çalışmasında y_t ve x_t arasında düzeylibir ilişkinin varlığını test etmek için şu prosedürleri önermektedir: Birincisi eğer yokluk hipotezi H_0 reddedilmiyorsa ilerlemeye hiç gerek yoktur. İkincisi eğer yokluk hipotezi H_0 reddediliyorsa $H_0^{\pi_{yy}}: \pi_{yy} = 0$ hipotezinin t-istatistiği ile test edilmesi gerekmektedir. Eğer bu hipotez de $H_0^{\pi_{yy}}: \pi_{yy} = 0$ reddedildiğinde $\pi_{yxx} \neq 0$ koşulunda y_t ve x_t arasında düzeylibir ilişkinin varlığı kabul edilmektedir. Aksi halde $H_0^{\pi_{yy}}: \pi_{yy} = 0$ reddedilir ancak $\pi_{yxx} = 0$ olması durumunda eş bütünleşmenin dejenere olduğunu ileri sürmektedir (Pesaran v.d, 2001:304).

6.2.2. Genişletilmiş ARDL (A-ARDL)

Bir önceki başlıkta Pesaran vd. (2001), otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) sınır testi adı verilen bir eşbütünleşme testi anlatılmıştır. Pesaran ve diğ. (2001) çalışmasında anlatılan ARDL yaklaşımındaki en büyük kısıt test edilen değişkenlerin durağan olmaması ve tüm değişkenlerin aynı derecede entegre olmasıdır. Sam vd.(2019) çalışması ise değişkenin durağanlık ve aynı dereceden durağan olması kısıtını kaldırarak Genişletilmiş ARDL yöntemini önermektedir. Böylece eş bütünleşme bulgusunu engelleyecek şekilde değişkenleri durağan forma dönüştürebilmektedir.

Pesaran vd. (2001) eş bütünleşme için tüm gecikmeli düzey değişkenleri

üzerinde genel F testi ve bağımlı değişkenin gecikmeli düzeyi üzerinde t testi olmak üzere 2 test önermişlerdir. Ancak bağımlı değişken I(1) koşuluyla bu testlerin dejenere olasılığı ortadan kalkmakta ve geçerli bir sonuca ulaşılmaktadır. Pesaran vd. (2001)'a göre dejenere durum eş bütünleşmenin olmadığı anlamına gelmektedir. Dejenere durumlar, hata düzeltme terimindeki bağımlı değişkenin gecikmeli seviyesinin veya bağımsız değişkenin gecikmeli seviyesinin önemsiz bulunması durumunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre gecikmeli bağımlı değişkenin anlamlı ($\pi_{yy} \neq 0$) ve gecikmeli bağımsız değişkenlerin anlamsız olduğu ($\pi_{yxx} = 0$) **dejenere -1** ve gecikmeli bağımsız değişkenlerin anlamlı ($\pi_{yxx} \neq 0$) ve gecikmeli bağımlı değişkenin anlamsız ($\pi_{yy} = 0$) olduğu **dejenere-2** olmak üzere iki dejenere durum bulunmaktadır.

ARDL yaklaşımda F testi değişkenlerin gecikmeli seviyelerinin birlikte anlamlı olduğunu öneren bir sınır testidir. F – testinin anlamlı olması yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli seviyesi ya da yalnızca bağımsız değişkenin gecikmeli seviyesi sayesinde. Bu nedenle ARDL yaklaşımı gecikmeli bağımlı değişkenin dejenere çıktığı durumlarda dejenere durumunu dışlamak için ya t-testine ihtiyaç duymakta ya da bağımlı değişkenin I(1) olması gerekmektedir. Sam vd (2018) çalışmasında bağımlı değişkenin I(1) olduğunu varsaymak yerine bağımsız değişkenin gecikmeli seviyelerinin anlamlılığını test etmek için ek bir test uygulamaktadır. Bu testin pozitif yanı dejenere durumu yok etmek için bağımlı değişkenin I(1) olması zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır.

Sam vd. (2018) önerdikleri yeni testle birlikte Pesaran vd. (2001) çalışmasındaki iki testi kullanarak A-ARDL yöntemini uygulamışlardır. Buna göre her üç testin de (gecikmeli düzey değişkenleri üzerinde genel F testi, bağımlı değişkenin gecikmeli düzeyi üzerinde t testi ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli düzeyleri üzerinde F testi) anlamlı olduğu bulunursa, eş bütünleşmenin olduğu sonucuna varılmaktadır.¹⁰ Gecikmeli bağımlı değişkene ilişkin genel F testi ve t testi anlamlı bulunurken gecikmeli bağımsız değişkenlere ilişkin test anlamlı değilse, dejenere gecikmeli bağımsız değişken durumu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir olasılık ise genel F testi ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli düzeyine ilişkin testin anlamlı bulunması ancak bağımlı değişkenin gecikmeli düzeyine ilişkin t testi için anlamlı bulunmamasıdır. Bu durumda da, dejenere gecikmeli bağımlı değişken durumu ortaya çıkmaktadır. Her iki dejenere durum eş bütünleşmenin olmadığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle geçerli eş bütünleşme sonucuna varmak için her üç testin de uygulanması gerekmektedir.

¹⁰ Genel F-testi için kritik değerler Narayan(2005), gecikmeli bağımlı değişken uygulanan t-testi Pesaran vd.(2001) ve gecikmeli bağımsız değişken için uygulanan F-testi Sam vd.(2019) çalışmasından elde edilmektedir.

6.3. Veri Seti ve Değişkenler

Çalışma talep ve verimlilik rejimlerini temel alan iki ayrı modeli kapsamaktadır. Çalışmada örneklem olarak bazı gelişmekte olan ülkeler ile bazı gelişmiş ülkelerin verileri kullanılmıştır. Verilerin elde edilebilir olması hem ülke seçiminde hem de yılların belirlenmesinde önemli bir kısıt oluşturmıştır. Özellikle zaman serisi analizlerinde tahminlerin daha güvenilir sonuçlar vermesi için serilerin en az otuz yılı kapsamına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda ülkelerin belirlenmesinde en önemli kısıtlayıcı değişken kapasite kullanım oranı olmuştur ve en az otuz yılı içeren kapasite kullanım oranı serilerine sahip ülkeler örnekleme dahil edilmiştir. Bu ülkeler belirlenirken gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımına dikkat edilmiş olup Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika seçilmiştir. Özellikle yapısal yaklaşım ile ilgili literatürde yer alan birçok çalışmada gelişmiş ülkelere Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika'nın yer aldığı gözlemlenmiştir (Bowles ve Boyer, 1995:Naastepad ve Storm, 2006:Hein ve Vogel, 2008:Onaran ve Galanis,2013:).

Her ülke için oluşturulan veri setinin kapsadığı yıllar kapasite kullanım oranının elde edilmesine göre değişkenlik göstermektedir. Ancak dönem olarak 1980'li yıllara denk gelinmesine dikkat edilmiş olup bütün ülkeler için 2019 yılı ile sonlandırılmıştır. Özellikle 1980 ve sonraki dönemlerin analize dâhil edilmesinin nedeni, 1980 sonrası uygulanan reel ücreti baskılamaya yönelik Neo-liberal politikaların varlığı yanında bu dönemde finansallaşmanın artmış olması ve uluslararası sermaye hareketlerinin hız kazanmış olmasıdır. Çalışmanın bir diğer kısıtı ise, verimlilik rejiminde kullanılan değişkenlerin *Penn World Table (PWT)* veri setinden elde edilmesi ve bu veri setinin 2019 yılına kadar olmasıdır. Bu kısıtlar dikkate alındığında Türkiye 1988-2019, Brezilya 1988-2019, Güney Afrika 1988-2019, Kolombiya 1988-2019, Yunanistan 1985-2019, Almanya 1980-2019, Fransa 1980-2019, İtalya 1980-2019, İngiltere 1985-2019 ve ABD 1985-2019 yıllarını kapsamaktadır.

Çalışmada talep rejimlerinin tahmin edildiği denklemlerde tüketim (C), ücret ödemeleri (W), kâr ödemeleri (R), yatırım(I), milli gelir(Y), kâr payı(π), fiyat deflatörü (p), ihracat fiyat deflatörü (p_x), ithalat fiyat deflatörü (p_m), birim emek maliyeti(ulc), ihracat(X), ithalat(M), ihracat fiyat deflatörünün ithalat fiyat deflatörüne oranı (p_x/p_m), fiyat deflatörünün ithalat fiyat deflatörüne oranı(p/p_m), dünya geliri (y_{rw}) ve reel döviz kuru (reer) değişkenleri kullanılmıştır. Verimlilik rejimlerinin tahmin edildiği denklemlerde ise kâr payı(π), tasarruf oranı(s), sermaye birikim oranı(g), kapasite kullanım oranı(u), üretkenlik(y), net ihracat oranı(b), reel döviz kuru(reer), dünya ithalatı(m_{row}) değişkenleri kullanılmıştır.

Kâr payı değişkeni hem her iki modelin (talep ve verimlilik rejimi modelleri) ortak

değişkeni olması hem de talep rejiminin belirlenmesinde rol oynaması nedeniyle önemli bir değişkendir. Bu sebeple her iki rejim için de ülkeler bazında aynı veri seti kullanılmıştır. Kâr payı değişkeni ücret payının 1’den çıkartılmasıyla elde edilmiştir.

Talep rejimi modelinde kullanılan tüketim(C), yatırım(I), ihracat(X), ithalat(M), milli gelir(Y), dünya geliri (Y_{rw}) ücret ödemeleri(W) ve kâr ödemeleri (R) değişkenlerine ait veriler cari fiyat olarak veri sitesinden elde edildikten sonra fiyat deflatörü ile reel terimlere dönüştürülüp ve ardından dolar kuruna endekslenmiştir. Dolar para birimi ile elde edilen reel değerler logaritmik forma dönüştürülmüştür. GDP deflatörü Güney Afrika, Kolombiya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD ülkeleri için *World Development Indicators(WDI)* ve Türkiye, Brezilya, Almanya ve Yunanistan için *AMECO* veri sitesinden elde edilmiştir. İthalat fiyat ve ihracat fiyat değişkenleri de aşağıda gösterildiği gibi ihracat ve ithalata ait nominal ve reel değerler oranlanarak hesaplanmıştır.

$$\text{ihracat, fiyat deflatör: } \frac{\text{nominal ihracat}}{\text{reel ihracat}} * 100 \quad (6.8)$$

$$\text{ithalat, fiyat deflatör: } \frac{\text{nominal ithalat}}{\text{reel ithalat}} * 100 \quad (6.9)$$

Verimlilik rejimi modelinde kullanılan değişkenlerden REER (reel döviz kuru), verimlilik artışı(y) ve M_{row} değişkenleri logaritmik olarak elde edilirken, diğer değişkenler ise (s, h, u, b, g) yüzde olarak (%) elde edilmiştir. Kapasite kullanım oranı(u) değişkeni OECD.stats veri sitesinden elde edilmiş olup, çeyrek ve aylık olan veriler yıllık olarak dönüştürülmüştür. Çalışmada kullanılan değişkenlerin nasıl tanımlandığı ve hangi kaynaklardan elde edildiği EK Tablo A ve B’de detaylı olarak verilmiştir.

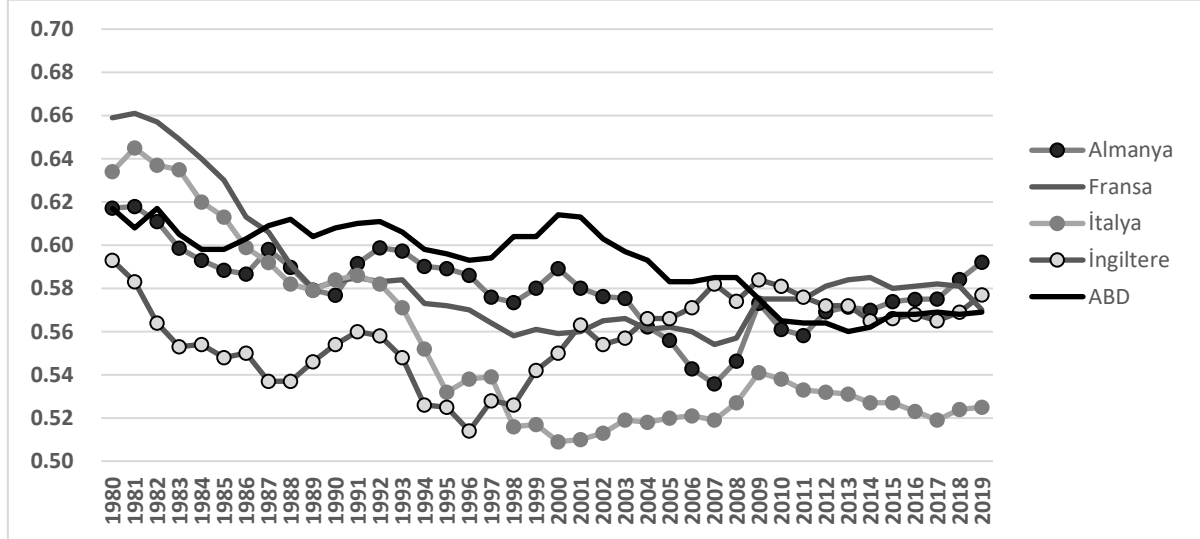
Her iki modelde (talep rejimi ve verimlilik rejimi) yer alan denklemler ARDL ve A-ARDL yaklaşımı ile tahmin edilmiştir. ARDL eş bütünleşme yaklaşımının diğer eş bütünleşme yaklaşımlarına(Engle ve Granger (1987); Johansen (1988)) göre bazı avantajlı durumları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, diğer eş bütünleşme yaklaşımlarında serilerin aynı dereceden durağan olması gerekirken ARDL eş bütünleşme yaklaşımında serilerin $I(0)$ veya $I(1)$ olmaları durumuna bakılmaksızın değişkenler arasında uzun ve kısa dönem ilişkilerin test edilmiş olmasıdır. İkinci avantajı ise, küçük örnekleme iyi sonuçlar elde edildiği için ARDL yönteminin daha etkili olmasıdır (Pamuk ve Bektaş, 2014;82). ARDL yönteminin eksik kaldığı

dejenere durumlar için ise A-ARDL yöntemi kullanılarak elde edilen tahminlerin güvenilirliği sağlanmaktadır.

6.3.1. Talep ve Verimlilik Rejimlerinin Ortak Değişkeni: Kâr payı ve Ölçümü

Kâr payı, π , brüt işlem fazlasının faktör maliyetinde GSYİH'ye oran olarak tanımlanmaktadır. Faktör maliyetinde GSYİH, ücret payı ve kâr payının toplamından oluşmaktadır. Ücret payına ait veri setine erişimin daha kolay olması nedeniyle kâr payı π , basitçe $1 - ws$ (ücret payı) olarak hesaplanabilmektedir. Kâr payı değişkeni her iki yaklaşımda (talep rejimi ve verimlilik rejimi) yer alan denklemlerde kullanılması nedeniyle hem de talep rejiminin belirlenmesinde referans bir değişken olduğundan önemli bir değişkendir.

Literatürde gelişmiş ülkelerin ücret payı yıllar itibarıyla karşılaştırılmaktadır. Onaran ve Galanis (2013) ve Onaran ve Obst(2016) çalışmalarında 1960-2000 yılları arasında Avrupa ülkelerinde (Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere) ücret payları azalan bir trend sergilediği görülmektedir. Benzer şekilde bizim çalışmamızda kullandığımız verilerde de ücret payları 1980-2000 yılları arasında keskin bir azalan trend göstermekte olup 2000'den sonra ücret payları birbirine yakın değerlerde seyretmektedir. Avrupa ülkeleri arasında en fazla düşüş yaklaşık olarak %10-%15 aralığında İtalya'da gerçekleşmiştir (Şekil 6.1).

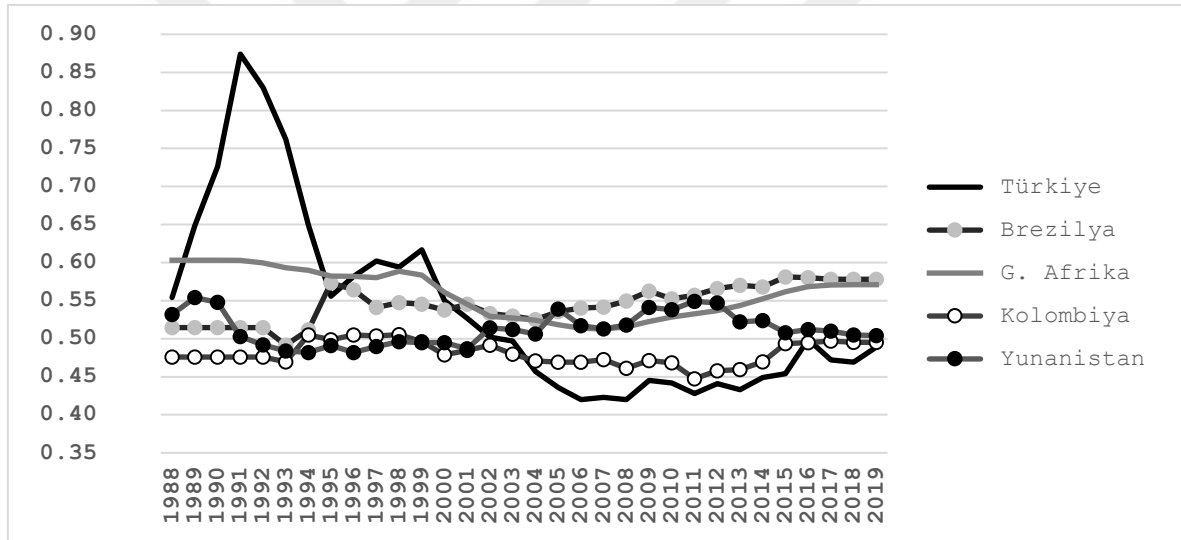

Şekil 6.1 Ücret payı (Düzeltilmiş ücret payı, cari piyasa fiyatlarında GSYH'nin yüzdesi)

Kaynak: AMECO

Önceki çalışmalar ücret payındaki düşüşü iki hipotezle açıklamaktadır. Bunlardan biri düşük vasıflı işgücünün yerine teknolojik ilerleme yoluyla sermayenin ikame edilmesidir. Diğeri ise sermaye ve emek arasındaki pazarlık gücü hipotezidir. Bunlara ek olarak küreselleşme de teknolojik ilerlemeyi kolaylaştıran veya pazarlık gücünü değiştiren üçüncü bir faktör olarak ileri sürülmektedir (Guschanski ve Onaran, 2022).

Gelişmekte olan ülkelerdeki ücret payı trendleri incelendiğinde örneğin Türkiye’de 1988-1991 döneminde toplamsal işçi hareketlerinin güçlenmesi nedeniyle ücret paylarında ani bir yükselme yaşanmıştır. Özellikle 2000 yılında ise Türkiye’de bankacılık sektöründe yaşanan kriz ve Güney Afrika’da durgunlukla mücadele nedeniyle ücret payında ani bir düşüş yaşanmıştır. Brezilya’da ise ücret payları 1994 yılında ani bir artış seyrederken bu tarihten sonra 2007-2008 küresel krize kadar sınırlı da olsa düşüş trendine girmiştir. Kolombiya’da ise ücret payları 1994 -2008 yılları arası azalış trendi göstermiştir. Son olarak Yunanistan’ın ücret payları 1988-2000 yıllar arası azalırken, bu dönemden 2012 yılına kadar artmış ve 2012-2019 yılları arasında ise tekrar azalmıştır (Şekil 6.2). Genel olarak ücret payları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasalarda 2007-2008 Küresel Krizden hemen sonra artış trendi göstermiştir. Bunda ülkelerin krizle mücadelede izledikleri genişlemeci para ve maliye politikaları etkili olmuştur. Bu durum ise kriz dönemlerine girildiğinde ekonomilerin ücretleri hızlı toparlanma aracı olarak kullandığını göstermektedir.

Şekil 6.2 Ücret payı (Düzeltilmiş ücret payı, cari piyasa fiyatlarında GSYH'nin yüzdesi)

Kaynak¹: PWT 10.0, Brezilya-Güney Afrika-Kolombiya

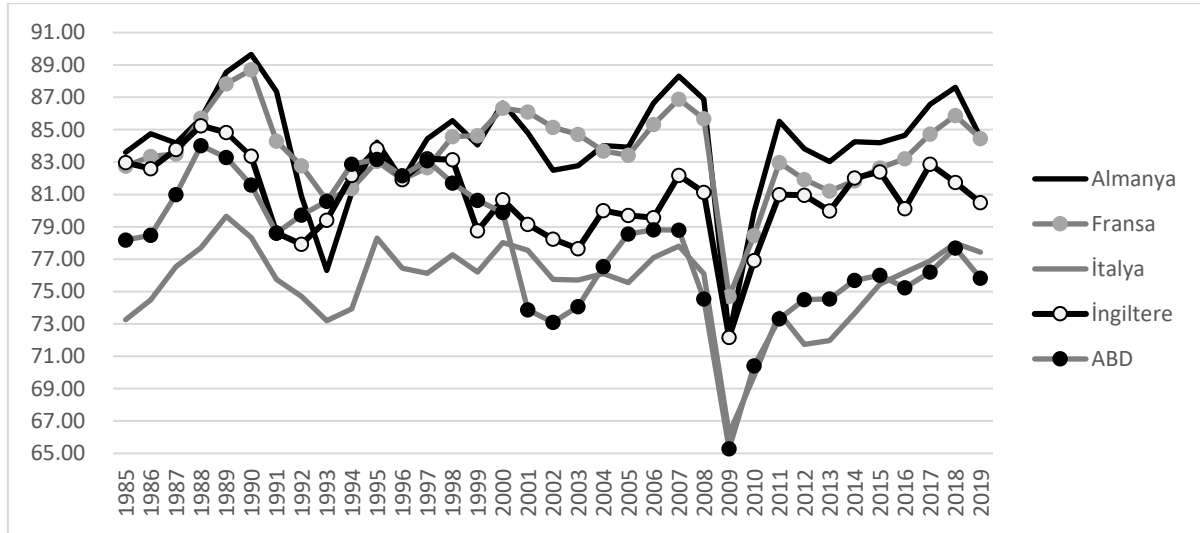
Kaynak²: AMECO, Türkiye-Yunanistan.

6.3.2.Kapasite Kullanım Oranı

Kapasite kullanım oranı doğrudan gözlemlenen ve gözlemlenemeyen olmak üzere iki değişken içermektedir. Bunlar fiili çıktı ve kapasite çıktısı. Fiili çıktı bir ekonomideki mevcut olan çıktıyı gösterirken, kapasite çıktısı ise üretilebilecek maksimum çıktıyı göstermektedir.

Bu çalışmada kapasite kullanım oranı OECD.stats veri sitesinden elde edilmiştir ve gerçekleşen çıktının potansiyel çıktıya oranını yansıtmaktadır. Literatürde bazı çalışmalarda kapasite kullanım oranı farklı ölçülerde kullanılmıştır. Örneğin Onaran ve Stockhammer, (2005) GSYİH'nın büyüme oranı olarak, Hein ve Schoder (2011) çıktı/sermaye oranı olarak,

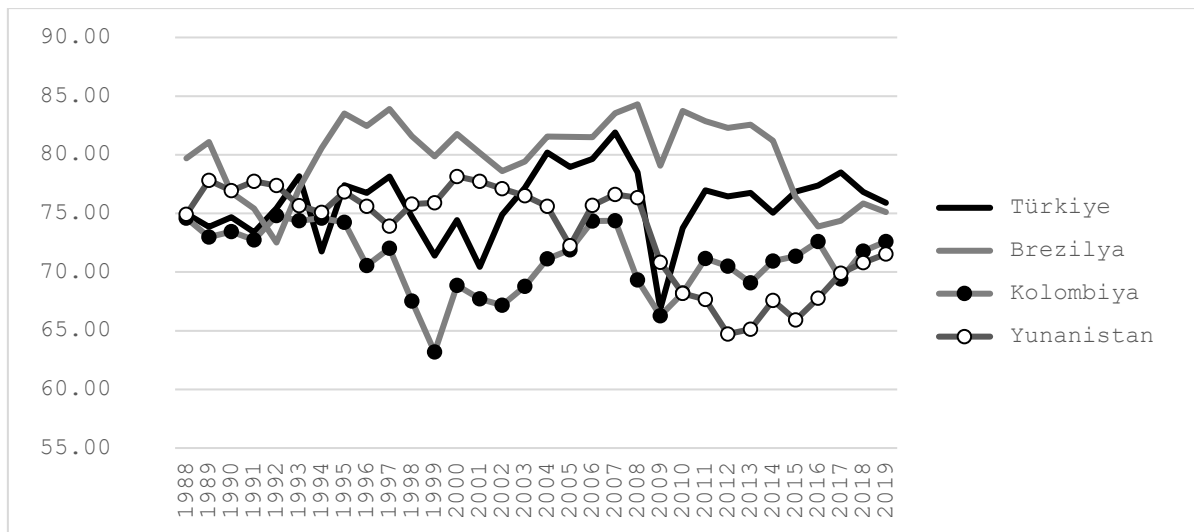
Oliveira ve Souza(2017) ise Hodrick-Prescott filtresi ile potansiyel çıktıyı tahmin edip fiili çıktıya oranı olarak kullanmışlardır. Kapasite kullanım oranı bazı ülkeler(Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Yunanistan) için çeyrek bazı ülkeler (Türkiye) için aylık olarak elde edilmiş olup bu veriler yıllık serilere dönüştürülmüştür.

Şekil 6.3 Kapasite Kullanım Oranı¹ (1985-2019)

Kaynak: Oecd.stats

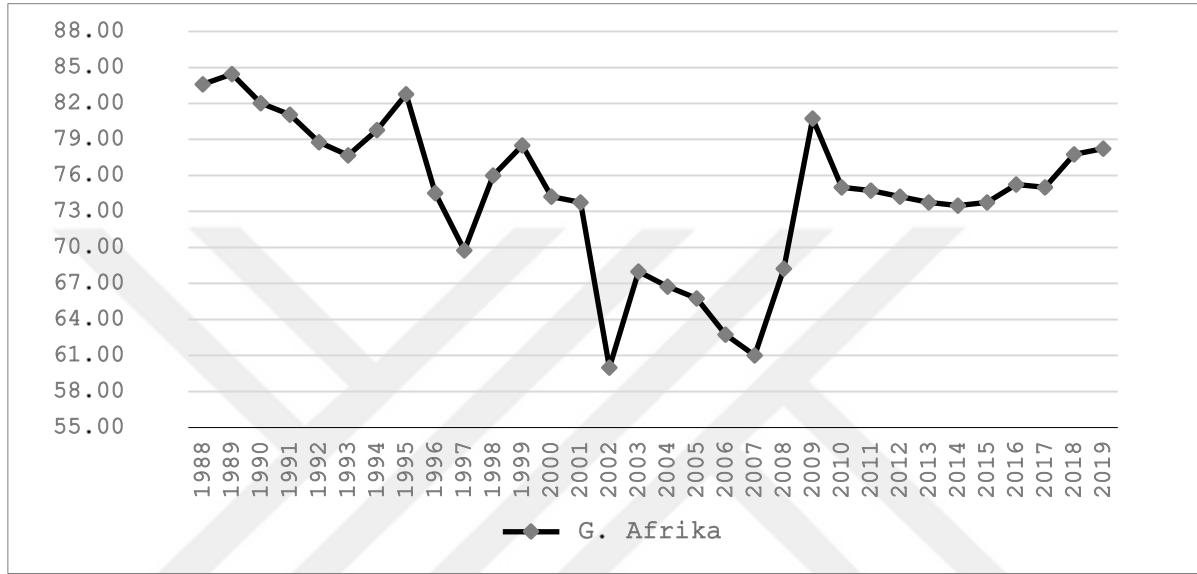
Kapasite kullanım oranı Avrupa ülkeleri (Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere) ve ABD için 2008-2009 yılında küresel krizin etkisiyle en dip noktaya düşmüştür (Şekil 6.3). 2008 krizi sonrası ise ücret paylarının artmasıyla kapasite kullanım oranları artış göstermiştir. Dolayısıyla bu ülkelerde kapasite kullanım oranındaki artışta, ücretli kesiminin üretim üzerinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde 2008 krizi sonrası gelişmekte olan piyasalarda da (Türkiye, Brezilya, Kolombiya, Güney Afrika, Yunanistan) kapasite kullanım oranı keskin bir şekilde artış göstermiştir (Şekil 6.4).

Şekil 6.4 Kapasite Kullanım Oranı² (1988-2019)

Kaynak: Oecd.stat

Güney Afrika’da ise kapasite kullanım oranları 1988-2019 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir (Şekil 6.5). 1988-2007/8 döneminde kapasite kullanım oranları hızla düşerken, Küresel finansal kriz sonrasında ise, artan demokratikleşme süreciyle birlikte, izlenen ekonomik büyümeyi, istihdamı ve gelir dağılımını yeniden yapılandıran politikalar ile kapasite kullanım oranları hızla yükselmiştir. Öyle ki bu politikalar sonucunda ücretli kesim desteklenerek hem tüketimde hem de kapasite kullanım oranında artış yaşanmıştır.

Şekil 6.5 Kapasite Kullanım Oranı³ (1988-2019)

Kaynak: Oecd.stats

6.3.3. Kâr payı ve Verimlilik Artışı

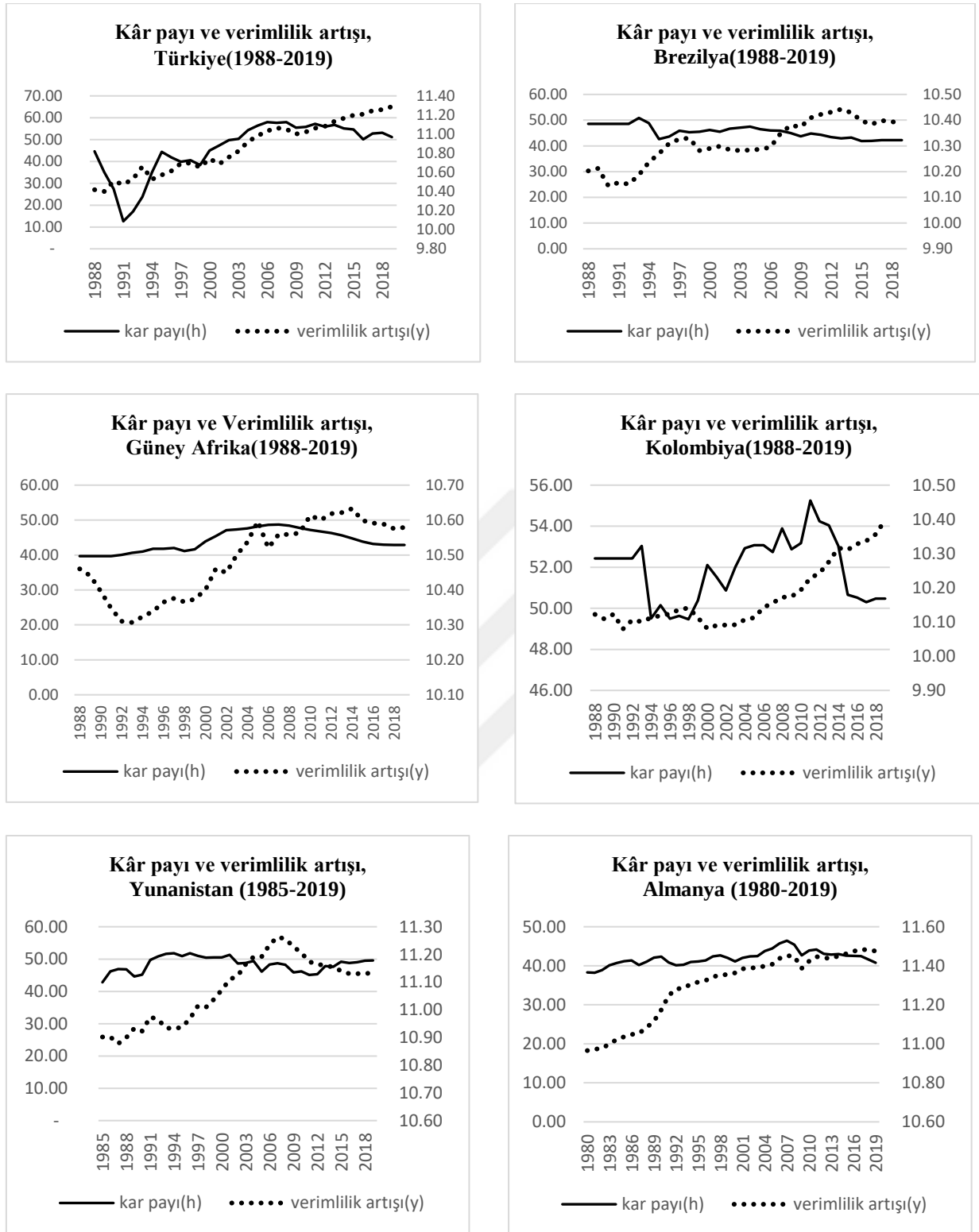
Analizimizin önemli sorularından biri de ücretlerin verimliliği nasıl etkilendiğidir. Bu konu ile ilgili mevcut literatürde bir çok argüman ileri sürülmüştür. Ana akım iktisatçılar rekabetçi piyasaların büyüme üzerinde çok etkili olduklarını dolayısıyla işgücü piyasasının serbest olmasını savunmaktadırlar. Heteredoks iktisatçılar uygun çalışma koşullarının işçilerin üretim sürecine katkıda bulunma eğilimini artıracaklarını bu sebeple de işgücü piyasası kurumlarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olabileceğini ileri sürmektedir. Ücretlerin yükselmesi durumunda kapitalistlerin kâr paylarının düşmesi nedeniyle, karlarını muhafaza etmek için teknolojiyi geliştirmeye yönelmek zorunda kalmaktadır. Böylece iktisatçılar yüksek ücretlerin kâr payı üzerindeki baskısından dolayı verimlilik üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Storm ve Naastepad (2012) ise verimliliğin içsel bir değişken olması nedeniyle toplam talep artışına ve reel ücret artışına tabi olduğunu ileri sürmektedir.

Çalışmada yer alan ülkelerin kâr payı ile verimlilik artışının zamanlar içerisinde nasıl değiştiği Şekil 6.6’da gösterilmektedir. Grafiklerden görüldüğü üzere Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Almanya, Fransa, Yunanistan ülkelerinde kâr payının arttığı 1980’li yıllardan itibaren

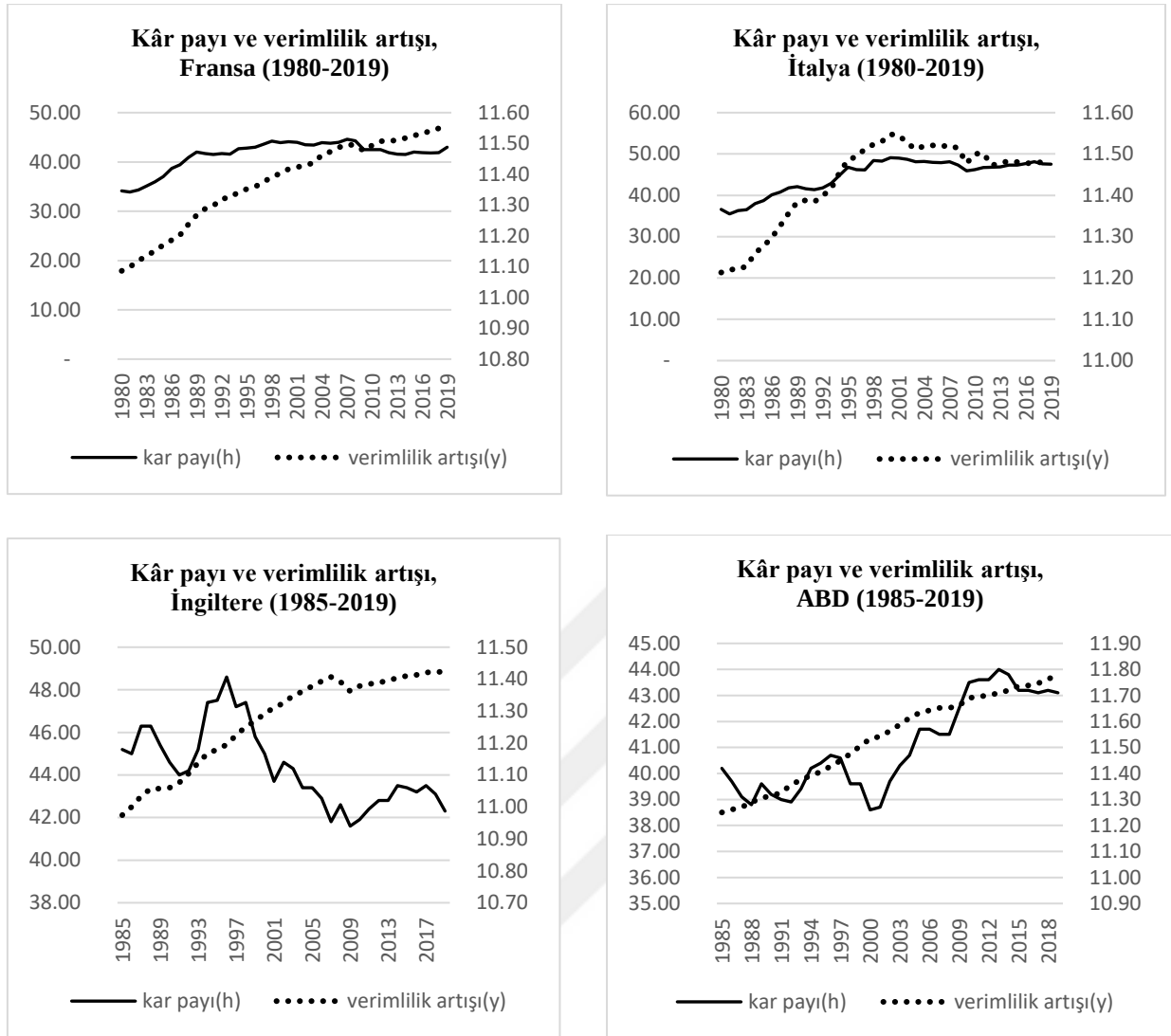
verimlilik artarken, 2008’li yıllardan sonra kâr payı ile verimlilik arasında yapısal bir kırılma görülmektedir. 1980’den 2008-2010 yıllarına kadar kâr payı ile verimlilik arasındaki bu pozitif ilişki, ücretli kesimin çıktı üzerindeki performansı ile açıklanmaktadır. Sendikalaşma ve pazar gücü arttıkça yüksek reel ücretler işçilerin daha fazla çıktı üretmesini teşvik etse de birim çıktı başına işgücü maliyeti azaldığı için ücret paylarında azalma görülmektedir. Bu sebeple yüksek ücretler verimliliğin artmasına, verimlilikte ücret paylarının azalmasına neden olmuştur. Diğer yandan 2008’li yıllardan sonra küreselleşmenin ve teknolojinin piyasalara daha fazla entegre olmasıyla ücret paylarındaki artış, kapitalistleri işgücü yerine ikame edebilecekleri yeni teknikler geliştirmeye yöneltmiştir. Böylece teknolojinin üretim üzerinde kullanılması verimliliğinde artmasını sağlamaktadır. Yani yüksel reel ücretlerin doğrudan verimlilik üzerindeki etkisi karşısında ücret paylarının dolaylı olarak verimlilik üzerindeki etkisi bu iki dönemde görülmektedir. Kolombiya ve Almanya için kâr payı ile verimlilik arasındaki yapısal kırılma 2013-2014 yıllarında gerçekleşirken, İngiltere’de 2000’li yıllardan önce görünmektedir. ABD ülkesinde ise zaman zaman kâr paylarında düşüşler olsa da verimlilik istikrarlı bir şekilde artmaya devam ettiği görülmektedir.

Genel olarak bütün ülkelerde Şekil 6.6’da görüldüğü üzere 2008-2009 yıllarında ani düşen kapasite kullanım oranları ücret payındaki artış (kâr payında azalma) ile toparlanmış ve verimlilikteki düşüş engellenmiştir. Hein ve Tarassow (2010) çalışması Almanya ve Fransa için talep artışının verimlilik üzerindeki etkisini reel ücretlere göre daha fazla olduğunu ileri sürmektedir. Oysaki İngiltere ve ABD için ise reel ücretlerin verimlilik üzerine etkisinin daha fazla olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Türkiye için ise, Şekil 6.6’te görüldüğü üzere kâr payı-verimlilik artışı grafiğinde verimlilik artışı 1994-2001 ve 2008-2009 yıllarında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle düşmüştür. Küresel kriz sonrası Türkiye’de kâr payı azalan bir trend gösterirken verimlilik de artmaya devam etmiştir. Türkiye için verimlilik artışına ait bu trend Kurt(2020) çalışmasında da desteklenmektedir.

Genel olarak bütün ülkelerde son yıllarda kâr payı azaldıkça verimlilikte bir artış görülmektedir. Bu zıt ilişki kapitalistler için ücretlerin önemli bir maliyet unsuru olduğunu göstermektedir. Böylece ücretlerdeki artış kapitalistleri yatırım yapmaya teşvik ettikçe verimlilikte artmaya devam etmektedir.

Şekil 6.6 Kâr payı ve Verimlilik Artışı

Şekil 6.6 Kâr payı ve Verimlilik Artışı(devamı)

6.4.Ampirik Strateji

Ekonometrik analizin ilk aşamasında bütün serilerin birim kök incelemeleri için ADF birim kök testi, Ziwot ve Andrews(1992) tek kırılmalı birim kök testi ve Fourier-ADF birim kök testi yapılmıştır. Analiz edilen zaman serilerinden bağımlı değişkenin $I(1)$ olmaları durumunda ARDL modeli, bağımlı değişkenin $I(0)$ olduğu durumlarda ise Genişletilmiş ARDL modeli (A-ARDL) kullanılmaktadır. ARDL yönteminin bağımlı değişkenin mutlaka birim kök içermesi veya dejenere durumlarının varlığını olması gibi dezavantajları olduğundan Genişletilmiş ARDL tercih edilmektedir. Birim kök testinin ADF testine göre düzeyde durağan olmadığı durumlar için serilerde keskin veya dalgalı bir kırılmanın var olup olmadığının sınanması birim kök testinin doğruluğu bakımından önemlidir. Çünkü ADF birim kök testine göre düzeyde olmayan seri bazı yıllarda yaşanan ekonomik krizler veya şoklardan dolayı kırılmalı hale gelebilmektedir. Ziwot ve Andrews(1992) tek kırılmalı birim kök testi ve Fourier-

ADF (dalgalı) birim kök testleri durağan olmayan serinin bu kırılmalardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını sorgulamaktadır. Ziwot ve Andrews(1992) birim kök testi kırılmaların ani bir şekilde gerçekleştiği yani keskin olup olmadığını test ederken, Fourier-ADF birim kök testi kırılmaların yumuşak geçişli olup olmadığını test etmektedir. Sonuç olarak ADF testinin düzeyde durağan olmayan serileri Ziwot ve Andrews (1992) ve Fourier-ADF'ye göre durağan elde ediliyorsa seri durağan olarak kabul edilmektedir. Birim kök analizleri talep ve verimlilik rejimi tahminlerinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler için iki ayrı başlıkta yorumlanmaktadır.

6.4.1.Durağanlık Analizi: Birim Kök Testi (ADF-Ziwot ve Andrews (1992)- Fourier-ADF)

6.4.1.1.Talep Rejimi ve Birim Kök Sonuçları

Çalışmamızda yer alan her ülke için talep rejimi denklemlerinde yer alan tüketim (C), ücret ödemeleri (W), kâr ödemeleri (R), yatırım(I), gelir(Y), kâr payı(π), fiyat deflatörü(p), ihracat fiyat deflatörü (p_x), ithalat fiyat deflatörü (p_m), birim emek maliyeti(ulc), ihracat(X), ithalat(M), ihracat fiyat deflatörünün ithalat fiyat deflatörüne oranı (p_x/p_m), fiyat deflatörünün ithalat fiyat deflatörüne oranı(p/p_m), dünya geliri (y_{rw}) ve reel döviz kuru (reer) değişkenleri için öncelikle ADF birim kök testi yapılmıştır. ADF birim kök testine göre düzeyde durağan elde edilmeyen seriler Ziwot ve Andrews (1992) tek kırılmalı birim kök testi veya Fourier-ADF (dalgalı) birim kök test ile anlamlı bir sonuç elde edildiğinde seri I(0) yani düzeyde durağan kabul edilmiştir. Aksi halde anlamsız bir sonuç elde edildiğinde ise I(1) yani birinci farkta durağan olarak raporlanmıştır.

ADF birim kök testine göre **Türkiye**'de W ve p/p_m serileri, **Brezilya**'da I, p, p/p_m ve p_x/p_m serileri, **Güney Afrika**'da reer serisi, **Almanya**'da I, p_m , p_x ve y_{rw} serileri, **Fransa** 'da h, , p_m , p_x ve reer serileri, **İtalya**W, I, h, p, ulc, p_x ve p/p_m serileri, İngiltere'de C, W, R, I, ve Y serileri son olarak da **ABD**'de ise C serisi düzeyde durağan olarak elde edilmiştir.

ADF birim kök testine göre durağan olmayan ancak Ziwot ve Andrews (1992) tek kırılmalı birim kök testine göre anlamlı kırılmaya sahip olan **Türkiye**'de 2007 yılında R ve ulc serisi, 2008 yılında h serisi, 2010 yılında p_x/p_m serisi; **Brezilya**'da 2010-2012-2013 yıllarında sırasıyla R, W, Y serileri, 1999-2000 yıllarında sırasıyla X ve M serileri; **Kolombiya**'da 2010 yılında p/p_m serisi; **Yunanistan**'da 2001 yılında C, W, R, I, Y, X, M serileri, 2009-2010 yıllarında sırasıyla ulc ve p_x serileri; **Güney Afrika**'da 2000 yılında h serisi, 2003 yılında C, R ve Y serileri,; **Almanya**'da 1999 yılında C, W, Y, M serileri; **Fransa**'da 1999 yılında C, W, R, Y, I, X, M serileri, 2002 yılında p serisi; **İtalya**'da 2003 yılında X ve M serileri; **İngiltere**'de

2008 yılında reer serisi ve son olarak ABD’de 2008 yılında I ve 2009 yılında ulc serisi I(0) olarak elde edilmiştir.

Türkiye, Yunanistan ve ABD ülkelerinde ortak değişken olan *ulc* serisinde yapısal bir kırılmanın varlığı 2008 krizi yıllarına denk gelmektedir. Türkiye’de beraberinde R (Kâr ödemeleri) serisinde ve ABD’de ise I (yatırım) serisinde de görülen yapısal kırılmalar 2008 Küresel krizin ekonomide bu değişkenlerde ani iniş-çıkış etkisi yarattığı düşünülmektedir. Yine 1999 yılında Fransa’da toplam talep unsurları üzerinde görülen kırılmalar Asya krizinin etkilerini taşımaktadır. Ardından 1999 yılında Brezilya’da yaşanan borçlanma krizi cari dengede yapısal kırılmalara neden olmuştur.

Benzer şekilde ADF birim kök testine göre durağan olmayan ancak Fourier-ADF birim kök testine göre dalgalı (yumuşak) kırılmaya sahip olan **Türkiye**’de h , p_x , p_x/p_m , reer serileri; **Kolombiya**’da C , W , R , I , Y , h , ulc , X , p/p_m ve reer serileri; **Yunanistan**’da p/p_m serisi; **Almanya**’da p_x/p_m ve p/p_m serileri; **Fransa**’da p , p_x/p_m ve p/p_m serileri; **ABD**’de W , p_x/p_m ve reer serileri düzeyde durağan olarak elde edilmiştir.

Geriye kalan diğer değişkenlerin birim kök testi sonuçlarına göre anlamlı bir keskin veya yumuşak kırılma bulunmadığı için birinci farklarında durağan olduğu test edilmiştir.

6.4.1.2. Verimlilik Rejimi ve Birim Kök Sonuçları

Bu bölümde ise verimlilik rejimi denklemlerinde yer alan kâr payı(h), tasarruf oranı(s), sermaye birikim oranı(g), kapasite kullanım oranı(u), verimlilik artışı (y), net ihracat oranı(b), reel döviz kuru(reer), dünya ithalatı(m_{row}) değişkenleri için öncelikle ADF birim kök testi yapılmıştır. ADF birim kök testine göre düzeyde durağan elde edilmeyen seriler Ziwot ve Andrews (1992) tek kırılmalı birim kök testi veya Fourier-ADF (dalgalı) birim kök test ile anlamlı bir sonuç elde edildiğinde seri I(0) yani düzeyde durağandır. Anlamsız bir sonuç elde edildiğinde ise I(1) yani birinci farkta durağan olarak raporlanmıştır.

ADF birim kök testine göre **Türkiye**’de s , g , u , y , b serileri, **Brezilya**’da b serisi, **Kolombiya**’da s ve u serileri, **Güney Afrika**’da b ve reer serileri, **Yunanistan**’da reer serisi, **Almanya**’da u serisi, **Fransa**’da h , s , u , g , y ve reer serileri, **İtalya**’da h **İngiltere**’de u , y ve b serileri, **ABD**’de ise g serisi düzeyde durağan olarak elde edilmiştir.

ADF birim kök testine göre durağan olmayan ancak Ziwot ve Andrews (1992) tek kırılmalı birim kök testine göre anlamlı kırılmaya sahip olan **Türkiye**’de 2008 yılında h serisi; **Güney Afrika**’da 2000 yılında h serisi ve 2009 yılında u serisi; **Yunanistan**’da 2009 yılında u ve g serileri; **Almanya**’da 1991 yılında y ve 1993 yılında s serisi; **İngiltere**’de 1995 yılında s , 2004 yılında g ve 2008 yılında *reer* serisi ve son olarak **ABD**’de 2001 yılında u serisi I(0)

olarak elde edilmiştir.

1990-2000 yılları arasında dünyada birçok kriz yaşanmıştır. Bunlardan biri 1992-1993'te yaşanan Avrupa Döviz krizidir. 1992 'de İngiltere, İtalya ve İspanyada görülen sermaye akışları bu ülkelerin Avrupa Para sisteminin döviz kuru dışına çıkmasına neden olmuştur. Para sisteminde meydana gelen kriz İngiltere ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde gelir ve tasarruf kalemlerini etkilemiştir. 2008-2009 yılında h ve u serilerinde görülen yapısal kırılmalar, 2008 finansal krizin etkisinden kaynaklanmıştır. Küresel finansal krizin üretime olan etkisi beraberinde kapasite kullanım oranlarını ve kâr paylarının azalmasına yol açmıştır.

Benzer şekilde ADF birim kök testine göre durağan olmayan ancak Fourier-ADF birim kök testine göre dalgalı(yumuşak) kırılmaya sahip olan **Türkiye**'de reer serisi, **Almanya**'da g serisi, **ABD**'de s,u ve reer serileri düzeyde durağan olarak elde edilmiştir.

Geriye kalan diğer değişkenlerin birim kök testi sonuçlarına göre anlamlı bir keskin veya yumuşak kırılma bulunmadığı için birinci farklarında durağan olduğu test edilmiştir.

6.5.Ampirik Bulgular: ARDL Sonuçları

Bu çalışma gelişmiş-gelişmekte olan ülkelere Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Amerika, Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Yunanistan ve Kolombiya'yı kapsamaktadır. Ülkelerin talep rejimleri talep ve verimlilik olmak üzere iki ayrı yaklaşımla tahmin edilmiştir. Talep rejimleri, literatürde yer alan birçok çalışmada olduğu gibi (Stockhammer, Onaran ve Ederer (2009); Onaran ve Galanis(2013); Onaran ve Obst(2016),) her ülke için kâr payının tüketim, yatırım, ihracat ve ithalat bileşenleri üzerindeki etkisi ile tahmin edilmektedir. Verimlilik rejimlerinde ise kâr payının kapasite kullanımı ve sermaye birikimi üzerindeki etkisi incelenmekte olup tasarruf oranı, sermaye birikim oranı, net ihracat oranı, verimlilik artışı ve reel döviz kuru denklemleri tahmin edilmektedir.

6.5.1.Talep Rejimi

Blecker (2016) gelir dağılımının toplam talebe olan etkisini tahmin eden 'yapısal' (structural) yaklaşımı, Stockhammer vd.(2011) çalışmasından elde edilen toplam talebin standart versiyonuyla göstermektedir:

$$Y = AD = C(Y, \Psi, Z_C) + I(Y, \Psi, Z_I) + NX(Y, P, Z_X, Z_M) + G$$

(6.10)

6.10 nolu denklemde Y çıktıyı, AD toplam talebi, Ψ ücret payını, C tüketimi, I yatırımı, $NX(X - M)$ net ihracatı, P yurt içi fiyatları, Z_j ise endojen değişken j ($j=C,I,X,M,P$)'yi

etkileyen dışsal değişkenlerin bir vektörüdür. ($C_Y > 0$, $C_\psi > 0$, $I_Y > 0$, $I_\psi < 0$, $NX_Y < 0$, $P_\psi > 0$ ve $NX_P < 0$). Ücret payının çıktı üzerindeki etkisi şu şekilde gösterilmektedir:

$$\frac{\partial Y}{\partial \psi} = \frac{\frac{\partial AD}{\partial \psi}}{1 - \frac{\partial AD}{\partial Y}} \quad (6.11)$$

Yukarıdaki denklemin paydası $1 - \frac{\partial AD}{\partial Y}$ Stockhammer ve Stehrer (2011)'de $1/1 - h_1$ ($h_1 = \frac{\partial C}{\partial Y} + \frac{\partial I}{\partial Y} + \frac{\partial NX}{\partial Y}$) olarak gösterilen yatırım etkisini içeren standart çarpan, dağılımın ikinci tur etkilerini göstermektedir. Buna göre $\frac{\partial AD}{\partial Y} = \frac{\partial C}{\partial Y} + \frac{\partial I}{\partial Y} - \frac{\partial M}{\partial Y} < 1$ eşitliği varsayıldığında, ücret payının toplam çıktıya etkisini ücret payının toplam talebe etkisi ile belirlemektedir. Denklemin payı ($h_2 = \frac{\partial C}{\partial WS} + \frac{\partial I}{\partial WS}$) ücret payının yurt içi talep bileşenlerine olan etkisini temsil etmektedir. Yani ücret payının toplam çıktı üzerindeki etkisi tüketim ve yatırımın ücret payına olan duyarlılıklarına göre belirlenmektedir. Gelir dağılımında ücretler lehine bir değişiklik olduğu varsayılırsa tüketimdeki artış, düşük kâr marjları nedeniyle yatırımdaki azalmayı fazlasıyla telafi ediyor ise, ekonomi bir bütün olarak **ücret çekişli** olacaktır ($\frac{\partial Y}{\partial \psi} > 0$). Aksi durumda ise **kâr çekişli** olacaktır ($\frac{\partial Y}{\partial \psi} < 0$).

Ücret payının toplam talebe olan etkisi ancak ücret payının toplam talebin (AD) tek tek bileşenlerine (C, I, X, M, P) olan marjinal etkisi tahmin edilerek hesaplanmaktadır. Aşağıdaki eşitlikte de gösterildiği gibi ücret payının tüketim, yatırım ve net ihracat için kısmi türevlerinin toplanmasıyla $\partial AD / \partial \psi$ hesaplanabilmektedir:

$$\frac{\partial AD}{\partial \psi} = \frac{\partial C}{\partial \psi} + \frac{\partial I}{\partial \psi} - \left(\frac{\partial X}{\partial P} - \frac{\partial M}{\partial P} \right) \frac{\partial P}{\partial \psi} \quad (6.12)$$

6.12 denklemin payını temsil eden $\frac{\partial AD}{\partial \psi}$, talep bileşenlerinin gelir dağılımına göre kısmi türevlerinin toplamıdır. Buna “özel talep fazlası” denilmektedir yani belirli bir gelir düzeyi veriliyken gelir dağılımındaki bir değişikliğin neden olduğu talep değişikliğidir. $\partial C / \partial W > 0$, $\partial I / \partial W < 0$ ve $\partial NX / \partial W < 0$ varsayımı altında talep değişikliğinin yönünü doğrudan tanımlamak imkânsızdır. Bu etkilerin toplamı yalnızca ampirik olarak belirlenebilir. Bu nedenle Bhaduri-Marglin modeli, mevcut literatürde çoğu ampirik çalışma tarafından kullanılmıştır.

Çalışmanın bu kısmında tüketim, yatırım, fiyat deflatörü, ihracat fiyatı, ihracat ve ithalat denklemleri için test edilen ARDL ve A-ARDL sonuçları raporlanmıştır¹¹. Birim kök testi sonuçlarına göre bağımlı değişkenin I(1), bağımsız değişkenlerin I(0) veya I(1) olan denklemler ARDL yöntemi; bağımlı değişkenin I(0), bağımsız değişkenin I(0) veya I(1) olan denklemler A-ARDL yöntemi ile tahmin edilmiştir. A-ARDL ile elde edilen tahminler ARDL yaklaşımının önerdiği F ve t testine ek olarak bağımsız değişkenler için geliştirilen $F_{\text{bağımsız}}$ testi de yapılmaktadır. F testi Narayan(2005), t testi Pesaran vd.(2001), $F_{\text{bağımsız}}$ test istatistiği Sam vd. (2019) çalışmasından elde edilen kritik değerlerinden büyük olup ARDL ve A-ARDL tahminleri için eş bütünleşme sağlanmıştır.

Seriler arasında geçerli bir eş bütünleşme ilişkisi olduğundan uzun dönem tahminleri kullanılıp yorumlanmıştır. Ayrıca her bir denklem için kısa dönem tahminleri yani hata düzeltme modeli de analiz edilmiş olup, hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Son aşamada ise modellerin güvenilirliği ve sağlamlığını ölçmek için tanı testleri yapılmıştır ve elde edilen sonuçlara göre serisel korelasyon, değişen varyans, spesifikasyon ve normallik sorunlarının olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca tahmin edilen parametrelerin istikrarlı olup olmadığını sınamak için CUSUM testi yapılmış olup tahminler güven sınırları içerisinde kaldığından parametre tahminlerinin istikrar koşulunu sağladığı görülmüştür. Son olarak tüketim, yatırım, fiyat deflatörü, ihracat fiyatı, ihracat ve ithalat denklemlerinden elde edilen katsayılarla kâr payının toplam talebe etkisi hesaplanmıştır. Elde edilen katsayıların pozitif veya negatif durumuna göre talep rejimleri yorumlanmıştır.

6.5.1.1 Tüketim

Tüketim, C karların ve ücretlerin bir fonksiyonu olarak tahmin edilmektedir. Ücret ödemeleri faktör maliyeti ile hesaplanan GSYİH'nın ücret payı ile çarpılması sonucu elde edilmiştir. Aynı hesaplama brüt işlem artığını temsil eden kâr ödemeleri için de yapılmıştır. Faktör maliyeti ile hesaplanan GSYİH toplam GSYİH'dan (*vergi – teşvik*) çıkartılarak elde edilmiştir.

$$C = c_0 + c_r R + c_w W$$

(6.13)

¹¹Onaran ve Galanis(2013) çalışmasında kullanılan tüketim, yatırım, fiyat deflatörü, ihracat fiyatı, ihracat ve ithalat denklemleri bu çalışmaya referans olmuştur.

Hein ve Vogel(2008) çalışmasında Avusturya, Fransa, Almanya, Hollanda, İngiltere ve ABD ülkelerinde ücretlerin tüketim üzerindeki pozitif etkisi karlara göre daha fazla elde edilmiştir. *Onaran ve Galanis (2013)* çalışmasında kâr payındaki %1 artışın tüketim üzerindeki negatif etkisi en yüksek ülkeler Almanya ve Türkiye olduğu bulgusu elde edilirken; bizim çalışmamızda Yunanistan ve ABD olduğu bulgusu elde edilmiştir. Avrupa ülkelerini kapsayan *Onaran ve Obst (2016)* çalışmasında ise İspanya ve İtalya’da ücretlerin tüketim üzerindeki etkisi, diğer ülkelere kıyasla daha güçlü olduğu ileri sürülmüştür. 1956-2008 yılları arasında Brezilya’yı inceleyen *Tomio (2020)* çalışmasında ise ücret ve karların tüketim üzerindeki etkisi(%1 artış), (sırasıyla 0.47 ve 0.45) birbirine yakın değerlerde elde edilmiştir. Çalışmamızda ise Brezilya’da 2008 döneminden sonra ücretlilerin tüketim üzerinde etkisinin daha baskın olduğu sonucu elde edilmiştir. Genel olarak hem bizim çalışmamız hem de literatürdeki birçok çalışmada ücretlilerin tüketim üzerindeki etkisi karlara göre daha fazladır. Kalecki (1971)’e göre kâr paylarının tüketim üzerinde ücretler kadar etkin olmamasının nedeni kâr payının bir kısmının ücret harcamalarına ayrılmasıdır. Buna göre olası bir ücret artışında ücretliler gelirlerinin tamamını tüketim için harcarken, kapitalistler gelirlerinin bir kısmını ücret harcamaları için harcadıktan sonra geriye kalan kısım ile tüketim yapmaktadır.

Tablo 6.2’de kâr payındaki %1 artışın tüketim üzerindeki etkisini göstermektedir. Kısaca bu etki, kâr ve ücret gelirleri arasındaki marjinal tüketim farkı olarak da tanımlanabilmektedir. Buna göre tüm ülkelerde kâr payı ile tüketim arasında negatif bir ilişki mevcuttur. Marjinal esneklik katsayısı en yüksek ülke Yunanistan; en düşük ülke ise İtalya’dır.

Tablo 6.2: Kâr Payındaki %1 Artışın, Tüketim Üzerindeki Marjinal Etkisi

Türkiye	-0.212
Brezilya	-0.327
Güney Afrika	-0.304
Kolombiya	-0.211
Yunanistan	-0.714
Almanya	-0.351
Fransa	-0.371
İtalya	-0.177
İngiltere	-0.187
ABD	-0.517

6.5.1.2 Yatırım

Yatırım denklemi, gelir(Y) ve kâr payının (π) bir fonksiyonu olarak tahmin edilmektedir. Yatırım(I)ve gelir(Y) değişkenine ait veriler reel ve dolar cinsinden elde edildikten sonra ln

formuna dönüştürülmüştür. Ayrıca kâr payı değişkeni de GSYİH'nın yüzdesi olarak denkleme dahil edilmiştir. Yatırım denklemi aşağıdaki gibidir:

$$I = i_A + i_Y Y + i_\pi \pi \quad (6.15)$$

6.15 nolu denklemde i_A otonom yatırımı, i_Y gelirin katsayısını ve i_π ise kâr payının katsayısını temsil etmektedir. Bu denkleme göre kâr paylarının ve gelirin yatırımları pozitif etkilemesi beklenmektedir. Esneklik ise kâr payının yatırım üzerindeki etkisini gösteren i_π katsayısının I/R ile çarpılması ile hesaplanmaktadır. Kâr payının yatırım üzerindeki marjinal etkisini temsil eden esneklik hesaplama formülü aşağıda gösterilmektedir:

$$\frac{\partial I/Y}{\partial R/Y} = i_\pi \frac{I}{Y} \quad (6.16)$$

Yatırım denklemi birim kök sonuçların göre yatırım serisi düzeyde durağan elde edilen ülkelerden Brezilya, Kolombiya, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD için A-ARDL; birinci farkta durağan elde edilen Türkiye ve G.Afrika için ARDL ile tahmin edilmiştir. Buna göre analize dâhil olan ülkelerin tamamında gelirin yatırım üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir. Kâr payının yatırım üzerindeki etkisi Brezilya, Güney Afrika ve İtalya hariç diğer ülkelerde anlamsız olarak elde edilmiştir. Brezilya, Güney Afrika ve İtalya'da ise kâr paylarının yatırımı etkileme gücü zayıf ve pozitif olup sırasıyla %0.05, %0.04 ve %0.05 olarak elde edilmiştir. Talep rejimine göre ekonomilerde kâr payının yatırım üzerinde etkisi ne kadar güçlü olursa talep rejimleri kâr çekişli olmaktadır. Çalışmamızda bu etkinin anlamsız veya zayıf olması güçlü bir ihracat etkisi olmadıkça talep rejimlerinin ücret çekişli olabileceğini göstermektedir. **Onaran ve Galanis(2013)** çalışmasında ise Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Güney Afrika'da kâr payı-yatırım arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunurken, çalışmamızla uyumlu şekilde ABD ve Türkiye'de bu ilişki anlamsız elde edilmiştir. Onaran ve Galanis (2013)'e göre yatırım ile kâr payı arasındaki anlamsız ilişkinin nedeni, finansallaşmanın düzeyi arttıkça firmaların brüt kârlarından daha yüksek oranlarda faiz ve kâr payı ödemeleri yapabiliyor olmalarıdır. Diğer yandan Avrupa ülkelerini kapsayan **Onaran ve Obst(2016)** çalışmasında ise çalışmamızla ortak olan ülkelere Fransa ve İtalya için kâr payı-yatırım arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki elde edilirken, Almanya, Yunanistan ve İngiltere için anlamsız ilişki elde edilmiştir.

Brezilya'yı araştıran çalışmalardan Tomio (2020) ise yatırım ve kâr payı arasında anlamsız bir ilişki elde ederken, Araújo ve Gala (2011) ve De Jesus, Araujo ve Drumond (2017) çalışmaları ise anlamlı elde etmiştir. Türkiye'nin talep rejiminin araştırıldığı çalışmalardan

Bölükoğlu (2019) çalışması 1998-2018 yılları arasında, Kurt (2020) çalışmasında 1988-2017 yılları arasında Türkiye için kârların yatırım üzerindeki etkisini anlamsız olduğu sonucunu elde etmiştir. Türkiye’de kâr payı- yatırım arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmamasının en önemli nedeni yatırım için harcanması gereken kaynağın bir kısmının tüketicilere kredi olarak dağıtılması ve kalan kısmının ise yatırım projesi olmayan sektörlerde kullanılmasıdır (Lenger, 2019; Ü. Tunca ve Işık, 2023:244).

Tablo 6.3: Yatırım (I) Denklemi

	Y	π	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	1.2331*** P=0.0000	-0.0039 P=0.4084	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	1.2665*** P=0.0000	0.0355** P=0.0107	-	-	Sabitli	1988-2019
Brezilya	1.2010*** P=0.0000	0.0460** P=0.0424	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	0.8642*** P=0.0000	0.0029 P=0.9636	1.2118 P=0.7720	-	Kısıtlı Sabitli	1985-2019
Kolombiya	1.0802*** P=0.0000	0.0178 P=0.2584	-	-	Sabitli	1988-2019
Almanya	1.0140*** P=0.0017	-0.0253 P=0.1087	-	-	Sabitli& Trendli	1980-2019
Fransa	1.0658*** P=0.0000	-0.0047 P=0.3974	-	-0.0053** P=0.0153	Kısıtlı Trendli	1980-2019
İtalya	0.8874*** P=0.0000	0.0451* P=0.0674	-0.2626 P=0.9656	-	Kısıtlı Sabitli	1980-2019
İngiltere	0.6815*** P=0.0012	0.0021 P=0.9012	-	-	Sabitli	1985-2019
ABD	1.1928*** P=0.0000	-0.0100 P=0.4401	-	-	Sabitli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*						

Esneklik hesaplamaları ise 6.4 nolu tabloda gösterilmektedir. Buna göre kâr payı %1 arttığında yatırımlar Brezilya’da %0.02, Güney Afrika’da %0.02 ve İtalya’da ise %0.02 artmaktadır. Diğer ülkeler için ise, marjinal esneklik sıfır olarak elde edilmiştir.

Tablo 6.4:Kâr Payındaki %1 Artışın Yatırım Üzerindeki Marjinal Etkisi

Türkiye	0.000
Brezilya	0.022
Güney Afrika	0.015
Kolombiya	0.000
Yunanistan	0.000
Almanya	0.000
Fransa	0.000
İtalya	0.027
İngiltere	0.000
ABD	0.000

6.5.1.3 Net İhracat

Kâr payının net ihracat üzerindeki etkisini hesaplamak için öncelikle fiyat deflatörü ve ihrac fiyatı denklemleri tahmin edilmektedir¹². Fiyat deflatörü (p) ile ihracat fiyatı (p_x), birim emek maliyeti (ulc) ve ithalat fiyatı (p_m)'nın bir fonksiyonudur:

$$\begin{aligned} p &= f(ulc, p_m) \\ p_x &= f(ulc, pm) \end{aligned} \quad (6.17)$$

Tablo 6.5'te yer alan fiyat deflatör denkleminde görüldüğü üzere analize dahil olan bütün ülkelerde birim emek maliyeti (bir birim çıktı üretmek için katlanılan işçi maliyeti), **yurtiçi** (yerel) fiyatların belirlenmesinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir değişkendir. Bu tahmin sonuçlarına göre, tüm ülkelerde bir birim çıktı başına ücret maliyeti ne kadar artarsa üretilen çıktının fiyatına yansıtılıyor demektir. Bu etkiyi en çok yansıtan ülkeler ise sırasıyla İtalya (%2.66), Yunanistan (%2.52), Almanya (%2.29), Kolombiya (%2.23) ve Fransa (%2.10)'dır. En az yansıtan ülke ise İngiltere'dir. İthalat fiyatlarının fiyat deflatörü üzerine etkisi pozitif ve anlamlı çıkan ülkeler ise Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, İngiltere ve ABD'dir. Bu ilişkinin negatif olduğu ülke ise Fransa'dır. İthalat fiyatları ve yurtiçi fiyatlar arasındaki anlamlı ve pozitif ilişki ülkelerin ithal girdiye olan bağımlılığını göstermektedir. Buna göre ele alınan ülkeler arasında en fazla ithal girdi bağımlısı olan ülke Türkiye'dir (%0.40).

Tablo 6.5: Fiyat Deflatör (p) Denklemi

	ulc	p_m	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	1.5216** P=0.0156	0.3997*** P=0.0019	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	1.5390*** P=0.0000	0.0542** P=0.0506	-	1.0764*** P=0.0007	Kısıtlı Trendli	1988-2019
Brezilya	1.8459*** P=0.0000	0.1087** P=0.0196	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	2.5170*** P=0.0028	-0.8471 P=0.2203	77.066 P=0.1337		Kısıtlı Sabitli	1985-2019
Kolombiya	2.2294*** P=0.0000	0.0655 P=0.1881	-	-	Sabitli	1988-2019
Almanya	2.2933*** P=0.0000	-0.1321 P=0.5064	-	-	Sabitli	1980-2019
Fransa	2.1035*** P=0.0000	-0.4219*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1980-2019
İtalya	2.6685* P=0.0847	0.02403 P=0.3666	-	-2.0282 P=0.1955	Kısıtlı Trendli	1980-2019
İngiltere	1.4062*** P=0.0009	0.3324** P=0.0169	-	-	Sabitli	1985-2019
ABD	1.7753*** P=0.0000	0.2859*** P=0.0003	-19.439*** P=0.0018	-	Kısıtlı Sabitli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*						

¹² Kâr payının net ihracat üzerindeki etkisi hesaplanırken, Onaran ve Galanis (2013) çalışmasındaki adımlar takip edilerek yapılmıştır.

Tablo 6.6: İhracat Fiyat Denklemi (p_x)

	ulc	p_m	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	0.4873*** P=0.0051	0.7425*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	0.2220* P=0.0763	0.8089*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1988-2019
Brezilya	1.4448*** P=0.0001	0.2438 P=0.1160	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	0.9279*** P=0.0000	0.4864*** P=0.0000	9.1570 P=0.1302		Kısıtlı Sabitli	1985-2019
Kolombiya	2.4369*** P=0.0000	-0.0570 P=0.7083	-	-	Sabitli	1988-2019
Almanya	0.4184*** P=0.0002	0.7070*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1980-2019
Fransa	0.5056** P=0.0430	0.4785*** P=0.0012	-	-	Sabitli & Trendli	1980-2019
İtalya	0.4943*** P=0.0010	0.8613*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1980-2019
İngiltere	1.2216*** P=0.0036	0.2612 P=0.5182	7.6229 P=0.7507		Kısıtlı Sabitli	1985-2019
ABD	0.4234** P=0.0276	0.7704*** P=0.0000	2.9114 P=0.8043	-	Kısıtlı Sabitli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*						

Tablo 6.6’da yer alan ihracat fiyat denklem tahmininde ise tüm ülkelerde birim emek maliyetinin ihracat fiyatları üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Nitekim birim emek maliyeti ne kadar artarsa ihraç edilen ürünün maliyeti de artmaktadır. Böyle bir durumda firmalar karlarının azalmaması için fiyat rekabetçiliğinden vazgeçerek ihraç edilen ürünlerin fiyatını arttırmayı tercih etmektedir. İhracat fiyat denklem tahmininden elde edilen bir diğer sonuç ise Türkiye, Güney Afrika, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya ve ABD ülkelerinde ithalat fiyatları ve ihracat fiyatları arasındaki anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğudur. Aslında bu bulguda ithalat fiyatlarının yurt içi fiyatlarını etkileme sebebiyle aynıdır. Yani bu ülkelerde yurt içinde üretilecek ürünlerde ve yurt dışına ihraç edilecek ürünlerde ithal girdi kullanıldığı için ithalat fiyatlarındaki artış yurt içi ve ihracat fiyatlarına yansıtıldığını göstermektedir. Fiyat deflatör ve ihracat fiyat tablolarında görüldüğü üzere ithalat fiyatları ihracat fiyatlarını yurt içi fiyatlara göre daha çok arttırmaktadır.

İhracat değişkeni ise, ihracat fiyatının ithalat fiyatına oranının (p_x/p_m) ve dünya gelirinin (y_{rw}) bir fonksiyonudur. İthalat değişkeni ise, yurtiçi (yerel) fiyatların ithalat fiyatlarına oranı (p/p_m) ve ulusal gelirin (Y) bir fonksiyonudur. İhracat ve İthalat denklemleri ln formuna dönüştürülerek tahmin edilmiştir. İlgili fonksiyonlar aşağıdaki gibidir:

$$X = f(p_x/p_m, Y_{rw}) \quad (6.18)$$

$$M = f(p/p_m, Y) \quad (6.19)$$

Birim kök sonuçların göre ihracat serisi düzeyde durağan elde edilen Brezilya, Yunanistan, Kolombiya, Fransa ve İtalya için A-ARDL; birinci farkta durağan elde edilen Türkiye, G.Afrika, Almanya, İngiltere ve ABD için ARDL ile tahmin edilmiştir. İthalat serisi ise düzeyde durağan elde edilen ülkelerden Brezilya, Yunanistan, Almanya, Fransa ve İtalya için A-ARDL; birinci farkta durağan elde edilen Türkiye, G.Afrika, Kolombiya, İngiltere ve ABD için ARDL ile tahmin edilmiştir.

Tablo 6.7’de yer alan ihracat denklemi tahmin sonuçlarına göre Kolombiya hariç tüm ülkelerde nispi olarak ihracat fiyatları arttıkça ihracatın azaldığı bulgusu elde edilmiş olup bu ilişki istatistiksel olarakda anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla ihracat ile ihracat fiyatları arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kolombiya’da p_x/p_m değişkeni istatistiksel olarak anlamsız elde edildiği için bu değişken yerine reel birim emek maliyeti değişkeni ikame edilmiş olup istatistiksel olarak anlamlı elde edilmiştir. Çalışmanın bu sonuçları, **Onaran ve Galanis (2013)**’un ampirik sonuçlarıyla uyumludur. Onaran ve Galanis (2013)’un çalışmasında Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve ABD ülkelerinde p_x/p_m ile ihracat arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu ileri sürülmektedir. Benzer şekilde 2007-2008 küresel krizin dâhil edildiği **Onaran ve Obst(2016)** çalışmasında da Yunanistan, Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere ülkelerinde p_x/p_m ile ihracat arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çalışmamızın bir diğer bulgusu, dünya geliri arttıkça ihracatı en fazla artan ülkeler Fransa, Yunanistan, Almanya ve Türkiye’dir. Bu sonuç ilgili ülkelerin(Fransa, Yunanistan, Almanya ve Türkiye) ekonomisinin diğer ülkelere göre daha rekabetçi olduğunu da göstermektedir.

Tablo 6.8 ithalat denklemi tahmin sonuçlarına göre Brezilya, Türkiye, Almanya ve ABD ülkelerinde yurt içi fiyatlar ile ithalat arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yurtiçi fiyatlarındaki artış, ithalatı azaltırken, yurtiçi fiyatlardaki düşüş ise ithalatı arttırmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, ülke içinde fiyatlar azalsa dahi ithal ara girdi mallarına olan ihtiyaçtan dolayı ithalat talebinden vazgeçilmediğini göstermektedir. Güney Afrika, Kolombiya, Yunanistan ve İngiltere ülkelerinde ise ülke içinde fiyatlar arttıkça ithalat artmaktadır. Yani bu ülkelerde fiyat söz konusu olduğunda yabancı malların yerli mallara göre tercih edildiği sonucu elde edilmektedir. Son olarak tüm ülkelerde gelirin ithalat üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur.

Tablo 6.7: İhracat Denklemi (X)

	p_x/p_m	Y_{rw}	$rulc$	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	-1.3025** P=0.0482	2.1985*** P=0.0000	-	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	-0.2151*** P=0.0091	0.5575*** P=0.0066	-	-	-0.0654*** p=0.0000	Kısıtlı Trendli	1988-2019
Brezilya	-0.9381*** p=0.0078	1.4274*** P=0.0000	-	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	-0.0927** P=0.0177	2.7711* P=0.0567	-	-57.408 P=0.1663		Kısıtlı Sabitli	1985-2019
Kolombiya	0.2837 P=0.1037	9.6969 P=0.5031	-0.3294* P=0.0855	-	-0.3054 P=0.4838	Kısıtlı Trendli	1988-2019
Almanya	-3.8079*** P=0.0001	2.7531*** P=0.0000	-	-	-	Sabitli	1980-2019
Fransa	-0.1667*** P=0.0000	3.7281*** p=0.0000	-	-	-	Sabitli	1980-2019
İtalya	-1.0182** P=0.0149	0.6583*** P=0.0000	-	-	-	Sabitli	1980-2019
İngiltere	-0.0315** P=0.0261	1.1382*** P=0.0000	-	-	-	Sabitli	1985-2019
ABD	-3.4701*** P=0.0098	1.0827*** P=0.0000	-	-	-	Sabitli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*							

Tablo 6.8: İthalat Denklemi (M)

	p/p_m	Y	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	-0.4492* P=0.0868	1.2340*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	0.4266*** P=0.0037	1.3230*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1988-2019
Brezilya	-0.3183*** p=0.0011	1.6409*** p=0.0000	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	0.0141* p=0.0678	0.9757*** p=0.0000	-	-	Sabitli	1985-2019
Kolombiya	0.1863** P=0.0194	0.9618*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1988-2019
Almanya	-0.4164** P=0.0136	1.5986*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1980-2019
Fransa	0.9510 P=0.6877	0.9045*** P=0.0507	1.8894 p=0.8882	-	Kısıtlı Sabitli	1980-2019
İtalya	0.6444 P=0.1048	1.3025*** P=0.0007	-	-	Sabitli	1980-2019
İngiltere	0.0041* P=0.0856	1.2257*** P=0.0007	-		Sabitli	1985-2019
ABD	-0.6813*** P=0.0000	1.8112*** P=0.0000	-	-	Sabitli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*						

Yukarıdaki denklemleri tahmin ettikten sonra ihracat ve ithalatın kâr payına olan marjinal esneklikleri hesaplanacaktır. Onaran ve Galanis(2013) çalışmasına göre ücret payı yaklaşık olarak reel birim emek maliyeti ($rulc$) olarak tanımlanmaktadır. Kısaca $rulc$ ayarlanmış ücret ödemelerinin GSYİH'ya oranıdır ($rulc = ws * \frac{Y_f}{Y}$). Nominal reel birim emek maliyeti, ulc ise reel birim emek maliyetinin fiyat deflatörü ile çarpılması sonucu elde

edilmektedir($ulc = rulc * p$). Ulc 'nin $rulc$ 'ye olan etkisi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$e_{ULC.RULC} = \frac{\partial \ln ulc}{\partial \ln rulc} = \frac{1}{1 - \beta_{ulc}} \quad (6.20)$$

6.20 nolu denklemde yer alan β_{ulc} 'nin fiyat deflatörüne olan etkisini temsil etmekte olup elde edilen bu oran, kâr payının ihracata olan marjinal esnekliğini hesaplamak için kullanılmaktadır ($1/1 - ep$). Kâr payının ihracata olan marjinal esneklik formülü şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\begin{aligned} \frac{\Delta \left(\frac{X}{Y} \right)}{\Delta(\pi)} &= \left(\frac{\partial X}{\partial P_x} \frac{\partial P_x}{\partial (ulc)} \frac{\partial (ulc)}{\partial (rulc)} \frac{\partial (rulc)}{\partial (ws)} \right) \frac{X/Y}{rulc} \\ &= \left(e_{XP} e_{P_x} \frac{1}{1 - e_p} \frac{Y_f}{Y} \right) \frac{X/Y}{rulc} \end{aligned} \quad (6.21)$$

Bu denklemde e_{P_x} birim emek maliyetinin (ulc) ihracat fiyatına (p_x) olan etkisini (ihracat fiyatı denkleminde ulc 'nin katsayısı), e_{XP} ise ihracat fiyatının (p_x) ihracata (X) olan etkisini (ihracat denkleminde p_x/p_m katsayısı) göstermektedir. X/Y ve M/Y ihracata ve ithalata ait serilerin ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Kâr payının ithalata olan marjinal esneklik formülü ihracat ile benzer şekilde hesaplanmaktadır:

$$\begin{aligned} \frac{\Delta \left(\frac{M}{Y} \right)}{\Delta(\pi)} &= \left(\frac{\partial M}{\partial P} \frac{\partial P}{\partial (ulc)} \frac{\partial (ulc)}{\partial (rulc)} \frac{\partial (rulc)}{\partial (ws)} \right) \frac{M/Y}{rulc} \\ &= \left(e_{MP} e_{P_{ULC}} \frac{1}{1 - e_{P_{ULC}}} \frac{Y_f}{Y} \right) \frac{M/Y}{rulc} \end{aligned} \quad (6.22)$$

Kâr payının uluslararası ticaret üzerine etkisi, ihracat ve ithalatın fiyatlara olan esnekliğine ve dışa açıklık derecesine (ihracat ve ithalatın GSYİH içindeki payına) bağlıdır. İhracat ve ithalatın kâr payına olan marjinal esneklik değerleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 6.9: Kâr payındaki %1 artışın Net İhracata etkisi

Ülkeler	ihracat								
	e_{PULC}	$e_{ULC.RULC}$	$e_{Px.ULC}$	e_{XPx}	e_{XRULC}	$RULC$	Yf/Y	X/Y	$\frac{\partial x/Y}{\partial \pi}$
Türkiye	1.522	-1.917	0.487	-1.300	1.215	0.495	0.912	0.220	0.492
Brezilya	1.846	-1.182	1.445	-0.940	1.606	0.473	0.867	0.114	0.336
G.Afrika	1.539	-1.855	0.222	-0.220	0.091	0.512	0.915	0.248	0.040
Kolombiya	2.229	-0.813	2.437	0.000	-0.329	0.443	0.921	0.165	0.113
Yunanistan	2.517	-0.659	0.928	-0.093	0.057	0.403	0.777	0.219	0.024
Almanya	2.290	-0.773	0.420	-3.810	1.237	0.507	0.876	0.318	0.679
Fransa	2.100	-0.906	0.510	-0.167	0.077	0.525	0.896	0.254	0.033
İtalya	2.670	-0.599	0.494	-1.020	0.302	0.503	0.909	0.239	0.130
İngiltere	1.410	-2.439	1.220	-0.032	0.094	0.501	0.900	0.264	0.044
ABD	1.780	-1.282	0.423	-3.470	1.882	0.546	0.928	0.110	0.352

Ülkeler	ithalat				Net ihracat
	$e_{M.P}$	$e_{M.RULC}$	M/Y	$\frac{\partial M/Y}{\partial \pi}$	$\frac{\partial NX/Y}{\partial \pi}$
Türkiye	-0.449	1.31	0.24	0.579	-0.087
Brezilya	-0.318	0.69	0.11	0.143	0.193
G.Afrika	0.427	-1.22	0.24	-0.522	0.562
Kolombiya	0.186	-0.34	0.19	-0.136	0.249
Yunanistan	0.014	-0.02	0.29	-0.013	0.037
Almanya	-0.416	0.74	0.30	0.375	0.304
Fransa	0.000	0.00	0.25	0.000	0.033
İtalya	0.000	0.00	0.23	0.000	0.130
İngiltere	0.004	-0.01	0.28	-0.007	0.051
ABD	-0.681	1.55	0.13	0.344	0.008

Kaynak: Onaran ve Galanis, 2013:29. (e_{PULC} değerinin 1'den büyük olması nedeniyle $e_{ULC.RULC}$ değerleri negatif elde edilmiş olup, ihracat ve ithalatın kâr payına olan esneklik hesaplamalarında (denklem 6.21 ve 6.22) eksi değerleri dikkate alınmamıştır.

Sonuçlara göre ihracatın kâr payına olan marjinal esneklik katsayısı ($\frac{\partial X/Y}{\partial \pi}$) tüm ülkelerde pozitif olarak elde edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere bütün ülkelerde birim emek maliyeti (ULC), yurt içi ve ihraç fiyatları pozitif olarak etkilemektedir ($e_{P.ULC} > 0$; $e_{Px.ULC} > 0$). Yani birim emek maliyeti arttıkça bu hem yurt içinde üretilen malların fiyatına hem de yurt dışına ihraç edilen malların fiyatına yansıtılmaktadır. Tahmin sonuçlarına göre kâr payındaki artış, beraberinde ücreti de azalttığı için dolayısıyla birim emek maliyetleri de azalmaktadır. Birim emek maliyetindeki azalma ise yerli ve ihraç fiyatlarına yansıtılmakta ve sonuç olarak ihracatın arttığı görülmektedir. Buradan hareketle net ihracatın kâr payına olan marjinal esnekliği pozitif elde edilmiştir. Bhaduri ve Marglin (1990) bu durumu devalüasyon kararı ile reel ücretleri düşürme stratejinin genişleyici bir ekonomide ihracatı teşvik edici olduğunu aksi durumda ihracat üzerindeki etkisinin belirsiz olduğu şeklinde ifade etmektedir. Analizin tahmin sonuçlarına göre bütün ülkelerde kâr payı arttıkça ihracatında arttığı görülmektedir. Dolayısıyla Bhaduri ve Marglin(1990)'in ileri sürdüğü gibi bu ülkelerde (Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD) genişleyici bir ekonominin varlığından söz etmek mümkündür.

6.9 nolu Tabloya göre ithalatın kâr payına olan marjinal esneklik katsayısı pozitif olan ülkeler Türkiye, Brezilya, Almanya ve ABD olduğu, negatif olan ülkeler Güney Afrika, Kolombiya Yunanistan ve İngiltere olduğu sonucu elde edilmiştir. Kâr payı ile ithalat arasındaki pozitif veya negatif ilişkinin nedeni aşağıda iki durumla açıklanabilmektedir.

İlk olarak kâr payının ithalatı pozitif etkilediği ülkeler olan Türkiye, Brezilya, Almanya ve ABD’de yurt içi fiyatlar ithalat fiyatlarına nispeten düşük olmakla birlikte ithalat artmaya devam etmektedir. Talebin genel kanunu gereği talebin fiyatı ucuz mala doğru yönelmesi gerekirken bu ülkelerde ithalat fiyatları da artsa da ithal ürünlere talep artmaktadır. Bu sonucun birçok nedeni bulunmaktadır. Birincisi enerji fiyatlarındaki artışın ithalatın artmasına neden olmasıdır. İkincisi yurt içinde üretilen ürünlerin/malların nüfus arttıkça o ülkeye yetmemesi sonucu ithalatın artması. Üçüncüsü küreselleşmeyle birlikte finansal koşulların iyileşmesi ve düşük faizlerin tüketim talebini arttırması sonucu ek üretimin ithal girdi talebiyle karşılanmasıdır. Özellikle Türkiye üretimde ithal girdi bağımlısı bir ülke olduğu için ithalat her zaman ihracattan fazla artmakta ve cari açık kronik bir sorun olmaya devam etmektedir. Dördüncüsü küreselleşen dünyada fiyatların artmasıdır. Bu durum ham madde, yarı mamül gibi ürünlerin yanında makine teçhizat gibi sermaye mallarında fiyatlarını arttığı için ithalat kaleminin şişmesine neden olmaktadır. Son olarak ithal edilen malların talep katılığı karşısında ihracat talebinin daha esnek olmasıdır. Bunlar alternatif olmayan petrol ve doğalgaz gibi hem üretmek için hem de ısınmak için ihtiyaç duyulan ürünlerdir. Dolayısıyla bu malların fiyatı artsa da ithal edilmek zorundadır. Buna karşılık cari açık veren ülkeler tekstil ürünleri gibi talebin fiyat esnekliğinin yüksek olduğu malları ihraç etmektedir. Çünkü bu tür ürünlerin fiyatı düşük olan birçok alternatif ülkede üretimi bulunmaktadır. Sonuç olarak yurt içi fiyatlar %1 azaldığında Türkiye ‘de ithalat %0.45; Brezilya’da ithalat %0.32; Almanya’da %0.42 ve ABD’de %0.68 artmaktadır. Bu sonuçta Türkiye, Brezilya, Almanya ve ABD’nin ithalata bağımlı bir ülke olduğunu göstermektedir. Onaran ve Galanis (2013) 1970-2007 dönemini kapsayan çalışmasında, bu ülkelerde fiyatların ithalata etkisinin pozitif olduğu bulgusunu sunmaktadır. Ancak Onaran ve Galanis(2013) çalışma 1970-2007 dönemini kapsarken bizim çalışmamız 1980-2019 yılları arasını kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmamızdan elde edilen bir diğer sonuç ise 2007’den 2019’a kadar olan süreçte küreselleşmeyle beraber ülkelerin git gide üretimde ithalata daha bağımlı hale geldiğidir.

İkinci olarak kâr- payının ithalatı negatif etkilediği Güney Afrika, Kolombiya Yunanistan ve İngiltere gibi ülkelerde yurt içinde fiyatlar azaldıkça talebin yurt içinde üretilen ürünlere doğru kayması ve sonuç olarak ithalatın azalmasıdır. Bu ülkelerde ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretimi olduğundan ithal ürünlerin fiyatları arttığı zaman vazgeçmek daha

kolay olmaktadır. Ayrıca üretim de ithal girdiye ve ithal tüketime olan bağımlılık ne kadar az ise fiyat ve ithalat arasındaki katsayısı o kadar fazladır.

Son olarak analiz sonuçlarına göre, net ihracatın kâr payına olan marjinal esnekliği Türkiye hariç tüm ülkelerde pozitif olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ihracat etkisinden daha güçlü bir ithalat etkisinin olmasıdır. Türkiye’ de ihraç edilen ürünlerde emek maliyetinin yanı sıra ithal ara mal maliyeti de güçlü bir paya sahiptir. Fiyatların ve birim emek maliyetinin azalması her ne kadar ihracat için fiyat rekabetçiliği sağlasa da ithal ara malların payı net ihracat dengesi için negatif etki yaratmaktadır.

6.5.1.4 Toplam Etki

Tablo 6.10: Kâr Payının %1 Artışının Toplam Talebe Etkisi

Ülkeler	$\partial C/\partial h$	$\partial I/\partial h$	$\partial NX/\partial h$	$\partial Y/\partial h$	Talep Rejimi
Türkiye	-0.212	0.000	-0.087	-0.299	Ücret
Brezilya	-0.327	0.022	0.193	-0.112	Ücret
G.afrika	-0.304	0.015	0.562	0.273	Kâr
Kolombiya	-0.211	0.000	0.249	0.038	Kâr
Yunanistan	-0.714	0.000	0.037	-0.677	Ücret
Almanya	-0.351	0.000	0.304	-0.047	Ücret
Fransa	-0.371	0.000	0.033	-0.338	Ücret
İtalya	-0.177	0.027	0.130	-0.020	Ücret
İngiltere	-0.187	0.000	0.051	-0.135	Ücret
ABD	-0.517	0.000	0.008	-0.509	Ücret

Kâr payının toplam talep üzerindeki etkisi tüketim, yatırım ve net ihracatın kâr payına olan marjinal esneklikler toplamı ile elde edilmektedir. Toplam etki pozitif olduğunda talep rejimi kâr çekişli, negatif olduğunda ücret çekişli olarak tanımlanmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre kâr payının tüketim üzerindeki etkisi bütün ülkelerde güçlü ve negatif elde edilmiştir. Kâr payı ve yatırım arasındaki ilişki kimi ülkelerde(Türkiye, Kolombiya, Yunanistan, Almanya, Fransa, İngiltere, ABD) istatistiksel olarak anlamsız kimi ülkelerde ise (Brezilya, Güney Afrika, İtalya) de toplam talebi etkilemeyecek kadar zayıf ve pozitifdir. Buradan çıkarılacak önemli sonuç yurt içinde kâr paylarının tüketim üzerindeki negatif etkisinin yatırım üzerindeki pozitif etkisinden çok daha güçlü olduğudur. Kısaca bütün ülkelerde kapalı bir ekonomide toplam talep ücretli kesim tarafından yönetilmektedir. Elde edilen bu bulgu ile uyumlu mevcut literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Literatürde yer alan ilk çalışmalardan Bowles ve Boyer (1995) Fransa, Almanya, Japonya, İngiltere ve ABD ülkelerinin talep rejimlerini kapalı ekonomi durumunda ücret çekişli tespit etmiştir. Daha sonra **Hein ve Vogel (2008)** çalışmalarında, bizim çalışmamızla ortak olan ülkelere Fransa,

Almanya, İngiltere ve ABD için kapalı bir ekonomide talep rejimlerinin ücret çekişli olduğu bulgusu elde edilmiştir. **Onaran ve Galanis(2013)** ile **Onaran ve Obst (2016)** çalışmalarında Türkiye, Güney Afrika, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD ülkeleri için kâr payı-yatırım ilişkisi, kâr payı-tüketime göre daha zayıf elde edilmiş olup her iki çalışmada da kapalı ekonomi talep rejimlerinin ücret çekişli olduğu elde edilmiştir. Almanya, İngiltere ve ABD'yi inceleyen Stockhammer, Rabinovich ve Reddy (2018) çalışmasında da yurt içi talep rejiminin ücret çekişli olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bhaduri ve Marglin (1990) modeli kapalı ekonomi rejimlerinin ücret çekişli olduğunu ileri sürmektedir (denklem 4.27).

Kâr payının tüketim üzerindeki negatif etkisi, güçlü ve pozitif bir net ihracat etkisi olmadıkça toplam talep kâr payı artmaya devam ettikçe azalmaktadır. Güçlü ve pozitif net ihracat etkisi ise bir ülkenin ihracat-ithalat esnekliklerine bağlıdır. Güney Afrika ve Kolombiya ülkelerinde net ihracatın kâr payına olan marjinal esnekliği sırasıyla 0.56 ve 0.25 elde edilmiş olması nedeniyle tüketimin kâr payına olan negatif marjinal etkisini baskılamıştır. Yani kâr payı arttıkça toplam talep de artmıştır. Dolayısıyla bu ülkelerin talep rejimi kâr çekişli olarak tanımlanmaktadır. Ampirik analizde Güney Afrika ve Kolombiya'nın kâr çekişli olduğu bulgusuna karşın, Güney Afrika ve Kolombiya'nın dâhil olduğu Oyvat, Öztunalı ve Elgin (2018) çalışmasında Güney Afrika'nın ücret çekişli ve Kolombiya'nın ise kâr çekişli olduğu ileri sürülmektedir. Benzer şekilde **Onaran ve Galanis (2013)** çalışması da Güney Afrika ülkesi için pozitif ve negatif tüketime göre daha güçlü net ihracat etkisi elde etmiş olup kâr çekişli olduğu sonucuna varılmıştır. Brezilya'da ise kâr payının net ihracat dengesi üzerine pozitif bir etkisi olmasına rağmen (0.19), tüketim üzerindeki negatif etki (-0.33) çok daha güçlü olduğu için talep rejimi ücret çekişli elde edilmiştir. Tomio (2016)'nın Brezilya'yı incelediği çalışmada 1956-2008 yılları arasında toplam talebin kâr payına olan marjinal esnekliği -0.52 elde etmiş olup, Brezilya'nın talep rejimi ücret çekişli olarak yorumlanmıştır. Bizim ampirik çalışmamızda ise, Brezilya'da 1988-2019 döneminde toplam talebin kâr payına olan marjinal esnekliği -0.11 elde edilmiştir. Bu bulgu Brezilya'nın talep rejiminin ücret çekişli olarak devam ettiğini ancak bu etkinin zaman içinde azaldığını göstermektedir.

Net ihracatın kâr payına marjinal esnekliği pozitif elde edilen diğer ülkeler ise Brezilya, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD'dir. Ancak 6.10 nolu Tabloda görüldüğü üzere esneklik katsayısı, kâr payının tüketim üzerindeki negatif etkisinden çok daha zayıftır. Bu ülkelerde kâr payı artmaya devam ettikçe toplam talep, kuvvetli bir ihracat ve yatırım etkisi olmadıkça, azalmaktadır. Sonuç olarak bu ülkeler için toplam talep rejimi ücret çekişli elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuç ise literatürde yer alan birçok çalışma ile uyumludur (Hein ve Vogel, 2008: Stockhammer, Onaran ve Ederer, 2009: Onaran ve Galanis, 2013: Onaran

ve Obst, 2016: Stockhammer and Wildauer, 2016: Caltandey ve Vernengo, 2017: Oyvat, Öztunalı ve Elgin, 2018).

İhracatın kâr payına olan esnekliğinin ($\partial X/Y/\partial \pi$) gelişmekte olan ülkelerde (Türkiye, Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya) pozitif ve güçlü elde edilmesi (Tablo 6.9) bu ülkelerin uluslararası piyasa rekabetinin güçlü olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, teoride “Önemsiz Olmanın Önemi”¹³ ile açıklanabilir. Gelişmiş ülkeler uluslararası piyasada fiyatları belirleme gücüne sahiptir ve gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek ihrac fiyatları belirlemektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülke ile gelişmiş ülkenin ticareti söz konusu olduğunda düşük fiyattan satmaya razı olan gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin belirlediği fiyattan ihracat yapmaktadır. Bu sebeple Türkiye, Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya gibi gelişmekte olan ülkeler dünyada oluşan ticaretin büyük bir payına sahiptir. Bu sonuca göre Güney Afrika ve Kolombiya’nın talep rejimi kâr çekişli iken, Türkiye ve Brezilya ücret çekişlidir. Güney Afrika ve Kolombiya’da kâr paylarının net ihracat üzerindeki pozitif etkisi, tüketim üzerindeki negatif etkiden daha güçlü olması nedeniyle talep rejimi kâr çekişli elde edilmiştir. Brezilya’da ise bu durum tersine dönmekte ve kâr payının tüketim üzerindeki negatif etkisi net ihracat üzerindeki pozitif etkiyi baskılamaktadır. Türkiye ‘de güçlü pozitif ihracatın olmasına karşın ücret çekişli olmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır. İlk olarak düşük faiz ve yüksek kredi genişlemesiyle gelir olmasa dahi tüketimin Türkiye’de aşırı derecede yüksek olması ile ilgilidir. İkincisi ise ithal ara girdi mallara bağımlılığı sebebiyle cari açığın yıllardır kronik hale gelmesidir. Bu sebeple Türkiye kâr payının ihracata etkisi güçlü ve pozitif olduğu halde negatif net ihracat dengesine sahiptir.

Tablo 6.11: Talep Rejim Sonuçlarının Literatür ile Karşılaştırılması

Ülkeler	Talep Rejimi	Hein ve Vogel (2008)	Onaran ve Galanis (2013)	Onaran ve Obst (2016)	Oyvat, Öztunalı ve Elgin (2018)	Alarco (2016)	Bölükoğlu (2019)	Tomio (2020)
Türkiye	Ücret	-	Ücret	-	Ücret	-	Ücret	-
Brezilya	Ücret	-	-	-	-	Ücret	-	Ücret
G.afrika	Kâr	-	Kar	-	Ücret	-	-	-
Kolombiya	Kâr	-	-	-	Kar	Ücret	-	-
Yunanistan	Ücret	-	-	Ücret	Kar	-	-	-
Almanya	Ücret	Ücret	Ücret	Ücret	-	-	-	-
Fransa	Ücret	Ücret	Ücret	Ücret	-	-	-	-
İtalya	Ücret	-	Ücret	Ücret	Ücret	-	-	-
İngiltere	Ücret	Ücret	Ücret	Ücret	Ücret	-	-	-
ABD	Ücret	Ücret	Ücret	-	Ücret	-	-	-

¹³ Dış ticaret yapan ülkelere biri büyük, diğeri küçük bir ülke olduğunda büyük ülke fiyat belirleyici, küçük ülke ise fiyat kabullenicidir. Bu durumda dış ticaret, ticaret partnerlerinden büyük olanın iç maliyet oranına yakın bir düzeyden yapıldığı için dış ticaret kazançlarının büyük bir bölümü küçük ülkeye gitmektedir. Bu durum “önemsiz olmanın önemi” kavramı olarak ifade edilmektedir.

6.5.2. Verimlilik Rejimi

Hein ve Tarassow (2010) modeli çalışmanın Neo-Kaleckiye Bölüşüm Modelleri bölümünde yer alan Hein ve Vogel (2009) çalışmasının devamı niteliğinde olup Bhaduri ve Marglin (1990) ve Blecker (1989)'in açık ekonomi Kaleckiye bölüşüm ve büyüme modellerine dayanmaktadır. Bu modellerde genel olarak, teknik gelişme ve verimlilik artışını dışsal kabul edilmiştir. Hein ve Tarassow (2010) ise bu teknik gelişmeyi temel modele üç aşamada entegre etmektedir. İlk aşamada verimlilik artışını dışsal kabul ederek fonksiyonel gelir dağılımındaki değişikliklerin mal piyasası dengesi üzerine etkilerinin dikkate almaktadır. İkinci aşamada, gelir dağılımındaki değişikliklerin verimlilik artışı üzerindeki etkisini bütünleştirmektedir. Üçüncü adımda ise, talep ve verimlilik rejimlerini bütünleştirmekte ve gelir dağılımındaki değişikliklerin genel rejim üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Ayrıca bu modelde devletin ekonomik faaliyetinin olmadığı, üretimin ithal girdilere bağlı olduğu ve çıktıların uluslararası piyasalarda rekabet ettiği dışa açık bir ekonomiye dayanmaktadır. Nominal döviz kuru, para politikaları ve uluslararası finansal piyasalar tarafından belirlendiğinde dışsal olarak kabul edilmektedir.

Hein ve Tarassow (2010) yaptığı çalışmada, Hein ve Vogel(2009) çalışmasında yer alan tasarruf, net ihracat ve döviz kuru denklemlerinde herhangi bir değişiklik yapmadan aynı şekilde kullanmıştır.¹⁴ Hein ve Vogel(2009) çalışmasından farklı olarak sermaye birikim denkleminde verimlilik artışını ekleyerek tekrar oluşturmaktadır. Böylece sermaye birikimi ($g = I/K$) değişkeni kâr payı(h), kapasite kullanım oranı(u) ve sermaye-potansiyel çıktı oranının($\hat{y}$) pozitif bir fonksiyonu olarak gösterilmektedir (Bhaduri ve Marglin, 1990; Hein ve Tarassow, 2010):

$$g = \alpha + \beta u + \tau h + \omega \hat{y} \quad (6.23)$$

Sermaye birikimi denkleminde yer alan β , τ ve ω katsayıları pozitiftir. Aynı zamanda bu model, kâr payının sermaye birikimi üzerinde doğrudan pozitif bir etkiye sahip olması nedeniyle kâr çekişli rejime tabi ekonomileri de temsil etmektedir. Teknik ilerleme ise, yatırım fonksiyonunda verimlilik artışı olarak dışsal eklenmektedir (Hein ve Tarassow, 2010;732). Firmalar için teknik ilerleme, verimliliği arttırdığı için yatırımları teşvik etmektedir.

¹⁴Çalışmanın **Neo-Kaleckiye Bölüşüm Modelleri** Bölümünde “**Neo-Kaleckiye Açık Ekonomi Modeli**” başlığı altında Hein ve Vogel(2010) çalışması ve çalışmada yer alan denklemler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Net ihracat oranı denkleminde yer alan dünya ithalat değişkeni (M_{row}), Hein ve Tarassow (2010) modelinde bulunmamaktadır. Ancak Kurt(2020) çalışmasında olduğu gibi bizim çalışmamızda da dış talebin bir ölçüsü olarak denkleme dâhil edilmektedir.

$$b = \mu + \psi e^r - \phi u + \kappa \ln M_{row} \quad (6.24)$$

6.24 nolu denklemde yer alan ψ, ϕ ve κ pozitif parametrelerdir.¹⁵ Ayrıca Hein ve Tarassow(2010) çalışmasında reel döviz kuru denklemi, kâr payının pozitif fonksiyonu olarak yer almaktadır. Ancak çalışmamızda reel efektif döviz kuru verileri kullanıldığından tahminlerde elde edilen katsayısı negatiftir. Yani reel efektif döviz kuru arttığı zaman yerel paranın değerleneceği anlamına gelmektedir (döviz kuru arttığı zaman yerel para değer kaybetmektedir).

$$e^r = e^r(h), \quad \frac{\partial e^r}{\partial h} \geq 0. \\ e^r = v + \gamma h \quad (6.25)$$

Hein ve Tarassow(2010) çalışmasında bu modele ek olarak verimlilik artışı denklemini eklemektedir. Hein ve Tarassow(2010), verimlilik artışı denklemine dahil edeceği değişkenleri belirlerken literatürdeki bazı çalışmaları referans almaktadır (Kaldor(1957,1961), Verdoorn(1949), Cassetti (2003), Naastepad (2006), Taylor (1991)). Örneğin Kaldor(1957,1961) teknik ilerleme fonksiyonunda verimlilik artışının sermaye yoğunluğundan olumlu etkilendiğini ileri sürmektedir. Benzer şekilde Verdoorn (1949) sanayi üretiminde, emek verimliliğindeki artış oranının, üretimdeki artış oranıyla pozitif ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşımda emek verimliliğindeki artışının, çıktı ve/veya sermaye stoku dinamiklerinden olumlu yönde etkilendiği ileri sürülmektedir. Kaldor-Verdoorn etkisini en kapsamlı olarak araştırmış olan McCombie, Pugno ve Soro (2002)'ya göre, talep artışı verimlilik artışına neden olmaktadır. Bu bulgudan hareketle Hein ve Tarassow (2010) da verimlilik artışını belirleyen denkleme kapasite kullanım oranını veya sermaye birikim oranını dâhil etmişlerdir.

¹⁵ ψ parametresi Hein ve Tarassow(2010) çalışmasında pozitiftir. Çünkü reel döviz kurundaki artış yerel para birimindeki değer kaybına karşılık gelmektedir. Ancak çalışmada kullanılan reel efektif döviz kuru serisindeki (REER) artış yerel para biriminde değer artışına karşılık geldiğinden bu parametre ekonometrik tahminlerde negatiftir.

Cassetti (2003) ve Naastepad (2006) ile Taylor (1991) çalışmalarında, Marx (1867) ve Hicks(1932)'in yaklaşımından hareketle, verimlilik denklemlerine bir ücret itme değişkeni katmışlardır. Marx (1867) ve Hicks (1932)'in yaklaşımına göre düşük işsizlik, işçi sendikalarının artan pazarlık gücü, nominal ve reel ücretlerdeki artışı hızlandıracak, bu da sonuçta ücret payının artmasına neden olmaktadır. Buna göre reel ücretteki artış firmaları yeni teknolojilerle üretim yapmaya teşvik edecek ve verimlilik artacaktır ve dolayısıyla kâr payının düşmesine neden olacaktır. Bu çalışmalar ışığında Hein ve Tarassow(2010) verimlilik artışı denklemlerine ikinci değişkeni olan kâr payını negatif olarak eklemektedir. Yani kâr payındaki düşme endişesi, üretim artışını hızlandırmaktadır.

$$\hat{y} = \eta + \rho u - \theta h, \quad \eta, \rho, \theta > 0 \quad (6.26)$$

$$\hat{y} = \eta + \varepsilon g - \theta h, \quad \eta, \varepsilon, \theta > 0 \quad (6.27)$$

6.26 ve 6.27 nolu denklemlerde yer alan η , ρ ve θ pozitif parametrelerdir ve η “yaparak öğrenme” etkilerini açıklamaktadır (Hein ve Tarassow, 2010). Çalışmamızda 6.26 nolu denklem analiz edilecektir.

6.5.2.1 Talep Rejiminin Belirlenmesi

Literatürde (Naastepad (2006) ve Hein ve Vogel (2009) çalışmalarında sadece talep rejimi elde etmeye yönelik bir model sunarken, Hein ve Tarassow(2010) ise çalışmalarında hem talep rejimini hem de verimlilik artışının dâhil edildiği genel rejimi açıklamaktadır.

Talep rejimi kâr payındaki değişiminin kapasite kullanım oranına ve sermaye birikim oranına olan marjinal esneklik ile belirlenmektedir. İlgili marjinal esneklikler çalışmamızın Neo-Kaleckiye Açık Ekonomi Modeli başlığı altında 4.59 ve 4.60 numaralı denklemlerle detaylıca açıklanmış olup ayrıca aşağıda gösterilmektedir:

$$\frac{\partial u^*}{\partial h} = \frac{\tau - (s_{\Pi} - s_w) \frac{u}{v} + \psi \gamma}{[s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi} \quad (6.28)$$

$$\frac{\partial g^*}{\partial h} = \frac{\tau \left\{ [s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} + \phi \right\} - \beta (s_{\Pi} - s_w) \frac{u}{v} + \beta \psi \gamma}{[s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi} \quad (6.29)$$

Mal piyasası dengesinin istikrarlı olduğu varsayıldığında ($[s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi > 0$), artan kâr payının kapasite kullanımı üzerine etkisi, yatırımların(τ) ve net ihracatın

$(\psi \partial e^r / \partial h)$ pozitif etkisi ile tüketimin $[-(s_{\Pi} - s_W)u/v]$ negatif etkisi oluşturmaktadır (Denklem 6.28). Kâr payının sermaye birikimine olan etkisi de kapasite kullanım oranına benzer şekilde yatırımların $(\tau\{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h]\frac{1}{v} + \phi\})$ ve net ihracatın $(\beta\psi \partial e^r / \partial h)$ pozitif etkisi ile tüketimin $[-\beta(s_{\Pi} - s_W)u/v]$ negatif etkisinden söz edilmektedir.¹⁶ Bu etkilerin her birinin göreceli gücüne bağlı olarak, yükselen bir kâr payı, kapasite kullanım ve sermaye birikimi oranlarının artmasına veya oranların düşmesine neden olabilmektedir (Tablo 6.12).

Tablo 6.12: Talep Rejiminin Belirlenmesi

Talep rejimi	Ücret Çekişli	Ara Rejim	Kâr çekişli
	$\partial u^* / \partial h < 0;$	$\partial u^* / \partial h < 0$	$\partial u^* / \partial h > 0;$
	$\partial g^* / \partial h < 0$	$\partial g^* / \partial h > 0$	$\partial g^* / \partial h > 0$

Kaynak: Hein ve Tarassow(2010),739.

Buna göre kâr payının kapasite kullanımı ve sermaye birikimi üzerine etkisinin negatif olduğu ekonomilerde talep rejimi '**ücret Çekişli**', bu etkinin pozitif olduğu ekonomilerde talep rejiminin ise '**kâr çekişli**' olduğu ifade edilmektedir. Bu etkilerden ilkinin $(\partial u^* / \partial h < 0)$ negatif ikincisinin $(\partial g^* / \partial h > 0)$ pozitif olduğu ekonomiler ise '**ara talep rejim**' olarak adlandırılmaktadır.

6.5.2.2 Genel Rejiminin Belirlenmesi

Verimlilik artışı denkleminin $(\widehat{y} = \eta + \rho u - \theta h)$ kapasite kullanım oranı $(u^*, \text{denklem 4.57})$ ve sermaye birikim oranı $(g^*, \text{denklem 4.58})$ denklemlerinde dahil edilmesiyle yeni denge kapasite kullanım oranı $(u^{**}, \text{denklem 4.65})$ ve sermaye birikim oranı $(g^{**}, \text{denklem 4.67})$ elde edilmektedir. Böylece verimliliğin dahil olduğu kapasite kullanım oranı ve sermaye birikim oranının kâr payına olan marjinal esneklikleri genel rejimin yorumlanmasını sağlamaktadır. İlgili marjinal esneklikler çalışmamızın **Neo-Kaleckiyan Açık Ekonomi Modeli** başlığı altında 4.68, 4.69 ve 4.70 numaralı denklemlerle detaylıca açıklanmış olup ayrıca aşağıda gösterilmektedir:

¹⁶ Kâr payındaki artışın (yani ücret payındaki azalışın) kapasite kullanım üzerindeki etkisi, aynı zamanda ücret payları ile kapasite kullanımı arasındaki ilişkiyle de paralellik taşımaktadır. Örneğin reel ücretlerdeki azalma, emek verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır. Emek verimliliğinin azalmasının iki önemli nedeni vardır: Bunlardan biri reel ücretlerdeki azalma sonucu, çalışan işgücünün verimli düşecektir. Bu etkiye **Kaldor-Verdoorn** olarak tanımlanmaktadır. Verdoorn'a (1949) göre, işgücü verimliliğinin büyüme oranı, çıktının büyüme oranı ile pozitif olarak ilişkilidir. İkincisi ise reel ücretler düşük olduğu için firmaların emek tasarrufunu amaçlayan teknolojik programlar benimsememesidir. Bu etki ise, **Marx-Hicks Etkisi** olarak tanımlanır (Stockhammer ve Lavoie, 2013). Hein ve Tarassow (2010) bu durumu statik ve dinamik ölçek ekonomileri ile açıklamaktadır: Toplam talebin, satışların ve dolayısıyla pazarın genişlemesi, artan rasyonalizasyon ve makineleşmeye yol açacağından, teknik ilerlemeyi ve verimlilik artışını olumlu yönde etkilemektedir.

$$\frac{\partial u^{**}}{\partial h} = \frac{\tau - (s_{\pi} - s_W) \frac{u}{v} + \psi\gamma - \theta\omega}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho\omega} \quad (6.30)$$

$$\frac{\partial y^*}{\partial h} = \frac{\rho \left[\tau - (s_{\pi} - s_W) \frac{u}{v} + \psi\gamma \right] - \theta \{ [s_W + (s_{\pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi \}}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho\omega} \quad (6.31)$$

$$\frac{\partial g^{**}}{\partial h} = \frac{(\tau - \theta\omega) \left\{ [s_W + (s_{\pi} - s_W)h] \frac{1}{v} + \phi \right\} - (\beta + \rho\omega) \left((s_{\pi} - s_W) \frac{u}{v} + (\beta + \omega) \psi\gamma \right)}{[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho\omega} \quad (6.32)$$

Genel rejim altında mal piyasası istikrar koşulu $[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi - \rho\omega > 0$ koşuluna bağlıdır. Talep rejimine göre kıyaslandığında genel rejimde istikrar koşunu sağlamak $\rho\omega$ teriminin çıkarılması nedeniyle daha zordur. Yani talep rejimi istikrarlı olsa bile genel rejim istikrarsız olabilmektedir. Kâr payının kapasite kullanım oranına etkisi ($\partial u^{**}/\partial h$); kâr payının yatırım(τ) ve net ihracata($\psi\gamma$) pozitif etkisi ve kâr payının tüketime ve verimlilik artışına negatif etkisinden oluşmaktadır. Dolayısıyla genel etki, bireysel etkilerin gücüne bağlı olarak pozitif (kâr çekişli) veya negatif (ücret çekişli) olabilmektedir.

Kâr payının verimlilik artışına olan etkisi($\partial y^*/\partial h$) ise iki alt etkiye göre belirlenmektedir. Birincisi mal piyasası faaliyetlerinden kaynaklanan etki ($\rho \left[\tau - (s_{\pi} - s_W) \frac{u}{v} + \psi\gamma \right]$) olup, talep rejiminin durumuna bağlı olarak pozitif veya negatif olabilmektedir. Eğer talep rejimi kâr çekişliyse mal piyasası faaliyetlerinden kaynaklanan etki pozitif; ücret çekişliyse negatif olmaktadır. İkinci etki ise mal piyasası istikrar koşulunu ($\theta \{ [s_W + (s_{\pi} - s_W)h] \frac{1}{v} - \beta + \phi \}$) temsil ettiğinden pozitif kabul edilmektedir. Bu terim (θ) ise kâr payı artışının maliyet itme etkisi ile verimlilik artışı üzerindeki negatif etkisini ifade etmektedir (Hein ve Tarassow,2010;754).

Tablo 6.13: Genel Rejimin Belirlenmesi

Talep rejimi	Ücret Çekişli		Ara Rejim		Kâr çekişli	
	$\partial u^*/\partial h < 0$; $\partial g^*/\partial h < 0$		$\partial u^*/\partial h < 0$; $\partial g^*/\partial h > 0$		$\partial u^*/\partial h > 0$; $\partial g^*/\partial h > 0$	
$\partial u^{**}/\partial h$	—	—	—	—	+	+
$\partial g^{**}/\partial h$	—	—	+	—	+	+
$\partial y^*/\partial h$	—	—	—	—	—	+
Genel rejim	Daraltıcı	Daraltıcı	Ara-2	Daraltıcı	Ara-1	Genişletici

Kaynak: Hein and Tarassow (2010;739) ve Kurt (2020;745)

Tablo 6.13'e göre ücret çekişli bir ekonomide kâr payındaki artışın kapasite kullanım oranı, verimlilik artışı ve sermaye birikim oranı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu durumda genel rejimin *daraltıcı* olduğu anlamına gelmektedir. Kâr çekişli talep rejimi altında ise üç farklı durum bulunmaktadır. Birinci durum kâr payındaki artışın kapasite kullanım oranı, verimlilik artışı ve sermaye birikim oranı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu *daraltıcı genel rejim*, ikinci durum kâr payındaki artışın kapasite kullanım oranı, verimlilik artışı ve sermaye birikim oranı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu *genişletici genel rejim* olarak ifade edilmektedir. Üçüncü durum ise kâr payındaki artışın kapasite kullanımını ve sermaye birikimi oranları üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu ancak verimlilik artışı oranı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu *ara genel rejimi*'dir. Kısaca özetlemek gerekirse kâr çekişli, ara ve ücret çekişli talep rejimleri altında daraltıcı genel rejimler ortaya çıkarken sadece kâr çekişli talep rejimi altında genişletici genel rejim ortaya çıkmaktadır. Son olarak ara talep rejimi altında ise daraltıcı veya ara genel rejimler ortaya çıkabilmektedir. Ancak yukarıdaki bölümlerde bahsedildiği üzere istikrar koşulları sağlanmazsa talep ve genel rejimlerde istikrarsızlık ortaya çıkabilmektedir (Kurt,2020;745).

Tablo 6.14: Model Denklemleri

Tasarruf Oranı	$S/Y = s = s_w + (s_{\Pi} - s_w)h$
Sermaye Birikim Oranı	$g = \alpha + \beta u + \tau h + \omega \ln \hat{y}$
Net İhracat Oranı	$b = \mu + \psi \ln e^r - \phi u + \kappa \ln M_{row}$
Verimlilik Artışı	$\widehat{\ln y} = \eta + \rho u - \theta h$
Reel Döviz kuru Oranı	$\ln e^r = v + \gamma h$

Yukarıdaki modelde (Hein ve Tarassow, 2010) yer alan tasarruf oranı, sermaye birikim oranı, net ihracat oranı, verimlilik artışı ve döviz kuru denklemler, ARDL ve A-ARDL ile tahmin edilmiş ve sonuçları raporlanmıştır. ARDL ve A-ARDL ile elde edilen tahminlerde $F_{\text{bağımsız}}$ F ve t testleri kritik değerden büyük olduğundan eş bütünleşme sağlanmıştır.¹⁷ Seriler arasında geçerli bir eş bütünleşme ilişkisi olduğundan uzun dönem tahminleri kullanılıp yorumlanmıştır. Ayrıca her bir denklem için kısa dönem tahminleri yani hata düzeltme modeli de analiz edilmiş olup, hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Son aşamada ise modellerin güvenilirliği ve sağlamlığını ölçmek için tanı testleri yapılmıştır ve elde edilen sonuçlara göre serisel korelasyon, değişen varyans, spesifikasyon ve normallik sorunlarının olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca tahmin edilen parametrelerin istikrarlı olup olmadığını sınamak için CUSUM testi yapılmış olup tahminler güven sınırları içerisinde kaldığından parametre tahminlerinin istikrar koşulunu sağladığı görülmüştür.

¹⁷F testi Narayan(2005), t testi Pesaran vd.(2001) $F_{\text{bağımsız}}$ test istatistiği Sam vd. (2019) çalışmasından elde edilen kritik değerler ile karşılaştırılmaktadır.

6.5.2.3 Tasarruf oranı

Kapalı bir ekonomide faktör fiyatlarıyla elde edilen milli gelirin ücret gelirleri ve kâr gelirlerinin toplamından oluştuğu varsayılmaktadır. O halde ekonomide oluşacak toplam tasarruf karlardan yapılan tasarruflar ve ücretlerden yapılan tasarruflar toplamı olarak ifade edilmektedir. Buradan hareketle tasarruf denklemi kâr payının pozitif bir fonksiyonu olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$S = f(h)$$

$$S/Y = s = s_W + (s_{\Pi} - s_W)h$$

(6.33)

Birim kök sonuçlarına göre tasarruf oranı düzeyde durağan elde edilen ülkelerden Türkiye, Kolombiya, Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD için A-ARDL; birinci farkta durağan elde edilen ülkelerden Brezilya, Güney Afrika, Yunanistan ve İtalya için ARDL ile tahmin edilmiştir. Analize dâhil olan bütün ülkelerde tasarruf oranları ve kâr payı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca $(s_{\Pi} - s_W)$ katsayısının pozitif ve anlamlı elde edilmesi kapitalistlerin tasarruf oranlarının ücretlilere göre daha fazla olduğu şeklinde de yorumlanmaktadır. Bir başka değişle $(s_{\Pi} - s_W)$ katsayısı kâr payının tüketim üzerindeki negatif etkisini de temsil etmektedir. Bu bağlamda kâr payının tüketim üzerindeki negatif etkisi en yüksek ülke Brezilya, en düşük ülke ise İtalya'dır.

Tablo 6.15: Tasarruf Oranı Uzun dönem Tahmin Sonuçları

	h	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	0.2629*** p=0.0003	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	0.3104*** p=0.0002	-	-	Sabitli	1988-2019
Brezilya	2.2483*** p=0.0000	-	0.4466 p=0.0000	Kısıtlı Trendli	1988-2019
Yunanistan	0.9790** p=0.0185	-	-0.3292 p=0.0040	Kısıtlı Trendli	1985-2019
Kolombiya	1.0321** p=0.0499	-	0.0643 p=0.2896	Kısıtlı Trendli	1988-2019
Almanya	0.7361* p=0.0530	-	0.1102 P=0.0300	Kısıtlı Trendli	1980-2019
Fransa	0.4869*** p=0.0051	-	-	Sabitli	1980-2019
İtalya	0.2404*** p=0.0002	-	-0.1404 p=0.0000	Kısıtlı Trendli	1980-2019
İngiltere	0.3577** p=0.0443	-	0.0488* P=0.0904	Kısıtlı Trendli	1985-2019
ABD	0.6564*** p=0.0034	-	-	Sabitli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*					

Naastepad ve Storm(2006) çalışmasında Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve ABD ülkelere için $(s_{\Pi} - s_W)$ katsayısı 0.20-0.40 değerleri arasında tahmin edilmiştir. **Kurt (2020)** çalışmasında Türkiye için kâr payının tasarruf üzerindeki etkisini 0.16-0.23 aralığında tahmin edilmiştir. Türkiye için elde edilen sonuç Kurt(2020)'un yakın dönem çalışmasıyla büyük ölçüde uyumlu görünmektedir. Brezilya'nın yer aldığı **Araujo ve Gala (2012)** çalışmasında (2000-2008 dönemi) kapitalistlerin tasarruf katsayısı 1.46 ücretlilerin ise 0.42 elde edilmiştir. Brezilya için elde edilen katsayılar karşılaştırıldığında kapitalistler ile ücretliler arasında tasarruf farkının zaman içinde daha da arttığını söyleyebiliriz.

Elde edilen sonuçları çalışmamızın bir önceki bölümünde yer alan tüketim denklemi tahmin sonuçları (Tablo 6.1) ile karşılaştırdığımızda ise ücretlerin tüketim üzerindeki etkisinin kârlara göre daha baskın olduğu gözlemlenmektedir. Verimliliği dahil ederek yaptığımız bu çalışmada ise elde edilen pozitif tasarruf katsayısı ücretli kesim için tüketimin, kapitalist kesim için tasarrufun önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Kısacası her iki çalışmadan çıkarılacak ortak sonuç tüketimi belirleyen en önemli iktisadi aktörün ücretliler olduğudur.

6.5.2.4 Sermaye Birikim Oranı Denklemi

Sermaye birikim oranı (g) denklemi kapasite kullanım oranı, kâr payı ve verimliliğin bir fonksiyonu olarak gösterilmektedir.

$$\begin{aligned} g &= f(u, h, \hat{y}) \\ g &= \alpha + \beta u + \tau h + \omega \ln \hat{y} \end{aligned} \quad (6.34)$$

Birim kök sonuçların göre sermaye birikim oranı düzeyde durağan elde edilen ülkelerden Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD için A-ARDL; birinci farkta durağan elde edilen ülkelerden Kolombiya, Brezilya, Güney Afrika ve İtalya için ARDL ile tahmin edilmiştir.

Tahmin edilen ARDL ve A-ARDL sonuçlarına göre Güney Afrika hariç tüm ülkeler için kapasite kullanım oranı(u), sermaye birikim oranını pozitif yönde etkilemektedir. Kapasite kullanım oranının sermaye birikim oranına etkisi en yüksek ülkeler Kolombiya ve Türkiye olup katsayıları sırasıyla 0.77 ve 0.40 olarak elde edilmiştir. Hein ve Tarassow (2010) çalışmasında kapasite kullanım oranları ve verimlilik arttıkça firmaların daha az maliyetle üretim yaptıklarına dolayısıyla kapitalistlerin daha fazla yatırıma (sermaye birikimi) teşvik edildiklerini ileri sürmektedir. Çalışmamızın tahmin sonuçlarına göre kapasite kullanım oranı ve sermaye birikimi arasındaki bu pozitif ilişkinin varlığı, Hein ve Tarassow (2010), Oliveira ve Souza (2017) ve Kurt, (2020)'un çalışmalarıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Kurt (2020)'un Türkiye için yapılan çalışmasında Türkiye için kapasite kullanım oranı değişkeninin

sermaye birikimi ile arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki elde edilmiş olup 0.18-0.19 katsayıları elde edilmiştir. Benzer şekilde **Oliveira ve Souza (2017)** da kapasite kullanım oranı ile sermaye birikimi arasındaki pozitif ilişkiyi gelişmiş ülkeler için (Almanya, Fransa, İtalya, Yunanistan, İngiltere, ABD, vs.) 0.32 olarak elde ederken, gelişmekte olan ülkeler (Brezilya, Kolombiya, Güney Afrika, Türkiye, vs.) için 0.17 elde etmiştir.

Tahmin edilen sermaye birikim denkleminin diğer önemli bir bulgusu ise Güney Afrika, Brezilya ve Kolombiya için kâr payı ile sermaye birikimi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Ayrıca kâr payının sermaye birikimi üzerine etkisi Türkiye, Yunanistan, İtalya, İngiltere ve ABD ülkeleri için istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Kâr payının sermaye birikim üzerinde etkisiz olduğu ülkelerde kapitalistlerin elde ettikleri gelirleri üretime yönelik yatırımlardan ziyade farklı alanlara aktardığı veya yatırım için gerekli olan geliri ise kâr payından ziyade borçlanma ile karşıladıkları çıkarımını yapmak mümkündür. Bu bulgu, Onaran ve Galanis (2013)'in bulgularıyla da oldukça uyumludur. Onaran ve Galanis (2013) çalışmalarında, birçok ülkede kâr payının sermaye birikimi (yatırım) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını ileri sürmektedir. Onaran ve Galanis (2013)'e göre bu ilişkisizliğin nedeni finansallaşmanın düzeyi arttıkça daha yüksek oranlarda faiz ve kâr payı ödemeleri sonucunda yatırımların finansmanın kârlara duyarsız hale gelmiş olmasıdır. Son olarak verimlilik artışının sermaye birikimi üzeri etkisi Yunanistan, Almanya, Fransa ve ABD ülkelerinde pozitif olduğu bulgusu elde edilirken; diğer ülkelerde istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Tablo 6.16: Sermaye Birikim Oranı Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	u	h	lny	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	0.4000*** (0.0060)	-0.0224 (0.3890)	-0.5825 (0.6575)	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	0.0295 (0.2372)	0.2663*** (0.0001)	-1.0092 (0.3543)			Sabitli	1988-2019
Brezilya	0.1827*** P=0.0003	0.4040*** P=0.0029	5.6962 P=0.1881	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	0.2486*** (0.0000)	-0.0306 (0.4785)	2.2554*** (0.0068)			Sabitli	1985-2019
Kolombiya	0.7723*** (0.0033)	1.5034** (0.0155)	5.4785 (0.4615)			Sabitli	1988-2019
Almanya	0.0134*** (0.0075)	-0.0397*** (0.0004)	1.1221*** (0.0022)	-	-	Sabitli	1980-2019
Fransa	0.1262*** (0.0000)	-0.0492* (0.0668)	2.0706*** (0.0004)	-	-	Sabitli	1980-2019
İtalya	0.2601*** (0.0376)	-0.1625 (0.4984)	-5.4271 (0.4489)	38.9425 P=0.5865	-	Kısıtlı Sabitli	1980-2019
İngiltere	0.1875*** (0.0095)	-0.0156 (0.8710)	-0.1263 (0.9282)	-9.5070 (0.6652)	-	Kısıtlı Sabitli	1985-2019
ABD	0.2030*** (0.0012)	-0.1525 (0.1834)	5.6055*** (0.0005)	-	-	Sabitli	1985-2019

0.01*** 0.05** 0.10*

6.5.2.5 Net İhracat Oranı Denklemi

Net ihracat oranı reel döviz kuru, kapasite kullanım oranı ve dünya ithalatının bir fonksiyonudur¹⁸.

$$b = f(e^r, u, M_{row})$$

$$b = \mu + \psi \ln e^r - \phi u + \kappa \ln M_{row} \quad (6.35)$$

Birim kök sonuçların göre net ihracat oranı düzeyde durağan elde edilen ülkelerden Türkiye, Brezilya, Güney Afrika ve İngiltere için A-ARDL; birinci farkta durağan elde edilen ülkelerden Yunanistan, Kolombiya, Almanya, Fransa, ABD ve İtalya için ARDL ile tahmin edilmiştir.

Modelin tahmin sonuçlarına göre reel döviz kurunun net ihracat üzerindeki etkisi Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, İngiltere ve ABD ülkelerinde negatif ve anlamlı bulunmuştur. Daha önce de açıklandığı üzere reel efektif döviz kurunun artması yerel paranın değer kazanması anlamına gelmektedir. Negatif ilişki elde edilen ülkelerde reel efektif döviz kurunun artması aslında ihracat fiyatlarını arttırmakta ve ihracat azaldığı için cari açık da artmaktadır. Özellikle Türkiye, Güney Afrika ve Brezilya’da reel döviz kurunun ihracat üzerindeki etkisi yüksek elde edilmiş olup katsayıları -2.57, -2.65 ve -2.93 olduğu elde edilmiştir. Çalışmanın bu bulgusu, Brezilya için *Araujo ve Gala (2012)* çalışması ve Türkiye için, *Kurt (2020’)*’un çalışmasının sonuçlarıyla uyumludur.

Dünya ithalatının net ihracat üzerindeki etkisi Türkiye ve Almanya için **pozitif**dir. Elde edilen bu sonuç, Türkiye ve Almanya’da döviz kurları nedeniyle daha ucuza satılan mal ve hizmetler, diğer ülkelerin ithalat talepleri arttıkça daha fazla tercih edildiğini göstermektedir. Çalışmanın bu bulgusunun aksine, Türkiye’nin yer aldığı *Kurt (2020)* çalışmasında küresel ithalatın net ihracat üzerindeki etkisi anlamsız bulunurken; *Yılmaz (2015)*’ın çalışmasında küresel ithalatın net ihracat üzerindeki etkisi negatif bulunmuştur. Avrupa ülkelerini kapsayan (Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD) *Onaran ve Galanis (2013)* çalışması ise dünya gelirleri ile ihracat arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucunu ileri sürmektedir.

Hein ve Tarassow (2010) yerli talebin yabancı talepten daha hızlı artması durumunda yani kapasite kullanım oranının artması durumunda ihracatı azaltacağını ve dolayısıyla kapasite kullanım oranı ile net ihracat oranı arasında negatif bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Çalışmamızda net ihracat oranı denklem tahmin sonuçlarına göre, kapasite kullanım oranının net ihracatı negatif etkilediği ülkeler, Türkiye, Yunanistan, Kolombiya, Fransa ve ABD iken,

¹⁸ Kurt (2020) çalışmasında olduğu gibi bu çalışma da dünya ithalatı (M_{row}) değişkeni denkleme dâhil edilmiştir.

pozitif etkilediği ülkeler ise, Güney Afrika, İtalya ve İngiltere'dir.

Tablo 6.17: Net ihracat oranı Uzun Dönem Tahmini

	u	lnM _{row}	ln e ^r	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	-0.1708*** (0.0055)	1.3968*** (0.0089)	-2.5690** (0.0263)	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	0.0211* (0.0566)	-1.3098*** (0.0000)	-2.6528*** (0.0012)	-	-	Sabitli	1988-2019
Brezilya	0.0119 (0.4327)	-0.1742* (0.0682)	-2.9343*** (0.0000)	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	-0.1731*** (0.0001)	-0.2963 (0.4833)	-1.1863 (0.4672)	-	-	Sabitli	1985-2019
Kolombiya	-0.0616** (0.0689)	-0.2627** (0.0418)	0.5328 (0.1039)	-	-	Sabitli	1988-2019
Almanya	-0.0554 (0.2245)	1.2430*** (0.000)	-4.7782 (0.1046)	-10.2823 (0.4505)	-	Kısıtlı Sabitli	1980-2019
Fransa	-0.1220** (0.0335)	-0.7205** (0.0455)	-5.5269 (0.1122)	-	-	Sabitli	1980-2019
İtalya	0.0376** (0.0227)	-0.0825* (0.0776)	-0.2941 (0.6665)	1.5739 (0.6597)	-	Kısıtlı Sabitli	1980-2019
İngiltere	0.0256** (0.0285)	-0.2971*** (0.0000)	-1.1291*** (0.0014)	-	-	Sabitli	1985-2019
ABD	-0.0284*** (0.0100)	-0.6681*** (0.0000)	-1.4126** (0.0384)	28.0951*** (0.0000)	-	Kısıtlı Sabitli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*							

6.5.2.6 Verimlilik Artışı Denklemi

Verimlilik artışı ise, kâr payı ve kapasite kullanım oranının bir fonksiyonu olarak tahmin edilmektedir.

$$y = f(u, h)$$

$$\widehat{\ln y} = \eta + \rho u - \theta h$$
(6.36)

Birim kök sonuçların göre verimlilik artışı serisi düzeyde durağan elde edilen ülkelerden Türkiye, Almanya, Fransa ve İngiltere için A-ARDL; birinci farkta durağan elde edilen ülkelerden Brezilya, Kolombiya, Güney Afrika, Yunanistan, ABD ve İtalya için ARDL ile tahmin edilmiştir. Verimlilik artışı denkleminde η katsayısı yaparak öğrenmeyi (learning by doing) göstermektedir (η sabiti Tablo 6.18'de c sabiti olarak ifade edilmektedir). Kolombiya'da istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir sabit sayı elde edilmiştir. Yani Kolombiya'da kapasite kullanım oranı ve kâr payı değişkeninin katsayıları düşük olmakla birlikte yaparak öğrenmenin verimliliğe etkisi oldukça güçlüdür.

İtalya hariç tüm ülkelerde kapasite kullanım oranı ile verimlilik artışı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. *Hein ve Tarassow (2010)* verimlilik artışı denkleminde kapasite kullanım oranı yerine reel GSYİH'nın büyüme oranını kullanmış ve tahminlerinde altı OECD ülkesi için (Avusturya, Fransa, Almanya, Hollanda, İngiltere ve ABD) Verdoorn etkisinin geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Bu sonuca göre çalışmamızda İtalya hariç tüm

6.5.2.7 Döviz Kuru Denklemi

Hein ve Tarassow (2010) modelinde kâr payındaki değişimin, ithal malzeme maliyetlerinin birim işçilik maliyetlerine oranı (z) ya da kâr marjındaki bir değişimden kaynaklanabileceği ileri sürülmektedir. Eğer kâr payı, kâr marjından dolayı artıyorsa yurt içi fiyatlar artacak ve reel döviz kuru ve dolayısıyla uluslararası rekabet gücü azalacaktır. Ancak kâr payı, ithal girdi maliyetlerinden dolayı artıyorsa reel döviz kuru ve uluslararası rekabet gücü artacaktır. Bu yaklaşım, Bowles ve Boyer (1995), Hein ve diğ. (2006), Ederer ve Stockhammer (2007), Naastepad ve Storm (2007), Ederer (2008), Stockhammer ve Ederer (2008), Hein ve Vogel (2008, 2009), Stockhammer, Onaran ve Ederer (2009) ve Stockhammer, Hein ve Grafl (2009) çalışmaları tarafından desteklenmektedir. Hein ve Tarassow(2010) çalışmasında da reel döviz kuru kâr payının pozitif bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Çalışmamızda reel döviz kuru serisi reel efektif döviz kuru olarak elde edilmiştir. Reel efektif döviz kuru serisindeki (REER) artış, yerel para biriminde değer artışına karşılık geldiğinden bu parametre ekonometri tahminlerde negatif olarak alınmaktadır.

$$\begin{aligned} lne^r &= f(h) \\ lne^r &= v + \gamma h \end{aligned}$$

(6.37)

Denklemdaki değişkenlerin birim kök sonuçların göre reel efektif döviz kuru serisi; birinci farkta durağan elde edile edilen ülkelerden Brezilya, Kolombiya ve Almanya için ARDL; diğer ülkeler için A-ARDL ile tahmin edilmiştir.

Tablo 6.19: Reel Efektif Döviz Kuru Denklemi Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	h	c	@trend	model	örneklem
Türkiye	-0.0072*** (p=0.0134)	-	-	Sabitli	1988-2019
Güney Afrika	-0.0196*** (p=0.0083)	-	-0.0154*** (p=0.0011)	Kısıtlı Trendli	1988-2019
Brezilya	-0.0465** (p=0.0167)	-	-	Sabitli	1988-2019
Yunanistan	-0.0257** (0.0567)	-		Sabitli	1985-2019
Kolombiya	0.0354 (p=0.1852)	-	-	Sabitli	1988-2019
Almanya	0.0013 (p=0.5511)	-	-	Sabitli	1980-2019
Fransa	0.0045 (p=0.2493)	-	-	Sabitli	1980-2019
İtalya	-0.0230** (p=0.0105)	-	0.0017*** (p=0.0032)	Kısıtlı Trendli	1980-2019
İngiltere	-0.0206*** (p=0.0030)	-	-0.0070*** (p=0.0009)	Kısıtlı Trendli	1985-2019
ABD	-0.0697** (0.0259)	-	0.0191*** (0.0052)	Kısıtlı Trendli	1985-2019
0.01*** 0.05** 0.10*					

Denklemin tahmin sonuçlarına göre Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, Yunanistan, İtalya, İngiltere ve ABD ülkelerinde reel efektif döviz kuru ile kâr payı arasında negatif ilişki bulunmuştur. Bir başka deyişle reel döviz kuru ile kâr payı arasında pozitif ilişki elde edilmiştir. Yani çalışmanın sonuçları bu ülkeler için Hein ve Tarassow(2010) ile uyumlu olup, ithal girdi maliyetlerindeki artış yurt dışı fiyatlarının yükseldiği anlamına geldiği için döviz kuru artmaktadır. Dolayısıyla kâr paylarının ithal girdi maliyetleri dolayısıyla arttığı bulgusu desteklenmektedir. Başka bir ifade ile Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, Yunanistan, İtalya, İngiltere ve ABD ülkelerinde kâr payındaki artış reel döviz kurunu arttırmakta ve böylece uluslararası rekabet gücü de artmaktadır.

6.5.2.8 Talep Rejimi ve Genel Rejimin Belirlenmesi

Talep rejimleri tasarruf, sermaye birikimi, net ihracat, verimlilik artışı ve reel döviz denkleminden elde edilen katsayılar 6.28 ve 6.29 nolu denklemlerde yerine konularak belirlenmektedir. Buna göre Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD ülkeleri için $\partial u^*/\partial h < 0$ ve $\partial g^*/\partial h < 0$ marjinal esneklikler elde edildiğinden bu ülkelerin talep rejimleri ücret çekişlidir. Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya için $\partial u^*/\partial h < 0$ ve $\partial g^*/\partial h > 0$ olarak elde edildiğinden ara talep rejimi sonucu elde edilmiştir. Buradan hareketle ülkeler için hesaplanan katsayılara ait tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 6.20: Kâr payındaki %1'lik Artışın Kapasite Kullanımı ve Sermaye Birikime Etkisi

	$\partial u^*/\partial h$	$\partial g^*/\partial h$	<i>Talep Rejimi</i>	$\partial u^{**}/\partial h$	$\partial g^{**}/\partial h$	$\partial y^*/\partial h$	<i>Genel Rejim</i>	<i>İstikrar koşulu</i>
Türkiye	- 1.90	- 0.76	Ücret	- 1.90	- 0.76	- 0.13	Daraltıcı	Dengeli
Brezilya	- 1.75	0.08	Ara	- 1.75	0.08	- 0.01	Ara-2	Dengeli
G.Afrika	- 1.62	0.27	Ara	- 1.62	0.27	- 0.04	Ara-2	Dengeli
Kolombiya	- 1.35	0.46	Ara	- 1.35	0.46	- 0.03	Ara-2	Dengeli
Yunanistan	- 1.61	- 0.40	Ücret	- 1.62	- 0.47	- 0.03	Daraltıcı	Dengeli
Almanya	- 2.00	- 0.07	Ücret	- 2.02	- 0.18	- 0.10	Daraltıcı	Dengeli
Fransa	- 2.29	- 0.78	Ücret	- 2.33	- 0.92	- 0.06	Daraltıcı	Dengeli
İtalya	- 1.89	- 0.49	Ücret	- 1.89	- 0.49	- 0.03	Daraltıcı	Dengeli
İngiltere	- 1.90	- 0.36	Ücret	- 1.90	- 0.36	- 0.01	Daraltıcı	Dengeli
ABD	- 1.94	-0.39	Ücret	-2.11	- 1.97	- 0.24	Daraltıcı	Dengeli

6.28 ve 6.29 nolu denklemlerinin paydası dikkate alındığında, bütün ülkelerde $[s_W + (s_{\Pi} - s_W)h]^{\frac{1}{\nu}} - \beta + \phi > 0$ olarak elde edilmiş olup, mal piyasası dengesinin istikrarlı olduğu görülmektedir. Daha önceki bölümlerde kâr payındaki değişimin kapasite kullanımı üzerine etkisi ($\partial u/\partial h$) üç etkiyle açıklanmıştır. Bunlardan birincisi yatırım talebinin (τ) pozitif etkisi,

ikincisi tüketim talebinin $-(s_{\Pi} - s_w)u/v$ negatif etkisi, üçüncüsü de net ihracat yoluyla belirsiz etkiden oluşmaktadır. Üçüncü etkinin yönü bölüşümün kaynağına göre pozitif veya negatif olabilmektedir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, bütün ülkelerde tasarruf değişkenine ait elde edilen pozitif katsayı (kâr payının tüketim üzerindeki negatif etkisi), kâr payının yatırıma ve net ihracata olan etkisine göre daha güçlü bulunmuştur. Böylece bütün ülkelerde kâr paylarındaki artış kapasite kullanım oranını azaltmaktadır ($\partial u^*/\partial h < 0$). Bunun anlamı ise, kapasite kullanımını en çok etkileyen iktisadi sınıf ücretlilerdir.

Artan bir kâr payının sermaye birikimi (g) üzerindeki toplam etkisi, kapasite kullanımına benzer şekilde üç etkinin yönüne ve büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir. Bunlardan ilki kâr payının, yatırım üzerindeki etkisi $(\tau \{ [s_w + (s_{\Pi} - s_w)h] \frac{1}{v} + \phi \})$ 'dir. Bu etki Güney Afrika, Brezilya ve Kolombiya için pozitif, Almanya ve Fransa için negatif, diğer ülkeler için ise etkisiz bulunmuştur. Bu etki ne kadar güçlü ve pozitif olursa kapitalistlerin ücretli kesime göre talep rejimini belirlemesi o kadar etkili olmaktadır. İkinci etki negatif tüketim etkisi ve kapasite kullanım oranı etkisi $(\beta(s_{\Pi} - s_w) \frac{u}{v})$ 'dir. Yani kâr payları arttıkça tüketime olan negatif etki, kapasite kullanım oranlarının etkisi ile yatırımı bir önceki duruma göre daha fazla olumsuz etkilemektedir. Bu duruma göre $\partial g^*/\partial h > 0$ elde ediliyorsa kâr paylarının yatırım üzerindeki güçlü etkisi var demektir. Güney Afrika Brezilya ve Kolombiya için kapasite kullanım oranlarındaki azalmanın sermaye birikimi üzerinde etkisi (β) nispeten daha zayıf bulunduğundan bu ülkelerde kâr payının sermaye birikim üzerine etkisi pozitif elde edilmiştir ($(\partial g^*/\partial h) > 0$). Diğer ülkelerde ise kâr payının yatırım üzerinde kuvvetli bir etkisinin olmamasının yanı sıra güçlü bir kapasite kullanım oranı etkisi bulunmaktadır. Yani bu ülkelerde (Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD), yatırım kararları ücretli kesim ve ücretli kesimin üretime olan katkısına (kapasite kullanım oranı) göre belirlenmektedir. Net ihracat etkisi ise bütün ülkelerde çok zayıf bulunmuştur.

Tablo 6.20'de ülkelere ait genel talep rejimini de yer verilmiştir. Genel talep rejimi kâr paylarındaki artış devam ettikçe genel rejimin daraltıcı mı genişletici mi ya da bu ikisinin ortası olup olmayacağına hakkında bilgi vermektedir. Ücret çeşitli talep rejimine sahip olan ülkelerde geliri, kapitalistler lehine dağıtmak (kâr paylarını arttırmak) ekonomide daraltıcı bir etkiye sebep olacaktır ($\partial u^{**}/\partial h < 0$; $\partial g^{**}/\partial h < 0$; $\partial y^*/\partial h < 0$). Bu kapsamdaki ülkeler Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD'dir. Ara talep rejimine sahip olan Güney Afrika, Brezilya ve Kolombiya'da ise kâr paylarının artmaya devam etmesi bu ülkelerde kapasite kullanım oranı ve verimliliği azaltsa da sermaye birikim oranı artmaktadır. Aynı talep rejiminde olduğu gibi bu durum genel rejim de ara-2 rejim olarak yorumlanmaktadır. Bu

ekonomilerde kâr payını arttırmak büyümenin durağan durumda olduğunu göstermektedir. Bir yandan kâr payındaki artış kapitalistleri yatırım yapmaya teşvik ederken bir yandan ücretleri azalan işçilerin daha az tüketmesi ve daha az üretmesine neden olmaktadır. Ara-2 genel rejimine sahip ekonomiler de ücretlilerin ve kapitalistlerin piyasada eşit paylara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

6.6. Talep ve Verimlilik Rejim Sonuçlarının Karşılaştırılması

Bu çalışma gelişmekte ve gelişmiş ülkelerin hem talep rejimlerini belirlemeyi hem de iki farklı model ile kapsadığı ülkelerin talep rejimlerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Talep rejiminin belirlendiği ilk modelde kâr payının toplam talebe etkisi elde edilirken; verimlilik rejimlerinin belirlendiği ikinci modelde kâr payının toplam talebe etkisini kapasite kullanım oranları ve verimlilik artışını dâhil ederek elde etmektedir. Her iki modelin sonuçları karşılaştırıldığında ortak sonuç Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD ülkelerinin ücret çekişli olduğudur. Talep ve verimlilik rejimlerinden elde edilen farklı sonuç ise ilk modelde Brezilya'nın ücret çekişli, Güney Afrika ve Kolombiya'nın kâr çekişli elde edilmesine karşın ikinci modelde bu üç ülkenin ara çekişli talep rejimine sahip olduğudur. Elde edilen sonuçlar Tablo 6.21'de gösterilmektedir.

Tablo 6.21: Toplam Talep Rejimlerinin Karşılaştırılması

Ülkeler	Talep Rejimi	Verimlilik Rejimi
Türkiye	Ücret	Ücret
Brezilya	Ücret	Ara
G.Afrika	Kâr	Ara
Kolombiya	Kâr	Ara
Yunanistan	Ücret	Ücret
Almanya	Ücret	Ücret
Fransa	Ücret	Ücret
İtalya	Ücret	Ücret
İngiltere	Ücret	Ücret
ABD	Ücret	Ücret

Talep rejiminin ilk denklemi tüketim denklemi; verimlilik rejiminin ise tasarruf denklemidir. Her ne kadar farklı değişkenler olsa da çıkarılan sonuç aynıdır. Çünkü tasarruf arttıkça tüketim azalmaktadır. Yani tasarruf aynı zamanda tüketimin tersidir. Dolayısıyla tüketim denkleminde bütün ülkelerin kâr payının negatif etkileri söz konusuyken, tasarruf denkleminde kâr payının pozitif etkileri olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sonuç olarak bütün ülkelerde kâr payı ile tüketim arasında güçlü ve negatif bir ilişki elde edilmiştir.

Talep ve verimlilik rejimlerinin ikinci denklemleri ise yatırım denklemidir. Yatırım denklemi talep rejimi tahminlerinde kâr payları ve gelirin bir fonksiyonu iken; verimlilik

rejiminde ise kâr payı, kapasite kullanım oranı ve verimlilik artışının bir fonksiyonudur. Aslında bu denklem iki model arasındaki farkı da göstermektedir. Çünkü bir tarafta kapitalistler yatırım kararlarını sadece kâr paylarına göre belirlerken; diğer tarafta yatırım kararları ücretlilerin performansına göre de değişebilmektedir. Buna göre ikinci modelde kâr payının sermaye birikim oranlarına etkisi (yatırım) kapasite kullanım oranı, tüketim etkisi ve yatırım etkisi ile belirlenmektedir. Eğer kâr paylarının yatırım üzerindeki etkisi tüketim ve kapasite kullanım oranı etkilerine göre daha fazlaysa $\partial g^*/\partial h > 0$ elde edilmektedir. Güney Afrika, Brezilya ve Kolombiya ülkelerinde kâr payının yatırım üzerindeki etkisi sırasıyla 0.27, 0.40 ve 1.50 elde edilirken, kapasite kullanım oranlarının yatırım üzerindeki etkisi (β) bu ülkelerde sırasıyla 0(sıfır), 0.18 ve 0.77 elde edilmiştir. Kâr payı –yatırım arasında elde edilen katsayı kapasite kullanım oranına göre daha güçlüdür. Yani Güney Afrika, Brezilya ve Kolombiya ülkelerinde, kapitalistler işçilerin üretime olan etkisinden ziyade kendi gelirlerine (kâr payı) göre yatırım kararı almaktadır. Ancak ilk modelde ücret haddinin yatırım üzerindeki bu etkisi gözlenmemektedir.

Net ihracat denkleminde ise ilk model yerli ve yabancı fiyatlar üzerinden bir ilişki kurarken ikinci modelde kapasite kullanım oranı ve döviz kuru etkili olmaktadır. Öncelikle ilk modelde ihrac fiyatlarının ihracat üzerinde bütün ülkelerde negatif etkisi elde edilmiştir. Bu sonuç fiyat rekabetçiliğinin ülkeler açısından önemli olduğu ve ülkelerin ihracatını düşük fiyatlarla arttırdığını göstermektedir. İkinci modelde ise yerel para değer kazandıkça ihracatın fiyatı artacağı için ihracat azalmaktadır (Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, İngiltere ve ABD). Her iki modelin ortak sonucu ise Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, İngiltere ve ABD ülkeleri için fiyat rekabetçiliğinin önemli olduğunu göstermektedir.

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise, ithalat ile ilgilidir. Buna göre ilk modelde ithalat fiyatları arttıkça, ithalatı azalan ülkeler Güney Afrika, Kolombiya, Yunanistan ve İngiltere iken, ithalatı arttıran ülkeler ise, Türkiye, Brezilya, Almanya ve ABD'dir. İthalat ve ithalat fiyatları arasındaki bu pozitif ilişki ülkelerin talep rejimlerinin ücret çekişli olmasını güçlendirmektedir. Nitekim Türkiye, Brezilya, Almanya ve ABD ülkelerinde kâr payı-net ihracat arasında güçlü bir ilişki olmasına rağmen talep rejimleri, kâr çekişlinin aksine ücret çekişli elde edilmiştir. Buradan hareketle Türkiye, Brezilya, Almanya ve ABD ülkeleri için elde edilen sonuçların ithal girdi bağımlılığı, tüketim fazlalığı, enerji fiyatlarının artması gibi birçok nedeni olduğu söylenebilir. İkinci modelde ise ithalat denklemi kapasite kullanım oranlarından yola çıkarak yorumlanmaktadır. Kapasite kullanım oranları ile net ihracat arasında (X-M) elde edilen negatif ilişki aslında kapasite kullanım oranı ile ithalat arasındaki pozitif ilişki anlamına gelmektedir. Ülke içinde kapasite kullanım oranları arttığı halde ithalatta

artıyorsa bu sonuç, ülke içindeki üretimin yetersiz olması ile ilgilidir. Yani bu ülkeler ürettiğinden çok tükettiği için ithalat artmaktadır (Türkiye, Yunanistan, Kolombiya, Fransa ve ABD).

İki modelde talep rejimleri farklı çıkan ülkeler Brezilya, Kolombiya ve Afrika'dır. Bunun nedeni kapasite kullanım oranlarının yatırıma olan etkisi ile ilişkilidir. Yani ilk modelde yatırım kararları sadece kâr payına göre belirlenirken ikinci modelde yatırım kararları kâr payındaki artışa ek olarak ücretlilerin performansına ve tüketimine bağlıdır. İlk modelde Brezilya'nın ücret çekişli çıkmasının nedeni tüketim etkisinin güçlü olması ile ilgilidir. İkinci modelde ara talep rejimi elde edilmesinin nedeni ise kapitalist ve işçilerin yatırım üzerindeki eşanlı güçlü etkisi ile ilişkilidir. Güney Afrika ve Kolombiya ülkelerinde ise ilk modelde kâr çekişli rejime sahip olmasının nedeni tüketimin net ihracat göre daha zayıf olması ile ilgiliyken, ikinci modelde ara talep rejimine sahip olmasının nedeni ise ücretlilerin kapasite kullanım oranları üzerindeki etkisiyle ilişkilidir.

Sonuç olarak ülkelerin talep rejimleri belirlenirken birçok unsurun beraber değerlendirilmesi önemlidir. İki model arasındaki fark yatırım (sermaye birikim oranı) denklemidir. İlk modelde kâr payındaki artışın sadece yatırım üzerindeki etkisi analiz edilirken, ikinci modelde kâr payındaki artışın hem yatırım hem de kapasite kullanım oranları üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Dolayısıyla ilk modelde kâr çekişli talep rejimine karşın ikinci modelde aslında talep rejiminin tam olarak kâr çekişli olmaması ücretlilerin de yatırım üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle ara talep rejimi olarak değerlendirmektedir.

SONUÇ

Post-Keynesyen iktisadın temelleri Keynes'in efektif talep kavramını temel alan 1930 makroekonomisine dayanmakta olup bu dönemden sonra farklı aşamalardan geçmiştir. 1950'li yıllara kadar ücretler, işsizlik, sendika ve kapitalistler arasındaki pazarlık gücü ile başlayan Post-Keynesyen iktisadın çerçevesi talep odaklı ilerlerken 1960'lı yıllara gelindiğinde sermaye ve emek kavramları birlikte incelenmeye başlanmıştır. Bu dönemde Keynesyenin talep odaklı politikaları ücretlerin artmasına neden olsa da önemli bir maliyet unsuru olmaması nedeniyle kapitalistlerin gelirlerinin artmasını sağlamıştır. Ancak ilerleyen dönemde reel ücretteki artış üretimde kullanılan girdilerin maliyet artışları beraber kapitalistlerin gelirlerinde azalmasına neden olmuştur. 1970'li yıllarda ise kapitalizmde yaşanan bu sorunun kâr paylarının arttırılması ile çözüleceği aksi durumda ekonomilerde krizle sonuçlanacağı ileri sürülmüştür. Bu görüş çerçevesinde 1980 sonrası dönemde işçilerden kapitalistlere doğru gelir dağılımını destekleyen politikalar uygulanmış ancak azalan ücretler büyümeyi istenilen düzeyde arttırmadığı gibi işçi ve kapitalist kesimler arasında gelirin eşitsiz bir şekilde dağılmasına da neden olmuştur. 1980'lerden sonra düşen ücret payları neticesinde makroekonomik performansın daha da kötüye gitmesi fonksiyonel gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkinin sorgulanmasına neden olmuş ve bu çerçevede farklı çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalardan verimlilik rejimi çalışmaları, kapitalistler lehine dağılan gelirin yatırım ve tasarrufları canlandırarak verimliliğin etkisiyle büyümenin üzerindeki etkileri tahmin ederken; talep rejimi çalışmaları, fonksiyonel gelir dağılımının toplam talep unsurları üzerine etkilerini tahmin etmektedir.

1980'lerden beri Post-Keynesyen/Kaleckiye çerçevesinde uygulanan gelir dağılımı ve büyüme modellerinin yanı sıra literatürde yer alan birçok çalışma bu tez için temel motivasyon kaynağı olmuştur. Buradan hareketle çalışmamızda gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkiyi talep ve verimlilik rejimi adı altında Bhaduri ve Marglin(1990) modeli çerçevesinde gelişmiş-gelişmekte olan ülkeler için (Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD) 1980-2019 dönemi ele alınarak incelenmiştir. Çalışmamızın gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkiyi hem talep hem de verimlilik rejimleri ile araştırmasındaki en önemli nedenlerden biri talep rejimlerinin hangi faktörler dâhil olduğunda ne yönde değiştiğini göstermektir. Talep rejimi tahminleri gelir dağılımının doğrudan toplam talep üzerindeki etkisini analiz ederken, verimlilik rejiminde ise gelir dağılımının toplam talep üzerindeki etkisini kapasite kullanım oranı ve verimlilik artışı aracılığıyla dolaylı olarak tahmin

etmektedir. Literatürde birçok çalışma ülkelerin talep rejimlerini toplam talep unsurları üzerinden tahmin etmekte ve birbirleriyle karşılaştırılmaktadır. Çalışmamızda talep rejiminin özellikle tercih edilmesinin nedeni mevcut literatürle karşılaştırılmasıdır. Bunun yanında Hein ve Tarassow (2010) modeli kullanılarak talep rejimlerinin belirlendiği çalışmalar sınırlı sayıda bulunduğundan (Kurt,2020; Kurt 2021) verimlilik rejimi de çalışmamıza dâhil edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişki araştırılırken sadece gelişmiş ülke ya da sadece gelişmekte olan ülke değil her iki ülke grubundan ülkeler tercih edilmiştir. Aslında bu yönüyle de çalışmamız talep ve verimlilik faktörlerini ülkelerin gelişmişlik durumuna göre de yorumlamaktadır.

Talep rejimi adı altında analiz edilen ampirik çalışmalarda kâr payındaki bir değişikliğin toplam talep unsurları üzerindeki etkisi incelenmiş ve genel olarak ülkelerin rejimleri ücret çekişli oldukları bulgusu elde edilmiştir (Onaran ve Galanis,2013: Onaran ve Obst,2016:Stockhammer vd.,2011). Burada talep rejiminin ücret çekişli olmasındaki en belirleyici unsur tüketim faktörüdür. Verimlilik rejimi adı altında analiz edilen çalışmalarda ise verimlilik dâhil edilerek kâr payındaki bir değişikliğin Kaldor-Verdoorn ve Marx-Hicks etkileriyle talep rejimleri yorumlanmaktadır. Verimlilik rejimi, talep rejimi analizlerinde hâkim olan kâr paylarının yatırım üzerindeki pozitif etkisini kabul etmekle beraber yatırım üzerindeki en güçlü etkinin ücretler olabileceğini de sorgulamaktadır. Bu sebeple çalışmamızda Hein ve Tarassow (2010) modeli hem Kaldor-Verdoorn etkisi hem de Marx –Hicks etkisini içerdiğinden dolayı tercih edilmiştir.

Çalışmamızın talep ve verimlilik rejimleri tahmin sonuçları tüketim-ücret ilişkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere önemli olduğunu göstermektedir. Her iki yaklaşımda da ücretlerin karlara kıyasla tüketimi daha çok arttırdığı bulgusu elde edilmiştir. Talep kanalında tüketim toplam talebi arttırıcı bir unsur olarak yorumlanırken arz kanalında üretimi arttırıcı bir unsur olarak yorumlanmaktadır. Verimlilik rejimi ile tahmin edilen modelde kâr payının doğrudan tüketim üzerindeki etkisi yerine tasarruf oranı üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Hatta bu tasarruf oranı kapitalistlerin ve işçilerin tasarruf farkları alınarak belirlenmektedir. Bu bakış açısıyla çalışmamızda tasarruf oranı denkleminde kapitalistlerin tasarruf yapmaya daha istekli olduklarını böylece işçilere göre daha az tüketim yaptığı sonucu elde edilmiştir. Kapitalistler daha fazla tasarruf yapıyorsa kalan gelirlerinin ne kadarını tüketime ne kadarını yatırıma ayırmaktadır? Aslında bu soru kapalı bir ekonomide toplam talep rejimlerinin neden genellikle ücret çekişli çıktığını da cevaplamaktadır.

Talep rejimlerinin farklılaşmasına neden olan belirleyici değişken ise yatırımlardır. Çalışmamızda talep rejimi analizlerinde kâr payının yatırım üzerindeki etkisi Brezilya, Güney

Afrika ve İtalya ülkelerinde istatistiksel olarak anlamlı elde edilirken, verimlilik rejiminde Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya ülkelerinde istatistiksel olarak anlamlı elde edilmiştir. Bu ülkeler dışında kalan diğer ülkelerde ise kâr payının yatırım üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Ülke ekonomilerinin yatırım kararlarını nasıl aldığı veya bu yatırım kararlarının nasıl finanse edildiği talep rejimlerinin belirlenmesinde önemli dışsal faktörlerdir. Bu dışsal faktörler kâr payı ile yatırım arasındaki ilişkinin ampirik analizlerde anlamsız çıkmasına neden olabilmektedir. Verimlilik rejiminin çalışmamıza sunduğu katkılardan biri de ücretlilerin hem tüketim hem de kapasite kullanım oranı aracılığıyla yatırım üzerindeki dolaylı etkisidir. Çalışmamız kapsamındaki Güney Afrika hariç bütün ülkelerde ücretlilerin yatırım üzerinde güçlü etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Literatürde birçok çalışma talep rejimi adı altında kâr payının toplam talep üzerindeki etkisini yorumlarken bu güçlü etkiyi göz ardı etmektedir. Çalışmamız hem talep rejimini hem de bu güçlü etkinin dâhil olduğu verimlilik rejimini birlikte tahmin ederek literatürde şimdiye kadar göz ardı edilen ücret payı-yatırım etkisinin ne kadar önemli olduğunu da göstermektedir. Nitekim kâr çekişli olarak yorumlanan ülkelerin tam anlamıyla kâr çekişli olmadığı, bu ülkelerin talep rejimlerinin belirlenmesinde hem kapitalistlerin hem de işçilerin önemli bir etkisi olduğu çalışmamızın önemli bulguları arasındadır.

Çalışmamızdan elde edilen bulgular ülkelerin net ihracat dengesi ile ilgili dinamikleri yorumlamamıza da imkân vermektedir. Buna göre talep rejimi tahminlerinde, ihracat fiyatlarının ihracat miktarına olan etkisini; verimlilik rejiminde ise döviz kurlarının net ihracat oranı üzerindeki etkisini fiyat rekabetçiliği olarak yorumlamak mümkündür. Nitekim döviz kuru arttığı zaman ihraç edilen ürünlerin fiyatları da azalmaktadır. Buradan hareketle her iki rejimin ortak sonucu Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, İngiltere ve ABD ülkeleri için fiyat rekabetçiliğinin önemli olduğunu göstermektedir. İthalat denklemlerini karşılaştırdığımızda ise talep rejimi analizinde Türkiye, Brezilya, Almanya ve ABD ülkeleri için ithalat fiyatlarının ithalat miktarını arttırdığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonucun birçok nedeni bulunmaktadır. İthal girdi bağımlılığı enerji fiyatlarının artması, vs. bu nedenler arasındadır. Verimlilik rejimi analizinde ise Türkiye, Yunanistan, Kolombiya, Fransa ve ABD ülkelerinde kapasite kullanım oranının net ihracat üzerindeki etkisi negatif elde edilmiştir. Hein ve Tarassow(2010) modelinin sunduğu koşula göre bunun nedeni ülke içinde üretilen ürünlerin tüketime yetmemiş olmasıdır.

Net ihracatın talep rejimlerinin belirlenmesinde etkisi talep rejimi analizlerinde bazı ülkeler için önemli bir paya sahipken verimlilik rejimi analizlerinde ise bu etki nispeten zayıf kalmıştır. Bunun nedeni net ihracatın etkisinin talep rejimi tahminlerinde sadece fiyat

esnekliklerine göre belirlenmesidir. Verimlilik rejiminde ise net ihracat etkisinin zayıf çıkmasını iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birincisi bazı ülkelerde döviz kurunun net ihracat üzerinde anlamlı etkisi elde edilememiştir (Yunanistan, Kolombiya, Almanya, İtalya, Fransa). İkinci ise kâr payının döviz kurunu belirlemede etkisinin zayıf olmasıdır. Döviz kurlarının (efektif döviz kurunun) net ihracatı pozitif (negatif) etkilediği ülkelerde ise (Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, İngiltere ve ABD) kâr payının döviz kurunu belirleme gücü çok zayıf olduğundan net ihracatın talep rejimlerinin belirlenmesindeki etkili bir unsur olmamasına neden olmuştur. Çalışmamızda bu bulgulardan Hein ve Tarassow(2010) modelinin varsayımları altında şu yorumu çıkartmak mümkündür: Türkiye, Brezilya, Güney Afrika, İngiltere ve ABD ülkelerinde kapitalistler kâr paylarını ithal malzeme maliyetleri ve kâr marjlarına göre belirlediği için yurtdışı fiyatlarını ve yurt içi fiyatlarını aynı anda arttırmaktadır.

Verimlilik rejimi analiz sonuçlarına göre İtalya hariç bütün ülkelerde (Türkiye, Güney Afrika, Yunanistan, Brezilya, Kolombiya, Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD) Kaldor-Verdoorn etkisi yani kapasite kullanım oranlarının verimlilik üzerindeki etkisi pozitif bulunmuştur. Bu nedenle ücret çekişli talep rejimine sahip ülkelerde (Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD) emek aleyhine gelirin yeniden dağılımı yalnızca toplam talebi ve kapasite kullanım oranını azaltmakla kalmamakta aynı zamanda Verdoorn etkisi ile verimlilik artışını da olumsuz etkilemektedir. Verimlilik artışının diğer belirleyici etkilerinden Marx-Hicks etkisi ise sadece Brezilya’da anlamlı çıkmıştır. Ara rejim olarak elde ettiğimiz Brezilya ekonomisinde artan kâr payının talep ve verimlilik rejimi üzerindeki azaltıcı etkisi birbirini güçlendirmekte ve aynı zamanda sermaye birikim oranları üzerindeki olumlu etkisi ile beraber hareket etmektedir.

Çalışmamızda verimlilik ve talep rejimi analizlerinde Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD ülkelerinde ücret çekişli elde edilmiştir. Verimlilik rejimine göre bunun nedeni ücretlilerin üretim üzerindeki etkisinin kapitalistlere göre daha fazla olmasıdır. Daha teknik ifade etmek gerekirse kâr payının kapasite kullanım oranı ve sermaye birikim oranı üzerindeki etkisi hem yatırım hem de net ihracat unsurları ile yeteri kadar desteklenmemektedir. Talep rejimine göre bu ülkelerin ücret çekişli elde edilmesinin nedeni ise ücretlilerin tüketim üzerindeki etkisinin kapitalistlerin yatırım ve net ihracat etkisinden daha fazla olmasıdır. Dolayısıyla bu ülkelerde ücretleri azaltarak maliyet avantajı sağlanması hem üretimi hem de tüketimi azalttığı için geliri kâr lehine dağıtan politikaların toplam talep ve büyüme üzerindeki etkisi daraltıcı olmaktadır. Güney Afrika ve Kolombiya ise talep rejimi analizlerinde kâr çekişli, Brezilya ise ücret çekişli elde edilirken; verimlilik rejimi analizinde bu üç ülkenin ara talep rejimine sahip olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin verimlilik rejimine

göre kâr çekişli olmamasının en önemli nedeni ise ücretlilerin üretim üzerindeki etkisidir. Ancak bu etki kapitalistler tarafından güçlü bir yatırım etkisi ile desteklendiği için tam olarak ücret çekişli olduğu da söylenemez. Bu ülkelerde uygulanacak politikaların geliri kapitalist ve işçiler arasında yeniden dağıtırken daha adaletli ve eşit olmaları gerekmektedir. Aksi halde gelir dağılımındaki eşitsizliğin toplam talep ve büyüme üzerinde etkisinin daraltıcı olması yüksek olasılıklıdır.

Nihai olarak talep rejiminin ücret çekişli olduğu ülkelerde (Türkiye, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, ABD) büyümenin sağlanması için emek öncelikli politikaların uygulanması gerekmektedir. Ancak emek öncelikli programların uygulanmasında verimlilik ve talep rejimi analizlerinden elde edilen bulgular neticesinde dikkat edilmesi gereken bazı durumlar vardır. İlk olarak ücret artışlarının emek maliyetlerine ve fiyatlara yansıtılması sorunudur. Böyle bir ortamda artan fiyatlar ise satın alma gücünün sürekli düşmesine, taleplerin azalmasına büyüme oranının düşmesine neden olacağı için ekonomileri durgunluğa sürükleyebilir. İkinci olarak emeğin gelirdeki payının artması yüksek kapasite kullanım oranlarına neden olurken yüksek kapasite kullanım oranları da ithal girdi bağımlılığı olan ülkelerde cari açığa neden olabilmektedir (Türkiye, Yunanistan, Kolombiya, Fransa ve ABD). Buna bir de ücretlerin kur üzerindeki negatif etkisi eklenirse cari açığın daha da derinleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu ekonomiler Marshall-Lerner koşulunu sağlamıyorsa döviz-kur krizleri ile karşı karşıya kalması yüksek olasılıklıdır. Talep ve verimlilik rejimlerinin karşılaştırılması neticesinde ücretlerin yatırım üzerindeki etkisini de dikkate almamız gerekir. Ücretler kapasite kullanım aracılığıyla verimliliği arttırsa da verimlilikteki artışların yatırıma dönüşmediği ekonomilerde (Türkiye, Güney Afrika, Brezilya, Kolombiya, İtalya ve İngiltere) bu kanalın iyileştirilmesi ekonomik büyüme açısından önem arz etmektedir.

Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya ülkelerinde ise kapalı ekonomi altında ücretlerin gelirden aldığı pay arttıkça toplam talep üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya ülkelerinde tüketim rejimlerinin ücret çekişli büyüme olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan dış ticaret ve yatırım etkisinin dâhil olduğu açık ekonomi durumunda birikim rejiminin kâr çekişli olduğu görülmektedir. Verimlilik rejimi analizlerinden elde edilen sonuçlara göre Brezilya ve Güney Afrika ülkelerinde döviz kurunun net ihracat üzerinde güçlü etkileri olması sebebiyle yatırım karlılığını desteklemektedir. Şüphesiz bu ülkelerde daha az tüketiminin yanında döviz kuru ile toplam talebin teşvik edilmesi sürdürülebilir büyümeyi de sağlayacağı düşünülmektedir. Kolombiya'da da birikim rejimi kâr çekişli elde edilmiştir. Ancak yatırım karlılığını döviz kurunun etkisi ile değil de diğer makroekonomik değişkenlerin etkisi ile açıklamak mümkündür.

Bu bağlamda Kolombiya hükümetinin sermaye piyasalarını geliştirmek ve istihdam yaratmak için yatırımları destekleyen bir yasal mevzuatı sahip olması, hükümet tarafından desteklenen kapitalistlere karşı işgücü piyasalarının zayıf kalması ve bunun yanında 2012’de imzalanan ABD-Kolombiya Ticareti Geliştirme Anlaşması (CTPA) Kolombiya’da yatırım ve ticaretin gelişmesini sağlamıştır.

Verimlilik rejimi analiz sonuçlarından elde edilen bir diğer bulgu ise İtalya hariç tüm ülkelerde ücretlerin emek verimliliğini arttırdığını göstermektedir. Bu bulgu her ne kadar ücret çekişli büyüme rejimini desteklese de Brezilya, Güney Afrika ve Kolombiya ülkelerinde birikim rejimlerinin kâr çekişli olması nedeniyle talep rejimleri ara bir rejimde sıkışmaktadır. Diğer ülkelerde ise yatırım kârlılığının sağlanamaması nedeniyle talep rejimleri tamamen ücret çekişli olmaktadır. Bir tarafta üretimi gerçekleştiren kapitalistler kâr marjlarını korumaya çalışırken diğer tarafta tüketimi gerçekleştiren işçilerin ücretlerini korumaya çalışması bir gelir çatışmasına dönüşmekte ve bu ise gelirler politikasının uygulanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla çalışmamızda yer alan tüm ülkelerde ücretli kesimin önemli bir etkisi olduğundan gelirler politikasının uygulanmasının ekonomik büyümenin yanında istikrarı da sağlayacağı önerilmektedir. Her ne kadar gelirler politikası için ekonomik istikrarı sadece kısa dönem için sağlayacağı yönünde eleştiriler olsa da kısa dönem için sağlanan istikrarın uzun döneme de etkisini devam ettirerek ekonomik büyüme açısından iyimser bir ortam yaratacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızın konusu ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalara fikir vermesi amacıyla bazı eksikliklerden bahsetmekte fayda vardır. İlk olarak çalışmamızda kullandığımız modellerde finansallaşma ile ilgili değişkenlerin etkileri yer almamaktadır. Özellikle hane halkı borçlarının ve faiz ödemelerinin etkisi tüketim ve yatırımın belirlenmesinde önem arz etmektedir. İkincisi ise gelir dağılımı ile ekonomik faaliyetler arasındaki döngüsel ilişkiyi analiz eden toplu yaklaşım modelleri ile çift yönlü ilişki test edilebilir. Üçüncüsü ise kapasite kullanım oranı verisinde yaşanan kısıtlar dolayısıyla daha az zaman aralığı ile daha fazla ülkenin dâhil olduğu panel veri analizi ile bölgesel talep rejimleri yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1980a). Sermaye Bölüşüm Büyüme. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Alarco, G. (2016). “Factor income distribution and growth regimes in Latin America, 1950–2012”. *International Labour Review*, 155(1): 73-95.
- Alexiadis, S. ve Tsagdis, D. (2010). “Is cumulative growth in manufacturing productivity slowing down in the EU12 regions?”. *Cambridge Journal of Economics*, 34(6): 1001-1017.
- Álvarez, I., Uxó, J. ve Febrero, E. (2019). “Internal devaluation in a wage-led economy: the case of Spain”. *Cambridge Journal of Economics*, 43(2): 335-360.
- Amadeo, E. J. (1986a). “Notes on capacity utilisation, distribution and accumulation”. *Contributions to Political Economy*, 5(1): 83-94.
- Amadeo, E. J. (1986b). “The role of capacity utilization in long-period analysis”. *Political Economy*, 2(2): 147-185.
- Amadeo, E. J. (1987). “Expectations in a Steady State Model of Capacity Utilization”. *Political Economy*, (3): 75-89.
- Araújo, E. ve Gala, P. (2012). “Regimes de crescimento econômico no Brasil: evidências empíricas e implicações de política”. *Estudos avançados*, 26(75): 41-56.
- Arestis, P. (1992). *The Post-Keynesian approach to economics*. Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Arestis, P. (1996). “Post-Keynesian economics: towards coherence”. *Cambridge Journal of Economics*, 20(1): 111-135.
- Asimakopulos, A. (1975). “A Kaleckian theory of income distribution”. *Canadian Journal of Economics*, 8(3): 313–33.
- Bhaduri, A. ve Marglin, S. (1990). “Unemployment and the real wage: the economic basis for contesting political ideologies”. *Cambridge journal of Economics*, 14(4): 375-393.

- Bowles, S., Boyer, R. (1995). Wages, Aggregate Demand, And Employment in an Open Economy: An Empirical Investigation. *Macroeconomic Policy after the Conservative Era: Studies in Investment, Saving and Finance. Cambridge University Press*, 143-171.
- Blecker, R. A. (1989). "International competition, income distribution and economic growth". *Cambridge Journal of Economics*, 13(3): 395-412.
- Blecker, R. A. (2002). "Distribution, Demand and Growth in Neo-Kaleckian Macro-Models". *The Economics of Demand-Led Growth: Challenging the Supply-Side Vision of the Long Run*, M. Setterfield (drl.). Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Bölükoğlu, A. (2019). "Türkiye'nin talep rejimi: Post-Keynesyen ekonometrik bir analiz". *Sosyoekonomi*, 27(42): 163-180.
- Caldentey, E. P. ve Vernengo, M. (2017). "Wage-led, debt-led growth in an open economy". *Review of Keynesian Economics*, 5(3): 307-335.
- Carvalho, L. ve Rezai, A. (2016). "Personal income inequality and aggregate demand". *Cambridge Journal of Economics*, 40(2): 491-505.
- Cassetti, M. (2003). "Bargaining power, effective demand and technical progress: a Kaleckian model of growth". *Cambridge Journal of Economics*, 27(3): 449-464.
- Charles, S., Lang, D. ve Angel A. (2010). "Post-Keynesian Modelling: Where Are We, And Where Are We Going To?". *Journal of Post Keynesian Economics*, 34(3): 393-412.
- Chick, V. ve Caserta, M. (1997). "Provisional Equilibrium and Macroeconomic Theory", *Markets, Unemployment and Economy Policy: Essays in honour of Geoff Harcourt*. P. Arestis, G. Palma ve M. Sawyer (drl.). Routledge, London.
- Cin, M. F. (2012). *Post-Keynesyen İktisat*. Efil Yayınevi, Ankara.
- Cornwall, J. ve Cornwall, W. (2002). "A demand and supply analysis of productivity growth". *Structural Change and Economic Dynamics*, 13(2): 203-229.
- Davidson, P. (1972). "Money and the real world". *The Economic Journal*, 82(325): 101-115.
- Davidson, P. (1984). "Reviving Keynes's revolution". *Journal of Post Keynesian Economics*, 6(4): 561-575.

- De Jesus, C. S., Araujo, R. A. ve Drumond, C. E. (2018). "An empirical test of the Post-Keynesian growth model applied to functional income distribution and the growth regime in Brazil". *International review of applied economics*, 32(4): 428-449.
- De Oliveira, G. ve Souza, E. P. (2021). "Wage-and profit-led growth regimes: a panel-data approach". *Review of Keynesian Economics*, 9(3): 394-412.
- Del Monte, A. (1975). "Grado di monopolio e sviluppo economico". *Rivista internazionale di scienze sociali*, 46(3): 231-263.
- Demiröz, D. M. (2004). İş çevrimleri ve endüstri analizi: Türkiye üzerine ampirik bir çalışma. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Diallo, M. B., Flaschel, P., Krolzig, H. M. ve Proano, C. R. (2011). "Reconsidering the dynamic interaction between real wages and macroeconomic activity". *Research in World Economy*, 2(1): 77-93.
- Dinler, Z. (2002). Mikro Ekonomi. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Diwan, I. (2001). "Debt as sweat: Labor, financial crises, and the globalization of capital". The World Bank, Washington.
- Dow, S.C.(2007). "Pluralism in Economics". *Teaching Pluralism in Economics*. Cheltenham: Edward Elgar, 2007, pp. 22-39.
- Dray, M. ve Thirlwall, A. P. (2011). "The endogeneity of the natural rate of growth for a selection of Asian countries". *Journal of Post Keynesian Economics*, 33(3): 451-468.
- Duménil, G. ve Lévy, D. (1999). "Being Keynesian in the short term and classical in the long term: The traverse to classical long-term equilibrium". *The Manchester School*, 67(6): 684-716.
- Duménil, G. ve Lévy, D. (2001). "Costs and benefits of neoliberalism. A class analysis." *Review of International Political Economy*, 8(4): 578-607.
- Duménil, G. ve Lévy, D. (2004). *Capital resurgent: Roots of the neoliberal revolution*. Harvard University Press, Cambridge.
- Dutt, A. K. (1984). "Stagnation, income distribution and monopoly power". *Cambridge journal of Economics*, 8(1): 25-40.

- Dutt, A. K. (1987). "Alternative closures again: a comment on 'Growth, distribution and inflation'". *Cambridge Journal of Economics*, 11(1): 75-82.
- Dutt, A. K. (1992). "Rentiers in Post-Keynesian Models", *Recent Developments in PostKeynesian Economics*, P. Arestis, V. Chick ve V. Aldershot (drl.). Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Ederer, S. ve Stockhammer, E. (2007). "Wages and aggregate demand in France: An empirical investigation", *Money, Distribution, and Economic Policy – Alternatives to Orthodox Macroeconomics*. E. Hein ve A. Truger (drl.). Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Eichner, A. S. (1978). "Post-Keynesian theory: an introduction". *Challenge*, 21(2): 4-10.
- Eichner, A. S. ve Kregel, J. A. (1975). "An essay on post-Keynesian theory: a new paradigm in economics". *Journal of Economic Literature*, 13(4): 1293-1314.
- Erturk, I., Froud, J., Johal, S., Leaver, A. ve Williams, K. (2008). "Financialization at Work: Key Texts and Commentary". *Journal of Economic Issues*, 45(1): 247-249.
- Feijó, C. A., Câmara, F. F. ve Cerqueira, L. F. (2015). "Inflation, growth, and distribution: The Brazilian economy after the post war". *Journal of Post Keynesian Economics*, 38(4): 616-636.
- Fernandez, J. (2005). Income distribution and aggregate demand in the US economy: An empirical investigation. Unpublished Doctoral Dissertation. American University, Washington.
- Foley, D. K., Michl, T. R. ve Tavani, D. (2019). *Growth and distribution*. Harvard University Press, Cambridge.
- Friedman, M. (1953). "The Methodology of Positive Economics" *The Philosophy of Economics: An Anthology*. Chicago University Press, Chicago.
- Funk, P. (2002). "Induced innovation revisited". *Economica*, 69(273): 155-171.
- Glyn, A. ve Sutcliffe, B. (1972). *Capitalism in Crisis*. Pantheon Books, New York.
- Goodwin, R. (1967). "A growth cycle", *Capitalism and Economic Growth*. C.H. Feinstein (drl.). Cambridge University Press, Cambridge.
- Goodwin, R. M. 1982 "A Growth Cycle", *Essays in Economic Dynamics*, 165-170.

- Gordon, D. M. (1995). "Growth, distribution, and the rules of the game: Social structuralist macro foundations for a democratic economic policy", *Macroeconomic Policy After the Conservative Era: Studies in Investment, Saving and Finance*. G. A. Epstein ve H. M. Gintis (drl.). Cambridge University Press, Cambridge.
- Guschanski, A. ve Onaran, Ö. (2022). "The decline in the wage share: falling bargaining power of labour or technological progress? Industry-level evidence from the OECD". *Socio-Economic Review*, 20(3): 1091-1124.
- Harris, D. J. (1974). "The price policy of firms, the level of employment and distribution of income in the short run". *Australian Economic Papers*, 13(22): 144-151.
- Harrison, A. 2005. Has globalization eroded labor's share? Some cross-country evidence. Munich Personal RePEc Archive.
- Hart, N. ve Kriesler, P. (2015). "Post-Keynesian Economics: A User's Guide". *Australian Economic Review*, 48(3): 321-332.
- Hartwig, J. (2014). "Testing the Bhaduri–Marglin model with OECD panel data". *International Review of Applied Economics*, 28(4): 419-435.
- Hein, E. ve Krämer, H. (1997). "Income shares and capital formation: patterns of recent developments". *Journal of income distribution*, 7(1): 5-28.
- Hein, E. ve Mundt, M. (ed.). (2012). *Financialisation and the requirements and potentials for wage-led recovery – a review focussing on the G20*. International Labour Office, Geneva.
- Hein, E. ve Ochsén, C. (2003). "Regimes of interest rates, income shares, savings and investment: a Kaleckian model and empirical estimations for some advanced OECD economies". *Metroeconomica*, 54(4): 404-433.
- Hein, E. ve Schoder, C. (2011). "Interest rates, distribution and capital accumulation—A post-Kaleckian perspective on the US and Germany". *International Review of Applied Economics*, 25(6): 693-723.
- Hein, E. ve Tarassow, A. (2010). "Distribution, aggregate demand and productivity growth: theory and empirical results for six OECD countries based on a post-Kaleckian model". *Cambridge Journal of Economics*, 34(4): 727-754.

- Hein, E. ve Vogel, L. (2008). "Distribution and growth reconsidered: empirical results for six OECD countries". *Cambridge journal of Economics*, 32(3): 479-511.
- Hein, E. ve Vogel, L. (2009). "Distribution and growth in France and Germany: single equation estimations and model simulations based on the Bhaduri/Marglin model". *Review of Political Economy*, 21(2): 245-272.
- Hicks, J.R. 1932. *The Theory of Wages* (London: Macmillan).
- Hobson, J. A.: 1938 "Imperialism: A Study", New York: Cosimo Classics.
- Hobson, J. A.: 1910 "The Industrial System: An Inquiry into Earned and Unearned Income", Londra: Longman's Green & Co.
- Jayadev, A. (2007). "Capital account openness and the labour share of income". *Cambridge Journal of Economics*, 31(3): 423-443.
- Jetin, B. ve Kurt, O. E. (2016). "Functional income distribution and growth in Thailand: A post Keynesian econometric analysis". *Journal of Post Keynesian Economics*, 39(3): 334-360.
- Kaldor, N. (1955). "Alternative theories of distribution". *The review of economic studies*, 23(2): 83-100.
- Kaldor, N. (1957). "A model of economic growth". *The economic journal*, 67(268): 591-624.
- Kaldor, N. (1961). "Capital accumulation and economic growth", *The Theory of Capital*. Lutz, F. A. ve Hague, D. C. (drl.). Macmillan, London.
- Kalecki, M. (1938). "The determinants of distribution of the national income". *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 97-112.
- Kalecki, M. (1954). "Theory of Economic Dynamics: An Essay on Cyclical and Long-run Changes in Capitalist Economy", *Evue Économique*. P. Dieterlen (drl.). Sciences Po University Press, Paris.
- Kalecki, M. (1971). "Class struggle and the distribution of national income". *Kyklos*, 24(1): 1-9.
- Kalecki, M. (1971). *Selected essays on the dynamics of the capitalist economy 1933-1970*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Kalecki, M. (1990). "Collected works of Michal Kalecki: Volume I. Capitalism: Business cycles and full employment". Osiatynski, J. (drl.). Oxford University Press, Oxford.
- Kalecki, M. (1991). "Collected works of Michal Kalecki: Volume II. Capitalism: Economic Dynamics". Osiatynski, J. (drl.). Oxford University Press, Oxford.
- Kazgan, G. (1993). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kennedy, C. (1964). "Induced bias in innovation and the theory of distribution". *The Economic Journal*, 74(295): 541-547.
- Keynes, J.M. (1936), *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, reprinted in *The Collected Writings of J.M. Keynes*, Vol. VII, London: Macmillan, 1973.
- Keynes, J. M. 1973. "The Collected Writings of John Maynard Keynes". London: MacMillan.
- Kiefer, D. ve Rada, C. (2015). "Profit maximising goes global: the race to the bottom". *Cambridge Journal of Economics*, 39(5): 1333-1350.
- King, J. E. (2002). *A history of post Keynesian economics since 1936*. Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Kinsella, S. (2013). "Was Ireland's Celtic Tiger Period Profit-led or Wage-led?". *Review of Political Economy*, 25(4): 572-585.
- Krugman, P. ve Taylor, L. (1978). "Contractionary effects of devaluation". *Journal of international economics*, 8(3): 445-456.
- Kurt, O. E. (2020). "Functional income distribution, capacity utilization, capital accumulation and productivity growth in Turkey: A post-Kaleckian analysis". *Metroeconomica*, 71(4): 734-766.
- Kurz, H. D. (1990). "Technical change, growth and distribution: a steady-state approach to 'unsteady' growth on Kaldorian lines", *Nicholas Kaldor and Mainstream Economics Confrontation or Convergence?*. E. J. Nell ve W. Semmler (drl.). Palgrave Macmillan, London.
- Lavoie, M. (1995). "The Kaleckian model of growth and distribution and its neo-Ricardian and neo-Marxian critiques". *Cambridge Journal of Economics*, 19(6): 789-818.
- Lavoie, M. (2003). "Real wages and unemployment with effective and notional demand for labor". *Review of Radical Political Economics*, 35(2): 166-182.

- Lavoie, M. (2006). *Introduction to post-Keynesian economics*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Lavoie, M. (2014), *Post-Keynesian Economics: New Foundations*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Lavoie, M. (2017). “The origins and evolution of the debate on wage-led and profit-led regimes”. *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, 14(2): 200-221.
- Lavoie, M. ve Stockhammer, E. (ed). (2013). *Wage-led growth: Concept, theories and policies*. In *Wage-led growth: an equitable strategy for economic recovery*. International Labour Office, Geneva.
- Lazonick, W. ve O'sullivan, M. (2000). “Maximizing shareholder value: a new ideology for corporate governance”. *Economy and society*, 29(1): 13-35.
- Lenger, A. (2019). Türkiye Ekonomisinin 2019 Krizi: Neo-Liberalizm, Yapısal Reformlar, Yeni Bağımlılık, vs. *Mülkiye Dergisi*, 43 (1), 271-284.
- Leijonhufvud, A. (1976). “Schools, revolutions and research programmes in economic theory”, *Method and Appraisal in Economics*. Latsis, S.J. (drl.). Cambridge University Press, Cambridge.
- Leon-Ledesma, M. A. (2000). “Economic Growth and Verdoorn's law in the Spanish regions, 1962-91”. *International Review of Applied Economics*, 14(1): 55-69.
- León-Ledesma, M. A. ve Thirlwall, A. P. (2002). “The endogeneity of the natural rate of growth”. *Cambridge journal of Economics*, 26(4): 441-459.
- Liu, D. (2021). “Is China’s economic growth profit-led or wage-led? A re-estimation incorporating investment nonlinearity, sectoral change, and regional disparity”. *Journal of Post Keynesian Economics*, 44(1): 143-172.
- Lucas, R. (1981). *Studies in Business Cycle Theory*. MIT Press, Cambridge.
- Marquetti, A. (2004). “Do rising real wages increase the rate of labor-saving technical change? Some econometric evidence”. *Metroeconomica*, 55(4): 432-441.

- Marx, K. 1867. *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*, Erster Band: Der Produktionsprozeß des Kapitals, 4th, editon 1890, edited by Engels, F., Marx-Engels-Werke, Volume 23, Berlin 1962, Dietz Verlag.
- Mutlugün, B. (2019). *Post-Keynesyen İktisat Çerçevesinde Bölüşüm ve Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: Türkiye Örneği*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Naastepad, C. W. M. (2006). “Technology, demand and distribution: a cumulative growth model with an application to the Dutch productivity growth slowdown”. *Cambridge Journal of Economics*, 30(3): 403-434.
- Naastepad, C. W. M. ve Storm, S. (2006). “OECD demand regimes (1960-2000)”. *Journal of Post Keynesian Economics*, 29(2): 211-246.
- Naastepad, C.W.M. ve Storm, S. (2010). “Feasible egalitarianism: demand-led growth, labour and technology”, *Handbook of Alternative Theories of Economic Growth*, Setterfield, M. (drl.). Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Narayan, P. K. ve Narayan, S. (2005). “Estimating income and price elasticities of imports for Fiji in a cointegration framework”. *Economic Modelling*, 22(3): 423-438.
- Nikiforos, M. ve Foley, D. K. (2012). “Distribution and capacity utilization: conceptual issues and empirical evidence”. *Metroeconomica*, 63(1): 200-229.
- Onaran, O. (2009). “Wage share, globalization and crisis: the case of the manufacturing industry in Korea, Mexico and Turkey”. *International Review of Applied Economics*, 23(2): 113-134.
- Onaran, O. (2011). “Globalisation, macroeconomic performance and distribution”, *A Modern Guide To Keynesian Macroeconomics and Economic Policies*. E. Hein ve E. Stockhammer (drl.). Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Onaran, Ö. ve Galanis, G. (2013). “Is aggregate demand wage-led or profit-led? A global model”, *Wage-Led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*. M. Lavoie ve W. Semmler (drl.). Palgrave Macmillan, London.

- Onaran, O. ve Obst, T. (2016). “Wage-led growth in the EU15 member-states: the effects of income distribution on growth, investment, trade balance and inflation”. *Cambridge Journal of Economics*, 40(6): 1517-1551.
- Onaran, Ö., Oyvat, C. ve Fotopoulou, E. (2022). “A macroeconomic analysis of the effects of gender inequality, wages, and public social infrastructure: the case of the UK”. *Feminist Economics*, 28(2): 152-188.
- Onaran, Ö. ve Stockhammer, E. (2005). “Two different export-oriented growth strategies: accumulation and distribution in Turkey and South Korea”. *Emerging Markets Finance and Trade*, 41(1): 65-89.
- Onaran, Ö. ve Stockhammer, E. and Grafl, L. (2012). “The finance-dominated growth regime, distribution, and aggregate demand in the US”. *Cambridge Journal of Economics*, 35 (4): 637-661.
- Oyvat, C., Öztunalı, O. ve Elgin, C. (2020). “Wage-led versus profit-led demand: a comprehensive empirical analysis”. *Metroeconomica*, 71(3): 458-486.
- Öztürk, N. (2010). “Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü”. *Çalışma ve Toplum*, 1(24): 1-24.
- Palley, T. I. (1996a), *Post Keynesian Economics: Debt, Distribution and the Macro Economy*. Palgrave Macmillan, London.
- Pamuk, M. ve Bektaş, H. (2014). “Türkiye’de eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ARDL sınır testi yaklaşımı”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 77-90.
- Pasinetti, L. L. (2005). “The Cambridge School of Keynesian economics”. *Cambridge Journal of Economics*, 29(6): 837–48.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). “Bounds testing approaches to the analysis of level relationships”. *Journal of applied econometrics*, 16(3): 289-326.
- Pasinetti, L. L. (1962). “Rate of profit and income distribution in relation to the rate of economic growth”. *The Review of Economic Studies*, 29(4): 267-279.
- Power, D., Epstein, G. ve Abrena, M. (ed.). (2003). *Trends in the rentier income share in OECD countries 1960–2000*, Political Economy Research Institute at the University of Massachusetts, Boston.

- Ricardo, D. (1997). *Ekonomi Politiğın ve Vergilendirmenin İlkeleri*. (Çev. T. Ertan), Belge Yayınları, İstanbul.
- Robinson, J. (1956). *The Accumulation of Capital*. Macmillan Publishers, London.
- Robinson, J. (1962). *Essays in the Theory of Economic Growth*. Macmillan Publishers, London.
- Robinson, J. (1980). "Time in economic theory". *Kyklos*, 33(2): 219-229.
- Rodriguez, F., & Jayadev, A. (2013). The declining labor share of income. *Journal of Globalization and Development*, 3(2), 1-18).
- Rodrik, D. (1998). "Has globalization gone too far?". *Challenge*, 41(2): 81-94.
- Rowthorn, R. E. (1981). "Demand, real wages and economic growth". *Thames papers in political economy*, 1-39.
- Sam, C. Y., McNown, R. ve Goh, S. K. (2019). "An augmented autoregressive distributed lag bounds test for cointegration". *Economic Modelling*, 80: 130-141.
- Setterfield, M. ve Cornwall, J. (2002). "A neo-Kaldorian perspective on the rise and decline of the Golden Age", *The economics of demand-led growth: challenging the supply-side vision of the long run*, Setterfield, M. (drl.). Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Smith, A. (1997). *Ulusların Zenginliğı*. (Çev. A. Yunus ve M. Bakırcı), Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliğı*. (Çev. H. Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sraffa, P. (1960). *The Production of Commodities by Means of Commodities: Prelude to a Critique of Economic Theory*. Cambridge University Press.
- Steindl, J. (1976). "Introduction", *Maturity and Stagnation in American Capitalism*, Steindl, J. (drl.). Monthly Review Press, London.
- Steindl, J. 1952. *Maturity and Stagnation in American Capitalism*", NYU Press.
- Steindl, J. (1979). "Stagnation theory and stagnation policy". *Cambridge journal of economics*, 3(1): 1-14.
- Stockhammer, E. (2004). "Financialisation and the slowdown of accumulation". *Cambridge journal of economics*, 28(5): 719-741.

- Stockhammer, E. (2010). "Financialization and the global economy". Political Economy Research Institute Working Paper, 242(40): 1-17.
- Stockhammer, E. (2017). "Wage-led versus profit-led demand: what have we learned? A Kaleckian–Minskyan view". *Review of Keynesian economics*, 5(1): 25-42.
- Stockhammer, E. ve Ederer, S. (2008). "Demand effects of the falling wage share in Austria". *Empirica*, 35: 481-502.
- Stockhammer, E., Hein, E. ve Grafl, L. (2011). "Globalization and the effects of changes in functional income distribution on aggregate demand in Germany". *International Review of Applied Economics*, 25(1): 1-23.
- Storm, S. ve Naastepad, C. W. M. (2009). "Labor market regulation and productivity growth: evidence for twenty OECD countries (1984–2004)". *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 48(4): 629-654.
- Storm, S. ve Naastepad, C. W. M. (2011). "The productivity and investment effects of wage-led growth". *International journal of labour research*, 3(2): 197.
- Storm, S. and Naastepad, C.W.M. (2012), *Macroeconomics beyond the NAIRU*, Cambridge, MA, and London: Harvard University Press.
- Storm, S. ve Naastepad, C. W. M.(2013). "Wage-led or profit-led supply: wages, productivity and investment", In *Wage-led growth: An equitable strategy for economic recovery*. E. M. Lavoie ve E. Stockhammer (drl.). Palgrave Macmillan, London.
- Stockhammer, E., Onaran, O. (2004). "Accumulation, distribution and employment: A structural VAR approach to a Kaleckian macro model". *Structural Change and Economic Dynamics*, 15(4): 421-447.
- Stockhammer, E., Rabinovich, J. ve Reddy, N. (2021). "Distribution, wealth and demand regimes in historical perspective: the USA, the UK, France and Germany, 1855–2010". *Review of Keynesian Economics*, 9(3): 337-367.
- Stockhammer, E. ve Stehrer, R. (2011). "Goodwin or Kalecki in demand? Functional income distribution and aggregate demand in the short run". *Review of Radical Political Economics*, 43(4): 506-522.
- Stockhammer, E. ve Wildauer, R. (2016). "Debt-driven growth? Wealth, distribution and demand in OECD countries". *Cambridge Journal of Economics*, 40(6): 1609-1634.

- Taylor, L. (1983). *Structuralist macroeconomics: Applicable models for the third world*. Basic Books, New York.
- Taylor, L. (1985). “A stagnationist model of economic growth”. *Cambridge Journal of Economics*, 9(4): 383-403.
- Taylor, L. (1991). *Income Distribution, Inflation, and Growth: Lectures on Structuralist Macroeconomic Theory*. MIT Press, Cambridge.
- Teixeira, F. O., Missio, F. J. ve Dathein, R. (2022). “Distribution and demand in Brazil: empirical evidence from the structural and aggregative approaches”. *Journal of Post Keynesian Economics*, 45(4): 581-611.
- Tomio, B. T. (2020). “Understanding the Brazilian demand regime: A Kaleckian approach”. *Review of Keynesian Economics*, 8(2): 287-302.
- Tunca, H. Ü. ve Işık, S. (2023). “Türkiye ve Brezilya'da Talep Rejimlerinin Belirlenmesi: Ücret Çekişli mi Yoksa Kâr Çekişli mi: Post-Kaleckiye Analiz”. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 23(2): 236-250.
- Unay, C. (1997). *Genel İktisat*. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Verdoorn, P. J. (1949). “Factors that determine the growth of labour productivity”, *Productivity Growth and Economic Performance. Essays on Verdoorn's Law*. McCombie, J., Pugno, M. ve Soro, B. (drl.). Palgrave Macmillan, London.
- Vergeer, R. ve Kleinknecht, A. (2010). “The impact of labor market deregulation on productivity: a panel data analysis of 19 OECD countries (1960-2004)”. *Journal of Post Keynesian Economics*, 33(2): 371-408.
- Yılmaz, E. (2015). “Wage or profit-led growth? The case of Turkey”. *Journal of Economic Issues*, 49(3): 814-834.
- Zivot, E. ve Donald W.K. Andrews (1992). “Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis”. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10: 251-270.

EK-1 Talep Rejimi Analizi -Değişkenler ve Kaynaklar

Değişken	Değişken tanımı	Kaynak
Y (gsyih)	GSYİH (current LCU)	World bank
Y_f (gsyih, faktör)	GSYİH (current LCU)-(Vergi-Teşvik)	
	Taxes less subsidies on products (current LCU)	World bank
C_{toplam}	Nihai tüketim harcamaları	World Bank (WDI)
C_{devlet}	Genel devlet nihai tüketim harcamaları	World Bank (WDI)
C	$C = C_{toplam} - C_{devlet}$	
I	Brüt sabit sermaye	World Bank (WDI)
X	Mal ve hizmet ihracatı	World Bank (WDI)
M	Mal ve hizmet ithalatı	World Bank (WDI)
Y_{rw}	GSYİH, dünya	World Bank (WDI)
p	Fiyat deflatör (Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Fransa, İngiltere, ABD, İtalya)	World Bank (WDI)
	Fiyat deflatör (Türkiye, Yunanistan, Almanya)	AMECO
P_x	$(nominal\ ihracat / reel\ ihracat) * 100$	World Bank (WDI)
P_m	$(nominal\ ithalat / reel\ ithalat) * 100$	World Bank (WDI)
er	Reel döviz kuru (TÜFE'ye dayalı)	Bruegel Datasets
w (ücret payı)	Ücret payı (Düzeltilmiş ücret payı, cari fiyat %) (Turkey, ABD, İngiltere, İtalya Yunanistan, Fransa)	AMECO
	Ücret payı(İşgücü Ödemesinin GSYH İçindeki Payı %) (Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya)	Penn World Table, 10.0
	Ücret payı(Ücret Ödemeleri/Katma değer %) (Almanya)	Oecd.Stats
h (kâr payı)	$h = 1 - w$	-
W	$Y_f * w$	
R	$Y_f * h$	
ULC	$w * (Y_f / Y) * P$	
$RULC$	$w * (Y_f / Y)$	

EK-2 Verimlilik Rejimi Analizi -Değişkenler ve Kaynaklar

Değişken	Değişken tanımı	Kaynak
s	Brüt yurtiçi tasarruflar (GSYİH'ya oranı)	World bank
g	$g = \text{brüt yurtiçi tasarruf} * \frac{rgpna}{rnna}$ Brüt yurt içi tasarruf %GSYİH	World bank
	Rgdpna (real GSYİH- 2017 sabit ulusal fiyatlar, milyon \$)	Penn World Table, 10.0
	Rnna (sermaye stoku-2017 sabit ulusal fiyatlar, milyon \$)	Penn World Table, 10.0
u	Kapasite kullanım oranı	OECD.stats
y	$y(\text{verimlilik artışı}) = \frac{rgdpna}{emp}$ rgdpna (real GSYİH- sabit 2017 ulusal fiyatlar) emp (çalışan sayısı, milyon)	Penn World Table, 10.0 Penn World Table, 10.0
e^r	Reel döviz kuru (TÜFE'ye dayalı)	Bruegel Datasets
b	Net ihracat oranı: $\text{net ihracat} * \frac{rgpna}{rnna}$	
Net ihracat	$\text{net ihracat}: X - M$	
X	İhracat (GSYİH'ya oranı)	World bank
M	İthalat (GSYİH'ya oranı)	World bank
M_{row}	$M_{row} = \text{World}_{import} - \text{ülke}_{import}$	
World_{import}	Küresel ithalat	World bank
ülke_{import}	Baz alınan ülkenin ithalatı	World bank

EK-3 Birim Kök Test Sonuçları -Talep Rejimi Analizi

Türkiye	ADF		Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
	Level	1 th Difference	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value(%10)	Break Point	Model
C	-1.56	-3.22*	1	3.65	-3.41	-4.07	-4.82	2004	I(1)
W	-3.44*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
R	-2.47	-4.97*	1	4.49	-3.42	-6.67*	-4.82	2007	I(0)
I	-2.33	-5.11*	2	2.62	-3.23	-4.22	-4.82	2004	I(1)
Y	-2.36	-5.69*	1	3.57	-3.50	-4.39	-4.82	2004	I(1)
h	-2.09	-3.65*	1	9.39**	-3.72*	-10.42*	-4.82	2008	I(0)
p	-1.58	-7.48*	1	7.67	-3.83	-2.47	-4.82	2010	I(1)
px	-2.39	-6.06*	2	13.76***	-5.66***	-3.47	-4.82	2007	I(0)
Ulc	-3.29	-5.07*	1	4.64	-3.98	-5.40*	-4.82	2007	I(0)
Pm	-2.09	-5.43*	2	7.66	-4.18	-3.14	-4.82	2006	I(1)
X	-3.20	-4.83*	1	3.06	-3.87	-4.34	-4.82	2011	I(1)
M	-2.46	-5.19*	2	2.18	-3.12	-3.54	-4.82	2004	I(1)
Px/Pm	-2.50	-5.05*	1	8.25*	-4.71**	-5.03*	-4.82	2010	I(0)
P/Pm	-4.16*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Yrwt	-2.27	-4.71*	2	1.42	-2.45	-4.63	-4.82	2004	I(1)
Reer	0.10	-7.33*	1	12.12**	-4.78**	-2.42	-4.82	2013	I(0)

*ADF Critical Value : -3.22 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(\hat{k})$ (T=100):***12.21 for %1, **9.14 for %5 ve *7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=1):***-4.95 for %1, **-4.35 for %5 ve *-4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=2):***-4.69 for %1, **-4.05 for %5 ve *-3.71 for %10

Brezilya	ADF		k	Fourier-ADF		Zivot-Andrews			
	Level	1 th Differences		F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-2.14	-9.93*	2	4.33	-4.56	-4.08	-4.82	2013	I(1)
W	-2.66	-3.37*	2	6.17	-3.22	-6.17*	-4.82	2012	I(0)
R	-2.71	-5.85*	1	6.07	-3.84	-5.44*	-4.82	2010	I(0)
I	-3.95*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Y	-2.54	-6.29*	2	5.31	-3.52	-4.84*	-4.82	2013	I(0)
h	-3.00	-6.15*	2	2.94	-3.71	-3.42	-4.82	2002	I(1)
P	-3.31*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Ulc	-3.22	-4.24*	2	8.33*	-2.75	-2.79	-4.82	2010	I(1)
Pm	-1.54	-4.69*	1	10.13	-4.04	-2.36	-4.82	2005	I(1)
Px	-1.64	-4.47*	2	7.66	-3.22	-3.11	-4.82	2010	I(1)
X	-2.69	-5.61*	1	6.03	-3.29	-4.90*	-4.82	1999	I(0)
M	-1.83*	-7.52*	1	6.61	-3.98	-4.93*	-4.82	2000	I(0)
Px/Pm	-4.44*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
P/Pm	-3.29*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Yrwt	-2.59	-5.39*	1	1.12	-2.83	-3.28	-4.82	1996	I(1)
Reer	-2.43	-5.03*	2	4.01	-2.95	-3.59	-4.82	1999	I(1)

ADF Critical Value: -3.22 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(\hat{k})$ (T=100) : 12.21 for %1, 9.14 for %5 ve 7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=1): -4.95 for %1, -4.35 for %5 ve -4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=2): -4.69 for %1, -4.05 for %5 ve -3.71 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Kolombiya	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-2.37	-3.23*	2	12.25*	-3.96*	-3.18	-4.58	2005	I(0)
W	-2.35	-3.04*	2	13.03*	-3.78*	-3.47	-4.58	1998	I(0)
R	-2.37	-3.01*	2	13.82*	-4.23*	-3.29	-4.58	2007	I(0)
I	-2.06	-3.19*	2	11.88*	-3.56*	-3.15	-4.58	1998	I(0)
Y	-2.28	-2.99*	2	14.26*	-3.99*	-3.13	-4.58	2007	I(0)
h	-1.87	-5.96*	1	6.71*	-3.87*	-2.92	-4.58	2014	I(0)
p	1.02	-4.72*	1	3.55	2.42	-5.79	-4.58	2000	I(0)
Ulc	1.63	-4.42*	2	8.03*	-3.42*	-3.32	-4.58	2000	I(0)
Pm	0.99	-4.18*	2	9.43	-1.31	-2.96	-4.58	2007	I(1)
Px	0.31	-5.27*	3	5.04	-3.60	-3.64	-4.58	2008	I(1)
X	-2.60	-3.21*	2	7.68*	-3.13*	-3.19	-4.58	2010	I(0)
M	-2.03	-3.52*	2	9.31	-2.80	-3.53	-4.58	1998	I(1)
Px/Pm	-0.34	-4.75*	2	5.54	-2.86	-3.55	-4.58	2008	I(1)
P/Pm	-0.46	-4.68*	2	17.80*	-5.15*	-4.68*	-4.58	2010	I(0)
Yrwt	0.21	-4.66*	1	1.37	-2.55	-3.83	-4.58	2011	I(1)
Reer	-1.51	-3.84*	2	9.30*	-3.03*	-4.18	-4.58	2010	I(0)

ADF Critical Value: -2.62 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of $F(k)$ (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of $\tau_{DF,C}$ (T=100, k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of $\tau_{DF,C}$ (T=100, k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Yunanistan	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-1.68	-5.71*	1	3.45	-2.83	-37.04*	-4.82	2001	I(0)
W	-1.77	-5.61*	1	3.20	-2.77	-39.71*	-4.82	2001	I(0)
R	-1.81	-5.71*	1	3.29	-2.75	-41.00*	-4.82	2001	I(0)
I	-1.63	-5.63	1	3.25	-2.58	-24.69*	-4.82	2001	I(0)
Y	-1.79	-5.66*	1	3.24	-2.71	-40.43*	-4.82	2001	I(0)
h	-0.93	-5.58*	2	0.95	1.40	-3.64	-4.58	2012	I(1)
p	0.46	-5.54*	1	4.78	-1.59	-4.06	-4.82	2008	I(1)
Ulc	-0.47	-5.51*	1	6.06	-2.29	-6.45*	-4.82	2009	I(0)
Pm	-2.89	-4.98*	1	6.54	-4.93	-4.26	-4.82	2010	I(1)
Px	-2.51	-5.10*	1	6.96	-4.69	-5.60*	-4.82	2010	I(0)
X	-1.84	-5.64*	1	2.98	-2.62	-33.45*	-4.82	2001	I(0)
M	-1.67	-5.63*	1	3.19	-2.69	-33.97*	-4.82	2001	I(0)
Px/Pm	-2.69	-4.95*	2	2.48	-3.32	-3.90	-4.82	1996	I(1)
P/Pm	-2.03	-4.77*	1	10.69*	-5.27*	-4.77	-4.82	1999	I(0)
Yrwt	-2.59	-4.92*	2	2.56	-3.13	-4.15	-4.82	2004	I(1)
Reer	-1.55	-5.03*	2	2.68	-1.17	-3.36	-4.82	2007	I(1)

ADF Critical Value: -3.21 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(\bar{k})$ (T=100) : 12.21 for %1, 9.14 for %5 ve 7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100, k=1): -4.95 for %1, -4.35 for %5 ve -4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100, k=2): -4.69 for %1, -4.05 for %5 ve -3.71 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Güney Afrika	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-2.33	-4.02*	2	5.92	-3.16	-5.06*	-4.82	2003	I(0)
W	-2.21	-3.98*	2	5.04	-2.82	-4.72	-4.82	2003	I(1)
R	-2.19	-3.86*	2	7.95	-3.53	-5.26*	-4.82	2003	I(0)
I	-2.31	-3.38*	2	6.48	-3.04	-4.69	-4.82	2003	I(1)
Y	-2.33	-3.81*	2	6.27	-3.23	-5.20*	-4.82	2003	I(0)
h	-1.39	-2.63	1	7.87	-3.51	-5.48*	-4.82	2000	I(0)
P	-0.00	-4.59*	1	2.58	-1.78	-2.13	-4.82	2004	I(1)
Ulc	0.77	-3.45*	1	10.05	-3.73	-3.41	-4.82	2005	I(1)
Pm	-2.38	-4.07*	2	6.38	-2.74	-3.27	-4.82	2010	I(1)
Px	-2.72	-3.46*	2	9.28	-3.30	-3.51	-4.82	2010	I(1)
X	-2.38	-4.25*	2	6.39	-4.15	-3.28	-4.82	2003	I(1)
M	-2.29	-3.97*	2	5.54	-3.68	-3.53	-4.82	2004	I(1)
Px/Pm	-1.86	-4.02*	2	6.39	-3.41	-3.41	-4.82	2006	I(1)
P/Pm	-2.12	-4.04*	2	5.78	-3.52	-3.81	-4.82	2003	I(1)
Yrwt	-2.80	-5.43*	1	1.29	-2.95	-3.45	-4.82	2009	I(1)
Reer	-3.29*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)

ADF Critical Value : -3.22 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(\hat{k})$ (T=100) : 12.21 for %1, 9.14 for %5 ve 7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=1): -4.95 for %1, -4.35 for %5 ve -4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=2): -4.69 for %1, -4.05 for %5 ve -3.71 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Almanya	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-2.42	-6.05*	1	7.46	-3.82	-5.20*	-4.82	1999	I(0)
W	-2.93	-5.36*	1	8.42	-3.97	-5.44*	-4.82	1999	I(0)
R	-2.08	-6.32*	1	6.20	-3.56	-4.64	-4.82	2003	I(1)
I	-3.28*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Y	-2.55	-6.10*	1	7.61	-3.83	-5.14*	-4.82	1999	I(0)
h	-1.47	-5.63*	1	3.25	-2.63	-4.71	-4.82	2006	I(1)
p	-2.63	-3.74*	1	3.32	-2.18	-4.02	-4.82	1992	I(1)
Ulc	-1.54	-3.76*	1	7.50	-2.05	-2.59	-4.82	2004	I(1)
Pm	-3.48*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Px	-5.13*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
X	-1.95	-5.37*	1	4.77	-3.09	-4.45	-4.82	1999	I(1)
M	-2.55	-5.38*	1	6.33	-3.44	-5.02*	-4.82	1999	I(0)
Px/Pm	-1.99	-6.23*	1	9.55*	-4.65**	-4.05	-4.82	2010	I(0)
P/Pm	-2.13	-5.19*	1	11.73*	-4.87**	-4.03	-4.82	1992	I(0)
Yrwt	-3.66*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Reer	-2.90	-6.23*	1	2.71	-3.54	-3.95	-4.82	1999	I(1)

ADF Critical Value : -3.20 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(\hat{k})$ (T=100) : 12.21 for %1, 9.14 for %5 ve 7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=1): -4.95 for %1, -4.35 for %5 ve -4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=2): -4.69 for %1, -4.05 for %5 ve -3.71 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Fransa	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-0.76	-6.33*	1	5.60	-3.45	-11.27*	-4.58	1999	I(0)
W	-0.73	-6.35*	1	5.57	-3.48	-12.43*	-4.58	1999	I(0)
R	-0.79	-6.25*	1	5.65	-3.35	-8.86*	-4.58	1999	I(0)
I	-0.69	-6.05*	1	4.58	-3.23	-11.01*	-4.58	1999	I(0)
Y	-0.75	-6.31*	1	5.58	-3.43	-11.23*	-4.58	1999	I(0)
h	-3.13*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
P	-1.54	-2.61*	2	16.01***	-9.23*	-5.33*	-4.58	2002	I(0)
Ulc	-1.41	-3.03*	1	12.99	-2.66	-3.99	-4.58	2007	I(1)
Pm	-4.93*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Px	-5.77*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
X	-0.62	-6.11*	1	5.33	-3.20	-13.64*	-4.58	1999	I(0)
M	-0.59	-5.89*	1	4.94	-3.16	-13.62*	-4.58	1999	I(0)
Px/Pm	-2.16	-4.97*	1	8.64*	-4.79**	-3.20	-4.58	1988	I(0)
P/Pm	-1.12	-5.43*	1	8.91*	-4.07*	-4.42	-4.58	2010	I(0)
Yrwt	0.05	-5.26*	2	3.29	-3.78	-3.97	-4.58	2011	I(1)
Reer	-3.23*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)

ADF Critical Value : -2.61 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of F(k) (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF (intercept)			Fourier-ADF (intercept&trend))			Zivot-Andrews			
İtalya	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-2.27	-4.79*	2	4.18	-3.06	-3.53	-4.58	2003	I(1)
W	-2.82*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
R	-1.95	-5.22*	2	2.45	-2.32	-3.51	-4.58	2012	I(1)
I	-2.99*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Y	-2.36	-4.89*	2	4.37	-3.22	-3.45	-4.58	2003	I(1)
h	-2.78*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
p	-4.09*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Ulc	-4.16*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Pm	-1.89	-5.80*	1	2.69	-2.99	-3.52	-4.58	2013	I(1)
Px	-3.62*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
X	-1.01	-4.99*	1	2.53	-1.82	-4.67*	-4.58	2003	I(0)
M	-1.44	-5.27*	1	5.08	-2.79	-4.84*	-4.58	2003	I(0)
Px/Pm	-2.25	-3.89*	3	1.74	-2.38	-2.36	-4.58	2000	I(1)
P/Pm	-3.20*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Yrwt	0.27	-4.96*	3	0.99	0.15	-4.55	-4.58	2003	I(1)
Reer	-2.31	-4.52*	2	3.59	-2.75	-3.60	-4.58	1993	I(1)

ADF Critical Value : -2.61 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of F(k) (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF(intercept)			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
İngiltere	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-3.46*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
W	-2.84*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
R	-3.48*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
I	-3.04*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Y	-3.12*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
h	-1.15	-2.96*	1	2.46	-2.27	-4.29	-4.58	2004	I(1)
p	-1.78	-4.48*	2	1.37	-1.02	-3.66	-4.58	1995	I(1)
Ulc	-0.90	-5.25*	2	1.84	-0.22	-3.16	-4.58	2011	I(1)
Px	0.23	-4.99*	2	3.41	1.36	-4.44	-4.58	1997	I(1)
Pm	-0.49	-4.84*	2	1.94	0.36	-3.41	-4.58	1997	I(1)
X	-1.79	-5.40*	1	2.24	-2.69	-3.21	-4.58	2003	I(1)
M	-2.14	-4.98*	1	3.82	-3.51	-3.39	-4.58	2003	I(1)
Px/Pm	-0.39	-5.69*	3	5.30	0.13	-3.94	-4.58	1997	I(1)
P/Pm	-2.31	-4.64*	2	1.57	-2.75	-3.51	-4.58	2008	I(1)
Yrwt	-0.59	-4.86*	2	1.20	-0.63	-4.47	-4.58	2004	I(1)
Reer	-1.88	-4.85*	1	1.93	-2.63	-4.87*	-4.58	2008	I(0)

ADF Critical Value : -2.62 for %10
Enders ve Lee,2012a Kritik değerler
Fourier -ADF Critical Value of F(k) (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10
Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10
Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF (intercept)			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
ABD	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
C	-2.79*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
W	-1.39	-3.71*	2	7.89*	-3.69*	-3.65	-4.58	1997	I(0)
R	-1.22	-3.58*	1	1.29	-0.02	-3.22	-4.58	1996	I(1)
I	-0.79	-3.19*	2	6.31	-1.75	-4.96*	-4.58	2008	I(0)
Y	-1.42	-3.42*	2	4.79	-3.19	-3.57	-4.58	2008	I(1)
h	-0.37	-4.30*	1	2.74	-1.47	-3.82	-4.58	2009	I(1)
p	2.06	-2.82*	2	2.48	0.67	-3.34	-4.58	1997	I(1)
Ulc	-0.53	-5.12*	1	0.63	-0.90	-4.85*	-4.58	2009	I(0)
Pm	-1.61	-5.54*	1	3.29	-3.00	-3.35	-4.58	2005	I(1)
Px	-0.73	-4.86*	1	2.65	-2.22	-3.75	-4.58	2010	I(1)
X	-2.27	-5.08*	2	-1.52	1.05	-2.83	-4.58	2014	I(1)
M	-1.66	-5.98*	1	1.09	-1.56	-2.70	-4.58	2009	I(1)
Px/Pm	-2.15	-6.65*	2	9.18*	-4.05*	-3.11	-4.58	2004	I(0)
P/Pm	0.69	-5.94*	2	3.75	-1.72	-3.56	-4.58	2005	I(1)
Yrwt	0.03	-5.05*	1	1.07	-1.15	-4.05	-4.58	1992	I(1)
Reer	-1.99	-4.07*	2	19.36*	-3.99*	-3.24	-4.58	2004	I(0)

ADF Critical Value : -2.62 for %10
Enders ve Lee,2012a Kritik değerler
Fourier -ADF Critical Value of F(k) (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10
Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10
Fourier -ADF Critical Value of τ_{DF_C} (T=100 , k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

EK-4 Birim Kök Test Sonuçları –Verimlilik Rejimi Analizi

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Türkiye	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-2.09	-3.65*	1	9.39	-3.72	-10.42*	-4.82	2008	I(0)
s	-5.09*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
g	-3.73*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
u	-4.03*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
y	-3.37*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
b	-3.86*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
reer	-0.21	-7.24*	1	12.12*	-4.78*	-2.42	-4.82	2013	I(0)
Mrow	-1.30	-5.71*	1	7.17	-3.85	-4.29	-4.82	2009	I(1)

ADF Critical Value : -3.22 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(k)$ (T=100) : 12.21 for %1, 9.14 for %5 ve 7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=1): -4.95 for %1, -4.35 for %5 ve -4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100 , k=2): -4.69 for %1, -4.05 for %5 ve -3.71 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Brezilya	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-3.00	-6.15*	2	2.94	-3.71	-3.42	-4.82	2002	I(1)
s	-2.37	-8.59*	2	3.23	-3.32	-3.86	-4.58	2003	I(1)
g	-2.44	-6.13*	2	2.24	-3.19	-3.23	-4.58	2006	I(1)
u	-1.94	-5.49*	1	2.37	-2.74	-3.37	-4.58	2014	I(1)
y	-1.13	-4.64*	2	3.21	-0.55	-3.15	-4.58	2010	I(1)
b	-2.96*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
reer	-2.49	-5.18*	2	2.96	-2.56	-3.47	-4.58	1999	I(1)
Mrow	-1.38	-5.57*	3	0.71	-1.60	-2.98	-4.58	2009	I(1)

ADF Critical Value: -2.62 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of $F(k)$ (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100 , k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100 , k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Kolombiya	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-1.87	-5.96*	1	6.71*	-3.87*	-2.92	-4.58	2014	I(0)
s	-3.72*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
g	-1.93	-4.71*	3	5.39	-2.07	-3.29	-4.58	1998	I(1)
u	-2.73*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
y	-1.98	-4.77*	1	1.88	0.12	-3.15	-4.58	1999	I(1)
b	-2.16	-4.59*	3	6.59	-2.68	-3.68	-4.58	1999	I(1)
reer	-1.51	-3.84*	2	5.05	-1.54	-4.18	-4.58	2010	I(1)
Mrow	-1.42	-5.15*	3	0.96	-1.69	-2.75	-4.58	2009	I(1)

ADF Critical Value: -2.62 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of $F(k)$ (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=3): -3.77 for %1, -3.07 for %5 ve -2.71 for %10

ADF(intercept)			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Yunanistan	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-0.93	-5.58*	2	0.95	1.40	-3.64	-4.58	2012	I(1)
s	-2.16	-7.30*	1	1.91	-2.95	-3.92	-4.58	2008	I(1)
g	-1.17	-5.35*	1	1.57	-2.59	-4.93*	-4.58	2009	I(0)
u	-1.33	-5.54*	1	3.07	-2.31	-4.83*	-4.58	2009	I(0)
y	-1.48	-3.89*	1	5.86	-1.26	-2.29	-4.58	2011	I(1)
b	-0.74	-4.52*	1	3.39	-2.02	-3.90	-4.58	2009	I(1)
reer	-2.72*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Mrow	-1.55	-5.29*	1	0.66	-0.87	-2.91	-4.58	2009	I(1)

ADF Critical Value: -2.62 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of $F(k)$ (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Almanya	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-1.47	-5.63*	1	3.25	-2.63	-4.70	-4.82	2006	I(1)
s	-3.35	-7.09*	1	4.36	-4.37	-5.29*	-4.82	1993	I(0)
g	-2.34	-6.11*	1	3.23*	-4.66*	-4.59	-4.82	2002	I(0)
u	-4.46*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
y	-0.67	-5.00*	1	6.19	-2.88	-4.98*	-4.82	1991	I(0)
b	-2.28	-5.85*	2	2.79	-3.16	-4.29	-4.82	2002	I(1)
reer	-2.87	-6.21*	1	2.71	-3.54	-3.95	-4.82	1999	I(1)
Mrow	-1.58	-5.49*	1	8.34	-3.60	-4.41	-4.82	2004	I(1)

ADF Critical Value : -3.53 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(k)$ (T=100) : 12.21 for %1, 9.14 for %5 ve 7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100, k=1): -4.95 for %1, -4.35 for %5 ve -4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100, k=2): -4.69 for %1, -4.05 for %5 ve -3.71 for %10

ADF(intercept)			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
Fransa	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-3.13*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
s	-2.92*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
g	-2.83*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
u	-3.48*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
y	-3.58*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
b	-1.60	-6.05*	1	3.94	-2.61	-3.21	-4.58	2005	I(1)
reer	-3.23*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
Mrow	-1.77	-5.78*	1	2.21	0.26	-3.62	-4.58	2009	I(1)

ADF Critical Value: -2.61 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of $F(k)$ (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF(intercept&trend)			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
İtalya	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-2.78*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
s	-1.91	-5.33*	1	4.61	-2.78	-4.71	-4.82	2009	I(1)
g	-3.18	-5.47*	2	6.16	-4.88	-3.93	-4.82	2012	I(1)
u	-2.78	-5.82*	1	3.21	-3.69	-5.56*	-4.82	2009	I(0)
y	-0.61	-5.01*	1	10.72	-3.47	-4.73	-4.82	1994	I(1)
b	-2.17	-5.32*	2	6.88	-3.97	-2.89	-4.82	1999	I(1)
reer	-2.24	-4.49*	2	5.47	-3.34	-5.05*	-4.82	1993	I(0)
Mrow	-1.69	-5.65*	1	8.65	-3.77	-4.41	-4.82	2004	I(1)

ADF Critical Value : -3.20 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value $F(k)$ (T=100) : 12.21 for %1, 9.14 for %5 ve 7.78 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100, k=1): -4.95 for %1, -4.35 for %5 ve -4.05 for %10

Fourier -ADF Critical Value (T=100, k=2): -4.69 for %1, -4.05 for %5 ve -3.71 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
İngiltere	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-1.15	-2.96*	1	2.46	-2.27	-4.29	-4.58	2004	I(1)
s	-2.47	-5.29*	2	2.05	-2.99	-6.11*	-4.58	1995	I(0)
g	-1.89	-3.97*	2	2.42	-2.08	-5.36*	-4.58	2004	I(0)
u	-3.36*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
y	-3.51*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
b	-2.90*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
reer	-1.88	-4.85*	1	1.93	-2.63	-4.87*	-4.58	2008	I(0)
Mrow	-1.52	-5.43*	1	0.69	-0.82	-2.90	-4.58	2009	I(1)

ADF Critical Value: -2.61 for %10

Enders ve Lee, 2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of $F(k)$ (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100, k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ADF			Fourier-ADF			Zivot-Andrews			
ABD	Level	1 th Differences	k	F-Statistic	Test-Statistic	Test-Statistic	Critical Value (%10)	Break Point	Model
h	-0.37	-4.30*	1	2.74	-1.47	-3.82	-4.58	2009	I(1)
s	-1.21	-2.98*	1	6.59*	-3.98*	-3.48	-4.58	2012	I(0)
g	-2.91*	-	-	-	-	-	-	-	I(0)
u	-1.89	-4.71*	1	6.99*	-4.52*	-5.08*	-4.58	2001	I(0)
y	-1.81	-4.38*	1	4.47	0.08	-1.74	-4.58	2012	I(1)
b	-1.19	-4.69*	2	3.79	-1.33	-3.27	-4.58	1999	I(1)
reer	-1.99	-4.07*	2	19.36*	-3.99*	-3.24	-4.58	2004	I(0)
Mrow	-1.42	-5.58*	1	0.59	-1.01	-2.82	-4.58	2009	I(1)

ADF Critical Value: -2.61 for %10

Enders ve Lee,2012a Kritik Değerler

Fourier -ADF Critical Value of F(k) (T=100) : 10.35 for %1, 7.58 for %5 ve 6.35 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100 , k=1): -4.42 for %1, -3.81 for %5 ve -3.49 for %10

Fourier -ADF Critical Value of τ_{DFC} (T=100 , k=2): -3.97 for %1, -3.27 for %5 ve -2.91 for %10

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Hatice ÜSTÜNDAĞ TUNCA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Çimentaş ANADOLU LİSESİ
Lisans Diploması	Pamukkale Üniversitesi, İktisat(İngilizce), 2016
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	-
Dönem Proje Konusu	-
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İktisat, 2018
Yüksek Lisans Tez Konusu	Antalya Bölgesinde Otel Oda Fiyatlarını Etkileyen Faktörler: Hedonik yaklaşım
Doktora Diploması	-
Doktora Tez Konusu	-
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
1.Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi, November23-2017 KASTAMONU “Turizm Sektöründe Fiyat Politikası ve Sürdürülebilirliği: Antalya Örneği” Prof. Dr. Sayım IŞIK Hatice ÜSTÜNDAĞ, Akdeniz Üniversitesi. 2018 Antalya Uluslararası Kent Sempozyumu, Hatice ÜSTÜNDAĞ, Sayım IŞIK (Akdeniz Üniversitesi),”Otel Oda Fiyatlarının Hedonik Fiyat Analizi: Antalya Bölgesi” 2018 Antalya Bölgesi’nde Otel Oda Fiyatlarının Hedonik Analizi (2018) (Yüksek Lisans Tezi) Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi Üstündağ, H. ve Işık, S. (2018) 'Antalya Bölgesinde OtelOda Fiyatlarının Tahmini', Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, vol 15 no:3 pp.703-716. Tunca, H. Ü. ve Işık, S. (2023). “Türkiye ve Brezilya’da Talep Rejimlerinin Belirlenmesi: Ücret Çekişli mi Yoksa Kâr Çekişli mi: Post-Kaleckiye Analiz”. Akdeniz İİBF Dergisi, 23(2): 236-250.	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Antalya Vergi Dairesi Başkanlığı Ankara Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı